میرزا فتحعلی آخوندزاده

پئشکار میللی تئاتر صنعتی‌نین, رئالیست بعدیی نثرین , دئموکراتیک فلسفی و
ائستئتیک فیکرین, ایلک الیفبا اینقیلابینین, بوتؤولوکده معنوی مدنیییتیمیزین
بوتون ساحه لرینده "یئنی دؤور"ون بانیسی اولان بؤیوک ادیب, عالیم و فیلوسوف میرزا
فتحعلی آخوندزاده‌نین زنگین و چوخ جهت‌لی یارادیجیلیغی عوموم شرق و عوموم بشری
بیر تاریخی معنا و اهمییت کسب ائدیر.
میللی ادبییاتین طالئیینه و تاریخینه تأثیر باخیمین‌دان محض بیر معاریفچی اولاراق اونون
گؤردویو ایشین حدودلاری خیی عصرده نظامی, خوی عصرده فوضولی دوحاسینین
میقیاس‌لاری ایله موقاییسه اولونا بیلر. لاکین تاریخی اینکیشافین یئنی مرحله سینه
ئویغون اولاراق آخوندزاده دوغما ادبییاتین قارشی‌سیندا دوران وظیفه‌لره
بؤیوک بشری ووستله یاناشی داها فردی و میللی بیر کونکرئتلیک ده گتیریب‌دیر.
اثرلری‌نین I جیلدینه موتفککیر صنعتکارین بعدیی ارثی - ۱۸۵۰-۱۸۵۵-جی ایللر
آراسیندا یازدیغی آلتی کومئدییا, همچی‌نین ۱۸۵٦-جی ایلده قلمه آلدیغی "الدانمیش
کواکیب" پووئستی و ائلجه ده شعرلری داخیل ائدیلمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزادنین حیاتی و بعدیی یارادیجیلیغی
میرزا فتحعلی آخوندزاده (۱۸۱۲-۱۸۷۸) موترققی آذربایجان مدنیییتی‌نین,
اجتماعی-سییاسی, فلسفی, ائتیک و ادبی-تنقیدی, فیکری‌نین ان گؤرکم‌لی
نوماینده‌لرین‌دن بیری‌دیر. نادیر ایستئدادا, درین تنقیدی عقلا, ایتی موشاهیده
قابیلیییتینه, گئنیش ائرودیسیییایا, بؤیوک عزمه مالیک اولان میرزا فتحعلی قیرخ ایلین
عرضینده چوخ قیزغین, مونتزم و اولدوقجا معنالی فعالیت گؤسترمیش, زنگین
و رنگارنگ ارث یاراتمیش‌دیر. او, ایستئدادلی شاعر, آذربایجان دراماتورگییاسینین
بانیسی, گؤرکم‌لی ناصر, رئالیست ادبییاتین قودرت‌لی نوماینده‌سی‌دیر. فلسفی,
اجتماعی-سییاسی و ائستئتیک فیکریمیزین اینکیشافیندا دا م.ف.آخوندزاده‌نین بؤیوک
خیدمتی و رولو اولموشدور. او, یالنیز آذربایجاندا دئییل, عینی زاماندا یاخین شرق
اولکه‌لرینده ده معاریفچیلیک حرکاتینین گؤرکم‌لی ایدئولوقو و نوماینده‌سی,
آتئیست-ماتئریالیست فیلوسوف, بؤیوک اجتماعی خادیم کیمی تانینمیش, شؤهرت
تاپمیش‌دیر.
اوز چوخ جهت‌لی یارادیجیلیغینین اجتماعی مضمونو, ایدئیا ایستیقامتی و پافوسو
باخیمین‌دان دونیا معاریفچی یازیچی و موتفککیرلری سیراسینا منسوب اولان
م.ف.آخوندزاده اثرلرینده فئودال-پاتریارخال اصولی-ایداره‌سی و قایدا-قانون‌لارینا,
ظلم و اوزباشینالیغا, عدالتسیزلیک و قانونسوزلوغا, نادانلیق, دینی
فاناتیزم و اتالته قارشی چیخمیش, دوغما خالقینین و اومومن شرق خالق‌لارینین
میللی اینتیباحی, اقتصادی-مدنی ترقیسی, زحمتکئش کوتله‌لرین آزاد و
خوشبخت حیاتی ئوغروندا فال موباریزه آپارمیش‌دیر.
حیاتی. م.ف.آخوندزاده ۱۸۱۲-جی ایلده (آي و گون معلوم دئییل‌دیر) نوخا
(ایندیکی شکی) شهرینده آنادان اولموشدور. اونون آتاسی تبریز ویلایتی‌نین
خامنه قصبه‌سین‌دن, آناسی ایسه شکیدن‌دیر. آتا طرف‌دن فتحعلی ایالت
حاکم‌لری نسلینه منسوب ایدی. باباسی حاجی احمد, اونون وفاتین‌دان سونرا ایسه
آتاسی میرزا محمه‌دتاغی ئوزون ایللر خامنه قصبه‌سی‌نین و اونون یاخینلیغیندا
اولان بیر سیرا کندلرین حاکمی - کندخوداسی اولوبدور. xix عصرین ایلک اونیللیینده
میرزا محمه‌دتاغی ایله ایران آذربایجانین عالی حاکم دایره‌لری
آراسیندا جدی ایختیلاف باش وئرمیشدی. بونون نتیجه سینده او, وظیفه سین‌دن آزاد
ائدیلمیش و ۱۲ مین تومن مبلغ ینده وار-دؤولتی موسادیر اولونموشدو. آغیر
اقتصادی و معنوی محرومییت‌لره دوچار اولان محمه‌دتاغی تخمینن
همین اونیللیین سون‌لاریندا عائله سینی خامنه‌ده قویوب شکییه گلیر و بورادا
تیجارتله مشغول اولور. او, تخمینن ۱۸۱۰-۱۸۱۱-جی ایللرده نوخانین تانینمیش

روحانی‌لرین‌دن اولان و شکی خان‌لارینین حمایه‌سی آلتیندا یاشایان آخوند حاجی علعسگرین قارداشی قیزی نانه خانیملا ائولنیر.* بیر ایلدن سونرا فتحعلی آنادان

---

* نانه خانیمین والیدئین‌لری و اونون قارداش-باجیسی اولوب-اولماماسی حاقیندا علیمیزده هئچ بیر معلومات یوخدور. چوخ گومان کی, نانه خانیم کیچیک یاش‌لاریندا آتا-آناسینی ایتیرمیش و عائله ده یئگانه اوولاد اولموشدور. آتا-آناسینی ایتیردیک‌دن سونرا, عمیسی حاجی
علعسگرین حمایه‌سی آلتیندا یاشامیش‌دیر.

اولور. ١٨١٤-جو ایلده میرزا ممه‌دتاغی یئنی عائله سی ایله بیرلیکده خامنیه قایی‌دیر.
لاکین بورادا نانه خانیملا میرزا ممه‌دتاغینین ایلک آروادی آراسیندا
دایم دیدیشمه, دئدی-قودو باش وئردیی اوچون گنج قادینین وضعیتی چوخ آغیر
کئچیردی. میرزا فتحعلی "ترجومئییحال"یندا یازیر کی, آناسی خامنه‌ده دؤرد ایل
مشققت‌لی حیات سوردوک‌دن سونرا ارین‌دن آیریلیب اوز کیچیک اوغلو ایله بیرلیکده
ایران آذربایجانین قاراداغ ویلایتی‌نین هوراند کندینده یاشایان عمیسی
حاجی علعسگرین یانینا کؤچور. بو واخت‌دان اعتباراً فتحعلی حاجی علعسگرین
حمایه‌سی آلتینا کئچیر و او, ائل آراسیندا "حاجی علعسگرین اوغلو" کیمی تانینیر.
میرزا فتحعلی ایلک تحصیله هله خامنه‌ده - موللاخانادا باشلامیش‌دیر. لاکین
او, کؤحنه تدریس اصولونون سرت, دؤزولمز قایدا-قانون‌لارینا تاب گتیرمییب,
مکتب‌دن قاچمیشدی. حاجی علعسگر کیچیک فتحعلی‌نین ایستئدادلی بیر ئوشاق اولدوغونو
گؤروب, اونون تحصیل و تربییه‌سی ایله شخ‌سن اوزو مشغول اولماغا باشلاییر.
حاجی علعسگر اوز دؤورونون ساوادلی, گؤزواچیق, آلیجناب و بؤیوک حؤرمت, نفوذ
صاحبی اولان روحانی‌لردن بیری ایدی. میرزا فتحعلی "ترجومئیی-حال"یندا اونو
"یستر فارسجا و ایسترسه ده عربجه بوتون ایسلامی علم‌لر" ساحه سینده موکممل
معلوماتی اولان "نادیر بیر عالیم" (م.ف.آخوندزاده. اثرلری, II جیلد, باکی,
١٩٦٢, س. ٤١٨) کیمی تقدیم ائدیردی. آخوند حاجی علعسگر کیچیک فتحعلییه دینی تحصیل
وئریر, فارس و عرب دیل‌لرینی اویره‌دیر, شرق ادبییاتی کلاسسیک‌لری‌نین اثرلری
ایله تانیش ائتمیه باشلاییر.
م.ف.آخوندزاده اون اوچ یاشینادک ایران آذربایجانین قاراداغ ویلایتینده
اول هوراند کندینده, سونرا ایسه ئونکوت ائلی‌نین ولیبي‌لی اوباسیندا یاشاییر.
١٨٢٥-جی ایلده حاجی علعسگر عائله سی ایله بیرلیکده گنجه شهرینه کؤچور. بیر ایل
سونرا روسییا ایله ایران آراسیندا باش وئرن محاربه واختی (١٨٢٦-١٨٢٨) گنجه
داغیدیلیر, اونون اهالیسی‌نین وار-دؤولتی تار-مار ائدیلیر. آخوند حاجی علعسگر ده
بو محاربه‌ده بؤیوک زیان چکیر, تام موفلیس بیر حالا دوشور. میرزا فتحعلی
"ترجومئیی-حال"یندا آتالیغینا اوز وئرمیش بو بلانی بئله تصویر ائدیردی: "بو
محاربه‌ده آخوند حاجی علعسگره و اونون عائله سینه اوز وئرن موسیبت‌لر, دوچار
اولدوق‌لاری بلالار, گنجه قالاسیندا قارت ائدی‌لرک, بوتون مال و اشیالاراین‌دان
محروم و موفلیس اولمالاری کیتاب و دفتره سیغمازدیر" (II جیلد, ص.٤١٨).
همین ایلده آخوند حاجی علعسگر شکییه قایی‌دیر, فتحعلی‌نین تحصیلینه
بؤیوک دقت و قایغی گؤسترمیش, اونون فارس, عرب دیل‌لری و موختلیف علم‌لر
ساحه سینده بیلیک‌لرینی اولدوقجا تکمیللش‌دیرمیشدی.
١٨٣٢-جی ایلین اول‌لرینده آخوند حاجی علعسگر مککه زیارتینه گئدرکن
فتحعلینی گنجیه گتیریب, شاه عباس مسجیدی یانینداکی مدرسیه
قویور. م.ف.آخوندزاده بورادا موللا حسین پیشنماززاده‌دن منتیق و
فیقه درسی آلیر, مشهور آذربایجان شاعری م.ش.وازئح‌دن ایسه خطتاتلیق اویرنیر.
تئزلیکله میرزا شفی ایله شاگیردی آراسیندا یاخین دوستلوق علاقه‌سی یارانیر. اوز
طلبهسی‌نین نادیر ایستئدادا و عقلا منسوب بیر گنج اولدوغونو گؤروب,
م.ش.وازئه اونونلا آچیق صحبت آپاریر, فتحعلییه دینی-سخولاستیک تحصیلین "پوچلوغونو"

و گرکسیزلیینی آچیب گؤستریر, روحانی‌لرین "ریاکار و شارلاتان" آدام-
لاردان عبارت اولدوغونو سؤیلییر. میرزا فتحعلی "ترجومئیی-حال"یندا یازیر کی,
م. شفی ایله آپاریلان صحبت‌لرین تأثیری آلتیندا اونون "گؤزلرین‌دن قفلت پرده‌سی
گؤتورولور" و او, روحانی اولماق فیکرین‌دن بیردفلیک ال چکیب, عومرونو دونیوی
علم‌لری اویرنمیه حصر ائتمک قرارینا گلیر.
م.ف.آخوندزاده ۱۸۳۳-جو ایلده شکیده ایبتیدای روس مکتبینه داخیل اولوب,
روس دیلینی اویرنمیه باشلاییر. لاکین یاشینین چوخلوغونا گؤره بیر ایلدن سونرا
بورانی ترک ائتمک مجبورییتینده قالیر.
۱۸۳٤-جو ایلده آخوند حاجی علعسگر اوز اوغوللوغونو تیفلیسه گتیریب قافقازین
باش حاکمی بارون روزئ‌نین دفترخاناسیندا شرق دیل‌لری عذره موترجیم شاگیردی
وظیفه سینه دوزل‌دیر.* روس دیلینی بیر قدر اویرندیک‌دن سونرا میرزا فتحعلی
موترجیم وظیفه سینه کئچیریلیر. همین ایلدن تا عومرونون سونونا قدر باش
دفترخانادا اول مولکی, سونرالار هم ده حربی ایشلر عذره موترجیم وظیفه سینده
چالیشان م.ف.آخوندزاده روسییا ایله ایران, روسییا ایله تورکوییه دؤولت‌لری
آراسیندا آپاریلان بیر سیرا موحوم دیپلوماتیک دانیشیق‌لاردا فال ایشتیراک ائتمیش,
ذاقافقازییا داخیلینده حکومتین بعضی وعجیب دؤولت تدبیرلرینه جلب
اولونموشدور.
او, دؤولت خیدمتینده سرعتله ایره‌لی گتمیش‌دیر; اونا ۱۸٤۲-جی ایلده پراپورشیک,
۱۸٤٦-جی ایلده پودپوروچیک, ۱۸۵۰-جی ایلده پوروچیک, ۱۸۵۲-جی ایلده شتابس-کاپیتان,
۱۸۵٤-جو ایلده پودپولکوونیک, ۱۸۷۳-جو ایلده ایسه پولکوونیک روتبه‌سی وئریلمیش,
روسییا, ایران و تورکییه دؤولت‌لری طرفین‌دن بیر سیرا اوردئن و مئدال‌لارلا تلتیف
اولونموشدور.
میرزا فتحعلی تیفلیسده معنالی و گؤزل بیر ادبی-مدنی موحیته دوشور;
۳۰-٤۰-جی ایللرده گؤرکم‌لی آذربایجان یازیچی‌لاری آ.باکیخانوو, ای.قووتقاشین‌لی,
م.ش.وازئه و ق.ذاکیرله, گورجو دراماتورگییاسینین بانیسی گئورگی ائریستاوی,
قافقازدا سورگونده اولان دئکابریست یازیچی آ.آ.بئستوژئو-مارلینسکی, پولیاک
اینقیلابچیسی تئدئوش لادو-زابلوتسکی, ۵۰-٦۰-جی ایللرده ایسه مشهور روس شاعری
پولونسکی, گؤرکم‌لی روس شرقشوناس‌لاری خانیکوو, آ.بئرژئ و باشقا ضیالی‌لارلا
یاخین‌دان تانیش اولور, قارشی‌لیق‌لی دوستلوق علاقه‌سی یارادیر. بو تانیشلیق و علاقه‌لر

---

* فتحعلی دؤولت خیدمتینه داخیل اولدوقدا شخصی ایشینده آد و فامیلیاسینی "میرزا
فئتغ-آلی آخوندوو" کیمی گؤسترمیش‌دیر. معلومدور کی, ۱۹۲۰-جی ایللره قدر آذربایجاندا
موبین ساوادی اولان و یازی-پوزو, کارگوزارلیق ایشی ایله مشغول اولان هر بیر آدامی
میرزا آدلان‌دیرار و بو سؤزو اونون آدینین اولینه علاوه ائدردی‌لر. فتحعلی‌نین اوز آدینین
قاباغینا میرزا سؤزونو علاوه ائتمه‌سی ده بونونلا باغلی‌دیر. چوخ گومان کی, آناسینین
عمیسی آخوند حاجی علعسگره درین حؤرمت علامتی اولاراق او, آخوند سؤزون‌دن ده اوزونه
آخوندزاده فامیلیاسی گؤتورموشدور. بو واخت‌دان اعتباراً بیر قایدا اولاراق, روسجا اولان
بوتون رسمی سندلرده اونون آدی و فامیلییاسی "میرزا فئتغ-آلی آخوندوو" کیمی
وئریلمیش‌دیر.
او, روس دیلینده درج ائتدیردیی آیری-آیری اثرلرینده و ۱۸۵۳-جو ایلده تیفلیسده نشر
اولونان "کومئدییالار" مجموسینده ده بو آد و فامیلییانی تام گؤسترمیش‌دیر. آذربایجان
و فارس دیلینده بوتون منبعه‌لرده ایسه او اوز آد و فامیلیاسینی میرزا فتحعلی
آخوندوو و میرزا فتحعلی آخوندزاده کیمی یازمیش‌دیر.
ده م.ف.آخوندزاده‌نین دونیا گؤروشونون, ماراق و بیلیک دایرسی‌نین, ادبئلمی
فعالیتی‌نین اینکیشافینا قووت‌لی تأثیر گؤستریر.
م.ف.آخوندزاده تیفلیسده اوز بیلیک دایرسینی گئنیشلن‌دیرمي خصوصی دقت
یئتیرمیش, بؤیوک هوس, قیزغین ائحتیراسلا و آردیجیل سرعتده دونیا مدنییتی‌نین
نایلییت‌لرینه ییلنمیشدی. او, کلاسسیک آذربایجان و شرق ادبیاتی,

فلسفی فیکری ساحه سینده بیلیک‌لرینی تکمیللش‌دیرمیش, هیند چارواک‌لاری, فیردوسی,
نظامی, رومی, حافیظ, جامی, سعدی, الا-ذکریحیسسلام, ابن سینا, شیخ محمود
شعبوستری, واقیف, وازئه, زاکیر و آ.باکیخانووون یارادیجیلیغینا درین‌دن
بلد اولموشدور. میرزا فتحعلی عینی زاماندا روس ادبی و اجتماعی فیکری‌نین
گؤرکملی نوماینده‌لری‌نین - لومونوسوو, دئرژاوین, کارامزین, قریبوئدوو,
پوشکین, لئرمونتوو, قوقول, بئلینسکی, چئرنیشئوسکی, دوبرولیوبوو و باشقا روس
یازیچی‌لاری, تنقیدچی‌لری و موتفککیرلری‌نین اثرلری ایله تانیش اولموش, روس
مدنیییتی‌نین موترقّقی ایدئیالارینا یییلنمیشدی. او, روس دیلی واسطه سیله
قربی آوروپا ادبی, اجتماعی-سییاسی, فلسفی و علمی فیکری ساحه سینده گئنیش,
هرطرف‌لی
و موکممل معلومات الده ائتمیش‌دیر. م.ف.آخوندزاده اثرلرینده
هومئر, هئراکلیت, سوکرات, پلاتون, آریستوتئل و کسئنوفونون آدلارینی چکمیش,
پئترارکا, روتتئردام‌لی ائرازم, سپینوزا, وولتئر, مونتئسکیؤ, روسسو, هولباخ,
رئنان کیمی گؤرکم‌لی یازیچی و موتفککیرلر حاقیندا مولاحیزه‌لر سؤیلمیش‌دیر.
اونون شخصی کیتابخاناسیندا مشهور آوروپا تاریخچی‌لری, سوسیولوق‌لاری و
طبیعتشوناس‌لارین‌دان بوکلون "ینگیلترده سیویلیزاسییانین تاریخی", بارتونون
"حیندیستان اینگیلتره‌نین حاکمیتی آلتیندا", مینیئ‌نین "فرانسیز اینقیلابینین
تاریخی", قیزونون "فرانسادا سیویلیزاسییانین تاریخی", درئپئرین "اوروپانین اقلی
اینکیشافی تاریخی", د.ج.لئبئکین "سیویلیزاسییانین منشأی و ایبتیدای اینسانین
سجیییسی",
ج.س.میللین "سییاسی اقتصادین اساس‌لاری", ک.ف.نئیمانین "امئریکا بیرلشمیش
شتات‌لارینین تاریخی", آ.تیئرین "فرانسادا کونسوللوق و ایمپئرییانین تاریخی",
ج.ل.لیوسین ایکیجیلدلیک "یونان دؤورون‌دن مواسیر دؤوره قدر فلسفه تاریخی",
چ.داروی‌نین, ت.ق.هئکسلی‌نین, م.فارادئیین, شلئیدئ‌نین, سیممئرمانین اثرلری
ساخلانیلیر.
شکسیز, م.ف.آخوندزاده‌نین هم شرق, هم روس, هم ده قربی آوروپا
ادبی, فلسفی و علمی فیکری ساحه سینده معلومات و بیلیی آدلارینی چکدیمیز
یازیچی, موتفککیر و عالیم‌لرله محدودلاشمیر. اومومن, او, دونیا ادبی, فلسفی
و اجتماعی فیکیر تاریخینه درین‌دن بلد اولان, اونون موترقّقی ایدئیالارینا
موکممل یییلنن بیر ضیالی اولموشدور. لاکین یئری گلمیشکن بیر مسئله‌نی
ده خصوصی قئید ائتمیی لازیم بیلیریک کی, میرزا فتحعلی دونیا مدنیییتی‌نین
موترقّقی عنعنه‌لرین‌دن تنقیدی, یارادیجی سرعتده ایستیفاده ائتمیش و سؤزون
حقیقی معناسیندا اوریژینال, موستقیل, بؤیوک بیر رئالیست یازیچی و آتئیست-ماتئریالیست
موتفککیر اولموشدور.
م.ف.آخوندزاده دؤولت قوللوغوندا چالیشماقلا برابر, ۱۸۳٦-۱۸٤۰-جی
ایللر آراسیندا تیفلیس روس قضا مکتبینده آذربایجان دیلی معلمی وظیفه سینده
ایشلمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده ۱۸٤٤-جو ایلده م.ش.وازئحله بیرلیکده نشرییات یاراتماق
تشببوسونده اولموش, بو بارده قافقازین باش حاکمی قولووینه موراجیت‌لر
تقدیم ائتمیش‌دیر. لاکین اونلارین بو ایشی ئوغورلا نتیجلنممیش‌دیر.
۱۸٤٥-جی ایلده تیفلیسده روس تئاتری تشکیل اولونور و بورادا قربی آوروپا و روس
دراماتورق‌لارینین اثرلری, او جمله‌دن شئکسپیرین, مولیئرین, قوقولون, اوستروسکی‌نین
پیئس‌لری تاماشایا قویولور. تیفلیس روس تئاترینداتاماشایا قویولان پیئس‌لرله,
ائلجه ده شخصی موتالیه یولو ایله دونیا و روس دراماتورگیاسینین گؤرکم‌لی
نوماینده‌لری‌نین اثرلری ایله تانیشلیق سایسینده م.ف.آخوندزادده دراماتورگییایا
و تئاترا قیزغین محببت حیسسی اویانیر. دوغما خالقینی اورتا عصر فئودال
دونیاسینین بلالارین‌دان, نادانلیق و جحالت باتاقلیغین‌دان خلاص ائتمک,
اجتماعی-سییاسی شعورونو اویاتماق, مدنی خالق‌لار سوییسینه چات‌دیرماق اوچون

تئاتر و دراماتورگییانی چوخ موناسیب و تأثیرلی بیر واسطه حساب ائدن میرزا
فتحعلی ۱۸۵۰-۱۸۵۵-جی ایللر آراسیندا بیر-بیری‌نین آردینجا آلتی اوریژینال, یوکسک
ایدئیا-بعدیی خصوصیت‌لرله سجیییلنن کومئدییا یازیر و بئله لیکله, یالنیز
آذربایجاندا دئییل, بوتون یاخین شرقده دراماتورگییانین اساسینی قویور,
۱۸۵۷-جی ایلده ایسه او, مشهور "الدانمیش کواکیب" پووئستینی قلمه آلمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده "کاوکاز" قزئتینده فال امکداشلیق ائتمیش, بورادا اوز
کومئدییالارینی, کریم محاربهسینده اولارکهن یازدیغی "زاکیره مکتوب" شعرینی,
"باغداد یاخینلیغیندا تورکییه اوردوسونون وضعیتی" آدلی تاریخی مقالسینی,
"الدانمیش کواکیب" پووئستینی و بیر نئچه ترجومسینی درج ائتدیرمیش‌دیر.
۱۸۵۱-جی ایلین مارتیندا میرزا فتحعلی روسییا ایمپئراتور جوغرافییا جمعیتی‌نین
قافقاز شؤبسی‌نین عضوو سئچیلمیش, گؤرکم‌لی شرقشوناس آدولف بئرژئ‌نین
راهبرلیی آلتیندا حاضرلانان "قافقاز آرخئوقرافییا کومیتسی‌نین آکت‌لاری" مجموعه‌لری‌نین
اساس ترتیبچی و ترجومچی‌لرین‌دن بیری اولموشدور. ۱۸۵۳-جو ایلده ایسه
کومئدییالارینی روس دیلینده, ۱۸۵۹-جو ایلده ایسه کومئدییالارینی و "الدانمیش کواکیب"
پووئستینی "فئحریستی-کیتاب" آدلی موقددیمه ایله بیرلیکده "تمسیلات" باشلیغی
آلتیندا قافقاز جانیشینلیی‌نین نشرییاتیندا بیر کیتاب حالیندا نشر ائتدیرمیش‌دیر.
۱۸۵۷-جی ایلده م.ف.آخوندزاده عرب الیفباسی اساسیندا یئنی الیفبا ترتیب
ائدیب, همین الیفبا لاییحسینی دؤورونون مشهور دیلشوناس عالیم‌لرینه, شرقشوناس‌لارینا,
همچی‌نین ایران و تورکییه‌نین دؤولت باشچی‌لارینا گؤندریر, الیفبا
اصلاحاتی ئوغروندا فال موبارزه آپارماغا باشلاییر. بو مقصدله او, ۱۸۶۳-جو
ایلده ایستامبولا گئدیب, لاییحنی تورکییه‌نین باش ناظری فواد پاشایا تقدیم
ائتمیشدی. لاییحه باش ناظرین گؤستریشی ایله "جمیییتی-علمیئیی-اوسمانییي"ده
موزاکیره اولونموشدور. جمعیتین عضولری م.ف.آخوندزاده‌نین تشببوسونو
تق‌دیر ائتسه‌لر ده, کونکرئت هئچ بیر تدبیر گؤرممیشدی‌لر. بو ایشده اونا هامی‌دان
چوخ ایرانین تورکییدکی باش سفیری میرزا حسین خان جدی مانع اولموشدو. او,
تورک اجتماعیییتی آراسیندا میرزا فتحعلینی موسلمان خالق‌لارینین بدخاحی,
ایسلام دینینین دوشمنی کیمی قلمه وئررک حؤرمت‌دن سالمیشدی. تورکییه‌دن
آخوندزاده چوخ پئشمان, اونون اوز سؤزلری ایله دئمیش اولساق, "مین کدر و تأسفل"
قاییتمیشدی. لاکین بو ئوغورسوزلوق اونو روح‌دان سالمامیش, عزمین‌دن دؤن-
درممیشدی. عکسینه, م.ف.آخوندزاده بو ساحه دکی فعالیتینی داها بؤیوک
سي و ائحتیراسلا داوام ائتدیررهک, عرب الیفباسی اساسیندا ایکینجی بیر لاییحه
حاضرلامیش, ان نحایت ایسه, عرب الیفباسین‌دان تام ال چکیب, لاتین الیفباسی قرافیکاسی
اساسیندا یئنی بیر لاییحه ترتیب ائتمیشدی. عومرونون سونونا قدر او, عرب
الیفباسینین اصلاحی ئوغروندا آردیجیل و فال موبارزه آپارسا دا, اونون بو گؤزل
تشببوسو ایران و تورکییه‌نین حاکم دایره‌لری‌نین بیگانلیی و محدودلوغو
اوزون‌دن حیاتا کئچیریلممیشدی.
موسلمان خالق‌لارینین اقتصادی-مدنی اینتیباحی و یئنی الیفبا ئوغروندا
آپاریلان موبارزه‌نین هئچ بیر موسبت نتیجه وئرممه‌سی م.ف.آخوندزادده
شرقین دئسپوت حاکم‌لرینه و مورتجئ روحانی‌لرینه قارشی کسکین نیفرت حیسسی
دوغورور. ایستامبول‌دان قاییتدیق‌دان سونرا او, شرق فئودال اصولی-ایدارسی‌نین, ایسلام
دینینین اساسینی سارسیتماق, موسلمان شرقینده "فاناتیزمی آرادان قال‌دیرماق",
"اسیا خالق‌لارینی نادانلیق و قفلت یوخوسون‌دان اویاتماق" و اقتصادی-مدنی
ترققی یولونا سالماق مقصدیله ۱۸۶۳-۱۸۶۵-جی ایللرده مشهور "کمالوددؤوله
مکتوب‌لاری" فلسفی تراکتاتینی یازیر. بیر قدر سونرا او, "کمالوددؤوله
مکتوب‌لاری"نی یاخین دوستو, ایرانین قاباقجیل ضیالیسی میرزا یوسیف خانلا بیرلیکده
فارس دیلینه, ۱۸۷٤-جو ایلده ایسه, ئوزون ایللر دوستلوق و امکداشلیق ائتدیی روس
شرق شوناسی آدولف بئرژئ ایله بیرلیکده روس دیلینه ترجومه ائدیر. م.ف.آخوندزاده
اوز فلسفی تراکتاتینی پئتئربورقدا, پاریس ده نشر ائتدیرمک ئوغروندا فعال و مونتزم

موباریزه آپارمیش‌دیر. لاکین اونون بو سعی و گرگین امیی ده ئوغورلا
نتیجه لنممیشدی.
کئچن عصرین ٦٠-٧٠-جی ایللرینده میرزا فتحعلی آذربایجانین, ایران و تورکییه‌نین
موترققی ضیالی‌لاری - میرزا مئلکوم خان, جلالددین میرزا, میرزا
یوسیف خان, علی خان, میرزا ممد جعفر, حسن بعی ذردابی, هیند یازیچیسی
و عالیمی مانعکچی-لیمجی صاحب ایله یاخین دوستلوق علاقه‌سی یاراتمیش, اونلاری اوز
موترققی گؤروش‌لری ایله تانیش ائتمیش و یاخین شرقده گؤرکم‌لی یازیچی, معاریفچی-
دئموکرات ایدئولوق و اجتماعی خادیم کیمی درین حؤرمت و گئنیش شؤهرت
قازانمیش‌دیر.
میرزا فتحعلی ١٨٤٢-جی ایلده آخوند حاجی علعسگرین قیزی توبو خانیملا
ائولنمیشدی. او, گؤزل بیر عائله قورسا دا, عائله حیاتی چوخ دا ئوغورلو اولمامیش‌دیر.
اونون اون اوچ اوولادین‌دان یالنیز ایکیسی - اوغلو رشید و قیزی نیسه ئوزون مدت
اومور سورموش, قالان‌لاری ایسه ئوشاق و گنج یاش‌لاریندا ایکن وفات ائتمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده هر ایکی اوولادینین تلیم-تربییسینه خصوصی دقت یئتیرمیشدی.
اوغلو رشید تیفلیسده کلاسسیک گیمنازییانی بیتیردیک‌دن سونرا بئلچیکا ئونیوئرسیتئتینده
اوخوموش, یول موحندیسی ایختیساسینا ییيلنمیشدی. قیزینین تحسی‌لی ایله ایسه
او, شخ‌سن اوزو مشغول اولموش, اونا فارس و روس دیل‌لرینی اویرتمیش, تام معاصر
روحدا تلیم-تربییه وئرمیشدی.
ئوزون ایللر فاسیلسیز مسئول و آغیر دؤولت قوللوغوندا چالیشماقلا برابر,
قیزغین بعدیی, اجتماعی-سیياسی و علمی فعالیت گؤستریب, آذربایجان ادبییجتیمای
فیکری‌نین کلاسسیک نومونه‌لری اولان آلتی کومئدییا, "الدانمیش کواکیب"
پووئستی, الیفبا لاییجه‌لری, "کمالوددؤوله مکتوب‌لاری" فلسفی تراکتاتی و باشقا
اجتماعی-سیياسی, فلسفی, ادبی-تنقیدی اثرلر, چوخلو مکتوب‌لار یازماسی, الیفبا
اصلاحاتی, "کمالوددؤوله مکتوب‌لاری"نین نشری ئوغروندا گرگین موباریزه آپارماسی,
اوز آلی, مقدس ایدئیالارینی حیاتا کئچیره بیلمه مه‌سی, ئوشاق‌لارینین وفاتی
م.ف.آخوندزادیه چوخ آغیر تأثیر باغیشلامیش, واختین‌دان اول قوجالتمیش و
فیزیکی جهت‌دن حدسیز ضعیفلتمیشدی. بوتون بون‌لارین نتیجه سینده او, ١٨٧٧-جی ایلین
سونوندا آغیر اورک خستلیینه مروز قالمیش, وضعیتی گئتدیکجه پیسلشمیش و
نحایت, ١٨٧٨-جی ایلده فئورالین ٢٧-ده (یئنی تقویمله مارتین ١٠-دا) وفات ائتمیش‌دیر.
اوز وسیییتینه گؤره او, تیفلیسده موسلمان قبیریستانلیغیندا, سابیق معلمی
و دوستو م.ش.وازئحین قبری یاخینلیغیندا دفن اولونموشدور.
پوئزییاسی. م.ف.آخوندزاده‌نین زنگین و چوخجهت‌لی ارثینده شعرلری
موییَن یئر توتور. او, گنجلیک ایللرینده بیر شاعر کیمی بعدیی فعالیته باشلامیش
و دئمک اولار کی, عومرونون سونونا قدر بو ساحه ده یارادیجیلیغینی داوام
ائتدیررهک, هم کلاسسیک شعر, هم ده خالق شعری اوسلوبوندا بیر سیلسیله اثرلر
- لیریک قوشمالار و گرایلی‌لار, منزوم مکتوب‌لار, ساتیریک و اخلاقی-دیداکتیک
شعرلر, قسیده و مدحییه‌لر یازمیش‌دیر. میرزا فتحعلی‌نین بیر شاعر کیمی طبیعی
ایستئدادی, اینجه ذؤوقو, حقیقی شعرین ماهیيتی, طلب و وظیفه‌لری, اجتماعیتربییوی
رولو, ائموسیونال تأثیر قوه‌سی بارده دوزگون, موکممل تصوورو وار ایدی.
 او, هله گنجلیک ایللرینده کلاسسیک آذربایجان و شرق پوئزییاسینین
گؤرکم‌لی نوماینده‌لری‌نین ارثینه ده درین‌دن بلد اولموشدو. لاکین بوتون
بون‌لارا باخمایاراق او, پوئزییا ایله مونتزم مشغول اولمامیش و بو ساحه ده
چوخ کیچیک بیر ارث یاراتمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده‌نین بعدیی یارادیجیلیغا نه واخت‌دان باشلادیغی دوروست معلوم
دئییل‌دیر. سبوحی تخلصو ایله یازیلمیش "زمانه‌دن شیکایت" آدلی شعر, اونون
بیزه گلیب چاتمیش ایلک بعدیی اثری حساب ائدیلیر. شعرین هانسی ایلده قلمه آلینماسی
بارده هئچ بیر قئید مؤوجود دئییل‌دیر. لاکین "زمانه‌دن شیکایت"ین مضمونو
ایله اوومی تانیشلیق آیدین گؤستریر کی, میرزا فتحعلی اونو دؤولت خیدمتینه

گیرمک ارفسینده, تخمینن ۱۸۳۲-۱۸۳۳-جو ایللرده یازمیش‌دیر.
"زمانه‌دن شیکایت" فارس دیلینده, کلاسسیک شرق شعری عنعنه‌لری اساسیندا, مسنوی فورماسیندا قلمه آلینمیش‌دیر. اوز ایدئیا-بعدیی ستروکتورونا گؤره او, بیزه کلاسسیک آذربایجان و شرق شعرینده گئنیش یاییلمیش "وسفی-حال"لاری, "شیکایتنام"لری خاتیرلادیر.
آوتوبیوقرافیک سجییه داشییان "زمانه‌دن شیکایت" شعرینی شرطی اولاراق ایکی حیسه‌یه بؤلمک اولار. بیرینجی حیسه تام بدبین بیر مزمونا و روحا مالیک‌دیر. میرزا فتحعلی بورادا اوز حیاتین‌دان, آجی طالئیین‌دن, اونو احاته ائدن موحیت‌دن, دوست-آشنادان آجی-آجی شیکایتلنیر.
اثرین ایکینجی حیسه‌سی ایسه نیکبین بیر روحدا یازیلمیش‌دیر. بو حیسه‌ده میرزا فتحعلی تیفلیس شهرینی و موحیتینی ترنوم ائدیر. شاعر سؤیلییر کی, بورایا گلن هر بیر شخص تئزلیکله حیاتدا اوزونه مویین بیر مؤوقئ توتور, حؤرمت, ائحتیرام قازانیر. مؤلف شعری‌نین ایکینجی حیسه‌سینده تیفلیسده یاشایان بیر آذربایجان‌لی ضیالینی خصوصی تعریف ائدیردی. شاعر گؤستریردی کی, او, هم درین بیلیک‌لی, گئنیش ائرودیسییالی بیر عالیم, هم ایستئدادلی بیر شاعر, هم ده یوکسک اخلاقی-معنوی کئیفییت‌لره
مالیک اولان بیر اینسان‌دیر. بو مودریک شخص اونا پناه آپاران هر بیر آذربایجانلییا هامیلیک ائدیر, دردینه قالیر, یاخین‌دان کؤمک گؤستریر. گنج شاعر ده تیفلیسه گئدیب, اونون کمکی ایله حیاتیندا, طالئیینده بیر دؤنوش یاراتماق آرزوسوندادیر.
اثر گلجیه بئله بیر اینام حیسسی ایله بیتیر. ادبییاتشوناس‌لاریمیز یئکدیل اولاراق بئله گومان ائدیرلر کی, گنج میرزا فتحعلی‌نین تصویر و تق‌دیر ائتدیی بو ضیالی همین ایللرده تیفلیسده دؤولت ایدارسینده خیدمت ائدن و بؤیوک حؤرمت قازانان گؤرکملی آذربایجان عالیمی و شاعری عباسقولو آغا باکیخانوودور.
"زمانه‌دن شیکایت" اثرینده خاقانی, رومی, ابن سینا, سؤحبان, بئزاوی کیمی گؤرکملی شرق شاعرلری, عالیم‌لری و موتفککیرلری‌نین آدلاری چکیلمیش‌دیر. بو آیدین گؤستریر کی, همین ایللرده میرزا فتحعلی کلاسسیک شرق بعدیی, فلسفی و علمی ارثینه موکممل بلد ایمیش.
م.ف.آخوندزاده‌نین بیزه گلیب چاتمیش ایکینجی پوئتیک اثری ۱۸۳۷-جی ایلده یازدیغی "پوشقی‌نین اولومونه شرق پوئماسی"دیر.
تیفلیسده دؤولت قوللوغوندا ایشلدیی اوچ ایلین عرضینده روس دیلینی موکممل اویرنن میرزا فتحعلی روس ادبییاتینی, خصوصن, روس ادبی-اجتماعی فیکری‌نین اینکیشافی تاریخینده میثیلسیز خیدمت‌لر گؤسترن هم اوز شخصی حیاتی, هم ده بعدیی یارادیجیلیغی ایله قافقازلا بیلاواسیته باغلی اولان و قافقاز خالق‌لارینین بیر سیرا قاباقجیل نوماینده‌لری ایله یاخین‌دان دوستلوق ائدن آ.س.پوشکی‌نین اثرلرینی بؤیوک سي و دقتله اوخوموشدو. او, داحی روس شاعری‌نین پوئتیک قودرتینه حیران اولموش, اونا درین و حدسیز محببت بسلمیشدی. ۱۸۳۷-جی ایل یانوارین سونوندا پوشکی‌نین دوئلده اولدورولمه‌سی م.ف.آخوندزادنی چوخ درین‌دن کدرلن‌دیرمیش و او, آجی تسسورات آلتیندا خصوصی بیر اثر یازماقلا, بؤیوک روس شاعرینه حدسیز محببتینی ایفاده ائتمیشدی.
"پوشکی‌نین اولومونه شرق پوئماسی"دا فارس دیلینده, کلاسسیک شرق شعری اوسلوبوندا یازیلمیش‌دیر. ایدئیا-بعدیی ستروکتورو باخیمین‌دان او, عنعنه‌وی "موسیبتنامه‌لر" ه یاخین اولان بیر اثردیر. لاکین بعدیی ماتئریالینا, مؤوزوسونا گؤره پوئما آذربایجان ادبییاتیندا تام یئنی و اوریژینال بیر حادثه ایدی. محض بو پوئما ایله میللی ادبییاتیمیزا یئنی بیر ادبییاتین, یئنی بیر مدنییتین نفه‌سی, روحو, عنعنه‌سی داخیل اولماغا باشلاییر و میللی-ادبی و اجتماعی فیکریمیزین اینکیشافیندا موحوم رول اوینایان آذربایجان-روس ادبی علاقه‌لری‌نین ایلک اساس‌لاری قویولور.
پوئما باهارین ایلک چاغ‌لارینین رومانتیک بیر اوسلوبدا ترنومو ایله باشلاییر.

بو, اثرین یازیلما تاریخی ایله باغلی اولان بیر مسئله ایدی. پوشکین ۱۸۳۷-جی ایلین یانوارین ۲۹-دا اولدورولموش, بو بارده خبر ایسه تیفلیسه تخمینن فئورالین سونو و یاخود مارتین اول‌لرینده گلیب چاتمیشدی. معلومدور کی, بو دؤورده تیفلیسده باهار باشلانیر.
شاعر اثری‌نین اولینده شرق رومانتیک شعرینه مخصوص بیر طرزده, تمتراق‌لی, الوان بیر اوسلوب و دیلده یازین ایلک اویانیشینی, طراوتینی, گؤزللیینی تصویر ائدیر. لاکین باهارین گلیشی اوندا نیکبین بیر روح, یاشاماق هوسی, حیاتا باغلیلیق حیسسی دوغورمور. شاعر بئله بیر اقیده‌دیر کی, یاز یئلی‌نین آرخاسینجا پاییز یئلی گلیر, وفاسیز دونیایا هئچ بیر اعتبار یوخدور, فلک دایم ترسینه دؤوران ائدیر. بونا ان یاخشی دلیل پوشکی‌نین واختسیز اولومودور.
میرزا فتحعلی اثرینده پوشکینی یوکسک پوئتیک ایستئدادا مالیک اولان, "سؤزدن قریب ناخیش‌لار" ایظهار ائلین, روسیادا بؤیوک شان-شؤهرت قازانان بیر شاعر, "سؤز اوردوسونون باشچیسی" آدلان‌دیریر. دقتلاییق جهت بیر ده اوندادیر کی, مؤلف پوشکی‌نین اوز سلف‌لری ایله لومونوسوو, دئرژاوین و کارامزینله عضوی باغلیلیغینی و اونون روس پوئزیاسینین اینکیشافی تاریخینده اوینادیغی بؤیوک رولو چوخ دوزگون موییِنلش‌دیریردی.
نظم ائوینی سوسلین لومونوسوودو,
اوردا پوشکین خیالی اولدو برقرار.
دئرژاوین توتموشدوسا سؤزون مولکونو,
یئرینده پوشکین اولدو نظمیله موختار.
جامه بیلیک مئیینی تؤکدو کارامزین,
پوشکینه قیسمت اولدو او جامی-گولنار.
میرزا فتحعلی بو قودرت‌لی شاعرین اولومونه درین‌دن کدرلنیر, اونون قاتیل‌لرینه لنت یاغ‌دیریر و روس خالقینین بؤیوک دردینه شرعیک چیخیر. پوئما بئله بیر علامتدار میصراع‌لارلا بیتیر:
توریاغینا ساچماغا ایکی گول اتری,
قوپار باخچاسارای‌دان بیر اینجه روزگار.
توتولوب بو خبردن آغ ساچ‌لی قافقاز,
سبوحی‌نین شعریله یاسینی ساخ‌لار.
م.ف.آخوندزاده‌نین بیزه گلیب چاتمیش باشقا پوئتیک اثرلری کئچن عصرین ۴۰-۷۰-جی ایللری آراسیندا قلمه آلینمیش‌دیر. اونلاردان بیر قیسمی خالق شعری, ایکینجی قیسمی ایسه کلاسسیک شعر اوسلوبوندا یازیلمیش‌دیر.
میرزا فتحعلی‌نین آشیق شعری اوسلوبوندا اولان شعرلری ایکی قوشما, بیر موخممس و قوشما ژانریندا دوست و تانیش‌لارینا یازدیغی بیر نئچه منزوم مکتوب‌دان عبارت‌دیر. بو اثرلرده او, اوز یاخین سلف‌لری م.پ.واقیف و ق.ذاکیرین پوئتیک عنعنه‌لرینی داوام ائتدیرمیش‌دیر. اونون قوشما و موخممس‌لرینده رئال گؤزل, رئال محببت, رئال اینسانی هیسس-هیجان‌لار تصویر و ترننوم اولونور, جان‌لی خالق دیلینده یازیلمیش بو اثرلر طبیعیلیی, صمیمیلیی و خلقیلیی ایله دقته لاییق‌دیر.
م.ف.آخوندزاده یاخین دوستو ق.ذاکیره زارافات طرزینده, خفیف بیر یومورلا یازدیغی منزوم مکتوبوندا شاعرله خورشیدبانو ناتوان آراسیندا یارانمیش دوستلوق علاقه‌لرین‌دن سؤز آچیر. ذاکیره خیتابن یازیلمیش باشقا بیر منزوم مکتوب ایسه ۱۸۵۳-۱۸۵۵-جی ایللرده روسییا ایله تورکییه و اونون موتتفیق‌لری (فرانسا و اینگیلتره) آراسیندا گئدن محاربهیه حصر اولونموشدور. بیر موترجیم کیمی کریمدا حرب مئیدانیندا ایشتیراک ائدن شاعر شعرینده بو محاربهده روسییانین اوز دوشمن‌لری اوزرینده قلبه چالاجاغینی سؤیلییر و روس دؤولتی‌نین قودرت و شؤهرتینی ترننوم ائدیردی.
م.ف.آخوندزاده ذاکیره موراجیتله یازدیغی بو شعرینی روسجا ستری ترجومه‌سی

ایله بیرلیکده "کاوکاز" قزئتینده درج ائتدیریر. ذاکیر ده اوز نؤوبسینده میرزا
فتحعلییه جاواب اولاراق بیر شعر یازیب, "کاوکاز" قزئتینه یوللامیشدی. همین
شعر ده روسجا ستری ترجومه‌سی ایله بیرلیکده قزئتده چاپ اولونموشدور.
جعفرقولو خانا یوللادیغی بیر منزوم مکتوبوندا شاعر یئنی الیفبایا قارشی
چیخان قاراباغ موللالارین‌دان شیکایتلنیر, اونلاری نادان, جاحیل, باشیبوش آداملار
کیمی قامچیلاییر. باشقا بیر شعرینده ایسه جعفرقولو خانین اونا سویوق موناسیبت
بسلمسین‌دن, مکتوبونو جاوابسیز قویماسین‌دان گیلئیلنیر, خانلا علاقه دار
اولاراق تیفلیسده گؤردویو ایشلر حاقیندا معلومات وئریر.
م.ف.آخوندزاده‌نین موختلیف ایللرده کلاسسیک شعر اوسلوبوندا یازیلمیش بیر
نئچه تنقیدی-ساتیریک روحلو شعرلری ده واردیر. بونلارین ایچریسینده فارسجا اولان
"یئنی الیفبا حاقیندا" شعری خصوصی یئر توتور. تخمینن ۱۸۶۷-جی ایلده ایران حؤکمداری
نسیرددین شاها موراجیتله یازیلمیش شعرینده او, ایسلام الیفباسینین اصلاحی
ئوغروندا آپاردیغی, بؤیوک و آغیر موباریزسین‌دن موفسسل بحث ائدیر, اونون بو
ایشینه لاقئید موناسیبت بسلین ایرانین و تورکییه‌نین آلی حاکم‌لرینی تنقید
آتشینه توتور و نسیرددین شاهی ایراندا جدی اصلاحات‌لار کئچیرمیه چاغیریر.
م.ف.آخوندزاده ۱۸۷۶-جی ایلده کلاسسیک شرق ادبیاتینین گؤرکم‌لی نوماینده‌سی
جلالدین رومی‌نین مشهور "مسنوی"سینه حصر اولونموش "موللایی
رومی و اونون تسنیفی بابیند" آدلی ادبی-تنقیدی مقاله, عینی زاماندا اونا
تقلی‌دن "حئکایتی-بدیخانی-اردبی‌لی و مشدی بوتتان سلیانی", "حئکایتی-
پوتا کریم و سفر دللک" و "حئکایتی-سئیید-الم سلیانی" آدلی
منزوم حکایه لر یازمیش‌دیر. تنقیدی-دیداکتیک سجیییه داشییان بو اثرلرده
توفئیلیلیک, تاماحکارلیق, آجگؤزلوک کیمی منفی صیفت‌لر پیسلنیلیر.
تورکییه سفری زامانی باتومیده اولارکهن سید آدلی بیر گنجه خیتابن
یازیلمیش نسیحتنامسینده شاعر اونا تورک, عرب, فارس, فرانسیز دیل‌لرینی اویرنمیی,
یازیدا خطتین گؤزللیینی دئییل, معنانی اساس گؤتورمیی, جمله‌لری آیدین, سلیس
بیر دیلده ایفاده ائتمیی, آرتیق, لوزومسوز سؤزلردن, تکراردان قاچماغی مصلحت
گؤروردو. فارسجا یازیلمیش بیر شعرینده او, مرسییخان‌لارین آجگؤزلویونو و
تاماحکارلیغینی تنقید ائدیر, ایکینجی بیر شعرینده ایسه تقلیدچیلیک الئیحینه چیخیب,
ایرانین بوتون بدبختلیینی محض کور-کورانه تقلیدچیلیین نتیجه‌سی اولدوغونو
سؤیلییر, عقل‌لی آداملاری بو پیس عادت‌لردن بیر دفعه‌لیک ال چکمیه چاغیریردی.
فارس دیلینده اولان باشقا بیر شعرینده ایسه او, اوخوجولارا بوش, جفنگ شئي‌لر, ائیشیشرت
دئییل, مریفت دالینجا گئتمیی مصلحت گؤروردو.
بیر شاعر کیمی م.ف.آخوندزاده‌نین فعالیتی‌نین اوموعی قیبمتینی و ادبیات
تاریخیمیزده توتدوغو مؤوقئیینی موییئنلش‌دیررکهن آچیق دئمک
لازیم‌دیر کی, اونون پوئتیک اثرلری زنگین و چوخساحه لی ارثی‌نین آز بیر قیسمینی تشکیل
ائدیر و بیر نئچه شعرینی - "زمانه‌دن شیکایت"ی, "پوشکی‌نین اولومونه شرق
پوئماسی"نی, "یئنی الیفبا" منزومسینی و قوشماالارینی استثنا ائتمک شرطی ایله
اونلار یوکسک ایدئیا-بعدیی مزیییته مالیک دئییل‌دیر. اوومومن میرزا فتحعلی
پوئتیک ایستئدادا مالیک اولوب, ادبی-تنقیدی مقاله‌لرینده حقیقی شعر, کلاسسیک
آذربایجان و شرق ادبیاتینین گؤرکم‌لی نوماینده‌لری حاقیندا قیبمت‌لی
مولاحیزه‌لر سؤیلسه ده, بو ساحه یه چوخ آز دقت یئتیرمیش و بوتون بعدیی ایستئداد
و قوه سینی بعدیی ادبییاتین تام یئنی فورما و ژانرلارینا حصر ائتمیش‌دیر.
دراماتورگییاسی. م.ف.آخوندزاده آذربایجان ادبییاتی تاریخینده ایلک
نؤوبه‌ده میللی دراماتورگییامیزین بانیسی کیمی گئنیش شؤهرت قازانمیش‌دیر.
کئچن عصرین ۵۰-جی ایللرینده بیر-بیری‌نین آردینجا یازدیغی "حئکایتی-موللا ایبراهیم خلیل
کیمیاگر" (۱۸۵۰), "حئکایتی-موسیو ژوردان حکیمی نباتات و درویش
مسته‌لی شاه جادوکونی-مشهور" (۱۸۵۰), "حئکایتی-خیرسی-قولدورباسان" (۱۸۵۱),
"سرگذشتی-وزیری-خانی لنکران" (۱۸۵۱), "سرگذشتی-مردی-خصیص" ("حاجی

قارا") (۱۸۵۲) و "مورافیه وکیل‌لری‌نین حکایه تی" (۱۸۵۵) آدلی کومئدییالارلا او,
آذربایجان ادبییاتیندا بؤیوک, اساس‌لی بیر دؤنوش یاراتدی و اونو تام یئنی بیر
اینکیشاف یولونا سالدی. م.ف.آخوندزاده اوز پیئس‌لری ایله میللی ادبییاتیمیزین رئال
گئرچکلیکله علاقه سینی اولدوقجا قووتلن‌دیردی, اونا دؤورون آکتوال اجتماعی-سیاسی
مسئله‌لری و پروبلئم‌لری, خالقین ذوروی طلب‌لری ایله باغلی اولان یئنی موندریجه,
یئنی ایدئیالار گتیردی و ادبییاتیمیزدا یئنی بیر ادبی فورمانین موکممل
تمل داش‌لارینی قویدو. او, هم ده یالنیز آذربایجاندا دئییل, اومومن
یاخین شرق اولکه‌لرینده دراماتورگییانین بانیسی کیمی فخری آد قازاندی.
م.ف.آخوندزاده‌نین دراماتورگییایا موراجیت ائتمه‌سی اونون معاریفچی گؤروش‌لری,
اوز حیاتینی, ایستئدادینی, توکنمز ائنئرژیسینی شعورلو اولاراق آذربایجاندا
معاریفچیلیک ایدئیالارینین تبلیغینه حصر ائتمه‌سی ایله بیلاواسیته باغلی ایدی.
قربی آوروپا و روس معاریفچی‌لری کیمی, م.ف.آخوندزاده ده خالق کوتله‌لری
آراسیندا معاریفچیلیک ایدئیالارینی یایماق اوچون دراماتورگییانین ان موناسیب, ان
الوئریش‌لی بیر واسطه, کسرلی ایدئولوژی موباریزه سلاحی اولدوغونو دوزگون و واختیندا
گؤرموش, بیر معاریفچی کیمی قیزغین ادبی-اجتماعی فعالیته باشلایارکن
ایلک نؤوبه‌ده دراماتورگییایا موراجیت ائتمیش و ادبی-تنقیدی مقاله‌لرینده
ده درام اثرلری‌نین تبلیغینه خصوصی دقت یئتیرمیش‌دیر.
درام ژانرلاری ایچریسینده م.ف.آخوندزاده کومئدییانی داها چوخ سئومیش و
آذربایجاندا یئنی ادبییاتین اساس‌لارینی محض بو ژانردا یازدیغی اثرلرله
قویموشدور. اونون ایلک نؤوبه‌ده کومئدییایا موراجیت ائتمسینی قطعییین تصادفی
بیر حادثه سایماق اولماز. بونو مویین اوبیئکتیو, همچی‌نین سوبیئکتیو
عامل‌لر شرطلن‌دیرمیش‌دیر.
خیخ عصرین اورتالاریندا آذربایجاندا فئودالیزمین تنززولو قووتلنمیش
و او, اوز تاریخی اینکیشافینین سون مرحله سینه آیاق باسمیشدی. بو اقتصادی, سوسیال
تاریخی پروسئس نتیجه سینده فئودال حاکم‌لری‌نین داخی‌لی کومیک ماهییتی, اونلارین
ظاهری دبدبه‌سی, تمتراغی, ادعالاری ایله حقیقی داخی‌لی معناسی, پوچلوغو, گئریلیی,
حیاتدا اوز اولکی رولونو, مؤوقئیینی ساخلاماق اقتدارینا مالیک اولماماسی,
جمعیتین اقتصادی-مدنی ترققیسی قارشی‌سیندا جدی بیر بلایا چئوریلمه‌سی
آراسیندا ضدییت‌لر کسکین و باریشماز بیر شکیل آلمیشدی. بئله لیکله, بو
دؤور آذربایجان حیاتیندا ساتیریک اثرلر, او جمله‌دن کومئدییا اوچون زنگین
ماتئریال, رئال کومیک ضدییت‌لر و کونفلیکت‌لر یارانمیشدی. میرزا فتحعلی‌نین
کومئدییالاری دا بیلاواسیته آذربایجان گئرچکلییینده یارانمیش بو یئنی مزمون‌دان
دوغموشدو.
م.ف.آخوندزاده‌نین کومئدییایا موراجیت ائتمسینده بو ژانرین اونون طبیعی
ایستئدادینا, یارادیجیلیق مئیل‌لرینه ئویغون گلمه‌سی ده موحوم رول اوینامیش‌دیر.
میرزا فتحعلی اوز طبیعتی اعتباریله حقیقتن یوکسک کومیک ایستئدادا, ایتی تنقیدی
عقلا, اینجه یومور حیسسینه, رئال گئرچکلیکده اوبیئکتیو صورتده مؤوجود اولان
کومیک حادثه‌لری و اجتماعی ضدییت‌لری گؤرمک, اونون حقیقی داخی‌لی معناسینی,
گلجک ایقبالینی درک ائتمک قابیلییتینه مالیک ایدی. نحایت, اونون بیر
کومئدیوقراف کیمی فورمالاشماسینا و فعالیت گؤسترمسینه دونیا کومئدییانویسلییي‌نین
گؤرکم‌لی نوماینده‌لری, خصوصن, مولیئر و قوقول قووت‌لی
تأثیر گؤسترمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده‌نین کومئدییالاری رئالیست صنعت پرینسیپ‌لری اساسیندا یارادیلمیش‌دیر.
محض اونون کومئدییالاری ایله ادبییاتیمیزدا رئالیست صنعتین, سؤزون
حقیقی معناسیندا رئالیزم یارادیجیلیق مئتودونون موکممل بیناسی ئوجالدیلمیش‌دیر.
اونلارین اساس ایدئیا مضمونونو و پروبلئم‌لرینی ایسه معاریفچیلیک تشکیل
ائتمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده کومئدییالاریندا خالق حیاتی و میشتی‌نین گئنیش, درین,

رنگارنگ عکسینی وئرمیش‌دیر. او, پیئس‌لری‌نین بعدیی ماتئریالینی, مؤوزوسونو درین‌دن
موشاهیده ائتدیی رئال حیات حادثه‌لرین‌دن آلمیش و بو حیاتی, اولدوقجا
دوزگون, طبیعی, اینان‌دیریجی صورتده تصویر ائتمیش‌دیر. اونون درام اثرلرینده تصویر
اولونموش حیات هر جور موجررد, دینی-میفیک تصوورلردن آزاددیر.
میرزا فتحعلی هم ده رئال گئرچکلییه ائمپیریک موناسیبت بسلممیش, خالق
حیاتینی کورتبیی, ناتورالیستجسینه, بیر فوتوقراف کیمی قلمه آلمامیش, عینی
زاماندا سونی صورتده گؤزللش‌دیرممیش, رومانتیک بیر دونا بورومممیش‌دیر. او,
تصویر ائتدیی حیاتین, حادثه و فاکت‌لارین داخی‌لی ماهیییتینه, روحونا نفوذ
ائتمیش, اونون ان موحوم جهت‌لرینی, تیپیک خصوصیت‌لرینی قلمه آلمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده‌نین کومئدیوقراف کیمی علامتدار, دقتلاییق بیر خصوصیتی
ده اوندا اولموشدور کی, اثرلرینده دوغما خالقینین موپین تاریخی بیر
دؤورونون, بیلاواسیته خیخ عصرین ۳۰-۴۰-جی ایللری‌نین عائله -میشت و اجتماعی
موناسیبت‌لری‌نین
دولغون, رئالیست تصویرینی وئرمیش‌دیر. او, حیاتی ثابت, دورغون بیر حالدا
دئییل, حرکتده, اینکیشافدا گؤتورموش و اثرلرینده اونون هم کؤحنلمیش,
دونوب قالمیش, دحشت‌لی بیر اجتماعی بلایا چئوریلمیش ساحه لرینی, هم ده یئنی
دوغولان, تشککول تاپان و بؤیوک گلجیی اولان جهت‌لرینی عکس ائتدیرمیش‌دیر.
دونیاگؤروشو اعتباریله معاریفچی اولان م.ف.آخوندزاده پیئس‌لرینده اوز دؤورونون
موحوم, آکتوال مسئله‌لرینه توخونور, فئودال جمعیتی‌نین اساس کونفلیکت
و ضدیییت‌لرینی آچیب گؤستریردی. بو کونفلیکت و ضدیییت‌لر درین اجتماعیسیاسی
سجیییه داشیپر و کئچن عصرین اورتالاریندا حاکم دینی-فئودال طبقه‌لرله
یئنی باش قالدیرماقدا اولان موترققی قوه‌لر آراسیندا گئدن موباریزنی
عکس ائدیریردی. بؤیوک ادیبیمیز جلیل ممه‌دقولوزاده‌نین دوغرو اولاراق گؤستردیی
کیمی, اونون "ل ووردوغو مسئله‌لرین هامی‌سین‌دان قان قوخوسو گلیردی".*
م.ف.آخوندزاده کومئدیالاریندا تصویر اولونموش زنگین و رنگارنگ
صورت‌لر عالمینده منفی قهرمان‌لار موحوم یئر توتور. اجتماعی حیاتی معاریفچیلیک
ایدئولوگیاسی مئیارین‌دان قییمتلن‌دیرهن میرزا فتحعلی فئودال جمعیتی‌نین
اساس نقصان و ائیبب‌لرینی ایلک نؤوبه‌ده حاکم ایمتیازلی طبقه‌لرله - بی‌لر
و روحانی‌لرله باغلامیش و بونا گؤره ده ایلک نؤوبه‌ده اونلاری اوز کومئدیالارینین
اساس قهرمان‌لاری و تنقید حدف‌لری کیمی گؤتورموشدور. اونون پیئس‌لرینده
تصویر اولونموش موللا ایبراهیم خلیل کیمیاگر, درویش مسته‌لی شاه, خان,
وزیر میرزا هبیب, حیدر بعی, حاجی قارا, آغا مردان کیمی منفی تیپ‌لر
موجررد بیر بعی, موجررد بیر روحانی, موجررد بیر حاکم, موجررد بیر
تاجیر و یاخود موپین ائیبب‌لری عکس ائتدیرهن فیقورلار, سخئماتیک, بیرطرف‌لی
صورت‌لر دئییل‌دیر. اونلار کونکرئت بیر اجتماعی طبقه‌نین, ذومره‌نین تیپیک خصوصیت‌لرینی
اوزلرینده اوموملش‌دیرهن, عینی زاماندا فردی کئیفیییت‌لرله وئریلن
حیاتی, جان‌لی, دولغون کاراکتئرلر, سؤزون حقیقی معناسیندا تیپیک شرایتده وئریلمیش
تیپیک صورت‌لردیر. مسئلهن, "کیمیاگر" کومئدیاسیندا موللا ایبراهیم خلیل
و "موسیو ژوردان و درویش مسته‌لی شاه" کومئدیاسیندا مسته‌لی شاه
صورتینده م.ف.آخوندزاده سادجه اولاراق فیریلداقچی بیر کیمیاگری, درویشی
دئییل, فئودال جمعیتی‌نین موپین اجتماعی قروپ‌لارینین تیپیک نوماینده‌لرینی
یاراتمیش‌دیر. موللا ایبراهیم خلیل صورتینده یالانچی کیمیاگرلره, عالیم‌لره
مخصوص خصوصیت‌لر اوموملش‌دیریلمیش‌دیر. بو صورتده عینی زاماندا موسلمان
روحانی‌لری اوچون سجیییوی اولان بیر سیرا تیپیک جهت‌لر ده پارلاق عکسینی تاپمیش‌دیر.
مسته‌لی شاه صورتینده ایسه آذربایجان و یاخین شرق خالق‌لارینین حیاتیندا
موحوم رول اوینایان درویش‌لرین کاراکتئریک کئیفیییت‌لری توپلانمیش‌دیر.
دراماتورق موللا ایبراهیمخه‌لی‌لی ده, مسته‌لی شاهی دا خالقین آواملیق و گئریلیین‌دن
ایستیفاده ائدیب, اونو سویوب-تالایان, اینکیشافی قارشی‌سیندا دوران جدی بیر

انگل, موحوم اجتماعی بیر بلا کیمی کسکین تنقید آتشینه توتموشدور. لاکین
کیمیاگر و درویش صورت‌لرینده عینی زاماندا درین داخی‌لی بیر معنا دا ایفاده
اولونموشدور. بو صورت‌لر واسطه سیله دراماتورق اورتا عصره خاس سخولاستیک
دوشونجه‌نین
پوچلوغونو, گرکسیزلیینی آچیب گؤستریر, بوتؤولوکده دینی-فئودال تفککور
الئیحینه چیخیردی. کومئدییالاردا تنقید و اینکار هم ده کونکرئت موسبت
ایدئال نامینه آپاریلیر, آغلین, دونیوی علم‌لرین, قاباقجیل مدنیییتین, حقیقی
زحمتین, دونیانی یئنی درکئتمه سیستئمی‌نین تبلیغینه خیدمت گؤستریردی.
"وزیری-خانی-لنکران" کومئدیاسیندا تصویر اولونان خان و وزیر میرزا
هبیب صورت‌لرینده میرزا فتحعلی فئودال-ایستیبداد اصولی-ایدارسی‌نین آلی حاکمله-
* م.ف.آخوندزاده. مقاله‌لر مجموعه‌سی. باکی, ۱۹۶۲, س.۶۷
رینین سجیییوی صیفت‌لرینی عکس ائتدیرمیش‌دیر. اثرده خان دا, وزیر ده اولکه‌نین,
خالقین طالئیینه لاقئید موناسیبت بسلین, مواسیر دؤورده آلی دؤولت باشچی‌لارینین
قارشی‌سیندا دوران بؤیوک, جدی, مسئول وظیفه‌لردن, طلب‌لردن تام بیخبر
اولان, یالنیز اوز شخصی منافعیی, وحشی اینستینکت‌لری حاقیندا دوشونن نادان,
کوتباش, ظالیم, عدالتسیز حاکم‌لر کیمی تصویر اولونموشدور. کومئدییادا مؤلف
خانین و باش وزیرین نقصان‌لارینی بو و یا دیگر حاکمه خاس اولان ازه‌لی بیر
خصوصیت کیمی دئییل, اوومومن فئودال حاکم‌لری‌نین تیپیک جهت‌لری کیمی
قییمتلن‌دیرمیش‌دیر.
اونون "حاجی قارا" کومئدییاسینین منفی قهرمانی اولان
حیدر بعی صورتینده عصرین اورتالاریندا موفلیسلشمیه دوغرو گئدن مولکه‌دارلارین
تیپیک صورتی یارادیلمیش‌دیر. میرزا فتحعلی اثرینده حیدر بیین دیلی ایله
"گویا کی, من بانازور ائرمنیسییم کی, گرک گوندوز آخشامادک کوتان
سورم, یا لمبرانلییام کی, قورد بسلیم و یا لکم کی, کندلرده چرچیلیک
ائدم!.. هئچ واخت جاوانشیردن (بورادا صحبت بؤیوک تاریخی کئچمیشی اولان
وارلی, آدلی-سان‌لی بیلیک‌دن گئدیر - ن.م.) کوتانچی و کومچو گؤروکمییب!
منیم آتام قوربان بعی اونو ائتمییب, من کی اونون اوغلو حیدر بیم, من
ده ائتمیجیم" - دئمکله مسئله‌نین کؤکونه, ماهیییتینه نفوذ ائدیر و
گؤستریردی کی, توفئیلیلیک, زحمته خور موناسیبت بو و یا دیگر بیر بیه خاس
اولان صیفت یوخ, عمومیتله بیلیین تیپیک خصوصیتی‌دیر. همین اثرین ایکینجی
قهرمانی اولان حاجی قارا صورتینده ایسه بو دؤور آذربایجان تاجیرلیی‌نین
سجیییوی صیفت‌لری اوومومیلش‌دیریلمیش‌دیر. اثرده تاجیر خصیصلیک, تاماحکارلیق,
آجگؤزلوک تیمسالی کیمی قلمه آلینمیش‌دیر. مؤلف حاجی قارانین دا نقصان‌لارینی
کونکرئت تاریخی حیاتین محصولو کیمی آلیر, عصرین اورتالاریندا بورژوا کئیفیییتی
کسب ائدن تاجیرلیین سجیییوی صیفت‌لری کیمی وئریردی. "مورافیه وکیل‌لری"
کومئدییاسیندا آغا مردان صورتی تیمسالیندا م.ف.آخوندزاده اجتماعی حیاتدا
موحوم مؤوقئ توتان باشقا بیر طبقه‌نین - محکمه ممورلارینین ساتیریکرئالیست
بعدیی صورتینی مئي‌دانا گتیرمیش‌دیر. آغا مردان اوز ایشینه گؤره اوزباشینالیق
و قانوسلوق الئیحینه چیخمالی, حقیقت, دوزلوک و عدالت کئشیینده
دورمالی‌دیر. لاکین ان آدی اینسانی هیسس‌لردن, خالق قارشی‌سیندا بورج, مسئولیییت
حیسسین‌دن تام محروم اولان آغا مردان وکیللیک‌دن بیر قازانج منبعیی
کیمی سوی-ایستیفاده ائدیر, خالقین باشینا چوخ موسیبت‌لر گتیریر. م.ف.آخوندزاده
اثرینده آیدین و باریز شکیلده نومایش ائتدیریردی کی, روشوتخورلوق, عدالتسیزلیک,
قانونسوزلوق بو طبقه‌نین - ممورلارین تیپیک صیفت‌لری‌دیر. کومئدییادان
عینی زاماندا بئله بیر آیدین قناعت آلینیردی کی, ممورلارین بو صیفت‌لری اجتماعی
موحیتین محصولودور, مؤوجود اصولی-ایداره ایله بیلاواسیته شرطلنیر.
بوتؤولوکده گؤتوردوکده, حاکم ایمتییازلی طبقه‌لری تمسیل ائدن منفی

تیپلر سیلسیله‌سی واسطه سیله میرزا فتحعلی فئودال جمعیتی‌نین اساس اجتماعی نقصان‌لارینی
و ضدییت‌لرینی آچیب گؤستریر, اونون خالقا ضد بیر قورولوش اولدوغو
نتیجه سینی چیخاریردی.
م.ف.آخوندزاده بیر معاریفچی کیمی کومئدییالاریندا فئودال جمعیتی‌نین
اساس اجتماعی ائیب‌لرینی تنقید آتشینه توتماقلا برابر, اوز مواسیرلرینی, خصوصیله,
گنجلیین معاریفچیلیک ایدئیالارینا, دونیوی علم‌لرین و موترققی آوروپا
مدنییتی‌نین نایلیییت‌لرینه ییلنمیه چاغیرمیش, اینسان آغلینا, ذکاسینا
یوکسک قییمت وئرمیش, شخصیت آزادلیغی ئوغروندا فال موباریزه آپارمیش‌دیر.
بوتون معاریفچی‌لر کیمی, اونون دا یارادیجیلیغیندا زحمت مؤوزوسو, اجتماعیفایدالی
امیین, صنعتین تق‌دیری و تبلیغی موحوم یئر توتور.
"موللا ایبراهیم خلیل کیمیاگر" کومئدیاسینین موسبت قهرمانی اولان
شاعر حاجی نورو آذربایجان ادبییاتیندا معاریفچیلیک گؤروش‌لرینی ایفاده ائدن
ایلک ضیالی اوبرازی‌دیر.
حاجی نورو "نوخولولارین" و کیمیاگرین تام ضدینی تشکیل ائدیر. او, آغی‌لی,
معاریفی, زحمتی تمسیل ائدن بیر صورت کیمی تقدیم اولونموشدور. حاجی نورو
دورغون و قارانلیق فئودال دونیاسیندا پارلایان بیر ایشیق شواسی‌دیر. هئچ تصادفی
دئییل‌دیر کی, مؤلف شاعری نورو - ایشیق آدلان‌دیرمیش‌دیر.
حاجی نورو خالقینین, وته‌نینین طالئیی حاقیندا دوشونن عقل‌لی, ایشگوزار, ایستئدادلی
بیر ضیالی‌دیر. لاکین اونون جمعیتده هئچ بیر مؤوقئیی یوخدور. او, اجتماعی
موحیته, مواسیرلری‌نین حیات طرزینه تأثیر گؤستره بیلمیر, وته‌نین ترقیسی یولوندا
کونکرئت ایش گؤرمک اقتداریندا دئییل‌دیر. شاعر اوزو ده کاسیب بیر حیات سورور.
مؤلف اونون بو فاجعه سینی ده "نوخولولار" عالمی ایله باغلاییر. کومئدییادا
"نوخولولار"دان بیریسی "...بس سن نییه اوز صنعتین‌دن خوشگوزران دئییل‌سن؟ قیش
تاپسان, یاز تاپمازسان; یاز تاپسان, قیش تاپمازسان; سنین سؤزونله, سنین هونرین,
یعنی شعر دئمک بس گرک بیر بؤیوک ایکسیر اولایدی؟!" - دئدیکده حاجی نورو
اونا بئله جاواب وئریر: "به‌لی, منیم هونریم فیلحقیقه ایکسیردیر. اما نئجه کی,
سیز دئییرسینیز, ایکسیره لامحاله باشقا فیلیززات لازیم‌دیر کی, اونون تأثیرینی قبول
ائده: هابئله منیم هونریم اوچون دخی اربابی-ذؤوق و کمال و مریفت لازیم‌دیر
کی, دئدییم اشارین قدرینی بیله‌لر. زمانی کی, منیم بختیم‌دن همشحرلی‌لریم
ده کی, سیزسینیز, نه کمال وار, نه عقل وار, نه بئیین وار; بو صورتده
منیم هونریم‌دن نه فایدا حاسیل اولاجاق, منیم شعریم نیه مسرف‌دیر؟ بو
سؤزلرله حاجی نورو, بیر طرف‌دن, "نوخولولاری" ترققی, اینکیشاف, ایشیق دوشمنی
کیمی دامغالاییر, ایکینجی طرف‌دن ایسه, فئودال جمعیتینده آغی‌لی, ذکاسی, ایستئدادی
باشینا بلا اولان ضیالی‌لارین آجی طالئیینی, فاجعه سینی آچیب گؤستریردی. م.ف.آخوندزاده
حاجی نورونون دیلی ایله "هر کسین اوز صنعتی اوزونه ایکسیردیر و خوش گوزرانینا
بایث‌دیر" - دئمکله اوز آمالینی ایفا ائدیر, عقلا, زحمته هیمن اوخویوردو.
"موسیؤ ژوردان و درویش مسته‌لی شاه" کومئدیاسیندا م.ف.آخوندزاده
حیله‌گر, فیریلداقچی, آوام آدام‌لاری آلدادیب سویان, توفئيلی حیات سورن درویش
مسته‌لی شاها قارشی فرانسیز نباتات عالیمی موسیؤ ژوردان اوبرازینی یاراتمیش‌دیر.
اثرده او, علم, معاریف و ترقی دونیاسینین نوماینده‌سی کیمی تق‌دیر و تبلیغ
اولونور. چوخ علامتداردیر کی, مسته‌لی شاه گئریده قالمیش فئودال اولکه‌سی اولان
ایران‌دان, نباتات عالیمی ایسه, اینکیشاف ائتمیش بورژوا اولکه‌سی اولان فرانسادان
گلمیش‌دیر.
همین کومئدییادا گنج شاهباز بعی صورتینده میرزا فتحعلی آذربایجان
گنجلیی‌نین یئنی دونیایا قوووشماق, علمه, معاریفه, آوروپا مدنییتی‌نین
نایلیییت‌لرینه ییلنمک جهدلرینی تق‌دیر ائدیردی. مؤلفین بؤیوک محبت
و صمیمییتله قلمه آلدیغی شاهباز بعی صورتی سونرالار ن.وزیروو,

ه.حاقوئردییئو, ن.نریمانوو و جلیل مممه‌دقولوزاده طرفین‌دن یارا-
دیلمیش موباریز معاریفچی, ضیالی قهرمان‌لار سیلسیلسی‌نین ایلک نوماینده‌سی کیمی
دقتلاییق‌دیر.
"وزیری-خانی-لنکران" کومئدییاسیندا میرزا فتحعلی تئیموراغا صورتینده
معاریفچی حاکم ایدئیالارینی تبلیغ ائتمیش‌دیر. "خیرس قولدورباسان" کومئدییاسینین
گنج قهرمانی بایرام خالقیمیزین بیر سیرا موسبت کئیفییت‌لرینی
اوزونده تمسیل ائدن دولغون کندلی صورتی‌دیر. اونون "مورافیه وکیل‌لری" کومئدییاسیندا
یوکسک اینسانی صیفت‌لری ایله سچیییلن سکینه خانیم و عزیز بعی
صورت‌لری یارادیلمیش‌دیر.
"خیرس قولدورباسان" و "حاجی قارا" کومئدییالاریندا میرزا فتحعلی چار
ممورلارینین بعدیی اوبرازلارینی دا یاراتمیش‌دیر. اونلارین ایچریسینده ذاسئداتئل و
ناچالنیک صورت‌لری خصوصی اهمییت کسب ائدیر. دراماتورق هر ایکی چار ممورونو
موسبت پلاندا قلمه آلمیش, اونلاری اولکده قانون-قاي‌دانی گؤزلین,
عدالت‌لی حاکم‌لر کیمی تقدیم ائتمیش‌دیر. قئید ائتمک لازیم‌دیر کی, ذاسئداتئل و
ناچالنیک صورت‌لری‌نین تصویرینده مؤلف حیات حقیقت‌لرینی تحریفه, ایدئالیزیه
یول وئرمیش‌دیر. لاکین او, چار حاکم‌لری‌نین اجتماعی قباحت‌لرینه تام لاقئید
اولمامیش, هر ایکی اثرینده یئری گلدیکجه اونلارین بوروکراتیزمینی, روشوتخورلوغونو
و عدالتسیزلیینی آچیق و کسکین تنقید آتشینه توتموشدور. مسئلهن,
"حاجی قارا" کومئدییاسیندا م.ف.آخوندزاده چار حاکم‌لری‌نین اجتماعی نقصان‌لارینی
بئله ایفشا ائدیردی. قاچاق مال کئچیرمک بارده بي‌لرله صحبت آپارارکن
حاجی قارا چار بوروکراتیک اصولی-ایداره‌سی, یئرلی چار ممورلاری حاقیندا بئله
بیر مولاحیزه سؤیلییر: "روس آدی گلنده (میرزا فتحعلی چار ممورلارینی نظرده
توتور - ن.م.) باغریم یاریلیر. اونلارین قیلینجی-توفنگی او قدر منی قورخوتمور
کی, سیلیستی, آپار-گتیری جانیما ولوله سالیر".
م.ف.آخوندزاده‌نین کومئدییالاریندا بیر سیلسیله قادین صورت‌لری مؤوجوددور.
بو صورت‌لر کلاسسیک پوئزییامیزدا رومانتیک اوسلوبدا تصویر ائدیلمیش ایلاهی گؤزل‌لر
و یا موتی, عاجیز, دیلسیز-آغیزسیز قادین‌لار دئییل‌دیرلر. میرزا فتحعلی‌نین قادین قهرمان‌لاری
قاباریق میللی کولوریتله قلمه آلینمیش جان‌لی کاراکتئرلر, سؤزون حقیقی
معناسیندا آذربایجان ادبییاتیندا یئنی, اوریژینال و دولغون رئالیست صورت‌لردیر.
م.ف.آخوندزاده‌نین قادین صورت‌لری موختلیف اجتماعی طبقه‌لره منسوبدورلار.
اونلار کاراکتئر, عقل و دوشونجه طرزی, عائله ده و حیاتدا توتدوق‌لاری
مؤوقئ باخیمین‌دان دا بیر-بیرلرین‌دن کسکین صورتده فرقلنیرلر. اونلارین
آراسیندا هم موتی, عاجیز, اوز طالئیینه سؤزسوز بویون این, هم ده شخصی آرزوسو,
منافعیی ئوغروندا فال موباریزه آپارماغی باجاران, هم آوام, سادلؤوه,
هم ده حیله‌گر, دلدوز قادین صورت‌لری واردیر.
م.ف.آخوندزاده‌نین الوان و رنگارنگ بویالارلا قلمه آلدیغی قادین
صورت‌لری سیلسیله‌سی اونون دراماتورگییاسینین و اوومومن آذربایجان ادبییاتینین
بؤیوک نایلیییتی ایدی.
م.ف.آخوندزاده کومئدییالاریندا بیر سیلسیله ایکینجی درجه‌لی و ائپیزودیک صورت‌لره
ده تصادف ائدیریک. اونلار باشلیجا اولاراق اساس صورت‌لرین کاراکتئرینی و پسیخولوگییاسینی
موکممل آچماق مقصدی ایله کومئدییالارا داخیل ائدیلمیش‌لر. لاکین
بو صورت‌لر موبین موستقیم معنایا, ایدراک اهمییتینه ده مالیک‌دیرلر.

میرزا فتحعلی اوز ایکینجی درجه‌لی و ائپیزودیک صورت‌لرینی بیر نئچه دیالوقو ایله
اونلارین کاراکتئری‌نین و پسیخولوگییاسینین باشلیجا خصوصیت‌لرینی آچماغا
مووفقق اولموش, موختلیف طبقه‌لری, اجتماعی قروپ‌لاری تمسیل ائدن اوریژینال
بعدیی اوبرازلار یاراتمیش‌دیر. مسئلهن, اونون ایلک کومئدییاسیندا شیخ سالاه و

موللا حمید صورت‌لرینده موسلمان روحانی‌لری‌نین سجیییوی صیفت‌لری
اوموميلش‌ديريلميش‌دير.
"وزیری-خانی-لنکران" کومئدییاسیندا او, یالتاق, ایکیوزلو,
حیله‌گر ساراي ایان‌لارینین بعدیی صورت‌لرینی یاراتمیش‌دیر. همین کومئدییادا
عینی زاماندا وزیرین ائو خیدمتچی‌لری سیماسیندا فئودال دونیاسیندا اینسانی
لیاقتی, حقوق‌لاری تاپ‌دانان, گوناه‌لی-گوناهسیز هر جور تحقیر و ایشگنجیه
مروز قالان نؤکرلرین بعدیی صورت‌لری قلمه آلینمیش‌دیر. آخوندزاده‌نین
"خیرس قولدورباسان" کومئدییاسیندا کاراکتئر, حیات و دوشونجه طرزینه گؤره
بیر-بیرین‌دن کسکین صورتده فرقلنن بیر سیرا کندلی صورت‌لری (ناماز, نجف,
تاروئردی, اوروج, ولی) واردیر.
بئله لیکله, آخوندزاده اوز کومئدییالاریندا آذربایجان حیاتینین گئنیش,
هرطرف‌لی, درین عکسینی وئرمیش, آذربایجان جمعیتی‌نین دئمک اولار کی, اساس
صینیف, طبقه, اجتماعی قروپ‌لارینین دولغون بعدیی صورت‌لرینی یاراتمیش‌دیر. محض
بونا گؤره اونون دراماتورگییاسی خیخ عصرین ۳۰-٤۰-جی ایللر آذربایجان حیاتینین
گوزگوسو, ائنسیکلوپئدییاسی حساب اولونور.
م.ف.آخوندزاده کومئدییا ژانرینین خصوصیت‌لرینه, سیرلرینه درین‌دن
بلد اولان بیر دراماتورقدور. او, اثرلری اوچون حیاتی, طبیعی, اوریژینال و ماراق‌لی
صورت‌لر دوشونوب تاپمیش, تصویر ائتدیی حادثه‌لری دینامیک, گرگین و ماراق‌لی بیر
کومپوزیسییا اطرافیندا بیرلش‌دیرمیش‌دیر. اونون کومئدییالاری حیاتی بیر ذاویازکا
ایله باشلاییر, روان, طبیعی و رئال بیر شکیلده داوام و اینکیشاف ائتدیریلیر, گرگین
بیر کولمیناسییا نقطهسینه قال‌دیریلیر و اساسن ایناندیریجی, منتیقی و علامتدار
بیر رازویازکا ایله تاماملانیر.
دراماتورق کومئدییالاریندا تصویر ائتدیی صورت‌لری موحیتله سیخ علاقه ده
گؤتورور, اونلاری موختلیف شرایته, وضعیت‌لره سالیر, دایم ایشده, حرکتده, گرگین
بیر موباحیسده, توققوشما و موباریزده عکس ائتدیریر. کومئدییالاردا سوژئتین
و کومپوزیسییانین بوتون کومپونئنت‌لری, حتی ان کیچیک دئتال‌لار و ائپیزودیک
صورت‌لر بئله مؤلفین مقصد و ایدئالینین دوزگون و موکممل آچیلماسینا
تابع ائدیلمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده نادیر ایستئدادا مالیک اولان کومئدیوقراف‌لار نسلینه منسوبدور.
اونون کومئدییالاری اولین‌دن سونونا قدر کومیزمله, گولوشله آشیلانمیش,
یوغرولموشدور. دراماتورقون اثرلرینده تصویر ائدیلمیش صورت‌لرین ماهیییتین‌دن,
دوشدوک‌لری وضعیت‌دن آسی‌لی اولاراق گولوش بزن ساتیریک, بزن ایسه
یوموریستیک سجیییه داشییر. او, منی قهرمان‌لارینی اساسن ساتیریک بویالارلا,
رغبت بسله‌دیی, تق‌دیر و تبلیغ ائتدیی صورت‌لری ایسه خفیف یوموریستیک بویالارلا
قلمه آلمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده‌نین کومئدییالاری جان‌لی خالق دیلی اساسیندا یارادیلمیش‌دیر.
ایتی موشاهیدیه, نادیر حافیظیه, یوکسک ایستئدادا مالیک اولان م.ف.آخوندزاده
آذربایجان دیلی‌نین توکنمز ثروتینه موکممل ییییلنمیش, اونون سجیي-
یوی خصوصیت‌لرینی, قراممатیک قایدا-قانون‌لارینی, ان اینجه چالارلارینی,
موختلیف اجتماعی طبقه‌لرین نیتق-دانیشیق اوسلوب‌لارینی درین‌دن اویرنمیش, خالق
دیلی‌نین زنگین و رنگارنگ سؤز احتیاطین‌دان, قودرت و ایمکان‌لارین‌دان محارتله
ایستیفاده ائتمیش‌دیر. بعدیی دیلین طبیعیلیی جانلیلیغی, زنگینلیی, رنگارنگلیی,
سلیسلیی و آیدینلیغی دراماتورقون درام دیلی‌نین اومده خصوصیت‌لرینی, مزییت‌لرینی
تشکیل ائدیر. اونون کومئدییالارینی اوخودوقدا پئرسوناژلارین دیلینده
ایشلنیلمیش جان‌لی خالق دیلینه منسوب اولان سؤز و ایفاده‌لرین, ایدیوما و فرازئولوژی
بیرلشمه‌لرین, آتالار سؤزو و مسل‌لرین زنگینلیینه و رنگارنگلیینه
حیران اولماماق قئیری مومکوندور. اونو دا قئید ائتمک وعجیب‌دیر کی, کومئدییالاردا
ایستیفاده اولونموش جان‌لی خالق دیلینه مخصوص سؤز و ایفاده‌لرین بؤیوک بیر

حیسهسینی یازیلی ادبیاتیمیزا ایلک دفعه محض میرزا فتحعلی گتیرمیش, اونلارا تام وطنداشلیق حقوقو قازاندیرمیشدیر. آکادئمیک ممد عاریف اونون
آذربایجان ادبی دیلی‌نین اینکیشافی تاریخینده بؤیوک خیدمتین‌دن بحث ائدرکن دوغرو اولاراق گؤسترمیشدیر کی, "تکجه بو خالق دیلی م.ف.آخوندزاده‌نین خاطرهسینی آذربایجان خالقینین قلبینده ابدیلشدیرمي کیفایتدیر"*.
م.ف.آخوندزاده‌نین بیر دراماتورق کیمی بؤیوک محارتی بیر ده اوندا اولموشدور کی, او, موین بیر سینفین, طبقه‌نین بعدیی صورتینی یارادارکن اونو اوزونمخسوس بیر اوسلوبدا دانیشدیریمیش, هر بیر صورتین نیتقینی اونون اوز حیات و دوشونجه طرزینه, پسیخولوگییاسینا, مدنی سوییسینه, عائله ده و جمعیتده توتدوغو مؤوقئیه, دوشدویو شرایته, صحبت ائتدیی, موساحیبه آپاردیغی, موباریزه ائتدیی آداملارا ئویغون بیر طرزده, طبیعی و دوزگون عکس ائتدیرمیش و رئالیست ادبیاتین ان موحوم پرینسیپلرین‌دن بیری اولان دیلده تیپیکلشدیرم و فردیلشدیرمنی محارتله گؤزلمیشدیر.
م.ف.آخوندزاده‌نین دراماتورگییاسی خالقیمیزین خیخ عصر دانیشیق دیلی‌نین اوموومی منزرسینی موکممل و دوزگون عکس ائتدیریر. اونون آذربایجان ادبی دیلی‌نین حقیقی خلقیلیک و رئالیزم یولوندا اینکیشافیندا, تام میللی دیل کئیفییتی آلماسیندا خیدمتی میثیلسیزدیر.
نثری. آذربایجان ادبییاتیندا بعدیی نثرین تشککولو و اینکیشافی تاریخینده ده میرزا فتحعلی موستسنا خیدمت گؤسترمیشدیر. ۱۸۵۷-جی ایلده یازدیغی "الدانمیش کواکیب " پووئستی ایله او, آذربایجان بعدیی نثرینین چوخ ئوغورلو بیر نوموسینی یاراتمیش, ادبیاتیمیزدا بعدیی نثره تام حقوق قازاندیرمیش و اونون گلجک اینکیشاف یوللارینی موییتلشدیرمیشدیر.
بیر طرفدن, قربی آوروپا معاریفچی نثری, ایکینجی طرفدن ایسه, خیخ عصر روس رئالیست نثری و تنقیدی-نظری فیکری ایله درین‌دن تانیشلیق سایسینده م.ف.آخوندزاده درک ائتمیشدی کی, خالق حیاتینین هرطرفلی و رنگارنگ تصویرینی وئرمک, دؤورون آکتوال پروبلئملرین‌دن بحث ائتمک, مؤوجود جمعیتین اجتماعی یارالارینی آچماق و گئنیش زحمتکئش کوتله‌لر آراسیندا معاریفچیلیک ایدئیالارینی یایماق اوچون نثر اثرلری چوخ گئنیش ایمکانلارا مالیکدیر. اودور کی, کومئدییالارینین آردینجا او, "الدانمیش کواکیب" آدلی پووئستینی یازمیشدیر.

---

* م.آر ای ف. ادبی-تنقیدی مقاله‌لری. باکی, ۱۹۵۸, ص.۳۹۹

"الدانمیش کواکیب" پووئستی‌نین مؤوزوسو تاریخی بیر حادثه‌دن آلینمیشدیر. اونون سوژئتی‌نین اساسینا ایران تاریخچیسی ایسکندر بعی مونشی‌نین "تاریخی-عالمارایی-عباسی" اثرینده تصویر ائدیلمیش بیر حادثه قویولموشدور. م.ف.آخوندزاده بو تاریخی هادی‌سنی یارادیجیلیق سوزگجین‌دن کئچیرمیش, یئنی حادثه‌لرله, ائپیزودلارلا زنگینلشدیرمیش, اونا تام یئنی بیر معنا وئرمیشدیر. بیر نؤو ماجرا, سرگذشت سجییه‌سی داشییان همین حادثه‌نین اساسیندا او, ایران فئودال اصولی-ایدارسی‌نین بوتؤو بیر منزرسینی عکس ائتدیرهن و یوکسک ایدئیا-بعدیی مزییتلره مالیک اولان ساتیریک بیر پووئست مئیدانا چیخارتمیشدیر.
پووئستین مؤوزوسو تاریخی حادثه‌دن آلینسا دا, او اوز بعدیی مضمونونا, ساتیریک ایستیقامتینه و موسبت ایدئیاسینا گؤره تام مواسیر سجییه داشییر. اثرین اساس ایدئیا مضمونونو معاریفچیلیک ایدئیالارینین تبلیغی تشکیل ائدیر. پووئستده ادیب معاریفچیلیک ایدئولوگییاسی کونسئپسییاسین‌دان فئودال اصولی-ایدارسی‌نین, دئسپوت حاکملرین اجتماعی قباحتلرینی کسکین تنقید آتشینه توتور و یوکسک, آلی بیر مقصد - ایرانین و اوومومن موسلمان شرق اولکه‌لری‌نین اقتصادی, سوسیال, مدنی ترقیسینه نایل اولماق, گئنیش خالق کوتله‌لری‌نین گوزرانینی یاخشیلاشدیرماق, دونیوی علملر, معاریفچی-دئموکراتیک ایدئیالار ئوغروندا فال موباریزیه قالخیر. گئرچکلیی

عکس ائتدیرمک پرینسیپ‌لری, صورت‌لرین درکی و تصویری, بعدیی ستروکتورو باخیمین‌دان
ایسه اثر رئالیزم یارادیجیلیق مئتودو اساسیندا یازیلمیش‌دیر. "الدانمیش
کواکیب" آذربایجان رئالیست نثرینین ایلک, حمده چوخ ئوغورلو بیر نومونسی‌دیر.
"الدانمیش کواکیب"ده ادیب شاه عباس و اونون وزیرلری صورت‌لرینده
بؤیوک محارتله آلی فئودال حاکم‌لرینه مخصوص صیفت‌لری اوموميلش‌دیرمیش‌دیر.
صورت‌لرین سجییوی, تیپیک جهت‌لری‌نین دوزگون و سرراست تصویری پووئستین
موحوم ایدئیا-بعدیی مزییت‌لریندن‌دیر.
ماهیر ساتیرا ئوستاسی اولان م.ف.آخوندزاده ایرانین آلی دؤولت خادیم‌لری‌نین
جمعیتده توتدوق‌لاری یوکسک مؤوقئ ایله بو مؤوقئیه هئچ بیر لیاقت‌لری
اولماماسی آراسینداکی ضدییت‌لری آچیب گؤسترمک اصولو ایله اونلاری ایفشا ائتمیش
و بو حاکم‌لرین دولغون, موکممل ساتیریک رئالیست پورترئت‌لرینی یاراتمیش‌دیر.
میرزا فتحعلی‌نین سنکارلیغی بیر ده اوندا اوزونو گؤستریردی کی, او, ایرانین آلی حاکم‌لری‌نین
بعدیی صورت‌لرینی یاراتماق اوچون گئنیش حیاتی لؤوحه‌لرین تصویرینه,
تفرروات‌ا, دئتال‌لارا موراجیت ائتمیش‌دیر. سادجه اولاراق او, شاه و وزیرلرین
حیاتین‌دان یالنیز بیر ماراق‌لی و علامتدار هادی‌سنی تصویر ائتمکله, اونلارین
کاراکتئری‌نین, معنوی عالمی‌نین, اخلاقینین تیپیک, سجییوی خصوصیت‌لرینی
آچماغا نایل اولموشدور. خصوصی اولاراق قئید ائتمک لازیم‌دیر کی, بو دونیا ادبیاتیندا
چوخ نادیر ساتیریک‌لره نسیب اولان بیر کئیفیییت‌دیر.
"الدانمیش کواکیب"ین ساتیریک قهرمان‌لاری ایچریسینده ایلک نؤوبه‌ده شاه
عباس صورتی دقتی جلب ائدیر. پووئستده شاه عباس صورتینه گئنیش یئر وئریلممیش‌دیر.
ادیب شاهین اساس سیماسینی, سجییوی صیفت‌لرینی, بیر طرف‌دن, بیلاواسیته
اونونلا علاقه در اولان سحنه‌لرده, او بیری طرف‌دن ایسه اونون وزیرلری‌نین
فعالیتی اساسیندا شرح ائتمیش‌دیر. بیز عینی زاماندا اثرین اومومی مضمونون‌دان
چیخیش ائدرک شاهین کاراکتئری, پسیخولوگیاسی و معنوی عالمی حاقیندا
معلوماتیمیزی کامیللش‌دیریر, تصووروموزو تاماملاییریق.
م.ف.آخوندزاده گؤستریردی کی, ایران شاهی دؤولت, حاکمیت ایشلرینه هئچ
بیر لیاقتی اولمایان بیر آدام‌دیر. آلی دؤولت باشچیسینین قارشی‌سیندا دوران بؤیوک,
مسئول, آغیر وظیفه‌لر بارده اونون ان آدی تصووورو یوخدور. شاه یالنیز اوز شخصی
منافعیینی دوشونور, گون‌لرینی ائیش-ایشرتله کئچیریر, ایرانی اقتصادی, سیاسی و
مدنی ایفلاس‌دان خلاص ائتمک, خالقین آغیر گوزرانینی یاخشیلاش‌دیرماق اوچون هئچ
بیر تدبیر گؤرمور, بیر تشببوس گؤسترمیر. او, علم, مدنییت و ترققی عالمین‌دن
تام بیخبردیر. شاه عباس هر جور مونججیم خبرلرینه اینانیر,
حتی اوز جانینی ئولدوزلارین بلاسین‌دان خلاص ائتمک اوچون شاهلیق‌دان بئله ال چکیر.
شاه عباسین حاکمیتی ایللرینده دین خادیم‌لرینه گئنیش ایختییار وئریلمیش,
اولکده دینی تسسوبکئشلیک, فاناتیزم, روحانی‌لرین خالقا ظلمو اولدوقجا قووتلنمیش,
سوننی‌لره ذورلا شیعه مذهبی قبول ائتدیریلمیش‌دیر.
پووئست‌دن بئله بیر قناعت آلینیر: هر شئی‌دن اول شاهین نادانلیغی اوزون‌دن
ایران دؤولتی و خالقی دحشت‌لی بیر وضعیته دوشموشدور; تیجارت و اکینچیلیک
سوقوط ائتمیش, شهر و کندلر ویران اولموش, کؤرپولر و کاروانسارالار
ئوچولوب-تؤکولموش, اولکه بوسبوتون بیر خارابازارا دؤنموشدور. هر یئرده ظالیم,
نادان, عدالتسیز, روشوتخور دؤولت ممورلاری و فئودال حاکم‌لری خالقا اولمازین
ظلم ائدیر, اونو سویوب تالاییر, باشینا مین بیر اویون آچیرلار. آدی دارغادان
باشلامیش باش وزیره قدر - بوتون ایران حاکم‌لری نادوروست آدام‌لار اولسالار دا,
شاه اونلاردان چوخ راضی‌دیر. تاخت-تاج‌دان ال چکن زامان شاه عباس ایرانین آلی
حاکم‌لرینی سارایا چاغیریب اونلارا اوز مینتندارلیق حیسسینی بئله بیل‌دیریر:
"جمات, ایمدی یئددیمجی سنه‌دیر کی, من جنابی-اقده‌سی-ایلاهی‌نین مشیییتی
ایله سیزه پادیشاهام و بقدری-ایمکان سیزین هر بیرینیزه نوازیش و مرحمت
گؤسترمیشم و سیزدن دخی چوخ راضی و خوشنودام; چونکی صفوییه اوجاغینا

اولان ایرادت سببیله همیشه منه اخلاص و صداقت گؤستریبسینیز".
اوز نؤوبسینده ایران حاکم‌لری ده شاه‌دان چوخ راضی‌دیرلار, چونکی شاه عباسین حاکملیی دؤورونده اونلارین هامیسینین گونو و ایشی "چوخ خوش کئچیردی".
"الدانمیش کواکیب"ین فینال سحنسینده شاه عباسین تام سجیییسینی وئررک ادیب یازیردی: "بو کواکیبین هماقتینه من تعججوب ائدیرهم کی, نئجه بیلمه‌دی‌لر ایرانی‌لر اولاری آلدادیرلار? یوسیف سرراج هرگیز ایرانین شاهی دئییل ایدی. ایرانی‌لر اونو هییله اوزون‌دن پادشاهی-مسنو ائلمیشدی‌لر. بئله سادلیک اولورمو کی, کواکیب اوزلرینی ایرانی‌لره آلدادیب بیچاره و بیتقصیر یوسیف سرراجی بدبخت ائتدی‌لر? شاه عباسی کنار قویوب قیرخ ایل سراسر اونون سففاکلیغینا و جببارلیغینا بیئتینا ناظر اولدولار?
شاه عباس جببارلیغینین ادنا علامتی بو ایدی کی, بیر اوغلونو اولدوردو, ایکیسی‌نین دخی گؤزونو چیخارتدی".
شاه عباس صورتینده آلی فئودال حاکم‌لرین تیپیک صیفت‌لرینی ئوستالیقلا اومومیلش‌دیرهن ادیب اونو دئسپوتیزم و اوزباشینالیق, عدالتسیزلیک و قانونسوزلوق,
کوتلوک و نادانلیق تیمسالی کیمی تام و پارلاق وئرمیه نایل اولموشدور.
باش وزیر میرزا مؤحسون ده شاه کیمی توتدوغو یوکسک روتبیه هئچ بیر لیاقتی, اقتداری اولمایان بیر حاکم‌دیر. اونون دا آلی دؤولت باشچیسینین اوزرینه دوشن یوکسک, مسئول وظیفه‌لردن هئچ بیر خبری یوخدور. اونو دا اولکه‌نین اقتصادی-سییاسی سوقوطو, خالقین آغیر وضعیته دوشمه‌سی قطعیین دوشوندورمور. میرزا مؤحسون ده نادان و فاناتیک‌دیر, هر جور جفنگ مونججیم خبرلرینه اینانیر.
ایراندا قانونسوزلوغون, اوزباشینالیغین, روشوتخورلوغون گئنیش اینتیشار تاپماسینا دا ایلک نؤوبه‌ده او, گوناهکاردیر. باش وزیر بوتون سارای خیدفتچی‌لرین‌دن موختلیف بحانه‌لرله بخشئییش آدی آلتیندا روشوت آلیب, اونلارا مسئول دؤولت وظیفه‌لرینی آچیق‌دان-آچیغا ساتیر. بونون نتیجه سینده ایراندا نادوروست آدام‌لار بوتون دؤولت ایداره‌لرینی اوز اللرینه کئچیرمیش‌لر. لاکین بو سفئه و جینایتکار حرکت‌لرینه باخمایاراق, میرزا مؤحسون اوزونو ایران دؤولتینه, بیلاواسیته شاه عباسا بؤیوک خیدمت‌لر گؤسترن قابی‌لیییت‌لی, مودریک, ئوزاقگؤرن بیر وزیر ساییر.
مالییه ناظری میرزا یحیا باش ناظرین یاخین قوحومو و "دستی-پروردسی" دیر, بیلاواسیته اونون حمایه‌سی آلتیندا بؤیوک منسب صاحبی اولموشدور.
میرزا یحیانین دا آلی مجلیسدکی چیخیشین‌دان معلوم اولور کی, او, دؤولتین ان آدی قانون‌لارینا بئله عمل ائتمیر. ناظر, بیر طرف‌دن کیچیک مامورلارا و قوشونا مااش وئریلمه‌سی حاقیندا آچیق امر اعلان ائدیر, ایکینجی طرف‌دن ایسه, ویلایت حاکم‌لرینه مخفی مکتوب گؤندریر کی, اونون خصوصی ایجازه‌سی اولمادان هئچ کیمه موعجیب وئریلمسین. میرزا یحیا شاه قارشی‌سیندا اویونور کی, "حمین تدبیر سببیله خزینئیی-آمیره‌نین مداخی‌لی چوخ تزایود ئئحم ائدیب‌دیر".
باش سرکار زامان خان دا اوزونو "دؤولتی-آلییه‌نین خداماتیندا اخلاص و هونر ایل" خیدمت ائدن عقل‌لی, تدبیرلی, ئوزاقگؤرن بیر سرکرده ساییر. لاکین آلی مجلیسدکی چیخیشی آیدین گؤستریر کی, او, قابیلیییتسیز, قورخاق بیر اوردو باشچیسی‌دیر و اوز فعالیتی ایله ایرانی درین فلاکته ئوغراتمیش‌دیر.
آلی حاکم صورت‌لری ایچریسینده موللاباشی آخوند صمد دقتی خصوصیله جلب ائدیر. ادیب اثرینده باشقا آلی حاکم‌لره نیسبتن اونا بیر قدر گئنیش یئر وئرمیش و موللاباشینین عمل‌لرینی موفسسل تصویر ائتمیش‌دیر.
موللاباشی آخوند صمد ایرانین دؤولت آپاراتیندا بؤیوک نفوذا مالیک‌دیر.
او, بوتون دؤولت مسئله‌لری‌نین موزاکیرسینده فال ایشتیراک ائدیر: شاه دا, وزیر ده اونونلا حسابلاشیر, مصلحت‌لرینه قولاق آسیر, اونا خصوصی ائحتیرام بسلییر, حتی بیر قدر قورخورلار دا.
آخوند صمد آلی مجلیسدکی چیخیشیندا اویونه-اویونه دئییر کی, موللاباشی

وظیفه سینه کئچن کیمی ایران اهالیسی‌نین یاریسینی تشکیل ائدن سوننی‌لره ذورلا شیعه‌لیک
مذهبینی قبول ائتدیرمیش‌دیر. او, حتی ایراندا یاشایان ائرمنی و یحودی‌لره
ده شیعه مذهبی قبول ائتدیرمک اقیدسینده اولموش, لاکین "بیر پارا خئیرندیش
کیمسه‌لر"دن باشقا اولکه‌لرده بو خالق‌لارین دینینه توخونولمادیغینی ائشیدیب, اوز
تشببوسون‌دن ال چکمیش‌دیر. شاهین تام ائتیمادینی نازانماق, سارایدا اوز نفوذونو
مؤحکملن‌دیرمک اوچون موللاباشی ایسلام دینینین مقدس و توخونولماز
سايیلان قانون‌لارینی بئله تحریف ائتمیش‌دیر.
موللاباشی پاخیل, خاین و بدخاه بیر آدامدیر. او, باش مونجیمه دوشمن
موناسیبت بسلییر و اونو آرادان گؤتورمک اوچون بیر بحانه آختاریر. شاهین
گرگین, چیخیلماز وضعیته دوشمسین‌دن ایستیفاده ائدرک, موللاباشی اونا سؤیلییر
کی, "مونجیمباشی کواکیبین تأثیرینی بیل‌دیریب, دفی‌نین الاجینی ایظهار ائتمییب‌دیر,
البته, بیر خبیس فیکره گؤره; نئجه اولا بیلر کی, زهری گؤستره, پادزحری
گؤسترمک‌دن اوزونو کنار چک". او, شاهی قیزیش‌دیریر کی, "بو حادثه‌نین دفی
اوچون اونون اوزون‌دن الاج ایستسین. اگر عذر گتیرسه بوینونو ووردورسون".
ایران حاکم‌لری‌نین و روحانی‌لری‌نین ائیب‌لرینی خالق آراسیندا ایفشا ائتدیی
اوچون موللاباشی یوسیف سرراجا دا درین کین بسلییر, اونو دا محو ائتمک اوچون
بیر بحانه آختاریر.
ادیب اثرینده موللاباشی سیماسیندا روحانی‌لرین اساس سجیییوی صیفت‌لرینی
ئوستالیقلا اومومیلش‌دیرمیش و اونلاری ایستیبداد اصولی-ایدارسی‌نین مودافیچیسی, اولکده
دینی فاناتیزمین, نادانلیق و گئریلیین بایتی, گئنیش خالق کوتله‌لری‌نین, اولکه‌نین
مؤترققی قوه‌لری‌نین دوشمنی کیمی کسکین تنقید آتشینه توتموشدور.
اثرده یوسیف سرراج علمی, معاریفی, اقتصادی-مدنی ترققینی تمسیل ائدن
معاریفچی حؤکمدار کیمی قلمه آلینمیش‌دیر. لاکین یوسیف سرراجی یالنیز مؤلفین
ایدئالینی عکس ائتدیرهن رئزونئیر بیر صورت کیمی سجیییلن‌دیرمک دوزگون
دئییل‌دیر. بو صورتده عینی زاماندا آذربایجانین, ائلجه ده ایران و تورکییه‌نین
مؤترققی ضیالی‌لارینین بیر سیرا موسبت صیفت‌لری اوز عکسینی تاپمیش‌دیر.
یوسیف سرراج کندلی عائله سینده آنادان اولموشدور. اونون آتاسی بیر "مؤمین
و موتتقی" آدام اولدوغون‌دان اوغلونو روحانی ائتمک آرزوسوندا اولموش و اونو
قزوینده دینی مکتبه قویموشدو. قزوینده روحانی مکتبینی بیتیردیک‌دن
سونرا او, تحصیلینی اصفهاندا داوام ائتدیرمیش, سونرا کربلا شهرینده "بؤیوک
عالیم‌لرین مجلیسینده تکمی‌لی-اولوم" نایل اولموشدو. ایتی عقلا, درین موشاهیده
قابیلیییتینه مالیک اولان, نجیب, آلی هیسس‌لرله یاشایان, حقیقت و دوغرولوغو
هر شئي‌دن اوستون توتان یوسیف روحانی‌لرین ایکیوزلولویونو, یالانچیلیغینی و توفئیلیلیینی
گؤروب, - اونلارا درین نیفرت بسلییر و روحانی اولماق نیییتین‌دن
ال چکیر. بورادا یوسیف سرراجین حیاتی بیزه بیلاواسیته "الدانمیش کواکیب"ین
مؤلفی‌نین بیوقرافییاسینی خاتیرلادیر. معلومدور کی, م.ف.آخوندزاده آناسینین
عمیسی حاجی علعسگرین حمایه‌سی و راهبرلیی آلتیندا موکممل دینی تحصیل
آلسا دا, موللا و آخوندلارین ائیب‌لرینی یاخین‌دان موشاهیده ائدیب, روحانی اولماق
سیین‌دن ایمتینا ائتمیشدی.
دینی منسب‌دن اوز دؤندرن یوسیف سرراجلیق صنعتینی اویرنیر و ایرانین
پایتاختی قزوینده بیر دوکان آچیب, اوز زحمتی ایله عائله سینی دولان‌دیرماغا باشلاییر.
او, اطرافینا بیر قروپ حقیقتپرست, عقل‌لی, ساغلام دوشونجه‌لی آدام‌لاری توپلاییب,
اونلارا اوز گؤروش‌لرینی تبلیغ ائدیر. نادان و قابیلیییتسیز ایران حاکم‌لرینه,
ساتقین و توفئي‌لی ممورلارا درین نیفرت بسلین, زحمتکئش خالقین درد
و حالینا اورک‌دن آجییان یوسیف سرراج اوز دوست‌لارینا و همفیکیرلرینه جسارتله
سؤیلییر کی, کندخوداد‌ان توتموش پادشاهادک بوتون حاکم‌لر "حلی-ظلم" و
یولکحسن‌دیرلر. اونلار اولکیه و خالقا هئچ بیر فایدا وئرمیر, اوز ایشلرینده قانونقایدایا

عمل ائتمیر, یالنیز اوز شخصی منافعیی حاقیندا دوشونور, بیچاره خالقی
موختلیف جریمه و وئرگی‌لر واسطه سیله سویوب تالاییرلار. یوسیف سرراج روحانی‌لرین
یالانچیلیغینی, ایکیوزلولویونو, توفئي‌لی حیات سورمه‌لرینی ده کسکین تنقید ائدیر,
مقدس دینی محاربه‌لر, خومس و ایمام مالی وئرمیین الئیحینه چیخیر.
بیر تصادف نتیجه سینده ایراندا شاه اولدوق‌دان سونرا یوسیف سرراج اولکده گئنیش
اجتماعی-سییاسی و اقتصادی اصلاحات‌لار کئچیرمیه باشلاییر. ایلک نؤوبه‌ده او, ایرانین
عالی حاکم‌لرینی حبس ائتدیریر و اونلارین وظیفه سینی درین حؤرمت و اعتبار بسله‌دیی
مسلک دوست‌لارینا تاپشیریر. مونججیم‌لرین دؤولته و خالقا زیان‌دان باشقا هئچ
بیر فایدا وئرمه‌دیک‌لرینه گؤره مونججیم وظیفه سینی بیردفلیک لغو ائتدیریر.
یئنی شاه بوتون ویلایت حاکم‌لرینه بئله بیر تلیق گؤندرت‌دیریر کی, اونلار
ناحاق ایش توتماسین‌لار, خالقی تالاییب چاپماسین‌لار, اوز شخصی منافعیی اوچون هئچ
کسی جریمه ائتمسین‌لر, بورون-قولاق‌لارینی کسمسین‌لر, گؤزلرینی چیخارتماسین‌لار,
اولومه محکوم ائتمسین‌لر. او, عینی زاماندا هر ویلایته معتبر باخیجی‌لار
یوللاییر کی, اونلار اولکه‌نین احوالینی, خالقین احتیاج‌لارینی اویرنیب بو حاقدا شاها
معلومات وئرسین‌لر.
یوسیف شاه ویلایت ریس‌لرینه جدی صورتده تاپشیریر کی, بون‌دان سونرا شاها و
عالی حاکم‌لره پئشکش آدی آلتیندا روشوت وئریب, منسب صاحبی اولماق ایستین‌لره
هئچ بیر وظیفه تاپشیرماسین‌لار, حاکملیک وظیفه سینه دؤولت ایشلرین‌دن یاخشی
باش چیخاران ساوادلی, قئیرت‌لی, ناموسلو آدام‌لاری جلب ائتسین‌لر.
دؤولت گلیرینی نیزاما سالماق اوچون یوسیف شاه قرار قویور کی, بوتون اهالی‌دن
- شاهزاده‌لردن, بیزاده‌لردن, بي‌لردن, تاجیرلردن, روحانی‌لردن
و باشقا حاکم-ایمتیبازلی طبقه‌لردن وئرگی آلینسین, شهر اهلی اوز گلیرین‌دن
اوندان بیری, کند اهلی ایسه اییرمی‌دن بیری قدر دؤولت خزینسینه وئرگی وئرسین.
او, اولکده دینی ایشلرین نیزاما سالینماسی, دین خادیم‌لری‌نین حقوق‌لارینین
محدودلاش‌دیریلماسی,
شهر و کندلرده روحانی‌لرین ساییینن آزالدیلماسی حاقیندا
خصوصی دؤولت ایداره‌لرینه تاپشیریر, خومس و ایمام مالی توپلانماسینی قطعی قاداغان
ائدیر. یوسیف شاه تیجارت و اکینچیلیین اینکیشافینا, یول‌لارین تمیر اولونماسینا,
کؤرپولر سالینماسینا, کاروانسارالار تیکیلمسینه, خستخانالار و مکتب‌لر
آچیلماسینا, سوسوز یئرلره سو چیخاریلماسینا, دول‌لارا, یئتیم‌لره و شیکست‌لره
ایانه وئریلمسینه خصوصی دقت یئتیریر و اولکه, خالق اوچون فایدالی اولان باشقا
تدبیرلر گؤرور.
یئنی شاهین گئنیش اصلاحات‌لاری سایسینده ایرانین اجتماعی-سییاسی حیاتیندا
بؤیوک دییشیکلیک یارانیر, اونون پادشاهلیغی واختیندا "یران اوچون اییامی-فیروزلوق,
اییامی-سعادت و ایقبال اوز" وئریر.
یوسیف شاهین فعالیتی‌نین ماهیییتینه نفوذ ائتدیکده آیدین اولور کی, اونون
اصلاحات‌لاری اوبیئکتیو اولاراق ایرانین اورتا عصر فئودال ضدییت‌لرین‌دن و اجتماعی
یارالارین‌دان خلاص اولوب, تام یئنی اینکیشاف یولونا دوشمسینه, اولکده بورژوا
موناسیبت‌لری‌نین برقرار اولماسینا آپاریب چیخاردیر. آخوندزاده‌نین بو موسبت
قهرمانینین اورتا عصر کلاسسیک پوئزییامیزدا و خالق ادبیاتیندا تصویر
اولونموش ایدئال شاه صورت‌لرین‌دن فرقی و ادبی-اجتماعی فیکیر اینکیشافی تاریخیمزده
بؤیوک قییمتی, اوریژینالليغی دا محض بون‌دان عبارت‌دیر.
م.ف.آخوندزاده "الدانمیش کواکیب" پووئستینی یازدیغی ایللرده بئله بیر
اقیدده ایدی کی, فئودال جمعیتی‌نین قباحت‌لرینی و ضدییت‌لرینی عادیل, عقل‌لی,
ناموسلو حؤکمدارین یوخاری‌دان اصلاحات‌لار کئچیرمه‌سی یولو ایله آرادان گؤتورمک
و اولکه‌نین, خالقین اقتصادی-مدنی ترققیسینه نایل اولماق مومکوندور. شوبحه سیز
کی, م.ف.آخوندزاده‌نین بو آرزولاری معاریفچیلیک خولیالاری ایله باغلی ایدی.
معلومدور کی, کئچن عصرین ۷۰-جی ایللرینده او, بو خولیالاردان تام خلاص اولوب,

فئودال جمعیتی‌نین خالق عصیانی واسطه سیله محو ائدیلمه‌سی قناعتینه گلیب چیخمیش و آذربایجان اجتماعی-سیاسی فیکیر تاریخینده اینقیلابی دئموکراتیزم ایدئیالارینین ایلک اساس‌لارینی قویموشدو.
"الدانمیش کواکیب" بعدیی کئیفییت جهت‌دن ده یوکسک مزییت‌لره مالیک‌دیر. پووئستده یئنی موترققی ایدئیالار اوریژینال و ماراق‌لی بیر بعدیی فورمادا عکس اولونموشدور.
م.ف.آخوندزاده اثرین بوتون بعدیی کومپوئنت‌لرینی فئودال جمعیتی‌نین اجتماعی یارالارینین کسکین تنقیدینه, معاریفچیلیک ایدئیالارینین آیدین و باریز تبلیغینه یؤنلتمیش, تابع ائتمیش‌دیر.
"الدانمیش کواکیب" دیل و اوسلوب باخیمین‌دان دا چوخ دقته لاییق‌دیر. پووئستین اولینده حادثه‌لر ساکیت, روان, سلیس بیر دیل و اوسلوبدا نقل اولونماغا باشلاییر. لاکین بو ساکیت, روان, دیل و اوسلوب حادثه‌لرین اینکیشافینین ایستیقامتینه و مؤلفین قارشیسینا قویدوغو مقصده ئویغون اولاراق تئزلیکله و هیسس ائدیلمه‌دن تنقیدی, ساتیریک ماهییت آلیر. بو جهت خصوصن ایرانین عالی حاکم‌لری‌نین تصویرینده اوزونو داها آیدین, قاباریق گؤستریر. ادیب بیلاواسیته ایرانین عالی حاکم‌لری‌نین اوز دیلی ایله, دئدییمیز کیمی, باشلیجا اولاراق عالی مجلیسدکی بیر چیخیشی ایله, اونلارین کومیک ماهییتینی آچیب گؤسترمیش و دولغون بعدیی پورترئت‌لرینی یاراتمیش‌دیر. او, عینی زاماندا قهرمان‌لارینین هر بیرینی اوزونمخسوس بیر طرزده دانیش‌دیرمیش, دیلده فردیلش‌دیرمنی محارتله گؤزلمیش‌دیر.
ادیب اثرینده سارای حیاتینی, عالی دؤولت حاکم‌لرینی قلمه آلدیغی اوچون دیلده تنتننی, ائتیکئتی, بر-بزیی گؤزلمه‌لی اولموش و قهرمان‌لارینین دیلینده چوخلو عرب-فارس سؤز و ایفاده ایشلتمیش‌دیر. بو, شکسیز, تصویر اولونان حیاتین, تقدیم اولونان صورت‌لرین ماهییتین‌دن ایره‌لی گلمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده یوسیف سرراجی حادثه‌لرین سونراکی اینکیشافینا جلب ائتمکله اثری‌نین مضمونوندا و ایدئیا ایستیقامتینده دؤنوش یاراتدیغی کیمی, اوسلوب و دیلینده ده اساس‌لی دییشیکلیک ائتمیش‌دیر. بو زامان پووئستده حادثه‌لر, یوسیف سرراجین عمل‌لری, بیر شاه کیمی فعالیتی سلیس, آیدین, بیتکین غیر اوسلوب و دیلده تصویر اولونور. یوسیف سرراج صورتینده معاریفچی حاکم ایدئیاسینی ایره‌لی سورن ادیب اونو ساوادلی, عقل‌لی, مدنی بیر ضیالی کیمی دانیش‌دیریر.
"الدانمیش کواکیب" پووئستی یوسیف سرراجین تاخت‌دان سالینماسی و شاه عباسین یئنی‌دن حاکمیته گتیریلمه‌سی ایله تاماملانیر. بونا موناسیب اولاراق ادیب اثری‌نین اوسلوب و دیلینده ده یئنی‌دن دییشیکلیک ائدیر. اثر ایستئحزا, کینایه, ریشخندله یوغرولموش درین سطرالتی معناسی اولان بئله بیر جمله ایله بیتیر; "واللاه, قریبه احمق‌دیرلر بو اینگیلیس طایفه سی کی, بئله خطرلی میللت ایله آز قالمیشدی جنگ باشلایالار".
م.ف.آخوندزاده "الدانمیش کواکیب"ین دیلینده ئوزونچولوغا, گئنیش, یئرسیز تفرروات, تصویرلره, ریتوریکایا, بر-بزیه یول وئرممیش‌دیر. آیدینلیق, ییغجاملیق, سؤزه قناعت, آز سؤزله بؤیوک فیکیر ایفاده ائتمک, عینی زاماندا ایفادلیلیک, ائموسیونالّلیق اونون موحوم صنعتکارلیق مزییت‌لریندن‌دیر.
یوکسک ایدئیا-بعدیی کئیفییت‌لرله سجییلنن "الدانمیش کواکیب" پووئستی آذربایجان بعدیی نثرینین کلاسسیک نومونه‌سی کیمی دقته لاییق‌دیر. میرزا فتحعلی اوز اثری ایله ادبییاتیمیزدا رئالیست ادبی پرینسیپ‌لرین و معاریفچیلیک ایدئیالارینین اینکیشافی ساحه سینده میثیلسیز رول اوینامیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده‌نین بعدیی اثرلری‌نین بؤیوک اجتماعی-تربییوی اهمییتی اولموشدور. فئودال جمعیتی‌نین اساس اجتماعی ائیب و ضدییت‌لرینی ساتیرا آتشینه توتان و معاریفچی-دئموکراتیک ایدئیالار تبلیغ ائدن م.ف.آخوندزاده‌نین بعدیی یارادیجیلیغی گئنیش زحمتکئش کوتله‌لرین اجتماعی شعورونون اویانماسیندا موحوم رول اوینامیش, اونلاردا ذولوم و اوزباشینالیغا, قانوسوزلوق و عدالتسیزلییه,

گئریلیک و اتالته, بوتؤولوکده فئودال اصولی-ایدارسینه قارشی نیفرت حیسسی آشیلامیش, اونلاری اقتصادی-مدنی ترققی, آزاد و خوشبخت حیات ئوغروندا موباریزیه روحلان‌دیرمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده آذربایجان ادبییاتینین گلجک اینکیشافینا قووت‌لی تأثیر گؤسترمیش‌دیر. گؤرکم‌لی آذربایجان یازیچی‌لاری ن.وزیروو, ه.حاقوئردییئو, ج.ممه‌دقولوزاده, ر.افندییئو, س.س.آخوندوو, ن.نریمانوو بیلاواسیته م.ف.آخوندزاده‌نین تأثیری آلتیندا بعدیی یارادیجیلیغا باشلامیش, اونون ادبی عنعنه‌لرینی یئنی تاریخی شرایتده داوام و اینکیشاف ائتدیررهک, میللی دراماتورگییامیزی و نثریمیزی یئنی ایدئیا-ائستئتیک کئیفییت‌لرله زنگینلش‌دیرمیش, تنقی‌دیرئالیست ادبییاتیمیزی یوکسک بیر مرحله یه قال‌دیرمیش‌لار.
یاخین شرق اولکه‌لرینده, خصوصن, ایران آذربایجاندا و ایراندا دراماتورگییانین و یئنی بعدیی نثرین تشککولو ده بیلاواسیته م.ف.آخوندزاده‌نین آدی ایله باغلی‌دیر. کئچن عصرین سون روبونده م.ف.آخوندزاده‌نین بیلاواسیته تأثیری آلتیندا ایران آذربایجان یازیچی‌لارین‌دان میرزا آغا تبریزی بیر سیرا قییمت‌لی کومئدییالار, ذئینالابدین ماراغایی و ابدوررحیم تالیبوو ایسه رومان‌لار یازماقلا ایران آذربایجاندا و ایراندا دراماتورگییا و بعدیی نثرین اساس‌لارینی قویموش‌لار.
م.ف.آخوندزاده‌نین بعدیی یارادیجیلیغی اوز اجتماعی-تربییوی و بعدیی قییمتینی ایندی ده ساخلاماقدادیر. آخوندزاده هر شئي‌دن اول نادانلیغی, توفئیلیلیی, امیه خور موناسیبتی, آجگؤزلویو, اوزباشینالیغی, حاقسیزلیغی کسکین تنقید آتشینه توتان و زحمتی, معاریفی, علمی, اقتصادی-مدنی ترققی ایدئیالارینی قیزغین تبلیغ ائدن بیر رئالیست یازیچی کیمی قییمتلی‌دیر.
آذربایجان ادبییاتینین یارانماسی و اینکیشافیندا م.ف.آخوندزاده‌نین بعدیی اثرلری‌نین اهمییت‌لی رولو اولموشدور. کئچمیشین موترقّقی عنعنه‌لرینی یئنی تاریخی شرایتده, اوریژینال بیر طرزده داوام و اینکیشاف ائتدیرهن آذربایجان یازیچی‌لاری م.ف.آخوندزاده ارثین‌دن چوخ شئي اویرنمیش‌لر.
م.ف.آخوندزاده‌نین ادبییاتیمیزین قیزیل فوندونا داخیل اولموش اولمز بعدیی اثرلری یازیچی‌لاریمیز اوچون بیر صنعت مکتبی اولاراق قالماقدادیر.
نادیر ممه‌دوو

حکایتی-موللا ایبراهیم خلیل
کیمیاگر
تمثیلی-قیسسئیی-واقیه کی, کئیفییتی دؤرد مجلیسده
بیان اولوب ایتمامه یئتیر
افرادی-اهلی-مجالیس
مولا ایبراهیم خلیل - کیمیاگر, کلدک‌لی.۱
مولا حمید - اونون شاگیردی, ساموخلو.۲
درویش عباس - اونون نؤکری, ایران‌لی.
حاجی کریم - زرگر, نوخولو.
آغا زامان - حکیم, نوخولو.
موللا سالمان - مرحوم موللا جلیل عالیمین اوغلو, نوخولو, مرتوب و قویحئیکل.
مشدی جابار - تاجیر, نوخولو.
سفر بعی - مولکه‌دار, نوخولو.
شیخ سالاه - خاچمازلی.
حاجی نورو - شاعر, نوخولو.
اولیمجی مجلیس
نوخو شهرینده حاجی کریم زرگرین ائوینده واقئ اولور مین ایکی یوز قیرخ سککیزینجی

ایلده۳, باهارین اورتا آییندا. حاجی کریم زرگر, خاچمازلی٤ شیخ سالاحین نوخویا وارید اولدوغو سببین‌دن اوز ائوینه دعوت ائدیب‌دیر: آشنالاری آغا زامان حکیمی و موللا سالمانی و مشدی جاببار تاجیری و سفر بعی مولکه‌داری و هم شیخ سالاه خاچمازلینی.
اما حاجی نورو شاعر اتفاقن چاغیریلمامیش گلیب‌دیر. تامام اهلی-مجلیس اوز عادتی لیباس‌لاریندا ایلشیب‌لر. شیخ سالاح‌دان باشقا کی, موممم‌دیر, الینده ئوزون تسبئه چئویریر. ائو صاحبی حاجی کریم زرگر اهلی-مجلیسه موتوجه‌ئه اولوب متلب باشلاییر.
حاجی کریم زرگر . هزرات, بیلیرسینیز کی, من سیزی نه ایشدن
اوترو چاغیرمیشام?
مشدی جاببار تاجیر . بیز بیر ذاد بیلمیریک.
حاجی کریم. سیزه قریبه خبریم وار. کلدک‌لی موللا ایبراهیم خلیل,
دئییرلر کی, تیفلیسه گئدیب, روسخت آلیب, گلیب خاچمازین داغ‌لاریندا
چادیر قوروب, کیمیا قاییریر. مسئل‌هن, بیر ذاد دوروست ائدیب‌دیر کی, آدینا
ایکسیر دئییرلر. بیر میسقال اوندان بیر باتمان میسه وورور, خالص گوموش اولور.
آغا زامان حکیم. من دخی ائشیتمیشم.
حاجی کریم زرگر. شیخ سالاه اوز گؤزو ایله گؤروبدور کی,
ایلیس ائرمنی‌لری ایرمی بئش مین مانات سیککه‌لی پول گتیریب, موللا ایبراهیم خلیل‌دن
اللی پوت خالص گوموش آلیب آپاریب‌لار; بئله دیمی شیخنا?!
شیخ سالاه . بلی, اوخودوغوم حاقی,٥ من گؤزومله گؤردوم کی,
موللا ایبراهیم خلیله هر کس سیککه‌لی پول گتیردیسه, ایکی چکیسی برابری
سیککسیز خالص گوموش آلدی آپاردی.
سفر بعی مولکه‌دار . بیز ده گئدک, آلاق!
موللا سالمان. اگرچی نقد پولوموز یوخدور, اما من پوللو
حاجی رحیم ایله دوستام, اگر بیر ایله اون-اون ایکی فایدا و مؤحکم گیروو
وئرمیه راضی اولورسونوز, من اوندان سیزه و اوزومه نه قدر پول ایستحسنیز
آلا بیلرم.
مشدی جاببار تاجیر . موللا, منیم اوزومون پولوم وار,
اما تامام نیسیه‌دیر. تئزلیکله اله گتیرمک چوخ چتین‌دیر. اگر مومکون
اولور ایسه, منیم اوچون حاجی رحیم‌دن مین مانات آل, ایکی دوکانیم
وار, یانیندا گیروو اولسون.
حاجی کریم زرگر. مین مانات دا منیم اوچون آل, ائویمی
گیروو وئردیم.
آغا زامان حکیم. مین مانات دا منیم اوچون آل, اوورتیمین
باغینی گیروو وئردیم.
سفر بعی مولکه‌دار . مین مانات دا منیم اوچون آل, کندیم
گیروو اولسون.
حاجی نورو شاعر (بیمؤوقئ جیبین‌دن بیر کاغیذ چیخارمیش). هزرات,
بیر یاخشی احوالات, یعنی آوار لزگیسی آلتمیش ایل بون‌دان اقدم خانبوتایین
سرکردلییله نوخونو گلیب چاپدیغینی نظم ائتمیشم. هله بیر
قولاق آسین, اونو اوخویوم, گؤرون بو کئیفییتی نئجه بلاغت و فصاحتله
بیان ائتمیشم.
آغا زامان حکیم. ائه, حاجی نورو, بو مجلیس نه شعر مجلیسی‌دیر!
آغزیمیزدا سؤز دانیشیریق, مصلحت ائدیریک, بو دا گلدی کی, من
آلتمیش ایل بون‌دان اول اولان کئیفییتی نظم ائتمیشم. لزگی بئله
گلدی, بئله گئتدی, بیزه نه و بونون بیزه فایداسی وار?
حاجی نورو شاعر (اینجیمیش). نئجه نه فایداسی وار? گؤررسینیز کی, او
واخت لزگی‌لر نه ایشلر سیزین باباlارینیزین باشینا گتیریب‌لر, نه بیرحملیک
اولارین حاقیندا ائدیب‌لر. مگر کئچمیش گوزاریشاتی بیلمک بیفایدادیر?
حاجی کریم زرگر (خوشلوقلا). حاجی نورو, هله شعر اوخوماق

واختی دئییل. بیر اوزگه فاراغات واختدا اوخویارسان. ایندی دئ گؤرک, موللا ایبراهیم خلیل‌دن گوموش آلماغا گئتمیی سن دخی مصلحت بیلیرسنمی؟
یقین کی, سنین دخی اقلین قبول ائدن ایشدیر.
حاجی نورو شاعر (موکددرلیکله). خئیر!
موللا سالمان. نه سبب ایل؟
حاجی نورو شاعر . او سببه کی, هر کسین اوز صنعتی اوزونه ایکسیردیر و خوش گوزرانلیغینا بایث‌دیر; دخی نه لازیم‌دیر کی, آدام کیمیاگرلرین دالیسینجا دوشسون. موللا ایبراهیم خلیلی من گؤرممیشم, اما فراست ایله بیلیرم کی, حرامزادالیق پستاحاسی آچیب‌دیر. هرچند بیر نئچه واخت بون‌دان ایره‌لی, بئله دئییرلر, او, تیفلیسه گئتمیشدی, اما اونا کیمیا قاییرماغا کیم ایزین وئردی و کیم گؤردو؟ ایکسیرین عالمده ووجودو یوخدور. اگرچی خاچمازدان گلن بو شیخ سالاه سیزی بیر مرتبده اینان‌دیریب و اقلینیزی چاش‌دیریب کی, منیم سؤزومه هرگیز ائتیماد ائتمیجکسینیز.
حاجی کریم زرگر. ایکسیرین عالمده ووجودو اولماغینا دلیل چوخدور, احتیاجی تقریره یوخدور. هله سن بونو اثبات ائله کی, هر کیشی‌نین اوز صنعتی نئجه اوزونه ایکسیردیر؟ من کی, زرگرم, یؤومیییه خرجیم‌دن اوترو عاجیزم.
حاجی نورو شاعر .اوندان اوترو کی, خالقین آراسیندا اعتباردان دوشوب‌سن. هئچ کس سنه ایش توتدورمور. اوایلده یانینا اسباب قاییرماق اوچون هر نه قدر قیزیل و گوموش گتیردی‌لر, نیسفین‌دن آرتیق اوغورلادین, میس و بورونج قاتیب صاحب‌لرینه رد ائتدین, آخیردا فیسقین بوروز ائتدی. دخی یانینا بیر آدام ایش گتیرمیر. اگر دوغرو رفتار ائلسیدین, البته, ایندی دؤولت‌لی کیم‌سنه‌لرین بیری ایدین.
آغا زامان حکیم. خوب, من نییه بیؤوزام؟
حاجی نورو شاعر . اوندان اوترو کی, اوز صنعتینی ترک ائدیب بیلمه‌دیین ایشه آیاق قویدون; حکیملیک سنین صنعتین دئییل ایدی. سنین آتان ئوستا رحمان دللک, اولگوج-بولؤو ایله مقول دؤولت قازاندی, سن پوچ ائتدین. مرحوم زحمت چکیب سنه پاکیزه دللکلیک اویرتمیشدی, سن اونا راضی اولماییب, تیفلیس دللک‌لری کیمی, ایستدین کی, حکیملیکده دخی شؤهرت ائدحسن. اودور, بیر قبیریستانلیق آدام قیردین, خالق ایشین‌دن باشا دوشدو, ترکینی قیلدی. ایندی نه دللک‌سن, نه حکیم... نئچه کره من سنه دئدیم کی, روس حکیمی‌نین یانینا گئدیب باری قیزدیرما داواسینی اوندان اویرن; قارپیز سویو ایله قیزدیرمایا موالیجه ائتمک‌دن ال چک, سؤزومه قولاق آسمادین...
آغا زامان (اعتراض ایله). من دئدی‌لر کی, روس حکیمی قیزدیرمایا خلئب-سول ایله موالیجه ائدیر. روس دیلی بیلن‌لردن سوروشدوم: سول ندیر؟ دئدی‌لر دوز. مومکونمودور قیزدیرمایا موالیجه ائتمک دوز ایل؟
موللا س آ ل م آ ن (آغا زامانین آغزینی یوموب). کس سسینی, اللهی سئویرسن. هماقتینی آز بیل‌دیر, او دوز باشقا دوزدور. (سونرا اوزون حاجی نورویا توتوب). حاجی نورو, سنین قییاسینا گؤره من گرک قارون٦ اولایدیم; بس نییه بیر هسیر و لولیین‌دن قئیری بیر ذادا مالیک دئییلم؟!
حاجی نورو شاعر . اونون دا سببی وار. اوندان اوترو کی, سن چوخ یاخشی قاتیرچیلیغا لاییق‌سن; اما بئي‌نین دوشوبدور کی, من ده گرک موللا اولام, اوندان اوترو کی, آتام موللا ایدی. آتان اوخوموشدو, کامالی وار ایدی, موللا ایدی. سن کی اوز آدینی دوروست یازماغا قادیر دئییل‌سن; نه اوچون موللا اولورسان؟ کمال آتا کورکو دئییل کی, ارثله اوولادا یئتیشه. او سبب‌دن خالق آراسیندا میقدارین یوخدور; دؤولتین هارادان اولسون؟ اگر قاتیرچیلیق ائتسیدین, بو قاوارا و ذور ایله ایلده اللی ماناتا پول دئمزدین.

سفر بعی مولکه‌دار . منیم نییه دؤولتیم یوخدور؟
حاجی نورو شاعر . سن مولکه‌دارسان, سنه لازیم ایدی کی, اکدیریدین,
بیچدیریدین و دؤولت قازانایدین; اما سن ابس یئره اوزونو سالدین
قالماقالا, دوردون اونون ایله, بونون ایله دؤیوشمیه, خالقین دالیسینجا
یامان سؤزلر دانیشماغا. اومنایی-دؤولتی تقصیرلی‌دن, تقصیرسیزدن
شیکایت ائتمکله تنگه گتیردین. آخیردا نادینج آدام قلمینه گئتدین.
اوچ ایل دیوانا دوشدون, اوچ ایل سورگونه سورولدون, گؤزل عومرون کئچدی. ایندی
ایستییرسن کی, بیر یالانچی کیمیاگرین دؤولتین‌دن بیردن پوللاناسان,
نئجه کی, مشدی جاببار تمی‌نین چوخلوغون‌دان پولونا یئکه-یئک فایدا
کسیب, تامام جوسوی تنخاحینی بیردن خالقا داغیتدی کی, بیردن پوللانسین.
ایندی یالنیز تنخاحینا دا راضی‌دیر, اگر اله گله...
حاجی کریم زرگر. جناب شاعر, برفره کی, بیزیم هر بیریمیزده
بیر تقصیر وار کی, صنعتین‌دن بحریاب اولمور, بس سن نییه اوز
صنعتین‌دن خوشگوزران دئییل‌سن؟ قیش تاپسان, یاز تاپمازسان; یاز
تاپسان, قیش تاپمازسان; سنین سؤزونله, سنین هونرین, یعنی شعر دئمک
بس گرک بیر بؤیوک ایکسیر اولایدی؟!
حاجی نورو شاعر. بلی, منیم هونریم فیلحقیقه ایکسیردیر.
اما نئجه کی, سیز دئییرسینیز, ایکسیره لامحاله باشقا فیلیززات لازیم‌دیر
کی, اونون تأثیرینی قبول ائده; هابئله منیم هونریم اوچون دخی اربابیزؤوق
و کمال و مریفت لازیم‌دیر کی, دئدییم اشارین قدرینی بیله‌لر.
زمانی کی, منیم بختیم‌دن همشحرلی‌لریم ده کی, سیزسینیز, نه
کمال وار, نه عقل وار, نه بئیین وار; بو صورتده منیم هونریم‌دن نه
فایدا حاسیل اولاجاق, منیم شعریم نیه مسرف‌دیر؟
حاجی کریم زرگر . بو نه قلت ائدیر, نه یاوا دانیشیر؟ سنی
کیم بو مجلیسه چاغیردی؟ نسیحت وئرن واقئ اولدو! گؤرحسن, هارادان
بو بئله فیلوسوف اولوبدور؟ چیخ گئت, سنین نسیحتین بیزه لازیم دئییل!
تامام اهلی-مجلیس (بیر یئردن). چیخ گئت, سنین نسیحتین
بیزه لازیم دئییل!
حاجی نورو شاعر (تلسیک شعر کاغیذینی گؤتوروب قوینونا دورتوب).
گئدیرهم, دوغرو سؤز آجی اولار (گئدیر).
حاجی کریم زرگر (اهلی-مجلیسه). هزرات, سؤزوموز
سؤزدور. گرک‌دیر کی, گلن هفته‌نین باشیندا پول‌لار حاضر اولا, یولا
دوشک موللا ایبراهیم خلیلین حضورونا, خاچماز داغ‌لارینا.
تامام اهلی-مجلیس (بیر یئردن). بلی سؤزوموز سؤزدور.
پرده سالینیر

ایکیمجی مجلیس

ایکیمجی مجلیس خاچماز داغیندا واقئ اولور. داغین دامنسینده بیر موستته و
موتتر و رنگارنگ گول, گییاه ایله موزیین چمنده ایکی چادیر قورولوبدور. اللی
قدم بیر-بیرین‌دن آرالی چادیرلارین آشاغی طرفینده آغاج‌دان بیر چارداق تیکیلیب, ایچینده
بؤیوک بیر میسگر کوره‌سی و بو کوریه موناسیب بیر کؤروک نسب اولوب. کوره‌نین چئورسینده
انبار ایله ازیلمیش میس پارالاری تؤکولوب, گویا تئزلیکله ارینیب گوموش اولاسی‌دیر. چادیرین
بیریسی‌نین یاویغیندا گئنه آغاج‌دان چارداق قورولوبدور.
چمه‌نین اوست طرفی گئتدیکجه ئوجا, قارلی داغ‌لارا موتتسیل اولور و قاباغیندا بیر دره
وار, ایچین‌دن بیر بالاجا چاي آخیر. دره‌نین هر ایکی طرفینده بیتمیش یوزیللیک پالید و فیسدیق
آغاج‌لارینین بوداق‌لاری آحسته اسن نسیم‌دن حرکتده‌دیر. انوا و اقسام قوش‌لار
آغاج‌لارین بیر بوداغین‌دان او بیری بوداغینا قالخیب, قونوب مؤوزون نغمات ایله دریه
قولغوله سالیرلار. چمه‌نین موقابیلین‌دن بیر بوداق سویو قایادان آحسته و هزین سس
ایله آخیب دریه تؤکولور و آخدیقجا قتراتی اطرافا سپلنیر. چمه‌نین گوندوغان طرفی

گؤز ایشلمین صحرادیر. دریه گئتدیکجه چادیرلارین بیریسینده ساکین‌دیر موللا ایبراهیم خلیل کیمیاگر, بیریسینده موللا حمید, اونون شاگیردی. بالاجا چارداقدا اولور درویش عباس, اونون خیدمتکاری, اوز آلت و اسبابی ایله.
صوبح‌دن ایکی ساعت کئچمیشدی. گونون شواسی دره‌دن تدریجله موتساید اولان دومانین اوستونده برق ووروردو. بو حالدا موللا ایبراهیم خلیل کیمیاگر اوز چادیرین‌دان چیخیب, شاگیردی موللا حمیدین چادیری طرفینه اوز قویوب موللا حمیدی چاغیریر. موللا حمید چادیردان چیخیب قاباغینا گلیر, ادب‌لی دورور. موللا ایبراهیم خلیل باشلاییر اونا دئمیه.
موللا ایبراهیم خلیل . موللا حمید, نوخودان یولا دوشن
آداملار شیخ سالاحین یازماغینا گؤره, گرک بو گون ایلکیندی چاغی
بورایا یئتیشسین‌لر.
موللا حمید. بلی, آغا, دخی تئز.
موللا ایبراهیم خلیل . موللا حمید, اونلار گلنده حؤرمت
ائله, چادیردا ایلش‌دیر, احوالات خبر آل, سوروش کی, نه متلبه گلیب‌لر.
اگر دئسه‌لر کی, پول گتیرمیشیک, گوموش آلاجاییق, دئ کی, ئوستادیم کئچمیش
کوره‌لرین گوموشونو تامام ایلیس ائرمنی‌لرینه وئریب‌دیر و بو الدکی
کوره‌نین گوموشو دخی اونلارا ساتیلیب‌دیر و ایکینجی کوره‌نین ایکسیری‌نین تکمیل
و تامام اولماغینا بیر آي قالیب‌دیر. ناحاق یئره سیز جفا چکیب
گلیبسینیز... ئوستادیم سیزدن نه پول قبول ائدجک‌دیر و نه گوموش وئره
بیلجک‌دیر. اگر منی گؤرمک ایستسه‌لر, دئ کی, ئوستادیم اوچ گونون ائتیکافینا
ایلشیب, عبادتده‌دیر. بو اوچ گونده آداملا گؤروشمک و دانیشماق
اونا مومکون دئییل.
موللا حمید. نییه, آغا, بئله بویورورسان؟ بلکه ائله دئدیم,
پول‌لاری گؤتوردولر, گئری قاییتدی‌لار.
موللا ایبراهیم خلیل . قریبه احمغ‌سن, سن نوخولولاری منه
تانی‌دیرسان؟ اولاری اولدورمحسن, منی گؤرممیش و پول‌لاری منه وئرممیش
بوراداان گئتمزلر. سنه هر نئجه دئییرم, ائله ائیله. (گئدیر اوز چادیرینا)
موللا حمید (دالینجا). باش اوسته, آغا.
بون‌دان سونرا, آخشاما ایکی ساعت قالمیش نوخولولار یئتیشیر. موللا حمید چادیردان اونلارین قاباغینا چیخیر.
نوخولولار (مولا حمیده). سلام-علئیکوم!
موللا حمید (اونلارا) علئیکوم-سلام! خوش گلیبسینیز, سفا
گتیریبسینیز. بویورون چادیرا, ایلشین, راحت اولون!
نوخولولار (موللا حمیده). چوخ موشتاقوار ایدیک سیزی گؤرمیه.
احوالینیز یاخشی‌دیرمی؟ داماغینیز چاغ‌دیرمی؟
موللا حمید. اللها شوکور, بئله سفالی یئرده, یایلادا داماغ
چاغ اولمازمی؟ خصوصن موللا ایبراهیم خلیل کیمی بوزورگووارین خیدمتینده!..
نوخولولار . بلی, بئله سفالی یئرلر چوخ تاپی‌لار, اما موللا
ایبراهیم خلیل کیمی بوزورگووار اله دوشمز. آیا, بیز بو گون او جنابین
زیارتینه موشررف اولا بیلریکمی؟
موللا حمید. مؤولانا اوچ گونون ائتیکافینا اوتوروب, عبادتله
مشغولدور. بو اوچ گونده بنی-آدم ایله مولاقات و موکالیمه ائتمک
و بیر طرفه چیخماق اونا مومکون دئییل. اوچ گون‌دن سونرا اونو گؤرمک
اولار. هله بویورون گؤرک زحمت چکمیینیزدن غرض محض او جنابین
زیارتی‌دیر, یا باشقا بیر مرامینیز دخی وار؟
نوخولولار . اولن, او جنابین زیارتی اومده متلب‌دیر. سانیین,
هر بیریمیز بیر تؤحفئیی-حقیر خیدمتینه گتیرمیشیک, اگر قبول
ائدیب اوز شفقتینی بیزه شامیل ائده.
موللا حمید. بلی, آنلادیم یقین کی, پول گتیرمیشسینیز, گوموش

آلماق ایستییرسینیز. حقیقتی - متلب بودور کی, مؤولانا موللا ایبراهیم خلیل
سیزدن پول آلمایاجاق‌دیر; اوندان اوترو کی, کئچن کوره‌نین و الدکی
کوره‌نین گوموشونو تامام سیککه‌لی پولون ایکی چکیسی برابری سؤودا
ائدیب وئریب‌دیر و ایکینجی کوره‌نین ده ایکسیری‌نین تامام و تکمیل اولماغینا
بیر آي قالیب‌دیر. بو صورتده مومکون دئییل کی, مؤولانا سیزین پول‌لارینیزی
قبول ائتسین و سیزه گوموش وئره بیلسین. اللخصوص, گوموش خاهیش ائدن‌لر
بیر مرتبده چوخدور کی, هر کوره‌نین گوموشونو بیر آي, ایکی آي پیشکی
سؤودا ائدیب آلیرلار.
نوخولولار . بیزیم اخلاصیمیزین نیسبتی مؤولانا موللا ایبراهیم خلیله
گؤره سایر کیم‌سنه‌لرین اخلاصینا بنظمز. اگر بیز اوزونو گؤره
بیلسیدیک, چوخ یاخشی اولاردی.
موللا حمید. بو صورتده اوچ گون گرک صبر ائدسینیز, تاکی
مؤولانا مدتی-ائتیکافینی ایتمامه یئتیره. اوچ گون منیم عزیز قوناغیمسینیز.
نوخولولار . چوخ یاخشی, چوخ گؤزل.
بو حالدا درویش عباس, سیننی اوتوز, ساچ‌لاری چیي‌نین تؤکولموش, کندومگون,
قیرماساقال,
دولو بیغ‌لی, ئوجا قامت‌لی, باشیندا تاج, چیي‌نیند پلنگ دریسی, الینده شاهنفیر,
قولتوغوندا بیر قیرمیزی بؤیوک خوروز اوز منزیلین‌دن چیخیب هئیبت‌لی سس ایله "یا هو,
یاحقق" دئییب, چادیرلارین یوخاری سمتینه اوز قویوب, بیر موناسیب یئرده میخ چالیب,
اوچ کره شاهنفیری بوزلویوب, داغا-داشا سس سالیب, خوروزو میخا باغلاییب, شیخ
سدی‌نین7 اشارین‌دان
بو اوچ فردی خوش آواز ایله اوخویور.
نظم
روزی - بهارست خیز, تا به - تماشا رویم,
تکیه بر اییام نیست, تا دیگر آید بهار.
خیز قنیمت شومر جونبوشی - ربی,
نالئیی - مؤوزونی - مورغ, بویی - خوشی - لالزار,
برکی-دیرختانی-سبز در نظری-هوشمند,
هر ورقی دفتریست مریفتی کیردگار.8
گئنه اوچ کره شاهنفیری بوزلویوب, خوروزدان اون قدم ایراق اوتلارین اوستونده پوستی
- پلنگی سالیب, گئنه قایم و هئیبت‌لی سس ایله "یا هو, یا حقق" چاغیریب, پوستی -
پلنگین
اوستونده ایکی دیزین قوجاقلاییب اوتورور. نوخولولار درویشین و شاهنفیرین سسین‌دن اول
حالدا سراسیمه چادیردان دیشقاری سیچراییب, بو نؤو حالتی - قریبه‌نین موشاهیدسین‌دن
مدحوشوار کئیفیییتین آخیرینادک نیگاران اولوب, داغدان-داش‌دان آوازین عکسی کسیلیب
ساکیت اولان‌دان سونرا, نحایت, تعجوب ایله موللا حمیده موتوججه اولوب مقامی
- سوالا گلیرلر.
نوخولولار (موللا حمیده). موللا حمید, بو درویش ندیر, بو
خوروز ندیر?
موللا حمید (قحقحه ایله). خا-خا-خا-خا-خا! بلی, بو
سوالی ائتمیه حاق طرفینیزه‌دیر. چونکی سیز بیچاره‌لر عصراردان قافیل و
اولمومی - هیکمت و کیمیادان بیخبر آدام‌لارسینیز. آمان الف کی,
ایکسیرین گوزی-ازمی‌دیر و ووجودو بو داغ‌لاردا اولور و مؤولانا موللا
ایبراهیم خلیل‌دن باشقا بیر کیم‌سنه اونو تانیماغا قادیر دئییل, هوکمایی
- یونانین تحقیقینه گؤره خوروز سؤوتی ایله نومووو ائدر; درویش
عباسین اوحدسینه موقرردیر کی, هر آخشام بو خوروزو گتیریب, هامان
گؤردویونوز روسومو جاری ائدیب بیر تزه یئرده باغلاسین. گئجه-صاباحادک
یاتماسین, خوروزو چاقال و تولکودن محافظه ائتسین; تاینکی گئجه خوروز

بانلاسین و اونون سسی ایله الفی-ایکسیر نوموو ائتسین و خوروزون خیدمتی به-قئیر از تاییفئیی درویش سایر اسنافی-خلقه جایز دئییل; نئجه کی, کیتابی - اجایبول - قرایبده سراحتن قئید اولونوبدور.
نوخولولار (تعجوب اوزو ایله). الله و اکبر... صوبحانالاه...
پرده سالینیر
اوچومجو مجلیس
اوچونجو مجلیس گئنه هامان یئرده موللا ایبراهیم خلیلین چادیریندا واقئ اولور.
موللا ایبراهیم خلیل, صاباح واختی سجاده اوستونده, باشیندا امامه, الینده ئوزون تسبئه, دیزی اوسته اوتوروب اووراد٩ اوخوماغا مشغولدور. موللا حمید, اونون شاگیردی, ال باغلاییب قاباغیندا دوروبدور.
موللا حمید. آغا, بویورورسونوزمو, قوناق‌لاری حضورونوزا چاغیریم?
موللا ایبراهیم خلیل . یاخشی, گئت چاغیر.
موللا حمید باش ووروب چادیردان چیخیر. نوخولولار ایله برابر قاییدیب موللا ایبراهیم خلیلین حضورونا داخیل اولور.
نوخولولار (بیر یئردن موللا ایبراهیم خلیله). سلاملئیکوم!
موللا ایبراهیم خلیل تبسسوم ایله حالتینه اصلا تغییر وئرممیش, آحسته گاه او طرفه گاه بو طرفه ییرغاناماقدا تسبئهین دنه‌لرین چئویره-چئویره سلامی رد ائدیر.
موللا ایبراهیم خلیل . علئیکوم-سلام, خوش گلیبسینیز, سفا گتیربسینیز. زحمت چکیبسینیز (نوخولولارا یئر گؤستریر اوتورماغا).
نوخولولار دان بیریسی (اوتوران‌دان سونرا). سیزین کیمی بوزورگووارین زیارتی اوچون چکدییمیز زحمت بیزلره عینی راهت و سعادت گؤروندو.
موللا ایبراهیم خلیل (کمالی-ایستیغنا و تبسسوموله). منیم شاگیردیم موللا حمید, سیزین حوسنی-اووصافینیزی منه تقیر ائدیب‌دیر. من ده سیزی گؤرمیه چوخ شایق ایدیم. نحایت, بیر امر بارسینده, واللاه, بیلمیرم نئجه دئییم, ظاهرن سیزدن شرمنده اولاجاغام; چونکی موللا حمیدین تقریرین‌دن معلوم اولدو کی, سیز گویا بیر میقدار پول گتیریب گوموش خاهیش ائدیرسینیز.
نوخولولار (تمللوق ایله). بلی, آغا, اگر شفقتینیز شامیل اولسا.
موللا ایبراهیم خلیل (خوشنودلوقلا). واللاه, سیزین کیمی عزیز قوناق‌لاردان شرمنده اولورام. گوموش موشتریسی او قدردیر کی, هر کوره‌نین گوموشونو بیر آي, ایکی آي پیشکی آلیب پولون وئریرلر. کئچمیش و الدکی کوره‌لرین گوموشونو آلیب‌لار. بو آیین باشیندا تامام اولاسی ایکسیرین و کوره‌نین گوموشونو ده وارتاشئن یحودی‌لری یالواریب آلیب‌لار. بو یاووق زاماندا گئتدی‌لر پول گتیرمیه. بو خصوصدا من حتی هله موللا حمیده ده دئمیمیشم, چونکی اونون یحودی‌لردن ذحله‌سی گئدیر. اما منیم اولارا رحمیم گلدی. چونکی اونلار بو یاووق کندده اولدوق‌لاری جهت‌دن منه چوخ قوللوق ائدیرلر.
موللا حمید (میيانی-کلامدا). آغا, بون‌لار...
موللا ایبراهیم خلیل . هله یاواش! موختصری-کلام گوموش خاهیش ائدن‌لر بیر مرتبده چوخدور کی, حتی منه آمان وئرمیرلر کی, ایکسیرین مدتیتکمیلینی ایتمامه یئتیرم. چونکی ایکسیرین اجزا ترکیبی گرک اییرمی گون موتتسیل کوکورد ارقینده یاتا, گیلیحیکمت‌دن قایریلمیش ذرفین ایچینده و هر گون میقداری-موییندہ اونا تزه ارقی-کوکورد قاتیلا. سونرا همین اجزایی-ایکسیر گرک اون گون موتتسیل تیزابیرغوانیده قری اینقیبین ایچینده قالا و هر گون کئچمیش تیزاب دییشیب تازلنه. بو دؤورئیی-تربییت ایتمامه یئتیشن‌دن سونرا اجزایی-ایکسیر گرک‌دیر هرارتی-نارییه واسطه سیله اوز تکمیلینی ایتمامه یئتیرسین. گیلی-هیکمت‌دن

یاپیلمیش بوته‌نین ایچینده اوچ ساتی-نوجومی‌نین عرضینده خاریج‌دن سایر
اجزایی-عصراربیه تدریجیله مخلوت اولونماق ایمدادی ایله کی, اول بیر
جیسمی-مایئ نظره گلیر و سونرا مونجمید اولوب یومشاق جیسمی-ثابت
اولور. ایکسیر, ایکسیر عبارت‌دیر همین بون‌دان کی, فیلیززاتی-کسیفنی, مسئلهن,
میس کیمی میقداری-موقررده ارینن‌دن سونرا به-موجرره‌دی-مزج
خالص گوموشه مونقلیب ائدیر. منیم ایشیم همین بودور. اما احمق
خلق از قراری کی, ائشی‌دیرهم, هر یئرده شؤهرت وئریر کی, من کشف و کرامت
صاحبییم. هرگیز بئله دئییل. من دئییلم, مگر بیر تقوا
سئون و حسناتا طالب آدام کی, اولن, جنابباری‌نین تؤوفیقی ایله و
سانیین, علمی-کیمیادا اولان بیحسر ایتیلالات و تتبواتیمین ایمدادی ایله
اولومیحیکمتده مدت‌لر ایله گؤردویوم تجاروبون واسطه سیله عالمیتبیتین
عصرارینا پئي آپاریب, ایکسیرین ترکیبی‌نین کئیفیییتینه واقیف اولمو-
شام. هر دفعه یی-ترکیبینده بیر پارا خاریجی, معنوی شرایتی دقتله
ممول و ملحوز ائتمک ایله کی, ایکسیرین خواسسینین موقتزییاتیندادیر.
اگرچی سایر موتاریف خالقا گؤره بو نؤو شرایتی-معنوییه بادیینزرده
قریبه و عجیبه گؤرونور.
موللا حمید. آغا, اونو عرض ائدیردیم کی, بولار هامی موسلمان‌دیرلار,
بون‌لارین ترجیحی ملون جوحودلارا وعجیب‌دیر, اگر کرمینیز اولسا...
مولا ایبراهیم خلیل (بیر آز دیکلیب). خئیر, ائله دئییل, من سؤز
وئرمیشم, میلیون اوچون اوز سؤزومو دییشمنم. باخ, منیم خاطریمه
نه گلیر; هله اول سن منه دئ گؤروم; بو آیین کورسی‌نین ایکسیری مدتی-
تکمیلین‌دن سونرا نئچه پود میسی گوموشه مونقلیب ائتمیه کیفایت
ائدجک?
مولا حمید (باشینی یوخاری قووزویوب, گؤزونو چادیرین سقفینه
دیکیب, ساغ الینی باش بارماغی ایله چنسینه تکیه وئریب, یاریم دقیقه
موتممیل اولوب جاواب وئریر). اوتوز ایکی پود گوموشون ایکسیری مورتتب‌دیر کی,
اوتوز گون‌دن سونرا تکمیله یئتیب, اوتوز ایکی پود میسه وورولوب خالص محک‌دن
چیخمیش گوموش ائدجک‌دیر. سن ایکی پودو دخی میسین تورتاسینا-ذادینا
چیخ, گلن آیین اولینده اوتوز پود گوموش مؤوجوددور, نئجه کی, ایکسیرین
و فیلیززاتی-کسیفه‌نین میقدارینی مولاحیزه ائتمک‌دن موشخخس اولور.
مولا ایبراهیم خلیل . بو هزرات نه قدر پول گتیریب‌لر?
نوخولولار دان بیریسی . بئش مین منات, آغا.
مولا ایبراهیم خلیل . خوب, مولا حمید, باخ, منیم خاطریمه
نه گلیر: بو هزراتین پولو جوزوی ایمیش. بون‌لارا اون پود گوموش
وئرمک لازیم‌دیر. یئرده قالیر ایرمی پود, اونو دا یحودی‌لر آپارسین‌لار
کی, ودیم خیلاف اولماسین. سن نئجه بیلیرسن یاخشی کسدیم ایشی? هم سنین
توسسوتون هممزحب‌لرین بارسینده مغبول اولدو, هم منیم
سؤزوم پوزولمادی.
نوخولولار (باش ووروب راضیلیق یولون‌دان). الله دؤولتینیزی آرتیرسین.
بویورورسونوز, پول‌لاری حضورونوزا تسلیم ائدک?
مولا ایبراهیم خلیل (آزجا قاشینی اییب آحسته, ایستیغنا ایله).
پول‌لاری منه نه لازیم تسلیم ائتمک. منده هانی او قدر واخت و فورست
کی, هر جوزوییاتا اوزوم موباشیر اولام. ساییین, تاپشیرین مولا
حمیده, اوتوز گون‌دن سونرا گئنه بورایا گلین, اون پود گوموشونوزو
آلین, آپارین. خوداحافیز! گونورتا نامازینین واختی یئتیشیر.
نوخولولار (باش ووروب خوشحالیق ایله). الله اومور و دؤولتینیزی
آرتیرسین.
چادیردان چیخیرلار

پرده سالینیر
دؤردومجو مجلیس
دؤردومونجو مجلیس گئنه هامان یئرده واقئ اولور. نوخولولار وعده وئریلمیش اوتوزونجو گونده صوبح چاغی ئوزاق‌دان گؤرونورلر. موللا ایبراهیم خلیل تئز بئلینه بیر آغ فیته باغلاییر بیلک‌لرینی چیرماییر, موتاریف ائو لیباسیندا, چیت شبکولاه باشیندا, اممامسیز چادیرین قاباغیندا دوروب, شاگیردی موللا حمیدی چاغیریر, موللا حمید قاباغینا گلن‌دن سونرا بو نؤو ایله اونا بویروق وئریر.
موللا ایبراهیم خلیل . موللا حمید, چادیردان تئز زرگر کورسینی
بوتسیله کیچیک کؤروک ایله چیخار گتیر. کورنی یئره قوي, کؤرویون لولسینی
اونا کئچیر, کوریه اود سال, بوتنی اوستونه قوي. چادیرین دالی‌سین‌دان
کؤمور چووالینی گتیر, کوره‌نین یانینا تؤک. گیر چادیرا, بیر مجمی ایچینده
اوچ رنگ-رنگ بالاجا شوشه وار و اوچ رنگ-رنگ بوکولموش کاغیذ وار,
گؤتور گتیر, ساری بوکولموش کاغیذی آچ, ایچین‌دن اجزانی تؤک بوتیه, یاشیل
شوشه‌نین سویونو ائندیر بوته‌نین ایچینه, اوتور, کؤرویو باس.
بو بویروق‌لار تامام اولان‌دان سونرا موللا ایبراهیم خلیل دمیر ماشایا یاپیشیب بوتنی اود اوستونه برکی‌دیر. بو حالدا بیردن چادیرین دالی‌سین‌دان, قیراقدا آتدان ائنمیش نوخولولارین باش‌لاری گؤروکور. موللا ایبراهیم خلیل اوز ایشییله مشغولدور. آشاغی ایلیب بوتیه باخیر, نوخولولاری گؤرمور. اما اونلار موللا ایبراهیمخه‌لی‌لی بو حالت ایله گؤرمک‌دن وجد ائدیب شؤوق‌دن قایم سؤوت ایله چیغیریرلار.
نوخولولار . سلام-علئیکوم...
موللا ایبراهیم خلیل (باشینی قووزویوب). علئیکومسسالام!
آخ, سیز بو گون نه اوچون بورایا آیاق باسدینیز؟ بو نه ایشدیر کی, منیم
باشیما گتیردینیز! بئله موسیبت اولماز کی, منی سالدینیز! من سیزه
یاخشیلیق ائتمک فیکریندیم, سیز منیم امییمی و جفامی ذاییئ فیکریندسینیز!
واي, واي, واي! آخ, آخ, آخ...
نوخولولار (تحییور ایله). آغا, نه واقئ اولدو؟ بیزدن نه تقصیر
سادیر اولدو؟ بیز نئیلمیشیک؟
موللا ایبراهیم خلیل (کمالی-یسده). دخی بون‌دان آپرتیق نه
ائلییجکسینیز کی؟ بو گون ایکسیر تامام و کامیل اولان ساعتدا و اجزا
بوتده قاینایان وقتده بو یئره آیاق باسدینیز. آخی ایکسیرین خاصییتی
بودور کی, بوتده قاینادیغی یئرین دؤرد اطراف و هوالیسینده بیر آغاجادک
اجنبی بنی-آدم آیاغی گرک باسیلماسین. و ایللا ایکسیر اوز خاصییتینی
ایتیریب هاوایا قالخیر و پوچ اولور. نئجه کی, شکّکاکی-موسخخیریجیننه
بو خصوصدا تکیداتی-بلیغه ائدیب‌دیر. مگر من اوز ایختییاریملا
بئله آبادانلیق‌دان خاریج خلوت گوشیه اوزومو چکمیشم؟
نوخولولار (حیرتله). آغا, بیز سیزین بویروغونوزا گؤره گلدیک;
اوتوز گون بو گون تامام‌دیر.
موللا ایبراهیم خلیل . آخیر من دئمیشدیم کی, اوتوز گون‌دن
سونرا. بونون معناسی بودور کی, اوتوز گون اوتوروب اوتوز بیرینجی گونده
گرک گلیدینیز کی, ایکسیر حاضر اولموش و گوموش کوره‌دن چیخمیش
اولایدی. سیز گلدینیز اوتوزونجو گونده, ایکسیرین بوتده قایناماق وقتینده.
آخ, آخ, آخ!
نوخولولار . هله کی, بئله اتفاق دوشوبدور, بیز بیلمه میشیک. ایندی
بونون چاره‌سی ندیر؟
موللا ایبراهیم خلیل . دخی اصلا چاره‌سی یوخدور, نه ایکسیر عمله
گلر, نه گوموش اولار, مگرینکی سیز... الاج مونحسیردیر آنجاق بونا...
نوخولولار . مگرینکی... بیز نه ائلیک, آغا؟ الاج نیه مونحسیردیر؟
موللا ایبراهیم خلیل . دخی کی, گلیبسینیز, لامحاله گرک‌دیر

کی, ایکسیر کورده قایناديغی یئردن ئوزاقلاشمایاسینیز. نئجه کی, قانونیکیمیا
تقازا ائدیر, بشرتی کی, اگر اوز خئیرینیزی آختاریرسینیز و منیم
سیزین حاقینیزدا چکدییم جفانی ایتیرمزسینیز, ایکسیر بوته‌دن چیخیب تامام
اولان زامانا قدر کی, بیر ساعت‌دیر باشلانیب, ایتمامینا ایکی ساعت قالیب, گرک‌دیر
کی, مئیمونو یادینیزا سالمایاسینیز و مئیمون شکلینی خاطرینیزه
گتیرمیسینیز. الاج بونا مونحسیردیر; و ایللا همین ایکسیر کی, ایندی بیر
آیدیر موتتسیل اونون پروریشینده زحمت چکیرم, تورفتول-ائینده پوچ
اولوب هاوایا قالخاجاق‌دیر. خاصییتی بئله دیر, نئجه کی, چوللو حکیم۱۰
موکرر تجروبه ائدیب, اوز کیمیا کیتابیندا سراحتن یازیب‌دیر.
نوخولولار (الاج سحل گؤرونمک‌دن سئوینیب بیر یئرده). چوخ
یاخشی, آغا بو بیر آسان ایشدیر; تکی ایکسیرین تکمی‌لی بونا مؤوقوف اولسون...
موللا ایبراهیم خلیل . بلی, همین بونا مؤوقوفدور. الله سیزدن
راضی اولسون, من سیزدن راضی اولدوم. موللا حمید, کؤرویو باس!..
موللا حمید, کؤرویو باسیر. موللا ایبراهیم خلیل بوتنی دمیر ماشا ایله چئویریر,
ایچینه یانیمداکی اجزالاردان بیریسین تؤکور, شوشه‌لرین بیریسین‌دن دامیزیر, گئری چکیلیر.
ساعتی جیبین‌دن چیخاریب باخیر. بو حالدا آغا زامان حکیم اوزونو اونا توتوب.
آغا زامان حکیم. آغا, بون‌دان باشقا چاره یوخدورمو؟
موللا ایبراهیم خلیل . ندن باشقا؟
آغا زامان حکیم. مئیمون‌دان باشقا.
موللا ایبراهیم خلیل . کیشی, نه دانیشیرسان؟ نه سؤیلییرسن؟
واوئیلا!!!
آغا زامان حکیم. آخی نئجه ائلییم, آغا? مئیمونو یادیم‌دان
چیخارا بیلمیرم.
موللا ایبراهیم خلیل (داریلمیش و قئیزلنمیش). کیشی, کس
سسینی!!! ئونوت فیکریندکینی!!
آغا زامان حکیم. باش اوسته, آغا!
موللا ایبراهیم خلیل (شاگیردی موللا حمیده قئیزله). کؤرویو
برک باس! یاتیرسان ندیر!
ایپلیر بوتیه باخیر, گئنه بیر ذاد گؤي بوکولموش کاغیذدان بوتیه تؤکور. بو حالدا
نوخولولاردان بیریسی, یعنی موللا سالمان پاپاغینی باشین‌دان گؤتوروب.
موللا سالمان. ئوف, نه ایستی‌دیر... ئوف, لنته گلسینیز! ئوف, ال
چکمزلر! چاره یوخدور...
موللا ایبراهیم خلیل . کیم لنته گلسین؟ کیم‌دیر ال چکمین؟
ندن چاره یوخدور؟ نه سؤیلییرسن؟
موللا سالمان. ئوف, چاره یوخدور... الاج یوخدور...
سایر نوخولولار . دوغرودور, هئچ چاره یوخدور... هرگیز مومکون
اولمور.
موللا ایبراهیم خلیل (هامیسینا قئیزله). نئجه چاره یوخدور؟
نئجه الاج یوخدور؟ نه وار؟ سیزه نه اولوب؟
موللا سالمان (یولداش‌لارینین حالتین‌دن و تسدیقین‌دن جورتلنیب
جاوابا ایقدام ائدیر). آغا, تامام داغلارین حیواناتی مئیمون
شکلینه, بؤیوک حمدونه‌لر صیفتینه دؤنوب, ئوزون قویروق‌لاری ایله نظریمده
باسیشیرلار, اوستومه هوجوم گتیریرلر. ئوف, بیلمیرم نئجه ائدیم,
هارا قاچیم! ئوف, لنته گلسینیز, مئیمون‌لار!... لنته گلسی‌نینز
حمدونه‌لر!
سایر نوخولولار (باش‌لارینی یوخاری قووزویوب). ئوف, لنته گلسینیز,
مئیمون‌لار! لنته گلسینیز, حمدونه‌لر. بو نه ایش ایدی دوشدوک.
موللا ایبراهیم خلیل جلد بوتیه بیر ذاد توللاییر کی, نوخولولار باش‌لاری یوخاری گؤرمورلر.

بیردن بوته‌دن گوللە کیمی قیغیلجیم‌لار سیچراییب هر طرفه داغیلیر, بوته پارت ائدیر. ایکسیری-مؤوحوم باریت کیمی هاوایا ئوچور. اود هر طرفه سپلنیر, توستو هاوانی باسیر. موللا حمید کؤرویون دالی‌سین‌دان هؤولناک گئری سیچراییر. موللا ایبراهیم خلیل ایکیل‌لی ساققالینین توکونو یولور, گاه دیزینه چیرپیر و گاه فریاد ائدیر.
موللا ایبراهیم خلیل (نوخولولارا فریاد ایله). ائوینیزی الله
ییخسین! بو نه ایش ایدی ائتدینیز؟ ائوینیزی الله ییخسین! قاپینیز چیرپیلسین!
(باشینین توکونو یولور, دیزینه چیرپیر).
نوخولولار . آغا, ساکیت اول! آرام توت. اولاجاغا چاره یوخدور. ایندی
بیزیم تکلیفیمیز ندیر؟
موللا ایبراهیم خلیل (شدت دیل تنگلیک ایله). سیزین تکلیفینیز
ندیر؟ تکلیفینیز بودور کی, ایندی گون باتمامیش اوزونوزو یاخین کندلره
یئتیرسینیز. قاباقداکی ایکسیرین مدتی-تکمیلینه قدر, یعنی اوتوز بیر
گون گؤزتلییب, گئنه بورایا قاییداسینیز. همین جوسوی بئش مین مانات
پول‌لارینیز اوزینده کی, بیر پارا ذروریياتی-لازیمییه اوچون بیلکوللییه
مسرف اولونوبدور, گوموشونوزو آلیب آپاراسینیز. بشرتی کی, من سیزه
پیش از وقت خبر گؤندرممیش گلمکده سیبغت ائلمیسینیز کی,
مبادا گون‌لرین ساییندا گئنه بیر گونه سحو قیلماق ایله بیمؤوقئ ایکسیرین
تکمیلین‌دن اقدم بورایا گلیب, او ایکسیری ده بونون کیمی خراب
ائتمیسینیز... سیزدن اوترو موشخخس اولونان گوموشون اوستونده خیالیمدادیر
کی, پول‌لارینیزین فایداسینی دخی ایزافه ائدم, اوندان اوترو کی, سیزه
بیر پارچا آرتیق گوموش وئرمک, منه گؤره هئچ بیر تفاووت ائتمز...
اما سیزین کیمی آشخاسا بیر هببه ده پولدور. خوداحافیز, یولا دوشون,
گئدین! منیم خبر گؤندرمییمه مونتزیر اولون! (گئدیر اوز چادیرینا
باشی آشاغی, یاواش, اوز یانیندا سؤیلیه-سؤیلیه). اومید اولون کی, من
سیزه خبر گؤندرجیم. الله قویسا او واختادک بیر چاره تاپارام کی,
بیر ده سیزین اوزونوزو گؤرمییم.
نوخولولار قوروموش مات قالیرلار.
پرده سالینیر
تامام اولور
حکایه تی-موسیؤ ژوردان حکیمی-نباتات
و
درویش مستلی شاه جادوکونی-مشهور
یعنی تمثیلی-گوزاریشی-عجیب کی, کئیفییتی دؤرد مجلیسده
بیان اولوب ایتمامه یئتیر
افرادی-اهلی-مجالیس
موسیؤ ژوردان - حکیمی-نباتات, پاریژلی قیرخ یاشیندا.۱
هاتمخان آغا - تکله-موغان‌لی اوباسینین بعی, قاراباغ‌لی, آلتمیش بئش یاشیندا.
شهربانو خانیم - اونون آروادی, قیرخ بئش یاشیندا.
شرفنیسه خانیم - اونون بؤیوک قیزی, اون آلتی یاشیندا
گولچؤحره - اونون کیچیک قیزی, دوققوز یاشیندا.
شاهباز بعی - اونون قارداشی اوغلو, بؤیوک قیزینین نیشانلیسی, ایرمی ایکی یاشیندا.
خانپری - شرفنیسه خانیمین دایه‌سی, قیرخ یاشیندا.
د ه ر و ای ش مهستی شاه - جادوکونی-مشهور, ایران‌لی, اللی یاشیندا.
قولامه‌لی - اونون شییردی, ایران‌لی, اوتوز یاشیندا.
اولیمجی مجلیس
اولیمجی مجلیس قاراباغ ویلایتینده مین ایکی یوز آلتمیش اوچومجو ایلده۲ یازین اولینده, نووروز بایرامین‌دان بیر گون کئچمیش تکله-موغانلینین قیشلاغیندا واقئ اولور. شرفنیسه خانیم ایکیمجی دامدا آحسته آغلایا-آغلایا یون دارابیر, کیچیک باجیسی

گولچؤحره یانیندا اوینویور.
گولچؤحره . آغاباجی, نییه آغلاییرسان؟
شرفنیسه خانیم (اونون الینی توتوب او یانا ایتلییر). ایتیل جهنمه!
گولچؤحره (شیتنگیلیک باشلاییب گئنه اونون طرفینه الینی ئوزادیر).
آغاباجی, سن الله, نییه آغلاییرسان؟
شرفنیسه خانیم (گئنه اونون الینی رد ائدیب). ایتیل جهنمه
دئییرم, علیمده ایشیم وار, قوي ایشیمی توتوم.
گولچؤحره (گئنه هامان قرار ایله). سن کی, ایش توتمورسان, آنجاق
آغلاییرسان. دئ گؤروم, نییه آغلاییرسان؟ دئمزسن, گئدرم آنامی
چاغیررام. دی دئ گؤروم, نییه آغلاییرسان؟ (چارقاتین باشین‌دان دارتیر).
شرفنیسه خانیم (داریلمیش اونو برک ایتلییب). ایتیل جهنمه,
لکته, ال چکمز, قویماز ایشیمی توتام.
گولچؤحره ییخیلیب, دوروب آغلایا-آغلایا آناسی اولان داما گئدیر.
شرفنیسه خانیم (یالقیز). آخ, لکته, گئدیب آناما خبر وئرجک.
الله, گلیب سوروشسا کی, نییه آغلاییرسان, نه دئیجیم؟ ائه, هئچ
واخت دئیه بیلمنم کی, ندن اوترو آغلاییردیم. یاخشیسی بودور کی, دانارام,
دئیرم کی, هئچ آغلامیردیم.
یایلیغی ایله برک-برک گؤزونو سیلیر; بو حالدا قاپی آچیلیر, شهربانو خانیم ایچری گیریر.
شهربانو خانیم. آ قیز, بو ئوشاغی نییه ایتلییب ییخیبسان؟
شرفنیسه خانیم. ئوشاغی یئره گیرسین. دینج اوتورور مگر! سحردن
بری قویمویوب کی, ایکی چنگه یون داراییم; ائله شیتنگیلیک ائدیر: گاه یونو
قاپیب, گاه چارقاتیمی دارتیب; آخیردا من ده جانا دویدوم, بیر تیکه ایتلدیم
او یانا, آغلایا-آغلایا قاچیب اوستونه گئدیب‌دیر. قان-قان اولمادی کی؟
گولچؤحره . آنا, واللاه, یالان دئییر, هئچ یون دارامیردی, ائله آغلاییردی;
من دئییردیم کی, آغلاما, منی ایتلدی, ییخدی, آرخام اوسته یئره
دیدیم. (گؤزونو اووخالایا-اووخالایا آغلاییر).
شهربانو خانیم. شرفنیسه, آغلاماق ندیر؟ سنه نه گلیب‌دیر
آغلاییرسان؟ اللها شوکور, آتان ساغ, آنان ساغ. گؤزل-گؤیچک آداخلین
گؤزون قاباغیندا.یئمیین بول, گئیمیین بول, دخی نییه آغلاییرسان؟
شرفنیسه خانیم . واللاه, آنا, آغلامیردیم. (گولچؤحره‌دن بیر
چیمدیک گؤتوروب). آ یئره گیرمیش, من هاچان آغلاییردیم؟!
گولچؤحره تزه‌دن لله واي باشلاییر, سونرا گئنه.
شرفنیسه خانیم. آنا, واللاه, آغلامیردیم! اللها شوکور,
آتام ساغ, آنام ساغ, دخی نه وار کی, آغلاییم؟
شهربانو خانیم (گوله-گوله). نییه دئمیرسن کی, آداخلیم دا
گؤزومون قاباغیندا؟
شرفنیسه خانیم. آداخلیم کیم‌دیر؟
شهربانو خانیم. نئجه آداخلیم کیم‌دیر؟ بس عمین اوغلو
شاهباز بعی کیمین آداخلیسی‌دیر؟ آتان ابیرمی گون‌دن سونرا الله قویسا
سیزه بیر توي ائدجک‌دیر کی, تعریفی تامام قاراباغدا سؤیلنجک. ایسراغاجون
آشناسی ذرداب‌لی قوربان بیه کاغیذ یازیردی کی, شاماخی چنگی‌لری‌نین
وعدهسینی آلسین, تویا گؤندرسین.
شرفنیسه خانیم (شهادت بارماغی ایله باش بارماغینین آراسیندا
آلت دوداغینی دارتیب باشینی یوخاری قووزویور). بیي, آنام نلر
سؤیلویور. شاهباز بعی اون گون‌دن سونرا چیخیب گئدیر. بیلمیرم آتام
کیمه توي تداروکو گؤرور.
شهربانو خانیم (تعجحوبله). شاهباز گئدیر؟ هارا گئدیر؟
شاهباز کیمینله گئدیر؟ نه دانیشیرسان؟ اللهی سئورسن, اوز یانین‌دان

ذاد قورالتما. ایندی بیلدیم کی, دوغرودان آغلاییرمیشسان. گرچک‌دن کی,
قیز ئوشاغینین آغلی اولماز ایمیش, گؤزونون یاشی الینده اولورموش. دئ گؤروم,
سنه کیم دئدی کی, شاهباز گئدیر؟
شرفنیسه خانیم (باشین آشاغی سالمیش). اوزو.
شهربانو خانیم. یاخشی, هارا گئدیر؟
شرفنیسه خانیم . نه بیلیم, فیرنگمی, پاریژمی, آدی باتسین,دیلیم ده یوووشمور.
شهربانو خانیم. یاخشی, شاهباز کیمینله پاریژه گئدیر؟
شرفنیسه خانیم . قوناغیمیز موسیو ژوردان ایله.
شهربانو خانیم. او بیزیم چؤر-چؤپ دؤشورن فیرنگ ایل؟
ندن اوترو؟ فیرنگده اونون نه آلیب-وئرجیی وار؟ پاریسده اونون نه ایتی
آزیب‌دیر؟
شرفنیسه خانیم . نه بیلیم, جاحیل ئوشاق‌دیر. موسیو ژوردان بئي‌نین
سالیب‌دیر کی, پاریژده قیزلار, گلین‌لر مجلیس‌لرده, ییغینجاق‌لاردا اوزو
آچیق اوتوروب دورورلار. نه بیلیم, باشقا ذادلار دا چوخ دئییب‌دیر. ایندی او دا
دلی-دیوانه اولوب کی, گرک گئدم بیر پاریژی گؤرم... اول عمیم‌دن
روسخت ایستیجیم, قویماسا گئجه آتیمی مینیب, آرازی او تایا کئچیب,
موسیؤ ژوردان ایله گؤروشوب, اونونلا برابر گئدیب, پاریژی گؤروب سئیر ائدجیم.
شهربانو خانیم (توخودوغو جورابی یئره توللاییب, کیچیک قیزینا
اوزون توتوب). آ قیز, گولچؤحره, گئت شاهبازی او بیری دام‌دان بورا چاغیر,
گؤروم بو نئجه سؤزدور.
گولچؤحره قاچیر.
شهربانو خانیم. دئدیم, کیشی, هاتمخان آغا, بو ئوشاق‌لارین
تویون تئز ائله قورتار. شاهبازدان من قورخورام, گونده مین-مین خیالا
دوشور, قولاق آسمادی, اوساللیق ائلدی, آخیردا بئله اولدو.
بو حالدا قاپی آچیلیر, شاهباز بییچری گیریر.
شاهباز بعی. عمیدوستو, نه وار, خئییر اولا؟
شهربانو خانیم (قاشقاباغین تؤکموش). شاهباز, ائشی‌دیرهم کی,
فیرنگه, پاریژه گئدیرسن؟ بو نئجه سؤزدور؟
شاهباز بعی (گولوم‌سنمیش). گئدنده نه اولار, عمیدوستو؟ گئدرم
ده, قاییدارام دا, شرفنیسیه فیرنگ قیزلاری باش‌لارینا اورتن تسک‌لردن
آلیب سووقات گتیررم ده.
شرفنیسه خانیم . فیرنگ قیزلاری باش‌لارینا اوتن تسک‌لر منه
لازیم دئییل; آل پاریژده اولارین باش‌لارینا اورت کی, قاراباغ‌دان اولارین هاواسینا
یئللنیب ئوچورسان.
شهربانو خانیم. یاخشی دئییر, آلدیغین تسک‌لری اورت فیرنگ
قیزلارینین باش‌لارینا, شرفنیسیه لازیم دئییل! هله دئ گؤروم, سن اوزباشیناسان,
یا سنین آتان یئرینده بیر بؤیویون وار؟
شاهباز بعی. البته, عمیم‌دن ایزین آلمامیش کی, گئده بیلمنم.
موسیؤ ژوردان اوزو اوندان روسختیمی آلاجاق‌دیر.
شهربانو خانیم (آجیق‌لی). چوخ یاخشی, سن آزیبسان, یولون‌دانیزین‌دن
چیخیبسان, گئت! من بو ساعت دا هاتمخان آغانی چاغیررام,
گؤروم موسیؤ ژوردان نچی‌دیر کی, اونون قارداشی اوغلونو تووولاش‌دیریب پاریژه
آپاریر؟ واللاه, اونا بیر توو توتارام کی, گلدیی یولو دا آزار, اوزو ده
پاریژی ئونودار. چوخ یاخشی, سن گئت, من بو ساعت هاتمخان آغانی چاغیررام
گؤروم کی, سنین ایرمی گون تویونا قالیب, سن نئجه پاریژه گئدیرسن؟
شاهباز بعی. نئجه ایرمی گون منیم تویوما قالیب‌دیر؟ من
هله ئوشاغام, من اوز خاهیشیمه بو تئزلیکده ائولنمیجیم. توی
ائتمیجیم, مگر گوج اولا!

شهربانو خانیم (چیغیرا-چیغیرا). بلی, گوج اولاجاق! البته,
هله ایکی ایل بون‌دان ایره‌لی گرک سنه توي اولایدی, اگر شرفنیسه چوخ ئوشاق
اولماسایدی. سنین کیمی جاحیل ئوشاق‌لار سوباي قالماق‌دان تامام یامان
یول‌لارا دوشر, اوغورلوغا, قولدورلوغا قورشانار!
شاهباز بعی. آدام آجلیغین‌دان, سوسوزلوغون‌دان اوغورلوغا, قولدورلوغا
قورشانیر; منیم, اللها شوکور, نییم اسکیک‌دیر?
شهربانو خانیم (ریشخند ایله). بس هانسی دیلنچی‌لر گؤرحسن
قولدور اولدولار, یول‌لار کسدی‌لر? اللهی سئویرسن, آغلینا ذور وئرمه. سن
لاپ آزیشیبسان, گئت ایشینه!
شاهباز بعی باشینی آشاغی سالیب گئدیر.
شهربانو خانیم. هاتمخان آغا و شهربانو خانیم اولموش
ایمیش‌لر کی, بیر فیرنگی شاهبازی تووولاش‌دیریب پاریژه آپارا! آ قیز, شرفنیسه,
یادیم‌دان چیخدی, دئ گؤروم کی, شاهبازی او چؤر-چؤپ دؤشورن نه سؤزلر
ایله تووولاش‌دیریب پاریژه آپاریر?
شرفنیسه خانیم . نه بیلیم, دئییب‌دیر کی, پاریژده تامام گؤیچک
قیزلار, گلین‌لر مجلیس‌لرده, ییغینجاق‌لاردا اوزو آچیق اوتوروب-دورورلار.
شهربانو خانیم. باشقا نه سؤز دئییب‌دیر?
شرفنیسه خانیم . نه بیلیم, دئییب‌دیر کی, قیزلار ایله, گلین‌لر ایله
اوغلان‌لار بیر یئرده اوینارلار, دانیشارلار, گولرلر.
شهربانو خانیم (داریمیش). ائه, باشقا نه سؤزلر دئییب‌دیر?
بو ائله اولکی سؤزدور.
شرفنیسه خانیم . باشقا سؤز چوخ دئدی. او بیری‌لری یادیمدا قالمادی,
ائله بیر بو یادیمدا قالدی, من نه بیلیم?
شهربانو خانیم (آجیقلانمیش). اللهو اکبر! آ قیز, آخی من
نئجه هاتمخان آغایا دئییم کی, قارداشین اوغلو شاهباز بعی قاراباغدا
اوتوردوغو یئرده پاریژ قیزلارینا آیاغی یانیب, موسیؤ ژوردانا قوشولوب
گئدیر? اون آلتی یاشیندا قیزین شرفنیسه خانیم بوردان اورا, پاریژین قیزلارینین,
گلین‌لری‌نین خایینلیغین چکیب, هله نه گئدن وار, نه گلن وار,
گؤزونون یاشین سئل کیمی آخیدیب یاس قوروبدور!
شرفنیسه خانیم (یئرین‌دن قالخیب). بیي اللّٰه, تورپاق باشیما,
آرواد نلر دانیشیر! آیاغیمین آلغین‌دان یئر قاچدی, دوروب قاچیم! (تئز
دامدان چیخیر گئدیر).
شهربانو خانیم (اوزون کیچیک قیزینا توتوب). گولچؤحره, گئت
آتان دامین دالی‌سیندا چوبان‌لار ایله دانیشیر, دئ کی, تئز بیر بورا گلسین,
وعجیب ایش وار.
گولچؤحره قاچیر.
شهربانو خانیم (اوز-اوزونه). بو فیرنگ‌لر نئجه ناشوکور
خالق اولورموش‌لار. ه یاخشیلیق بیلمزمیش‌لر. من عقلسیز, گئنه تارینین
هر گونو ناحارا موسیؤ ژوردانا قایماق گرک, یاغ گرک, آخشاما
پلوو گرک, بوزارتما گرک کی, گئدیب اوز اولکسینده دئمسین کی, قاراباغ
ائلاتینین آروادلاری مریفتسیز اولورلار, قوناغا حؤرمت ائلمک بیلمیرلر.
دی گل بون‌دان سونرا خالقا یاخشیلیق ائله! تامام یاخشیلیغیم بادا
چیخدی گئتدی.
بو حالدا قاپی آچیلیر.
هاتمخان آغا (ایچری گیریر). خئییر اولا, آرواد, نه وار, تلسیک
منی چاغیریبسان?
شهربانو خانیم (قاشقاباق‌لی). نه اولاجاق, گل گؤر چؤر-چؤپ
دؤشورن, ایچدیریب, یئدیریب بسله‌دیین قوناغین, دئییرلر, قارداشین اوغلونو

آزدیریب, اوزو ایله پاریسه آپاریر.
هاتمخان آغا. نئج؟ موسیؤ ژوردان شاهبازی پاریژه آپاریر؟
کیم دئییر؟
شهربانو خانیم. من دئییرم! شاهباز اوزو شرفنیسیه
دئییب‌دیر!
هاتمخان آغا (قحقحئیی-قئیری-طبیعی ایله). خا-خا-خا! شاهباز
بیلیر کی, سنین قیزینین اوریی کؤورک‌دیر, اونا ساتاشیب‌دیر. یقین کی, شرفنیسه
ده بو سؤزلردن درد ائدیر. خا-خا-خا-خا, آنالی-قیزلی ایکی پوللوق
آغلینیز یوخدور. هر بوش سؤزدن اوترو یئردن اولورسونوز.
شهربانو خانیم (چیغیرا-چیغیرا). سن ائله هر ذادی بوش توتارسان.
جاحیل ئوشاق‌دیر, بلکه او فیرنگی بیر پارا سؤزلر دئییب, آغلینی اوغورلاییب‌دیر.
کیشی‌سن, قان اولماز کی, هر ایکیسینی بیر چاغیریب سوروشاسان کی, بو نه
ایشدیر, نه سؤزدور؟
هاتمخان آغا. چوخ یاخشی, آرواد, اللهی سئویرسن, چیغیرما! ائله
ایندی بو ساعتدا چاغیریب اوز یانیندا سوروشارام. هؤوسلن دارالماسین.
پرده سالینیر
ایکیمجی مجلیس
ایکیمجی مجلیس هامان گونده اولیمجی دامدا واقئ اولور. دام کیلیم, کبه ایله
پاکیزه فرش اولوب, بیر طرفده ئون چووال‌لاری دوزولوب, بیر طرفده یاغ دری‌لری, یون مفرش‌لری
قویولوبدور. هاتمخان آغا اوتوروب دامین یوخاری‌سیندا, فرش اوسته. آروادی شهربانو
خانیم اری‌نین ساغ بؤیرونده, چنسین یاشماییب, آغ اورپک باشیندا, هللاجی, سامیت
ایلشیب‌دیر. هاتمخان آغانین موقابیلینده قارداشی اوغلو, شاهباز بعی اوتوروب, خنجری‌نین
دستسینه سؤیکنمیش, مونتزیردیر گؤرسون کی, عمیسی نه دانیشاجاق. یون مفرش‌لرین
بیریسی‌نین اوستونه بیر خالچا سالینیب, شاهباز بیین سول طرفینده قویولوب, اوستونده
موسیؤ ژوردان فیرنگی لیباسیندا, قیچین قیچی اوسته آشیریب, باشی آچیق, الینده بارماق
ئوزونلوغوندا
و یوغونلوغوندا بوکولموش و لوللنمیش تنبکی یارپاق‌لارینی یان‌دیریب چکیر. هاتمخان
آغانین بؤیوک قیزی شرفنیسه خانیم بولاردان اول خلوتجه گلیب, یوک قاباغیندا
آسیلان کیلیم گردیین دالیسینا گیریب پوسور کی, گؤرسون نه دانیشاجاق‌لار. بو حالدا
هاتمخان
آغا اوزون موسیؤ ژوردانا توتوب خیتاب ائدیر.
هاتمخان آغا. حکیم صاحب, ائشی‌دیرهم کی, بیزیم شاهبازی فیرنگیستانا
آپاریرسان, بو نئجه سؤزدور؟
موسیؤ ژوردان. بلی, هاتمخان آغا, بو سؤزو من اوزوم سیزه
دئیجکدیم; چونکی حیف‌دیر شاهباز بعی کیمی جاوان و زیرک و صاحب
ساواد اوغلان فیرنگ دیلینی بیلمییه; من تححود ائدیرهم کی, اونو پاریژه
آپاریب, فیرنگ دیلینی اونا اویردیب یولا سلام; چونکی فیرنگ دیلینه چوخ
شؤوقی وار, تئز اویرنر. ایندیی ده منیم ایله دوروب اوتورماق‌دان بیر پارا
کلیماتی هیفز ائدیب‌دیر.
هاتمخان آغا (اوزون شاهباز بیه توتوب). شاهباز, دوغرودور کی,
پاریژه گئتمک ایستییرسن؟
شاه باز بعی . بلی عمی, اگر سیزین روسختینیز اولسا, موسیؤ ژوردان
ایله گئدرم, گئنه سونرا اوزوم قاییدارام, گلرم.
هاتمخان آغا. ندن اوترو, بالام؟
شاهباز بعی. فیرنگ دیلینی اویرنمیه, عمی!
هاتمخان آغا. فیرنگ دیلی نیینه لازیم‌دیر, عزیزیم! سنه لازیم
اولان عرب, فارس, تورکی, روس دیل‌لری‌دیر کی, اللها شوکور دؤولتی-آلیییمیزین
شفقتین‌دن آچیلان مدرسه‌لرده هامیسینی اوخویوب اویرنیب‌سن.

شاه باز بعی . عمی, فیرنگ دیلی منه چوخ لازیم‌دیر. بیل‌دیر کی, تیفلیسه
منی آرخ چیخارتماق اوچون ایزین آلماغا گؤندرمیشدینیز. اللهوئردی
بیین اوغلو تاریوئردی بعی وارشاوادا فیرنگ دیلی اویرندیی اوچون هر
مجلیسده من‌دن حؤرمت‌لی ایدی. باووجودی کی, فیرنگ و تورکی دیلین‌دن
باشقا اوزگه دیل بیلمزدی.
هاتمخان آغا. بالام, سن هله ئوشاقسان, بو ذادلار تامام
بوشدور. اینسانا عقل لازیم‌دیر. بیر دیل آرتیق بیلمک ایله عقل آرتماز. آدام
گرک هر دیل ایله اولسا فیلجوملع فحم و زمانه اهلی‌نین عادت و خوواسین‌دان
موتتلئ اولسون; اوز ایشین یولا آپارسین.
شاهباز بعی. زمانه اهلی‌نین بیریسی ده پاریژ خالقی‌دیر. سیزین سؤزونوزه
گؤره اونلارین عادت و خوواسین‌دان خابردار اولماق لازیم گلیر.
هاتمخان آغا. نه ائیبی وار, اونلارین عادت و خوواسینی بیلگیلن,
اگر ایستییرسن.
شاهباز بعی. بو صورتده اگر پاریژه گئتمسم, اورانین اهلی‌نین
عادت و خوواسین‌دان نئجه موتتلئ اولا بیلرم?
هاتمخان آغا. چوخ آسان. نئجه کی, من اونلاری بیلیرم, آنجاق
موسیؤ ژوردانی گؤرمک ایله و سؤزلرینه قولاق آسماق ایله. اگرچی قاراباغ‌دان
باشقا بیر اوزگه یئر گؤرممیشم.
شاه باز بعی . عمی, قانمیرام کی, سیز نئجه پاریژ اهلی‌نین عادت و
خوواسین‌دان خبردارسینیز?
هاتمخان آغا. بو ساعتدا من سنه قان‌دیریم, بالام! منه
یقین حاسیل اولوبدور کی, بیزده هر عادت و خاصییت وار ایسه, عکسی پاریژ
اهلینده‌دیر. مسئلهن, بیز علیمیزه هنا قویاریق, فیرنگ‌لر قویمازلار,
بیز باشیمیزی قیرخاریق, اولار باش‌لارینا توک قویارلار; بیز پاپاق‌لی اوتوراریق,
اولار باشی آچیق اوتورارلار; بیز باشماق گئیریک, اولار چکمه گئیرلر; بیز
علیمیز ایله خؤرک یئیریک, اولار قاشیق ایله یئیرلر; بیز آشکارا پئشکش
آلاریق, اولار گیزلین آلارلار; بیز هر ذادا اینانیریق, اولار هئچ ذادا اینانمازلار;
بیزیم آروادلاریمیز گؤدک لیباس گئیر, اولارین آروادلاری ئوزون لیباس;
بیزده چوخ آرواد آلماق عادت‌دیر, پاریژده چوخ ار آلماق.
شاهباز بعی. عمی, بونو باشا دوشمه‌دیم.
هاتمخان آغا. نییه باشا دوشمه‌دین, بالام? چوخ آرواد آلماق
عبارت‌دیر اوندان کی, بیر کیشی بیر آروادا ایکتیفا ائتمسین و چوخ ار آلماق دا
عبارت‌دیر اوندان کی, بیر آرواد بیر کیشییه ایکتیفا ائتمسین. اولکی عادت
بیزده‌دیر, سونراکی - پاریژده. او کیتاب‌لارا گؤره کی, موسیؤ ژوردان بو ئوزون
قیش اونلارین مضمونونو موتتسیل بیزه حکایه ت ائدیب‌دیر, دخی هامی ذادی
بو قرار ایله فرض ائیله, بیفایدا پاریژه گئتمک نییتین‌دن دوش!
موسیؤ ژوردان (ریشخند ایله). خا-خا-خا! هاتمخان آغا, تعجوب
ائدیرهم کی, سیزین کیمی قوایدی-منتیقییه‌دن موتتلئ, اقیل‌لی و فراست‌لی,
مردی-کوحنسال بو زامانا قدر مشورتخانالارین بیریسینده
ارکانی-مشورت سیلکینه داخیل اولمویوبسونوز; اگرچی من سیز تقیر ائتدیینیز
قایدیه بیر بحث وارید ائده بیلمنم, لاکین ایستردیم کی, من ده
بیر نئچه کلمه عرض ائدیدیم, اگر روسختینیز اولسا.
هاتمخان آغا. بویورون, حکیم صاحب! سیزین هر سؤزونوز بیزه
خوشدور.
موسیؤ ژوردان (ووقار ایله). هاتمخان آغا, منیم قصدیم بو
ایدی کی, شاهباز بعی پاریژه آپاریب, اولن, اوزوم اونون تربییسینه موتوجعئه
اولوب, فیرنگ دیلینی و اولومونو به-قدری مقدور اونا تلیم
ائدیب, سانیین, اونو کرالیمیزا تانیدیب, بورادا منیم حاقیمدا ظاهر

ائتدیینیز یاخشیلیق‌لارین و زحمت‌لرین اوزینده کرال‌دان اونا بیر بخشئییش
آلیب گئری قایتارام; چونکی من کرالین مخصوص و تحتی-حمایهتینده
اولان دارولئلمین هوکما و اولماسین‌دان و او الاحزرتین موقرربی
و مؤتمدییم; اما چون سیزین تقریراتینیزدان موشخخس اولدو کی,
سیز سفرین فوایدینه مونکیرسینیز; اونا بینان منه لازیم اولور کی,
سفرین فوایدینی مووافیقی-واقئ مسل ایله سیزه اثبات ائدیم. اگر, مسئلهن,
من قاراباغا گلمسیدیم (الینی ئوزادیب جیبین‌دن بیر دفتر چیخاریب,
آچیب, ایچینده سلیق ایله دوزولموش بیر نئچه اوتلاری گؤستریب), اگر من
قاراباغا گلمسیدیم, کیم بیلجک ایدی کی, قاراباغین یایلاق‌لاریندا
بو اوتلار مؤوجوددور؟ بون‌دان اول بیزیم اتیببا و هوکماالاریمیز
جناب لیننئي۳ و تورنئفور٤ و بئرترام٥ بئله گومان ائتمیش‌لر کی, بو
نباتات آنجاق آلپ داغ‌لاریندا و آمئریکادا و آفریکادا و شوئیساریيا
داغ‌لاریندا مؤوجود اولور. اما ایندیی من بورایا گلمک سببی ایله
پاریژین دارولئلمینه اثبات ائدجیم کی, مزکور هوکماالار بیلکوللییه
سحو ائدیب‌لر. بو نباتات قاراباغین داغ‌لاریندا کسرتله مؤوجوددور و
بو نباتاتین ماهیییتینی, تحقیق و خواسسینی تجروبه ایله موشخخس
ائدیب, او خصوصدا اتتیبانین ایستئحزاری اوچون تسنیفی-جدید عالمده مشهور
ائدجیم. مسئلهن, بو اوت کی, گؤرورسونوز (علی ایله بیر کییاحا ایشارت
ائدیب) لاتینجا بونون آدی آقانتوسدور کی, منیم تجروبمه گؤره قارین
آغریسینا چوخ فایداسی وار. جناب لیننئي بونو فرض ائدیر اوچومجو درجهده
و جناب تورنئفور اونو فرض ائدیر دؤردونجو درجهده, اما من
اونو ایکیمجی درجهده فرض ائدجیم و بو اوتون آدی لاتینجا سئراستروم
آلپینومدور کی, گؤز آغریسینا نحایت منفتی وار. جناب لیننئي بونو
فرض ائدیر یئددیمجی درجهده و جناب تورنئفور اونو فرض ائدیر آلتینجی
درجهده, اما من اونو فرض ائدجیم اونونجو درجهده و بو اوتون
آدی لاتینجا قاملینا آفریقانادیر کی, دیش آغریسینین الاجی مونحسیردیر بونا.
جناب لیننئي بونو فرض ائدیر بئشیمجی درجهده و جناب تورنئفور اونو
فرض ائدیر اوچومجو درجهده, اما من اونو سککیزیمجی درجهده فرض
ائدجیم. بو اوتون آدی لاتینجا قومبرئتومدور کی, بو زامانا قدر
یئوروپادا هرگیز مشهور دئییلدی, آنجاق اونو آمئریکا نباتاتین‌دان
بیلیردی‌لر. ایندی من چوخ سئوینیرم کی, اونو قاراباغین داغ‌لاریندا تاپمیشام
کی, سویوقدیمه اوچون نحایتده نافئ‌دیر; جناب لیننئي اونو آلتینجی
درجهده فرض ائدیر, جناب تورنئفور بئشینجی درجهده فرض ائدیر, اما
من اونو دؤردونجو درجهده فرض ائدجیم. و هامی تاپدیغیم نباتاتین
و الفیییاتین ماهییتینی و خاصییتینی بو قرار ایله یازیب
عالمه بیل‌دیرجیهم. و منیم ایسمو رسمیم بو جهت‌دن جناب لیننئیین
هامیسی گئورق قللیفوردون٦ ایسمو رسمین‌دن ارفه و اجلل و اولوم
اوچون گؤستردییم خیدمت گئرمانییانین مجمیی-اولماسی کارتوفلو
آزارینی آختاریب تاپدیق‌لاری جهت ایله وطن‌لرینه گؤستردیک‌لری خیدمت‌دن
الا و افل اولاجاق‌دیر.۷
هاتمخان آغا. حکیم صاحب, واللاه باشا دوشمه‌دیم کی, نه
دانیشدینیز. قللیفورد کیم‌دیر؟ لیننئي کیم‌دیر؟ تورنئفور کیم‌دیر؟ نییه
اولار زحمت چکیب اوتلارا درجه قرار وئریب‌لر؟ گئرمانی ندیر, کارتوفل
کیم‌دیر, او نییه آزارلامیش‌دیر, او, نه بؤیوک شخص‌دیر کی, وطن بو مرتبده
اونون ائتیدالی-مزاجینا و تولی-عومرونه طالب‌دیر؟ (بیر قدر سوکوت
اولونور. موسیۆ ژوردان گولور, سونرا گئنه هاتمخان آغا). یوخسا حاکم
صاحب, بیزیم شاهبازی دا آپاریب بئله تاپماجاالاردان اویرجکسینیز؟
موسیو ژوردان. هاتمخان آغا, باغیشلایین; دوغرو بویورورسونوز,

ایندی بیلدیم کی, سیزه نه قیسیم گرک مثال گتیرمک; مسئلهن, بیر
آي بون‌دان اول قاراباغین الیئتمز دؤلون‌دن کؤحلن آت آلتیندا گلیب
سیزه قوناق اولان خوشبخت آدام کی, آدی یادیم‌دان چیخیب‌دیر, اگر قاراباغا
گلمییدی, بو قدر دؤولتی هاردان اله سالاردی?
هاتامخاناغا . حکیم صاحب, باخ, بو سؤز نئجه آشکاردیر!
دوغرو بویوروسونوز, اگر او, قاراباغا گلمسیدی, هئچ واخت دؤولته
چاتمازدی.
شاهباز بعی. باشینا دؤنوم, عمیجان, روسخت وئرین, موسیؤ ژوردان
ایله گئدیم, اگر منیم خوشبخت اولماغیمی ایستییرسینیز, هئچ واخت بئله
فورست اله دوشمز. نئجه کی, سفرین فایداسینی هر ایکینیز ده ایقرار ائتدینیز.
هاتمخان آغا (بیر آز فیکیر ائدیب). حکیم صاحب, نه مدته
شاهباز پاریژه گئدیب قاییدا بیلر?
موسیو ژوردان. بیر ایل چکر گئدیب-گلمیی, ضیاده چکمز.
بیر ایلدن آز قالسا, گئتمیین‌دن منزور اولان فایدا بیلکوللییه هوسولا
گلمز; چونکی اومده‌سی فیرنگ دیلینی اویرنمک‌دیر.
هاتمخان آغا (اوزون آروادینا توتوب). آرواد, دخی نه ائلیک,
قوي گئتسین. پاپاغین چئویررسن, ایل گلر کئچر. ئوشاق‌دیر, کؤنلو ایستییر,
گئتسین, پاریژی گؤرسون. حکیم صاحب ده بیر یاخشی آدام‌دیر, اونون حضوروندا
بیر پارا مریفت کسب ائدر; یاخشی, یامانی گؤرر. کرال‌دان بخشئییش
آلار, ایل باشیندا قاراباغدا حاضر اولار, او واختادک بیز ده اونون توي تداروکونه
مشغول اوللوق, گلن کیمی تویون باش‌لاریق.
شهربانو خانیم (یئرین‌دن قالخیب چیغیرا-چیغیرا). کیشی, نه
دانیشیرسان, سنین فیکرین هارادادیر? ایستمیرم اونون پاریژه گئتمیین ده,
مریفت کسب ائتمیین ده, فیرنگ کرالین‌دان بخشئییش آلماغین دا! بو
سؤزلر تامام بحانه‌دیر. شاهباز ایستیر گئتسین پاریژه, مجلیس‌لرده, ییغینجاق‌لاردا
اوزواچیق گزن قیز, گلین‌لر ایله کئف ائلسین, دانیشسین, گولسون,
وسسلام!
هاتمخان آغا (تنگه گلیب). آي آرواد, بس‌دیر, اللهی سئویرسن,
چیغیرما! دخی من نه ایلییم? باجاریرسان, قویما گئتسین! گؤیده ئوچان
قانادلی قوشو ایلمک اولورسا, شاهبازی دا گوج ایله ایلمک اولور. روسخت
وئرمسم, آتی‌لار مینر آتینا, هوپپانار آرازین او تایینا, سونرا من اونو
هارادان تاپیم? سن اونو تانیمیرسان مگر کی, نئجه هؤججت‌دیر?
شهربانو خانیم (دخی ده برک چیغیریب). من اونان دا هؤججتم!
قویمانام گئتسین! اگر شاهبازی پاریژه گئتمیه قویسام, بو
لچک چنگی‌لرین لچیی اولسون! (الینی ئوزادیر اورپیینه).
شاهباز بعی (گوله-گوله, آرخایین). اللهو اکبر! عمیدوستوم
بیلمیرم هانسی قاراوول‌لاری ایله منی دوستاق ائدجک?
شهربانو خانیم (چیغیرا-چیغیرا). گؤررسن; سن ده اوز بیلدیین‌دن,
من ده اوز بیلدییم‌دن! (قالخیب دام‌دان چیخیر).
هاتمخان آغا. آروادلارین ایشی خطادیر.
موسیؤ ژوردان تعجوب ائدیر و شاهباز بعی قئیزله سامیت قالیر.
پرده سالینیر

اوچومجو مجلیس

اوچومجو مجلیس یئنه اوردا واقئ اولور. دامین بیر طرفینده شهربانو خانیم اوتوروبدور.
بیر طرفده شرفنیسه خانیم یون دارایير. بو حالدا بیردن قاپی آچیلیر. شرفنیسه
خانیمین دایه‌سی خانپری ایچری گیریر.
خان پری. سلام-علئیک!
شهربانو خانیم. علئیکسسلام! خانپری, بیلیرسن ایش نئجه

کئچدی? (شرفنیسه خانیم قولاق آسیر). ایش بئله کئچدی کی, شاهباز گئدیر
پاریژه. ایندی سنی اوندان اوترو چاغیردیم کی, اگر بیر الاجین وار ایسه ائیله.
هاتمخان آغا, اوزون بیلیرسن کی, بیر خامیراغیز کیشی‌دیر. اول‌دن یاخشی
دانیشدی, اما سونرا بیردن بوشالدی. موسیۇ ژوردان و شاهبازین بیر
پارا عقلسیز سؤزلرین‌دن یئردن اولدو. اما من یا گرک اولم, یا
شاهبازی قویمایام گئتمیه. دوغروسو, شرفنی‌سنی گؤزو یاش‌لی گؤره
بیلمنم! الله گؤتوررمی شاهباز گئتسین پاریژده کئف ائتسین, اون بئش
یاشیندا گول اوزلو ئوشاغیم آه چکسین, قان توپورسون, سارالیب ساپا دؤنسون,
اینجلیب ایپه دؤنسون؟!
خانپری. خانیم, الاج اودور کی, بایاق سنه دئییردیم. نه لازیم‌دیر
کی, هاتمخان آغادان و یا اوزگسین‌دن میننت چکحسن. گؤندر قونشولوق‌دان,
آغجابدی کندین‌دن, قیزیلباش‌دان گلن درویش مسته‌لی شاهی
گتیریب نئجه کی, سنین مورادین‌دیر, بو ایشی ائله دوزلتسین. اونون جادوسوندا
من بیر هیکمت گؤرموشم کی, اگر ایستسه, بو ساعتدا منی قوجامردان
بوشادار.
شهربانو خانیم. خانپری, من ده اونون جادوسونون گوجونو
ائشیتمیشم. اما گئنه بیر آز سکسکلییم; او, ائتدیی ایشلردن هئچ
بیلیرسنمی؟ دئ گؤروم, اورییم دوروست قیزاسی‌دیرمی؟ چونکی بو ایش چوخ
چتین ایشدیر.
خان پری. خانیم, آغجابدی‌لی کریم کوخانین آروادی سلمینازی او
بوشات‌دیریب اویناشینا وئردیرمه‌دیمی؟ موغان‌لی سفره‌لی کیشی‌نین قیزینی
سئوگیلیسینه قوووشدورمادیمی؟ ددهسینی کی, قیزی وئرمیه راضی اولموردو,
جادو ایله اولدورمه‌دیمی؟ جاوادلی کربلایی قنبر قیزی شاحسنمین
ارینی, بیر ایللیک یول‌دان باشقا آرواد آلماسین دئیه, قایتاریب گتیرمه‌دیمی؟
اونون الین‌دن هئچ ذاد قورتارماز!
شهربانو خانیم. گؤزوم خانپری, بس تئز اوغلون المردانی
بو ساعتدا گؤندر مسته‌لی شاهی آغجابدی کندین‌دن آلیب گتیرسین!
دئسین, خانیم چاغیریر. هر نه ایستسه وعده ائلسین. خلاصه, آخشام چیراق
یانان واختدا گرک مسته‌لی شاه بیزیم ائوده حاضر اولسون!
خان پری. باش اوسته, خانیم, بو ساعتدا گؤندررم! اما گرک
مسته‌لی شاه هاتمخان آغادان, شاهباز بي‌دن خلوت بورا گلسین.
الله ائلممیش, اگر شاهباز اونو بوردا گؤرسه, اونو دا اولدورر و منی
ده ساغ قویماز.
شهربانو خانیم. البته, من ایندی بو ساعتدا چیخارام,
هاتمخان آغانی دا, شاهباز بعی ده ایلخیبا باخماغا گؤندررم و تاپشیررام
کی, گلن‌دن سونرا شرفنیسه‌نین ائوینده ییخیلسین‌لار-یاتسین‌لار کی,
گئجه بو دامدا سو قویوب شرفنیسه‌نین باشین یویوب چیم‌دیرجیهم. سن
دور گئت, درویشین دالینجا اوغلونو گؤندر.
هر ایکیسی گئدیر. سونرا شرفنیسه خانیم یالقیز آیاق اوسته.
شرفنیسه خانیم. ئوخ, الله, کرمینه شوکور, بیر آز اورییم
دینجلدی. یوخ اولسون او اولکه کی, اوندا جادو, پیتیک اولمایا! اگر ممم
دئین درویش اولماسایدی, شکسیز, موسیۇ ژوردان شاهبازی آپاراجاقدی,
گونومو گؤي اسکییه دویجکدی.
بو حالدا قاپی آچیلیر, شاهباز بییچری گیریر.
شاه باز بعی . شرفنیسه, قادان آلیم, بیلیرسن کی, عمیدوستوم بو
گون نه توفان ائلدی؟ موسیۇ ژوردانین یانیندا عمیمین اوستونه چیر-چیر
چیغیردی, منی ده حدلدی.
شرفنیسه خانیم. شوبحه سیز, هئچ اوزون ائتدیین‌دن خبرین

یوخدور, عمیدوستونون چیغیرماغی گؤزونه گؤرونور.
شاهباز بعی. قادان آلیم, شرفنیسه, من اوزوم نه ائلمیشم?
شرفنیسه خانیم (تئز یئرییب, الین ئوزادیب هاناسینین دالی‌سین‌دان
بیر نئچه باریم صحیفه کاغیذ چیخاردیب آچیر). شاهباز, بو شکیل‌لری بس
منه کیم گتیردی? بون‌لاری سن گتیریب دئمدینمی کی, پاریژ قیزلارینین,
گلین‌لری‌نین شکیل‌لری‌دیر, گؤر پاریژده نئچه گؤزل قیزلار وار? بو قیزلار,
گلین‌لر تامام اوزلری آچیق مجلیس‌لرده, ییغینجاق‌لاردا اوغلان‌لار ایله بیر
یئرده اوتوروب-دورورلار ? هله من بو شکیل‌لری ئوتاندیغیم‌دان عمیدوستونا
گؤسترممیشم.
شاهباز بعی. بیي, شرفنیسه, نئجه ئوشاق-ئوشاق دانیشیرسان? بو
شکیل‌لر موسیؤ ژوردانین کیتاب‌لارینین ایچینده ایدی. موسیو ژوردان کیتاب‌لارینی
آچیب باخاندا گؤزو بون‌لارا ساتاشدی, چیخاردی, منه وئردی, آپار آداخلینا
گؤستر و دئدی کی, بو ایل پاریژین قیزلاری و گلین‌لری بئله پالتار گئییرلر.
کئچن ایل آیری تؤور پالتارلاری وار ایدی. گلن ایل بیر اوزگه قایدا ایله
پالتار گئیجک‌لر. هر ایل پاریژده لیباس گئیمک ساپاغی دییشیلیر. من ده
گتیردیم سنه وئردیم; بون‌دان گله‌سی نه وار?
شرفنیسه خانیم . بون‌دان گله‌سی او وار کی, سن بو قیزلارین
هاواسینا یئللنیب ئوچورسان, ایستییرسن پاریژه گئدحسن!
شاه باز بعی . شرفنیسه, بو نه سؤزدور, دئییرسن? تامام پاریژین
قیزلاری قوربان اولسون سنین بیر توکونه! منیم کی, سنین تک گؤزل یاریم
وار, بئهشت هوری‌لری گؤزومه گؤروکمز. سنسیز منیم بیر گونوم اولماسین!
شرفنیسه خانیم. بس‌دیر اللهی سئویرسن, بو بازی‌لاری بیزه آز
گل, سنسیز بیر گونوم اولماسین دئین اوغلان بوردان پاریژه گئتمز, سن
منی هئچ سئومیرسن!
شاهباز بعی (ئوزانیب اونون بوینون‌دان قوجاقلاییب اوپور). شرفنیسه,
دوغرودان, سن من‌دن بئله بدگومان اولوبموشسان! منیم اورییمه
بیر اوخ وورسایدین یاخشیدی کی, بو سؤزومو اوزومه دئدین. آخیر بیر
سوروش گؤر کی, پاریژه نه سببه گئدیرم?
شرفنیسه خانیم (آغلایا-آغلایا شاهباز بیین الین بوینون‌دان
قوپاردیب). نه ایشیم وار سوروشوم; سببینی اوزوم چوخ یاخشی بیلیرم.
سببی بولاردیر ائي! (شکیل کاغیذلارین دیشین-دیشینه قیسیب, الینده
برک-برک اووکلییر, سالیر آیاغی آلتینا).
شاهباز بعی. واللاه, یوخ, سببی اولار دئییل, سن بیلمیرسن. منیم
تاي-توش‌لاریم تامام مریفت صاحبی اولوب, قوللوق ائدیب, حؤرمت-عزت
تاپیب, خوشبخت اولوب‌لار. من قالمیشام ائله بو قامیشلیقدا آدسیز, سانسیز.
شرفنیسه خانیم . اولن, بو یالان‌دیر کی, دئییرسن, کیم بیزلردن
مریفت ایله, قوللوق ایله خوشبخت اولوبدور? بو گؤردویونوز خوشبخت‌لر
تامام اوزگه یول ایله بخته یئتیشیب‌لر. ایکیمجی, اگر قوللوق ائتمک
ایستییرسن, گئت تیفلیسه, اوردا قوللوق ائله. بیر آزدان سونرا اگر ایستییرسن,
گئت باشقا شهرلره کی, ال چاتسین, اون چاتسین. پاریژه بیزلردن نه گئدن
وار, نه گلن وار!
شاهباز بعی. دوغرو دئییرسن, اما آدامین هر ایشده گرک
واسطه سی اولسون. تیفلیسده و او بیری شهرلرده منی تانییان یوخدور.
منه کیم واسطه اولوب منی قوللوغا قویدوراجاق و حؤرمت تاپ‌دیراجاق?
اما بو فیرنگی بیر یاخشی آدام‌دیر, منی ده سئویر, اوجاغیمیزی تانییر.
بو منی پاریژه آپاریب فیرنگ دیلینی اویرتمک‌دن و کرالا تانیتماق‌دان
مشهور اوللام, قایی‌دان‌دان سونرا هر یئرده یئریم اولار.
شرفنیسه خانیم . بو سؤزلر تامام فنو فئل‌دیر. منی آلداتماق

اوچون بحانه‌دیر. نه سؤزدور کی, سنین کیمی جاوان, کمال‌لی اوغلان
تیفلیسده قوللوق تاپماز؟
شاهباز بعی. پاریژدن قایی‌دان‌دان سونرا گئنه گئدیب تیفلیسده
قولوق ائدجیم.
شرفنیسه خانیم (آیاغی ایله شکیل کاغیذلارینی ایتلییب). پاریژده
سنین کیمی اوغلان بو پوشالارین الین‌دن ساغ قورتارا بیلرمی کی, قاییدیب
گلن‌دن سونرا آدام کیمی دوروب-اوتورا؟ هئچ واخت سن پاریژه گئده بیلمزسن.
ها واخت گئت‌سن, اویون!
بو حالدا هاتمخان آغا قایم سس ایله شاهباز بعی چؤل‌دن چاغیریر,
شاهباز بعی تئز دامردان چیخیب گئدیر.
پرده سالینیر

دؤردومجو مجلیس

دؤردومجو مجلیس هاتمخان آغانین دامیندا واقئ اولور. بیر طرفده شهربانو
خانیم اوتوروبدور, بیر طرفده شرفنیسه خانیم, بیر طرفده اونون دایه‌سی خانپری. گئجه‌دن
ایکی ساعت کئچیب‌دیر. شهربانو خانیم باشین یوخاری قووزویوب اوزون خانپرییه توتوب
داریخمیش سوروشور.
شهربانو خانیم. خانپری, نئجه اولدو درویش گلمه‌دی.
خان پری. خانیم, تلسمه, بو ساعت گلر.
بیردن قاپی آچیلیر. مسته‌لی شاه جادوکونی-مشهور قاشقاباغی تؤکولموش ایچری گیریر.
مهستی شاه . سلام-علئیکوم!
شهربانو خانیم (باشینی یوخاری قووزویوب). علئیکومسسلام,
بابا درویش, خوش گلدین! گل اوتور.
مهستی شاه (اوتوروب). خانیم, منه نیسبت نه قوللوغونوز وار؟
بویورون, جان-باش ایله بیتیرمکده موزاییقه یوخدور!
شهربانو خانیم. بابا درویش, بیر جوزوی, یونگول ایشدن اوترو
سنه زحمت وئرمیشم! متلب بودور کی, بیزیم شاهباز لاپ یولون‌دان
آزیب; بیر فیرنگی قوناغیمیز وار, خیالیندادیر کی, اونا قوشولوب پاریژ
شهرینه گئتسین, منیم بو اوتوران, گولوزلو ئوشاغیمی کی, اونون آداخلیسی‌دیر,
اییرمی گون‌دن سونرا تویو باشلاناجاق, آغلار-سیزلار قویسون. من و
هاتمخان آغا نه قدر یالواردیق, سؤیله‌دیک قولاق آسمادی; گرک‌دیر کی,
بیر ایش ائدحسن کی, بیزیم شاهباز پاریژه گئده بیلمسین و موسیؤ ژوردان
اوندان ال چکسین, آپارماسین.
مهستی شاه . خانیم, بو جوزوی, یونگول ایش دئییلمیش; بلکه چوخ
بؤیوک و چتین ایش ایمیش. گرک‌دیر بو ایشده منیم جادومون اثری یا
پاریژین, یا موسیؤ ژوردانین باشیندا چاتلاسین.
شهربانو خانیم. بابا درویش, من آنلامادیم, نئجه گرک
جادونون اثری یا پاریژین, یا موسیؤ ژوردانین باشیندا چاتلاسین.
مهستی شاه . خانیم, مسئلهن اگر شاهباز بیه ال وورسام,
لازیم اولور کی, اونون بده‌نین بیر جین موسللت ائدیم کی, بو سفرین خیالینی
اونون باشین‌دان چیخارسین. اما اولور کی, بو ایشدن او قورخسون, آغلینا
رخنه یئتیشسین, یا آزارلاسین, یا چولاق اولسون, چونکی چوخ ئوشاق‌دیر, جاوان‌دیر.
شهربانو خانیم. بیي, اللهی سئویرسن, بابا درویش, بئله دانیشما,
بو ایشلر تامام اوندان اوترودور کی, شاهباز بیر گون گؤزوموزدن
ئوزاقلاشماسین. نئجه اولار کی, اونون جانینا جین موسللت اولماغا راضی اولاق؟
مهستی شاه . بو صورتده گرک‌دیر کی, دیولره, ایفریته‌لره امر
ائدیم کی, پاریژی خارب ائتسین‌لر, آلتینی اوستونه چئویرسین‌لر کی, شاهباز بعی
دخی اورا گئتمک نییتین‌دن دوشسون, یاینکی مرریخ ئولدوزونا٨ حؤکم
ائدیم کی, موسیؤ ژوردانین بوینونو وورسون کی, شاهباز بعی آپاران اولماسین.

بو ایشین بون‌دان باشقا هئچ چاره‌سی یوخدور.
شهربانو خانیم. بو نئجه مومکون شئی‌دیر, بابا درویش,
بئله ایش ائلمک اولارمی؟
مهستی شاه . په, بو منیم ایشیم‌دیر, خانیم, نه شوبحه یئری‌دیر!
مگر ائشیتمه‌میسینیز کی, بیر نئچه شیاتینه امر ائتمیشم کی, همیشه
شیشه قالاسیندا اصولی و شیخی موللالارینین آراسیندا فیتنه و فساد سالیب
هئچ واخت اولاری دینج قویماسین‌لار؟ اوندان اوترو کی, اولار مینبره چیخیب
آشکارا خالقا وز ائدیرمیش‌لر کی, جادوکونه و سایره اینانمایین. آیا,
من دئییلم کی, گیلجان آدلی ایفریتین روحونو کی, شئیتنتده و مزررتده
فردی-عصردیر. آغا ولی الیقولو اوغلونون بده‌نین مونتقیل ائدیب
سلیان خالقینین جانینا موسللت ائتمیشم کی, گئجه-گوندوز اونون قورخوسون‌دان
ائولرینده راحت یاتا بیلمزلر! هله سلیان خالقینا آز قیساس
ائتمیشم. اوندان اوترو کی, اولار بیل‌دیر منی سلیانا قویماییب قوودولار
کی, بورا دارولمؤمی‌نین‌دیر. سن درویش و جادوکون‌سن, بورا آیاق
باسما! هانسی ایشلریمی سؤیلییم! بو ایشلر یاخین زاماندا ائتدییم
عمل‌لرین علامتی‌دیر. اون بیر ایل بون‌دان ایره‌لی آراز قیراغینا گلمیشدیم;
ایستیبردیم کی, ناخچیوان و شرور محل‌لارینین قاباغین‌دان کئچیب ایروانا
گئدیدیم. هر ایکی محلین خالقی منه مانع اولدولار کی, سنی قویماریق
بو تورپاغا کئچحسن. اوندان اوترو کی, الینده تزکیرن یوخدور.
ناملوم, تزکیرسیز آداملارا یول وئرمک, بو طرفه کئچیرمک قانون
ایله قاداغان‌دیر. باووجودی کی, اللم-قللم‌لر اوزلری گئجه-گوندوز
قاچاق مالا گئدن تزکیرسیز آداملاری او یانا, بو یانا بلد اولوب کئچیریرلردی.
نه قدر یالواردیم-یاپیشدیم, سؤزومه قولاق آسمادی‌لار.
آشاغی گئتدیم, اولمادی; یوخاری گئتدیم, اولمادی; آخیردا لاپ آجیغیم توتدو.
اجیننه‌لره, ایفریته‌لره حؤکم ائتدیم کی, تامام ناخچیوان, شرور محل‌لارینین
داملارینی قال‌دیریب یئر ایله یئکسان ائتدی‌لر کی, ذربین‌دن آغری
داغینین بیر طرفی ده قوپوب تؤکولوب آکور کندینی باتیردی. خلاصه, موروو‌ا
دئسم, یئرین‌دن قوپ, قوپمازمی؟ آرازا دئسم, آخما, آخارمی؟
شهربانو خانیم (تعجحوب‌دن الین دوداغینا آپاریب). اللّه,
دردینی اسیرگه...
مهستی شاه . خانیم, گئجه کئچیر, دورماق واختی دئییل. ایندی سیز
منه بویورون گؤروم, موسیؤ ژوردان ها واخت گئدجک؟
شهربانو خانیم. اون گون‌دن سونرا.
مهستی شاه . چوخ یاخشی, ایندی من بو ساعتدا, خانیم, سیزین گؤزونوزون
قاباغیندا پاریژین هیکلین برپا ائدیب, بوردا اونو پوزاجاغام.
و دیولره و ایفریته‌لره حؤکم ائدجیم کی, هامان دقیقه پاریژی ییخسین‌لار
و اون گونه قدر خبرینی موسیؤ ژوردانا چات‌دیرسین‌لار کی, شاهباز
بعی آپارماق فیکرین‌دن دوشسون; یاینکی بیر بؤیوک خوروزو قاباغیمدا
توتوب آدین قویاجاغام موسیؤ ژوردان, بو ساعتدا اونون بوینونو
ووروب مرریخ ئولدوزونا امر ائدجیم کی, بو تؤور ایله او دا اون گوندک
حقیقتده موسیؤ ژوردانین بوینونو وورسون; تاکی شاهباز بعی اوندان
خلاص اولسون. ایندی بویورون گؤروم, جنابینیز پاریژین خاراب اولماغینمی ایسترسینیز,
یا موسیؤ ژوردانین بوینونون وورولماغین؟
خانپری (تئز الین یوخاری قووزویوب, چالیب). هر ایکیسینی, بابا,
درویش! فیرنگ‌لره یازیغیمیزمی گلجک؟
شهربانو خانیم. بیي, آرواد, سنین اوریین داش‌دیر, ندیر؟
بیچاره پاریژلی‌لر بیزه نه ائلییب‌لر کی, ائولرین, ایمارت‌لرین باش‌لارینا ییخاق,
مین-مین آدامین قیریلماغینا بایث اولاق؟ بو قالماقالا بیزی آنجاق او

چؤر-چؤپ دؤشورن موسیؤ ژوردان سالیب‌دیر. (اوزون مسته‌لی شاها توتوب).
بابا درویش, هر نه بیلیرسن اونا ائیله! بورادا خوروزون بوینونو وور.
مرریخ ئولدوزونا حؤکم ائت کی, او دا موسیؤ ژوردانین آرازدان کئچن‌دن
سونرا بوینون وورسون, شاهباز یالقیز قالسین, گئنه بو تایا کئچسین, قاییتسین
گلسین. بیر تقصیرلی آدامین اولمیی چوخ یاخشی‌دیر مین-مین گوناهسیز
خالقین قیریلماغین‌دان ایسه.
شرفنیسه خانیم . جان آنا, ائله دئمه, موسیؤ ژوردان یازیق‌دیر!
چوخ یاخشی آدام‌دیر. بو یایلاق هر گون قریبه گول‌لردن, چیچک‌لردن
دسته‌لر باغلاییب شاهباز بی‌دن منه گؤندریردی کی, آپار آداخلینا
وئر, گؤرسون, نئچه ایلدیر بو یایلاق‌لاری گزیرلر, هئچ بو گول‌لری و چیچک‌لری
گؤروبدورمو و منه بیر گوزگو باغیشلاییب‌دیر کی, پاریژین عجاییبات
باغیندا بیتن یئنگی دونیا گول‌لری‌نین صورتی دالی‌سیندا چکیلمیش. منی
اوز قیزی کیمی ایستردی. من اوزومو اولدورررم, قویمارام موسیؤ ژوردانین
بوینو وورولسون! پاریژ داغیلسین, بیزه ن؟ اگر اوردا قیزلار, گلین‌لر
اوزواچیق گزمسیدی‌لر, شاهباز هئچ واخت اورا گئتمزدی. پاریژ ییخیلسین,
قیز-گلینی ده قیریلسین!
شهربانو خانیم. واللاه, بیلمیرم هانسینا راضی اولام؟ اما
دخی نئجه ائلیک؟ شرفنیسه ده دوغرو دئییر; موسیؤ ژوردان یازیق‌دیر,
یاخشی آدام‌دیر, ائیله بیرجه بو ایشده تقصیرلی‌دیر کی, شاهبازی یول‌دان چیخاریب
پاریژه گئتمیی بئي‌نین سالیب‌دیر. معلوم کی, پاریژده یامان آداملار وار
ایمیش. قضا بو درویشی بیزه یئتیریب‌دیر کی, بونون جادوسو ایله اورانی ییخ‌دیریب
خاراب ائتدیرهک. (اوزون مسته‌لی شاها توتوب) بابا درویش, بویور دیولره,
ایفریته‌لره پاریژی قال‌دیریب آلتینی اوستونه چئویرسین‌لر!
مهستی شاه . باش اوسته, خانیم! (اوزون خانپریه توتوب) خانپری
خالا, چیخ چؤله, منیم شاگیردیم قولاملییه دئ کی, منیم خورجونومو
تئز آتین اوستون‌دن آلسین, گتیرسین گلسین.
خانپری تئز قالخیب چؤله چیخیر.
مهستی شاه . خانیم, هاتمخان آغا, شاهباز بییندی هارادادیرلار؟
شهربانو خانیم. او بیری دامدا. ایلخی‌دان قاییدیب یاتیرلار.
مهستی شاه . خانیم, بو سیردن گرک اولار و یا باشقا آدام نه
ایندی, نه سونرا خبردار اولماسین ها! و ایللاه جادو هئچ اثر باغیشلاماز!
شهربانو خانیم. بو جهت‌دن خاطرجم اول, بابا درویش!
بو حالدا قاپی آچیلیر.
قولامه‌لی (الینده خورجون خانپری ایله مجلیسه داخیل اولور).
سلام-علئیکوم!
مهستی شاه . علئیکسسلام! خورجونو یئره قوي, آغزینین باغینی
آچ, ایچینده, اوستونده اشکال چکیلمیش تاختا پاره‌لری چیخارت!
قولامه‌لی (فارسی دیلی ایله کی, اوتوران اوناس تایی-فسی آنلاماسین).
میخاحی چئ بئکونی؟۹
مهستی شاه . میخاحم کئ, هیکلئ-شهرئ-پاریژرا برپا نومودئ,
بئدیوحا و ائفریتحا حؤکم کونم کئ, در تورفتول-ائین ذیرو ذبرش
کونند; مئسلئ اون کئ الان در پیشئ چئشمئ این خاتون (گؤزو ایله شهربانو
خانیما ایشاره ائدیر) من هیکلشرا ذیرو ذبر خاحم کرد.۱۰
قولامه‌لی (گولومسنمیش) واسئ چی؟۱۱
مهستی شاه . واسئ سد دانئ باجاقلویئ-تازئ کئ, حالا از این خاتون
برایئ همین متلب خاحم گئرئفت.۱۲
قولامه‌لی (گولومسنمیش). خوب, این خاتون با پایتختی-فیرنگ و
اهلش چئ اداوت دارد؟۱۳

مهستی شاه . این حکایت خئیلی دئرازست, تقریرش قونجایئشئ این
مقام ندارد, تختپارحارا از خورجین بیرون کون!۱٤
قولامه‌لی. همین ساعت, امما هیچ اقلم باور نمیکوند کئ,
این امرئ موشکیل سرعتپزیر گردد; نمی‌دانهم شوخی میکونی, یا نه? در
تورفتول-ائین پاریژ خراب شود, یعنی چی?۱٥
مهستی شاه (گولوم‌سنمیش). چئرا یعنی چئ, مردکئ? حالا این
خاتونئ-موکرمه سد دان باجاقلویی-تازه برایئ این متلب بئ من
خاحد داد و ده روز هم مؤحلت هست کئ, جادویئ-من اثرئ-خودرا
بئبخشد و کسی هم بئدین سئرر واقیف نیست و نخاحد شود. بد از
گئرئفتنئ باجاقلوحا دستو پا قوشادئم. مگر تا ده روز نمیتوانم
کی, خودرا بئ اون طرفئ ارس بئیندازم, مرا در اونجا کئ پئیدا
خاحد کرد? بد از من هر چئ باداباد! اگر تا ده روز پاریژ خراب
شود باجاقلوحا بیقیلو قال از هزمئ-رابئ خاحد قوزشت. تو چئ میدانی,
بلکئ تا این موددت بئسانیحئیی از سانیحات پاریژ خراب شود. مگر این
نؤو هادیساتئ-عجیبه در عالم کمتر ووقو یافتست?۱٦
قولامه‌لی (تاختاپارالاری خورجون‌دان چیخاریب گولوم‌سنمیش). این
فقرئیی-اخیررا هرگئز اقلم قبول نمیکوند خیالئ-خامست.۱۷
مهستی شاه (گولوم‌سنمیش). بس فقرئیئ-سابیقرا اقلت
قبول نمیکوند? اون هم کئ, خیالئ خام نیست?۱۸
ق ئو ل آ م ه ل ای (گولوم‌سنمیش). آری, در اون چئ شککست?۱۹
مهستی شاه . خوب, دیگر هوسسمرا با سوالحایئ بیفایده مغشوش
مکون. بئرو پیشئ-اسبحا, مونتزئر باش. من هم بد از یئک سات
عملئ-خودرا تمام کردئ میرسم, سوار میشویم, باز میکردیم.۲۰
(قولامه‌لی گئدیر). خانپری خالا, دور قاپینی برک باغلا! آدام-مادام
گلمسین.
خانپری دورور, قاپینی برک باغلاییر, گلیر اوتورور.
مهستی شاه (اوز-اوزونه فارسی دیلی ایله). این تاییفئیی-ذنان عجب
بیچاره و سادلؤوحند, بئدونئ-تصوور و تممول باور میکونند
کئ, من در قاراباغ نئشستئ پاریژرا در تورفتول-ائین ذیرو ذبر میتوانم
کرد و یا مرریخم در اون طرفئ ارس گردنی موسیؤ ژوردان
را وقتی رفتن میتواند زد.۲۱
شهربانو خانیم. بابا درویش, نه دانیشیرسینیز?
مهستی شاه . محضر اوخویورام, خانیم کی, ایشیمیز آواند اولسون.
دیولر, ایفریته‌لر خبردار اولسون‌لار کی, نه فیکیردیم. (بون‌دان سونرا
مسته‌لی شاه پالازی قووزویوب اولن بیر مودوور جیزیق چکیر, دئییر).
بو, پاریژ شهری‌نین دایره‌سی. (سونرا تاختا پاره‌لری بیر-بیرینه یاپیش‌دیریب
اون-اون ایکی بؤیوک, کیچیک هوجره و اوتاق شکلینده جیزیغین ایچینده ائولر یاپیب
دئییر). بو دا پاریژین ایمارت‌لری‌نین و ائولری‌نین شک‌لی. (سونرا اوزون شه-
ربانو خانیما چئویریب). خانیم, بویورورسونوزمو. پاریژی کونفیکون
ائتدیریم, آلتینی اوستونه چئویرت‌دیریم?
شهربانو خانیم. بلی, دخی نئجه ائدک, الله سبکارا
بلا وئرسین! قورونون اودونا یاش‌لار دا یاناجاق, بیچاره پاریژلی‌لر بیزه بیر
ذاد ائتممیشدی‌لر. بونون بابالی اولسون اولارین قیزلارینین, گلین‌لری‌نین
بوینونا کی, مجلیس‌لرده همیشه اوغلان‌لار ایله, کیشی‌لر ایله بیر یئرده اوزو
آچیق اوتوروب, صحبته و ایختیلاتا مشغول اولوب, خالقی آزدیریب یول‌دان چیخاردیرلار.
بابا درویش, ایشینه مشغول اول.
مهستی شاه . خانیم, دیولرین ال موزدونو, انامینی کرم ائدین!
شهربانو خانیم. بابا درویش, دیولره انام نه لازیم‌دیر?

مهستی شاه . په, خانیم, مگر منیم دیولریم ایران سربازی
ایدی کی, موفته قوللوق ائده‌لر? مگر من وزیر حاجی میرزا آغاسی۲۲ ایدیم
کی, اولارا هئچ ذاد وئرمیم, آنجاق سؤیم, قورخودام?
ما قولامانی این علی شاهیم,
از تمامی ذمایر آگاحیم,
نه موعجیب, نه چیروو نه الیق,
نووکری قوربتن اللاحیم.۲۳
شهربانو خانیم. بابا درویش, مگر حاجی میرزا آغاسی
سربازلارا هئچ ذاد وئرمیردی? آنجاق سؤیوب, قورخودوردو?
مهستی شاه . خانیم, واللاه, من تئحراندا بیر یول اوز گؤزوم ایله
گؤردوم کی, حاجی میرزا آغاسی توپخانا مئي‌دانیندا میروارید توپونا
باخیردی. بیردن یئددی یوز سرباز اونون دؤورسینی چئوریب باشلادی موعجیب
ایستمیه. هامان ساعت حاجی میرزا آغاسی ایلیب, آیاغین‌دان باشماغینین
بیر تایینی چیخاریب, الینه آلیب, بئش مین یامان ایله, آلیجی قوش کیمی,
جومولدو اولارین اوستونه. سربازلار ککلیک سوروسو کیمی اونون قاباغین‌دان
داغیلیب قاچدی‌لار. هئچ بیریسینی توتا بیلمییب, قاییدیب توپون یانینا گلدی,
اوزون حضوردا دوران خان‌لارا توتوب خیتاب ائیلدی: ”حزرات, گؤردونوز?
بئله قورخاق قوشون ایله بیلمیرم هئراتی نئجه آلاجاغام.۲٤ یاخشی کی, من
هله قیلینج ایله اولارین اوستونه جومولمادیم. اوندا اولارین قاچماغی بیلمیرم
هارادا دایاناجاق ایدی. فمما بونو یالقیز اولارین قورخاقلیغینا
همل ائلمک اولماز. منیم روستمانه۲٥ شجاعتیمین واحیمسین‌دن کی,
بیردن اولارا همله ائلدیم, اولار بئله اورکوب داغیلدی‌لار“. سرکرده‌نین...
جورتینده چوخ سیرر وار ایدی. ایندی سیز, خانیم, گومان ائلمیین کی, من
دیولریمی قورو ناغیل ایله بسلییرم; بلکه من گرک بئله ایشلردن
اوترو اولارا ضیافت ائدم, اولاری اوخشایام, اوینادام, شیحابی-ساقیب۲٦ دوشوب
اولاری قیرانادک.
شهربانو خانیم. نئجه شیحابی-ساقیب اولاری قیرانادک? بابا
درویش, نه دئییرسن? مگر اولاری سونرا شیحابی-ساقیب دوشوب قیراجاق?
مهستی شاه (گوله-گوله). عجب فیکیر ائدیبسینیز! بس دیولر, ایفریته‌لر
ناحاق یئره او قدر بیگوناه خالقین هلاکتینه بایث اولورلار و
گؤزل شهری ناحاق یئره خاراب ائدیرلر? بئله گوناهی-ازیمین جزاسیندا
اللهین غضبی اونلارا یئتیشمز?
شهربانو خانیم. یاخشی, بابا درویش, چونکی بئله دیر, نییه
جان‌لارین‌دان قورخمابیرلار? نییه بئله ایشه آیاق قویورلار?
مهستی شاه . اولن, او سببه کی, من بویورورام, ایکینجی او
سببه کی, آخماق‌دیرلار و طبیعت‌لری‌نین تغازاسی‌دیر. اگر بئله ائتمسه‌لر,
دینجله بیلمزلر. شیاتین اولماسایدی, دونیادا هئچ بیر یامان
عمل اولمازدی و بنی-آدمی یامان ایشلره هئچ کس دوچار ائتمزدی.
شهربانو خانیم. دوغرو دئییرسن, بابا درویش! نه قدر
گرک دیولره انام وئرک?
مهستی شاه . آرتیق ایستمیرم, نه قدر کی, وعده ائدیبسینیز,
خانیم, یوز باجاق‌لی.
شهربانو خانیم. بابا درویش, چوخ اولمازمی?
مهستی شاه . خوب, مین-مین تومنه دین شهری خاراب ائتدیریرسینیز,
یوز باجاق‌لی وئرسنیز چوخدور?
شهربانو خانیم (اوزون قیزینا توتوب). شرفنیسه خانیم,
بالام, پول ساندیقچاسینی بورا گتیر. (شرفنیسه خانیم تئز قالخیب یوک‌دن
پول ساندیقچاسین آلیب آناسینین قاباغینا قویور. شهربانو خانیم ساندیقچانین

آغزینی آچیر, یوز دنه تزه باجاق‌لی چیخاردیر, دئییر). بالام
شرفنیسه, توي خرجینه دخی هئچ پول قالمادی.
شرفنیسه خانیم . نئیلیک, آنا, بیر-ایکی یوز توغلو ساتاریق
گئنه پول اولار.
شهربانو خانیم. دوغرو دئییرسن, بالام, بورون-قولاق باشا
سدقه. (اوزون چئویریب) آل, بابا درویش!
قیزیل‌لاری وئریر مسته‌لی شاها. درویش قیزیل‌لاری آلیر, قوینونا قویور, بیلک‌لرین چیرماییب
خورجون‌دان بیر کیتاب چیخاردیر, کیتابی آچیب ورقلییر, بیر پارا ناخیش‌لی صحیفه‌لرینه
باخیر, باشین قووزویور.
مهستی شاه . بلی, پاریژ شهری اقرب بورجونون۲۷ آلتیندا واقئ
ایمیش, عمل تامامدیر. بو بورجون تأثیریندن‌دیر کی, بو شهردن هئچ واخت
بلا اسکیک اولماز... (سونرا قالخیر آیاغا, الینده بیر دینک, اوزون شهربانو
خانیما و قیزینا توتوب) خانیم‌لار, قورخمویون, اوریینیزی برکیدین!
(سونرا گؤزلرین چئویریر, صورتین هئیبت‌لی ائدیر, بو منتری اوخویور).
دغدغجا فتندی,
توبل-کرا کرندی
توبل-کومو کوموحا,
بییندی, یندی, یندی.۲۸
(ساغینا-سولونا اوفورور, هئیبت‌لی سس ایله دیولری, ایفریته‌لری آدلاری ایله
چاغیریر, بویروق وئریر). یا ملیخا, یا سلیخا, یا بلیخا! قال‌دیرین پاریژی
یئرین‌دن, وورون یئره, بو ساعتدا نئجه کی, من بو هئیکه‌لی ووروب ذیرو
ذبر ائدیرهم. (بیر قدر گئری چکیلیر, دینک ایله جیزیغا اوز قویوب ایچیندکی
تاختاپارالاردان یاپیلمیش بالاجا ائولرین و اوتاق‌لارین اشکالینی چیرپیب
دارباداغین داغی‌دیر, سونرا بیر لمحه دایانیب اوزون شهربانو خانیما
توتور). خانیم, گؤزونوز آیدین اولسون, پاریژ داغیلدی! راضی اولدونوزمو?
شهربانو خانیم. بلی, بابا درویش, چوخ راضی اولدوم! اما
گرک پاریژین داغیلما خبری تئز موسیۋ ژوردانا چاتا کی, اوز باشینین
هایینا قالا, شاهبازدان ال چکه. اما پاریژدن بورا بو خبری تئزلیکله
بیلمیرم کیم چات‌دیراجاق.
مهستی شاه (قحقحه ایله). خا-خا-خا-خا! خانیم, بیر آدام کی,
بورادان پاریژی گؤز آچیب یومان ساتده برباد ائده, اونون خبرین بیر
دقیقده, بیر ساعتدا, بیر گونده, اون گوندک بورا چات‌دیرا بیلمز? نه
خیال ائدیرسینیز?
شهربانو خانیم. دوغرو دئییرسن, بابا درویش, اما نه
عجب اولوردو کی, بو خبر ائله بو ساعتدا موسیۋ ژوردانا چاتایدی, باشیمیزدان
اولایدی.
بو حالدا بیردن دامین باغلانمیش قاپیسی تاراق-تاراق دؤیولور. آز قالیر قاپی سینسین.
موسیۋ ژوردانین سسی ایزتیراب حالتینده قاپینین دالی‌سین‌دان معلوم اولور. درویش
مسته‌لی
شاه جلد تاختا-پارالاری دؤشوروب تؤکور خورجونا, آتیر چیي‌نین, گیریر یوکون قاباغیندا آسیلان
پرده‌نین دالیسینا, گیزلنیر. موسیۋ ژوردان قاپینی تاراق-تاراق دؤیور, آز قالیر قاپینی
سین‌دیرسین: چاغیریر.
موسیو ژوردان. هاتمخان آغا, شاهباز بعی, قاپینی آچین!
شهربانو خانیم سراسیمه یئرین‌دن قالخیر, قورخو ایله گئدیر قاپییا ساری. قیزی شرفنیسه
خانیم تیر-تیر تیتریییر. خانپری دیزینه چیرپیر, یاواش سس ایله.
خان پری. دده م واي, ننم واي!
شهربانو خانیم قاپینی آچیر.
موسیو ژوردان(نفه‌سی توتولا-توتولا). هانی هاتمخان آغا, هانی

شاهباز بعی؟
شهربانو خانیم (قورخا-قورخا). ایکیسی ده شرفنیسه‌نین
دامیندا یاتیرلار. بو گون ایلخیبا باخماغا گئتمیشدی‌لر, چوخ یورولموشدولار.
آخشامدان ییخیلیب یاتیب‌لار.
موسیو ژوردان(قایم سس ایله, تنگنفس). خانیم, گرک بو ساعتدا
اولار دورالار. من گئدیرهم, دایانا بیلمنم. حیف سنه, پاریژ,
حیف سنه تولیئری.۲۹ حیف سنه, گؤزل پایتاخت, گؤزل سلطنت! فرانسا
بدبخت اولدو! - دیماژ پاریژ! مون دییۆ, مون دییۆ!۳۰
شهربانو خانیم. حکیم صاحب, نه وار, نه اولوب؟
موسیو ژوردان. پاریژ داغیلدی, تولیئری ییخیلدی, فرانسا خاراب
اولدو. دیماژ پاریژ! دیماژ تولیئری!۷۱
شهربانو خانیم. الله, سنه شوکور, یعنی, الله دردینی
اسیرگه!
موسیو ژوردان. گؤزل شهر, گؤزل سلطنت. بیر تورفتولئینده
ویران, کن لم-یکون اولوبدور. عقل کسمیر کی, بو نئجه ایشدیر, بو نئجه
سئحردیر!؟ سئتئفرئ مون دییۆ, مون دییۆ!۸۲
شهربانو خانیم. بو نئجه سئحردیر؟ مگر سئحر ایله پاریژ
ییخیلیب! نه دئییرسینیز, حکیم صاحب؟
موسیۆ ژوردان (قایم سس ایله هؤولناک). البته, سئحردیر, مات
قالمالی ایشدیر. بیر تورفتولئینده قفلتن پاریژ خاراب اولوبدور.
بو سؤزلردن شرفنیسه خانیم دخی قایم باشلاییر تیترمیه, گؤزو درویش گیزلنن
پرده‌ده.
خان پری(خیسین-خیسین). ددهم واي, ننم واي!
بو حالدا قالماقال‌دان هاتمخان آغا شاهباز بعی یاتدیق‌لاری دامدان یوخودان اویناییب,
دست-پاچه, کؤینکجک موسیۆ ژوردان سسینه یویورورلر.
موسیۆ ژوردان (اونلاری گؤرن کیمی). آخ, گلدینیز! هاتمخان
آغا, شاهباز بعی, سیزی تاری تئز منه آت حاضر ائدین, گرک بو ساعتدا
گئدم, دایانا بیلمنم, اوزونوز ده آتلانین, منی آرازدان کئچیردین,
قاییدین!
هاتمخان آغا (حیرتله). حکیم صاحب, نه واقئ اولوبدور؟
بئله تلسیک گئتمیه سبب ندیر؟
موسیۆ ژوردان (قایم سس ایله). پاریژ داغیلیب, تولیئری ییخیلیب,
فرانسانین سلطنتی پوزولوب, کرال آوارا دوشوب. بو ساعتدا تبریزده اوتوران
اینگیلیس کونسولون‌دان بو احوالاتی بیل‌دیرن‌دن سونرا یازیر کی, لوندونا
وعجیبی کاغیذلار ایله بو ساعت چاپار گئدیر. آرازین کناریندا منه
مونتزیردیر. اون ایکی ساعتادک گرک من اوزومو اونا یئتیرم. اگر
تخیر ائتسم, چاپار گئدر, سونرا من اوزومو تئزلیکله یالقیز کرالا چات‌دیرا
بیلمنم. لوی فیلیپپ۳۳ اینگیلیسه قاچیب‌دیر. مون دییۆ, مون دییۆ!۳٤
هاتمخان آغا (تحییور ایله). حکیم صاحب, پاریژی کیم داغیدیب‌دیر,
کیم ییخیب‌دیر؟
موسیو ژوردان(ایزتیرابلا). شیاتین‌لر, اجینه‌لر, دیولر, ایفریته‌لر,
بد عمل‌لر! هانسینی دئییم؟ آمان, هاتمخان آغا, آت حاضر ائدین.
دایانماق مومکون دئییل! دیماژ پاریژ! تولیئری! مون دییۆ, سئتئفری!۳۵
بو سؤزلردن هاتمخان آغا بیر آز موتحییر قالیر. اما شرفنیسه خانیم باشلاییر
چوخ برک تیترمیه. شاهباز بعی اونون حالتینی دویور. تعجوب ائدیب, اونا ساری اوز
قویور. یاویقلاشیب یاواش گولومسنمیش سوروشور.
شاهباز بعی. سن نییه تیتریرسن, آي فساد؟ یوخسا پاریژی سن
بویوروب ییخ‌دیریبسان کی, من دخی اورا گئده بیلمیم؟

شرفنیسه خانیم (تیتریه-تیتریه, نازیک سسی ایله گؤزو درویش گیزلنن پرده‌ده). یوخ, واللاه, قوران حاقی, داییم جانینا, منیم هئچ ذاددان خبریم یوخدور, منیم هئچ تقصیریم یوخدور!
شاهباز بعی (گولومسنمیش). باخ, باخ, نئجه آند ایچیر! نئجه شیرین دیل ایله یاخاسین قیراق چکیر! دخی نییه تیتریرسن؟ اگر سن تک پری‌لر پادشاهی پاریژی ییخ‌دیرسا دا حالال‌دیر.
بو سؤزده شهربانو خانیم اوزونو موسیؤ ژوردانا توتوب
شهربانو خانیم. حکیم صاحب, بیزیم شاهبازی دا آپاریرسینیزمی؟
شاهباز بعی آدینی ائشیدیب گئری چئوریلیر.
موسیو ژوردان. نه سؤیلییرسینیز, خانیم, اوزوم باشیمی قویماغا یئر تاپمیرام, شاهبازی هارا آپاراجاغام؟ هاتمخان آغا, آمان‌دیر, تئز اولون, آتلانین, منی اوتورون! گرک سحردن آراز قیراغینا چاتام. تولیئری! مون دییؤ, مون دییؤ!٣٦
هاتمخان آغا. شاهباز, گل گئدک, گؤرک نئجه ائدیریک, بو نئجه ایش ایدی اولدو؟
هر ایکیسی دامدان چیخیر, دال‌لارینجا موسیؤ ژوردان, اونلاردان سونرا یاواش گردکین دالی‌سین‌دان درویش مسته‌لی شاه خورجون چییي‌نیند چیخیر. باشی آشاغی, هئچ مجلیسده قالان
اوورت‌لره موتوجئه اولماییب قاچیر, گؤزدن ایتیر; سونرا
شهربانو خانیم. خانپری, گؤردون, نئجه ایش اولدو؟
خان پری. خانیم, من سنه دئمدیم کی, بو درویشین الین‌دن هئچ ذاد قورتارماز؟ من هله اوندان قورخورام کی, پاریژین ییخیلماغینین ذربین‌دن اوزگه شهرلر ده برباد اولا.٣٧ ناخچیوان, شرور محللاینین ییخیلماغینین ذربین‌دن آغری داغینین بیر پارچاسی قوپوب تؤکولن کیمی, نئجه کی, درویش دئییردی.
شهربانو خانیم. بلی, بون‌دان سونرا بو تعجوب دئییل; تعجوب اودور کی, کیشی‌لر همیشه بیزه دئییرلر: جادویا, پیتییه اینانمایین! نئجه ایناناماق اولور کی, آدام گؤزو ایله بئله ایشلر گؤرور؟
خان پری. ائه, خانیم, کیشی‌لرین اگر آغلی وار, نییه بیز اولاری هر قدمده مین یول آلدادیریق, اوز بیلدیییمیزی ائدیریک؟
شرفنیسه خانیم ساکیت و سامیت قورخوب قوروموش مات قالیر.
پرده سالینیر
تامام اولور
حکایه تی-خیرسی-قولدورباسان
یعنی تمثیلی-گوزاریشی-عجیب کی, کئیفیییتی اوچ مجلیسده بیان اولوب ایتمامه یئتیر.
افرادی-اهلی-مجالیس
دیوانبیی. ولی خاتون اوغلو .
کمالوو - اونون دیلمانجی. اوروج نسیب اوغلو .
مشدی قوربان. سونا - پرزادین قایینناسی.
تاروئردی - اونون اوغلو. کوخا.
پرزاد - اونون قارداشی قیزی. ماتوئي - کازاک.
نجف. فرا نس فوخت - حافیظی - جانوران.
ناماز. کریم - یاساوول.
ذالخا - اونون آروادی. ترکمه‌لر و کازاک‌لار.
بایرام - جاوان اوغلان.

اولیمجی مجلیس

اولیمجی مجلیس واقئ اولور دره‌نین ایچینده, بیر بؤیوک پالید آغاجینین دیبینده کی,

پرزاد اوتوروبدور داش اوستونده, یانیندا قیوراق گئیینمیش و یاراقلانمیش بایرام گؤزون اونا دیکمیش.
بایرام. آخیر کی, بو پالید آغاجینین دیبینده منه مویسسر اولدو
کی, سنینله گؤروشوب, دانیشیب اوریمی بوشالدام. نییه گئری باخیرسان?
پرزاد . آي آمان, قورخورام!
بایرام. قورخما, من سنی چوخ ایلمنم. ایندی پرزاد, منه
دئ گؤروم, سن گئدجکسن تاروئردییه, بو تاتا۱ آرواد اولاجاقسان, سونرا
قیزلار ایچینده گوونجکسن کی, گویا سنین ده ارین وار?
پرزاد . نه ائلییم, علیمدن نه گلیر? آتام اولوبدور, بیر آنام
ایله قالمیشام عمیمین ایختییاریندا; قارداشیم یوخ, بیر کمکیم یوخ.
عمیم ایسترمی کی, منی اوزگیه وئرسین, آتامدان قالان سورونو, ایلخینی
اوزگیه تاپشیرسین?
بایرام. بس معلوم اولور کی, عمین سنی آختارمیر, آنجاق سنین
سورون, ایلخین آختاریر. اونون اوچون ایستیر سنی اوز اوغلونا, او تجیکه,۲ او مایماغا
وئره کی, عومرونده بیر سرچه ووردوغو, بیر قوزو اوغورلادیغی یوخدور?
پرزاد . نئیلییم, یازینی پوزماق اولماز. هلبت منیم ده
قاباغیمدا بئله یازیلمیشمیش کی, گرک من تجیک آروادی اولایدیم.
بایرام. یعنی نه درددیر? تجیکه آرواد اولماق‌دانسا, اوزونو بو
گؤله تولاییب بوغولسان, یئي دئییلمی?
پرزاد . البته, یوز قات بوغولماغیم تاروئردییه آرواد اولماق‌دان
یئي‌دیر. سن‌دن چکینیرم. اگر سن روسخت وئرسن, بیر گون بو درد
ایله اوزومو ساغ قویمانام!
بایرام. الله ائلمسین, سؤز گلیشی من بئله دئییرم. سن
اولمایان‌دان سونرا دخی من نییه دونیا اوزونده گزیرم? سنین اولومونه
هئچ واخت راضی اولا بیلمنم و تاروئردییه ده آرواد اولماغینا
تابلاشمانام! گونو صاباح بیر گولله تاروئردی‌نین بؤیریینه وورارام,
سونرا اوزومون ده باشیما هر نه گلسه گلسین.
پرزاد . بس ائلده بیر گولله ده منه وور, منی ده اولدور, سن‌دن
سونرا من دخی نییه گرک دونیادا ساغ قالام!
بایرام. سن نه اوچون ساغ قالمایاسان? سن ساغ قالارسان, سونرا
بارک بیر باشقا آبیرلی, ووران, ییخان اوغلانا گئدرسن, هئچ اولماسا تاي-توش
تنه‌سی چکمزسن.
پرزاد . آي بایرام, اللهی سئویرسن, منیم اوریمی قانا دؤندرمه!
منیم اوز دردیم اوزومه بس‌دیر. اگر من ووران-ییخان
اوغلانا نسیب اولسایدیم, سنه نسیب اولاردیم.
بایرام. منه نسیب اولماغین اوز الینده‌دیر, اگر ایستحسن.
پرزاد . نئجه اوز علیمده‌دیر?
بایرام. بئله کی, منه ایزین وئر, سنی گؤتوروم قاچیم.
پرزاد . هارا?
بایرام. قاراباغا, ایروانا, باشقا ئوزاق یئره.
پرزاد (بیر آز فیکیر ائدیب). خئیر, آنام راضی اولماز. آنامین گؤزونون
آغی-قاراسی بیر منم. منی ئوزاق آپارسان, آنامین گونو قارا اولار.
بایرام. بس قوي سنی آپاریم محلیمیزین او بیری باشینا.
پرزاد . ائه, او بوش ایشدیر! عمیم دؤولت‌لی, ذورلو کیشی‌دیر. بو یاخیندا
هئچ واخت منی سنین الینده قویماز. باشینا یوز مین قالماقال آچار,
اوستونه تقصیر ییخار, دیوانا سالار, نه بیلیم, نه ائلر...
بایرام. بس نئجه گرک اولسون? سن گئدحسن تاروئردییه آرواد
اولاسان, من ده قیراق‌دان باخام?!

پرزاد . بس نه قاییریم? بیر یول گؤستر, من ائله ائدیم.
بایرام. چوخ یاخشی, اگر من بیر هییله قاییرام کی, تاروئردی آرادان
چیخا, سن آزاد قالاسان, اونا راضیسانمی?
پرزاد . بشرتی کی, تاروئردینی اولدورمک اولمایا.
بایرام. یاخشی اولدورمک اولماسین. بئله اولا کی, تاروئردی بوردان
ئوزاقلاشا, اوزگه یئره دوشه.
پرزاد . یاخشی, بونا من راضییام.
بایرام. بس دور گئت ناماز آروادی ذالخانی بورا گؤندر گلسین,
اونونلا دانیشیم.
پرزاد . بو ساعتدا گؤندررم (گئتمک ایستییر).
بایرام (اونون الینی توتوب). بیر دایان, سؤز دئییرم!
پرزاد . نه دئییرسن?
بایرام. آ ظالیم, منیم اورییم اود توتوب آلیشیر. یانیر, ائله منی
بئله قویوب گئدیرسن?
پرزاد . بس نئجه ائلییم?
بایرام. باری اورییمه بیر آز سو سپ گئت!
پرزاد . اودور, سو قاباغیندا چای‌دان آخیر, ایچ نه قدر ایستییرسن.
بایرام. منیم اورییمین یانغیسی سو ایله سؤنن یانغی‌دیر?
پرزاد . بس نه ایله سؤنر?
بایرام. بیر جوت اوپوش ایله...
پرزاد (الینی دارتیر). ائه, بس‌دیر, سن الله هله زارافات واختی
دئییل; قوي گئدیم, ایندی منیم دالیمجا گلن اولار.
بایرام اونون بوینون قوجاقلاییب بیر جوت اوپوش آلیر, بوراخیر. پرزاد توللانا-توللانا
اوبایا قاچیر.
بایرام (دالیسینجا). ذالخانی تئز گؤندر, بوردا گؤزتلییرم!
(یالقیز). آخ, تاوئردی, تاروئردی! گومان ائدیرسن کی, پرزادی قویاجاغام
سنه گئده? بو گده قربیه آخماق‌دیر! بیر فیکیر ائلمیر کی, آخیر نه هونریم
وار من بایرام ایله مئي‌دانا گیرم? اونون کیمی آتا بیلمنم,
اوورا بیلمنم, ایکی آتین آرپاسین بؤله بیلمنم, آدیم بیر قوچاقلیقدا
سؤیلنمییب, بیر قولدورلوقدا چکیلمییب, عومرومده بیر آت اوغورلامامیشام,
بیر اوکوز قووامیشام, گئجه واختی قورخودان آلاچیغین چتی‌نین‌دن
باشیمی دیشقاری چیخارا بیلمنم. بو اورک ایله نئجه بایرام کیمی
آدامین سئوگیلیسینه گؤز دیکیرم. واللاه, اگر پرزاد ایزین وئرسه, بیر گون
اونو ساغ قویمانام!
بو حالدا ذالخا دالیسی طرفین‌دن.
ذالخا . سلاملئیک, بایرام. کیمله گاپ ائلییرسن?
بایرام (دالی چئوریلیب). آ. ذالخا, سن‌سن? کیم ایله گاپ ائلییرم?
تاروئردی‌نین قاراسینجا سؤیلنیرم.
ذالخا . تاروئردی سنه نه ائلییب‌دیر?
بایرام. دخی نه ائلیجک‌دیر? گونومو قارا ائدیب, صبرو قراریمی
کسیب‌دیر; نه گوندوز دینجله بیلیرم, نه گئجه یاتا بیلیرم. آز
قالیب دلی-دیوانه اولوب مجنون کیمی داغا-داشا دوشم, کرم کیمی
آلیشام, یانام!
ذالخا . آخیر نییه, نه سببل?
بایرام. او سببله کی, بو تجیک, بو مایماق ایستیر کی, پرزادا ار
اولا. سن الله, ذالخا, دوغرو سؤیله, پرزاد کیمی قیز هئچ روادیرمی کی,
بئله تجیکه گئده?
ذالخا . کیم دئییر کی, پرزاد تاروئردییه گئدجک‌دیر? پرزادین

اوریین من بیلیرم. او سن‌دن باشقا بیر آداما اولسه ده گئتمز. تاروئردی اونون گؤزونده چیبینجه ده گؤروکمور.
بایرام. بون‌دان نه حاسیل کی, تاروئردی اونون گؤزونه چیبینجه ده گؤروکمور? اما چیبین شیرینه هریس اولان کیمی, تاروئردی پرزادا هریس‌دیر!
بوگون-صاباح‌دیر, آتاسی مشدی قوربان کبی‌نین کس‌دیریب اونا وئرجک.
ذالخا . قیزین کؤنلو اولماسا, نئجه اونو اره وئرمک اولار?
بایرام. ائه, ذالخا, نه دانیشیرسان? اللهی سئویرسن, قیز ئوشاغینین الین‌دن نه گلجک? اونون خاهیشینه کیم باخاجاق? اول‌دن بیر آز ئوف-توف ائلر, سونرا چاره‌سی کسی‌لر, تن قضایا وئرر, آنجاق من آه-زار ایله درده گیریفتار قاللام.
ذالخا . بس سنین فیکرین ندیر?
بایرام. منیم فیکریم بودور کی, ایندی‌دن باشیمین چارسینی گؤرم. تاروئردینی آرادان گؤتورم!
ذالخا . یعنی اونو اولدورحسن?
بایرام. یوخ, اونا پرزاد راضی اولمور, من اوزوم ده سلاه گؤرمورم. اولدورمک‌دن نه حاسیل? من اوزوم ده قان‌لی-قاچاق اوللام. پرزاد منیم علیم‌دن ده چیخار.
ذالخا . دوغرو دئییرسن. بس نئجه تاروئردینی آرادان گؤتورمک ایستیرسن?
بایرام. باخ, من نئجه اونو آرادان گؤتورمک ایستیرم. او سیزه چوخ گلیر, سنین کیشین ناماز ایله چوخ گزیر. اگر سن و ناماز منه کؤمک ائدیب بیر ایش ائلحسنیز, اوزومون کورد آتیمی باغیش‌لارام نامازا و بیر یانی بوزوولو اینک ده سنه وئررم.
ذالخا . دوغرودان بیر اینک?
بایرام. شکسیز, شوبحه سیز!
ذالخا . یانیندا دا بوزووو?!
بایرام. بلی, بوزووو ایله, اینان کی, دوغرو دئییرم.
ذالخا . بیز نه گرک ائدک?
بایرام. مسئلهن, تاروئدینی بیر بحانه ایله ائوینیزه چاغیرین, اینان‌دیرین کی, پرزاد سن‌دن اوترو بییختییاردیر, اما سنه گلمیه تایتوشونون تنسین‌دن قورخور; اوندان اوترو کی, دئییرلر, سن بیر تجیک و قورخاق آدامسان. هامی بیلیر کی, سنین الین‌دن هئچ بیر ایش گلمز; بیر اوغورلوقدا, بیر قولدورلوقدا, بیر قوچاقلیقدا آدین چکیلمییب‌دیر. آتماغین معلوم دئییل, وورماغین معلوم دئییل. هانسی قیز سنین کیمی اوغلانی سئور? سن ده بیر هونر گؤستر, بیر آدام سوي, پول گتیر, پارچا گتیر, یا بیر آت اوغورلا, یا بیر مال اوغورلا, دئسین‌لر کی, فیلانکس ده بو هونرین صاحبی‌دیر. اوندان سونرا قیز دا اویونسون کی, سنین کیمی اری وار. تاروئردی آخماق‌دیر, بو سؤزلرین هامیسینا ایناناجاق, سارساقلیق ائدیب اوزون سالاجاق خاتا-بالایا, پرزاد قالاجاق منه.
ذالخا . والله, یاخشی فیکیر ائدیب‌سن! سنین کیمی اوغلان‌دان اوترو گرک چالیشام.
بایرام. دوروست آنلادینمی دئدییم سؤزلری?
ذالخا . خاطرجم اول!
بایرام. سونرا هر نه اولسا, منه بیل‌دیررسن?
ذالخا . گئدیب دیوانبیینه خبر وئرجک‌سن?
بایرام. یوخ, چوغوللوق پئشسی‌نین اوستومه گؤتورمنم. ایش اوزو اوز باشینا آچی‌لار. آنجاق من ایسترم خبردار اولام, اوریم بیر آز توختییا.
ذالخا . چوخ یاخشی, سونرا هر نه اولسا, سنه بیل‌دیررهم. ایندی گئدیرهم,

ایشیم وار, مال گلن واخت‌دیر.
بایرام. گئت, آل بو یایلیق دا سنه پئشکش اولسون.
ذالخا . با, نه یاخشی یایلیق‌دیر! ایچیندکی ندیر?
بایرام. ایچیندکی کیشمیش‌دیر; اونو دا وئر ئوشاق‌لارینا.
ذالخا . آ کیشی, اوغول سنین کیمی اولماق گرک! سنین قادان دیسین
تاروئردی‌نین بؤیریینه! عومرومده اونون الین‌دن من بیر چوروک آلما دا
آلمامیشام. ساغلیق ایله قال, مورادینا یئتیش! (گئدیر).
بایرام (دالیسینجا). ودینی ئونوتمایاسان!
ذالخا (گئری دؤنوب). سن ده بیر اینک دئمی‌سن, سن ده ئونوتما!
بایرام. بلی, بیر سودلو, جینس اینک کی, میس‌لی اولمایا!
ذالخا . یانیندا دا بوزووو!
بایرام. البته, بوزوو ایله!
ذالخا . آ کیشی, سنین کیمی قوچاق اوغلانی سئوممک اولورمو? ساغلیق
ایله قال, شاهبازیم!
بایرام. گئت, خوش گلدین! الله, ایندی نه قاییریم? گئدیم درده
باری اوودان-ذاددان آختاریم, بیر آز فیکریمی داغیدام.
بعضی-تاماشاخانا تغییر تاپیب, نامازین ائوی‌نین صورتی برپا اولور. ناماز و ذالخا.
ناماز. سن دئییرسن کی, بو ایشدن اوترو بایرام اوزونون کورد آتینی
منه باغیشلایاجاق‌دیر?
ذالخا . شکسیز باغیشلایاجاق‌دیر!
ناماز. آغلیم کسمیر, بایراما اللی قیزیل منیم یانیمدا ساناددی‌لار,
کورد آتینی ساتمادی. اونو منه پئشکش ائلرمی?
ذالخا . پرزاددان اوترو او ایندی جانین‌دان کئچر; آت, مال نه شئي‌دیر?
ناماز. بلکه آللادا, سونرا وئرمي?
ذالخا . آلداتماز, بایرامی تانیمیرسان? اونون کیمی گؤزل, سؤزو
بوتون اوغلان تامام اوبادا وارمی?
ناماز. یاخشی اولدو, من اوزوم ده ایستیردیم کی, تاروئردینی بیر خاتایا
سلام. آتاسی مشدی قوربان منه بورج وئردیی پولونو اوستومه یاساوول
قویدوروب آلدی, من ده اونا بیر هاییف چکمسم اورییم دینجلمز.
ذالخا . دخی نییه دورورسان? بئله فورست اولورمو? همی آت آلارسان,
همی هاییف چکرسن. تاروئردی یاخیندادیر, گئت چاغیر گلسین بیزده چؤرک
یئمیه, سونرا من هامی ایشی دوزلدرم.
ناماز. عجب دئییرسن. واللاه گئدیرهم (گئدیر).
ذالخا (یالقیز). واللاه, اگر تاروئردی منیم سؤزلریم‌دن قولدورلوغا
گئتسه, بیچاره‌نین هئچ تقصیری یوخدور. او نئیلسین کی, بو ویران
اولموش اولکه‌نین قیزلاری قولدورلوق, اوغورلوق باجارمایانی سئومیرلر.
دیوانبیینه دئین گرک کی, بیچاره گده‌لری نییه اوغورلوق‌دان قولدورلوق‌دان
اوترو اینجی‌دیرسن? باجاریرسان اولکمیزین قیزلارینا قاداغان ائله کی,
قولدور اولمایان اوغلان‌لاردان ذحله‌لری گئتمسین. اوندا من ذامین کی,
قورد قویون ایله اوتلایا!
بو حالدا ناماز تاروئردی ایله ایچری گیریر.
ناماز. آي آرواد, نیین وار, گتیر گؤرک, آجمیشیق!
ذالخا . بیي, نییم اولاجاق? آجمیشدینیز, نییه تاروئردیگیلده گئدیب
چؤرک یئمدینیز, منیم اوستومه گلدینیز?
ناماز. هر نیین وار, گتیر, ئوزون دانیشما! (گئدیر, ائوین بوجاغیندا
یاراغ‌لارینا باخماغا مشغول اولور).
ذالخا . آخشاما دخی بیر ذاد قالمایاجاق‌دیر.
تاروئردی . آي ذالخا, نه قاییم اولوبسان?!

ذالخا . نییه قاییم اولمابیم؟ سن‌دن من نه خئییر گؤرموشم؟
بارى بیر دیلینه گتیرحسن کی، تویومدا سنه بیر ذاد باغیشلارام.
تاروئردی . نئجه توي؟
ذالخا . توي بیلمیرسن؟ تویوندا دئ گؤروم منه نه باغیشلایاجاقسان؟
تاروئردی . یاخشی، اوندا سنه بیر جوت باشماق باغیشلارام؛ گؤرورم چوخ‌دان آیاقیالین گزیرسن.
ذالخا (اوزون کنارا توتوب). نئجه میردار، ساققات آدام‌دیر! (قاییم سسله) ساغ اول، چوخ راضییام! تویون تئزمی باشلاناجاق؟
تاروئردی . پاییزدا.
ذالخا . نییه بئله گئج؟
تاروئردی . پرزاد یوبان‌دیریر؛ دئییر، هله جئحیزی حاضر دئییل.
ذالخا . دوغرودانمی؟ بلکه باشقا سبب وار؟
تاروئردی . نه باشقا سبب اولاجاق؟
ذالخا . بلکه قیز سنی سئومیر؟ اوریی اوزگسینه باغلی‌دیر؟
تاروئردی . ائه، بو نه دانیشیر! قیز منی سئومیر، قریبه سؤیلییرسن! نئجه قیز منی سئومز!
ذالخا . یعنی سن دئینده، چوخ ذادسان! نییه گرک سنی سئو؟ سن عومرونده نه بیر ایش توتوبسان، نه آد چیخاریبسان کی، قیزلار سنی سئوسین‌لر؟
تاروئردی . نه آد چیخارمیشام؟
ناماز. آرواد، نه دانیشیرسان، نه ایشین وار؟
ذالخا . سسین کس، سنلیک ذاد یوخدور!
تاروئردی . ناماز، سنلیک ذاد یوخدور، دوغرو دئییر. یاخشی، ذالخا، سؤیله گؤرک، من نه آد چیخارمیشام، یعنی نه آد چیخارداجاغام؟
ذالخا . هئچ اوغورلوغا گئدیب‌سنمی؟
تاروئردی . خئیر، اوغورلوغا گئتدییم یوخدور. ندن اوترو اوغورلوغا گئدجیم؟ اوزومون دؤولتیم، مالیم آزدیرمی؟
ذالخا . دؤولتین چوخدور، اما قوچاقلیغین یوخدور. هئچ بیر آدام سویوبسانمی، هئچ بیر آدام ووروبسانمی؟
تاروئردی . خئیر، نه آدام سویموشام، نه آدام وورموشام. سیبیره گئدن‌لری، دارا چکیلن‌لری گؤزوم گؤرمور؟
ذالخا . قوچاق آدام هئچ ذاددان قورخماز! چکینمک قورخاق آدامین ایشی‌دیر. آخیر اودور کی، پرزاد باجارمیر سنه گئده. هامی دئییر: سن قورخاقسان، تاجیک‌سن!
تاروئردی . کیم دئییر؟
ذالخا . هامی دئییر. آروادلار، قیزلار، کیشی‌لر، حتی بالاجا ئوشاق‌لار دا! هامی هاییفسیلانیرلار کی، تاروئردی نئجه گؤزل اوغلان‌دیر، هئچ تایی یوخدور، اما چیفایدا، قورخاق‌دیر، یاسساردیر!
تاروئردی . کیم دئییر من قورخاغام؟ هئچ واخت قورخاق دئییلم. بیر آز چکینن، احتیاطلی آدامام... یوخسا منده قورخاقلیق هاردا ایدی؟
ناماز. آي آرواد، بس‌دیر، آز دانیش!
ذالخا . سن کس سسینی، ایشین یوخدور!
تاروئردی . آ کیشی، سنلیک نه وار؟ دینمحسنه، گؤروم بو آرواد نه دانیشیر؟ بس بئله , ه؟ پرزاد اونون اوچون منه گلمک ایسترمیر؟ دئییرلر کی، من قورخاغام؟ واللاه، آجیغیم ائله توتور کی، ایستیرم بو ساعتدا یولا دوشم، گئدم، آدام سویام؛ هامییا بیل‌دیرهم کی، منیم حاقیمدا ناحاق گومان ائدیب‌لر.
ذالخا . هونرینی گؤستر گؤرک، آدام دیلینده چوخ ذاد دئیر.
تاروئردی . سن بیر یئر نیشان وئر، من بو ساعتدا یولا دوشوم.

ذالخا . دوش شاماخی یولونا, بئش یوز سؤودگر گلیب-گئدیر, بیرین,
ایکیسین سوي, مالین گتیر, گؤرک کی, دوغرودان قوچاقسان, یا لووغالیق ائدیرسن?
تاروئردی . گؤرحسن سؤودگر طایفه سی یاراق‌لی-اسباب‌لی یولا چیخیر,
یا ائله بومبوش?
ذالخا . بئله توتاق کی, یاراق‌لی-اسباب‌لی اولارلار, سن کی آغاجلا قاباق‌لارینا
چیخمایاجاقسان? البته, سنین ده یاراق-اسبابین اولاجاق.
تاروئردی . معلوم کی, اولاجاق. اما تک گئتمک بیر آز چتین
دئییلمی?
ذالخا . سن ده یولداش گؤتور. بیزده آزمی قوچاق اوغلان وار. ائه, سن
هارا, بئله ایش هارا?!
تاروئردی . من هارا, بئله ایش هارا? واللاه, گؤررسن کی, دوغرو
دئییرم. ناماز, بورا گل! سن الله, منه یولداش تاپ!
ناماز. یولداشی نئیلییرسن?
تاروئردی . گزمیه گئدجیم.
ناماز. آ کیشی, بوش-بوش دانیشما, سن‌دن کاروان ووران اولماز!
تاروئردی . واللاه, دوغرو سؤزومدور, یولداش تاپ!
ناماز. سارساق سؤیلمه! من سلاه گؤرمورم; سنین ایشین دئییل!
تاروئردی . آ کیشی, نه تؤور آدامسان? سنین نه وئجین? سن منه
یولداش وئر, سونرا گؤر کی, ایشیم‌دیر, یا یوخ?
ناماز. چونکی ال چکمیرسن. بلی خاتون اوغلونو, اوروج نسیب
اوغلونو چاغیرریق آپارارسان.
تاروئردی . ائله ایکیجسینی?
ناماز. ایکیسی بس‌دیر.
تاروئردی . دوغرودان بس‌دیر. اولسون. دی آدام گؤندر, اونلاری
چاغیرسین!
ناماز. ذالخا, گئت اولاری بورا چاغیر!
ذالخا . آ کیشی, سن اونون سؤزونه نه اینانیرسان? تامام او لووغالیق
ائلییر.
ناماز. کس سسین. تاروئدی کیم‌دن اسکیک ایگیددیر? علی-قولومو
اوزگه‌لرین‌دن کیچیک‌دیر?
ذالخا . من اونو تانییرام, او هئچ واخت بو ایشه گیریشمز.
تاروئردی . من گیریشمنم? گؤررسن, نئجه گیریشرم! گئت
اولاری تئز چاغیر, سونرا معلوم اولار.
ذالخا . یاخشی گئدیرهم. (اوزون کنارا توتب) آخماق, هامی سؤزوموزه
ایناندی. اینشاللاه گئدجک. (گئدیر).
ناماز (آحسته). باخ, تاروئدی, اگر بختین یار اولسا, هر نه گتیرسن
گرک اوزون برابری منه ده پاي وئرحسن ها! آییب‌دیر من‌دن
گیزلمک! گتیردیینیز شئي‌لرین باشین باتیرماق, ایزین ایتیرمک منیم
بوینوما, بشرتی کی, هر ذاددان منه یاری پاي اولسون.
تاروئردی . ائه, مچیت تیکیلممیش کور اساسین دایادی. هله قوي
گؤرک نه اولور!
ناماز. آ کیشی, سنین الین‌دن نه گلمز? من آخماق آرواد طایفه سی
دئییلم کی, سنی تانیمایام. مگر سن آیی قیران عمیراسلانین
نوه‌سی دئییل‌سن?
تاروئردی . ناماز, سن الله اونون ایشلرین‌دن ائشیدیب‌سن کی, نلر
ائدیب‌دیر?
ناماز. نئجه ائشیتممیشم? سفر داییم اونون دوستو دئییلدی ایدی?
اونون ایشلرین بیرببیر منه ناغیل ائتمییب‌دیرمی? اینشاللاه بیز ده اولار

کیمی بیر-بیریمیزی سئوجییک. اومیدیم بودور کی, الینه دوشن اووو من‌دن گیزلمیحسن.
تاروئردی . اولسون, تکی بیر پارا آدام‌لار منیم حاقیمدا چوروک
سؤزلر دانیشماسین‌لار. من ائله هامیسینی سنه وئررم, من کی, پول, مال دردینده دئییلم.
ناماز. هامیسینی منه وئررسن? واللاه عجب دئییرسن! باراکاللاه!
ایندی بیلدیم کی, دامارینده عمیراسلان قانی وار. ودینی ئونوتمایاسان!
تاروئردی . آ کیشی, سن یولداش وئر, آخیرینا باخ!
ناماز. اودور, یولداش‌لارین گلیرلر.
بو حالدا ذالخاز, ولی خاتون اوغلو و اوروج نسیب اوغلو داخیل اولورلار.
ولی و ه او ر ئو ج . سلام-علئیک!
ناماز. علئیک-سلام!
ولی . ناماز, نه وار, خئییر اولا, بیزی عجب چاغیردیبسان?
ناماز. تاروئردی توققه ائدیر کی, اونونلا گزمیه گئدسینیز.
اوروج. نئجه گزمي?
ناماز. دخی نه سوروشماق? گزمک دئینده اوزون بیلمیرسن?
ولی . من عومرومده گزمیه گئتدییم یوخدور. قویون-قوزو
اوغورلوغون‌دان باشقا منیم علیم‌دن بیر ذاد گلمز. اوروجو بیلمیرم.
اوروج. منجییز... یئیرم. منیم هاواخت قولدورلوغا گئتدییم
وار? من هئچ قویون-قوزو اوغورلوغو دا باجارمانام.
ناماز. اولان, نه دانیشیرسینیز? مگر ایگید دئییلسینیز? توفنگ
آتماق بیلمیرسینیز?
ولی . توفنگ آتماق بیلیریک او دا اووا, قوشا. آداما توفنگ آتماق
نه بیزیم ایشیمیزدیر?
ناماز. کیم سیزه دئییر کی, آداما توفنگ آتین?
آتلانارسینیز, چیخارسینیز گزمیه, دوشرسینیز پوشت یولونا; بیردن
قاباغینیزا دوه کاروانی, یا ائرمنی بعضیرگان‌لاری راست گلر, گویا قورخوتماق
اوچون باش‌لارینین اوستون‌دن توفنگ بوشالدارسینیز. بوندا هئچ بیر
ضرر یوخدور, اولار قورخوب هره بیر طرفه قاچاجاق. مال‌لاری, پول‌لاری
تؤکولوب قالاجاق, ییغیش‌دیریب, گؤتوروب قاییدارسینیز. نه چتین ایشدیر?
ولی . ائه, بیز هارا, بئله ایش هارا? بیز بیر چوبان آدامیق, بیزه قولدورلوق
نه یاراشار?
تاروئردی . ناماز, بورا گل, بیلیرسنمی, جبر ائلمه. گؤرورسن کی,
قورخورلار, دخی نییه قیسنییرسان? هامی منیم کیمی کی, اولمایاجاق‌دیر?
بوراخ گئتسین‌لر!
ناماز. خئیر, قوي گؤروم. ولی, آییب دئییل باش قاچیریرسینیز? آرتیق
تیکه مگر باش یارار? اولن, مالیینز, پولونوز آرتار, ایکینجی آد-سان
چیخاردارسینیز.
اوروج. منجییز... یئیرم! منیم نییمه گرک‌دیر آد-سان?
ولی . بلی, بو کئچل اوروجا آد-سان چوخ لازیم‌دیر!
ناماز. آ گده, نه قئیرتسیز آدامسینیز! تاروئردی ایله دوز-چؤرک
دادمیيبسینیزمی? مگر سیز بیلمیرسینیز کی, بیزیم اوبامیزدا بون‌دان
دؤولت‌لی آدام یوخدور? سیزین همیشه وئجینیزه گلمزمی? آز آداممی
اوندان خئییر گؤروب?
تاروئردی . ناماز, نییه قیسنییرسان? قوي گؤرک, من اوزوم ده
هله بیر آز فیکیر ائلمک ایستییرم.
ناماز. خئیر, نمکبحراملیق ائدیرلر. کیچیک اولان گرک بؤیویون
سؤزونه باخا!

ولی . اوروج, نه دئییرسن؟ گئدکمی؟
اوروج. نه بیلیم, واللاه, گئدیرسن, گئدک!
ولی . آ کیشی, اولار کی, بیر آت باحاسی علیمیزه دوشه. ایکی ایلدیر کی, آت ایستییرم آلام, پول تاپمیرام.
ناماز. البته, آت باحاسی دا الینیزه دوشر! بئله خئییردن آدام قاچارمی؟
ولی . دخی نه ائیلمک, چونکی تاروئردی چارسیز خاهیش ائدیر, اونون سؤزو سینینجا, دوشمه‌نین بوینو سینسین. من حاضرام!
اوروج. من ده حاضرام! یولداش‌دان آیریلماق کی, اولماز.
تاروئردی . اما بیر دوروست فیکیر ائدین...
ناماز (اونون سؤزون کسیب). تاروئردی سیزدن راضیلیق ائدیر و توققئ ائدیر کی, فورستی فؤوته وئرمییب, گئدیب یاراقلانیب گلسینیز. گزمک اوچون بئله یاخشی واخت اله دوشمز.
ولی . اوروج, گئدک!
گئدیرلر
تاروئردی . ناماز, بیلیرسنمی, بو ذادی لاپ ئونوتدوق. منیم آتام بیر مشدی کیشی‌دیر. هئچ راضی اولارمی کی, من قولدورلوغا گئدم؟
ناماز. آ کیشی, آتان‌دان روسخت آل, گئت!
تاروئردی . عجب دانیشیرسان؟ آتاما دئییم کی, منه روسخت وئر, قولدورلوغا گئدیم؟
ناماز. ائله نییه دئییرسن؟ دئ کی, آراندا تاخیل سولاماغا گئدیرهم. البته, روسخت وئرجک‌دیر; سونرا چیخ پوشت یولونا. دخی نه وار بوندا؟
تاروئردی . نئجه بوندا نه وار؟
ناماز. یعنی بون‌دان آسان نه وار؟!
تاروئردی . عجب آسان ذاد تاپمیسان؟ من, واللاه, آنجاق آتام‌دان قورخورام, او جهت‌دن بو ایش منه چوخ چتین گلیر.
ناماز. آدام کی, قورخاق اولدو, بو تؤور ایله بحانه گتیرر. گئتمیرسن, اوزون بیل.
بو حالدا ذالخا داخیل اولور.
ناماز. ذالخا, گئت ئوشاق‌لارا دئ کی, دخی جفا چکمسین‌لر, تاروئردی گئریلدی.
تاروئردی . من کی, دئمدیم گئریلییرم.
ذالخا . من بو ساعتدا پرزاد ایله گؤروشدوم. هامی ایشی قولاغینا پیچپیلدادیم. نئجه سئویندی, نئجه سئویندی!.. دئدی کی, ایندی اللها شوکور, دخی دئمزلر کی, تاروئردی قورخاق‌دیر. بون‌دان سونرا من ئوتانمانام دئییم کی, اونو سئویرم. بو واختادک تامام قیزلار منه تنه ائدیردی, هر بیریسینی گؤرنده باشیمی آشاغی سالیردیم.
ناماز. آشکار ذاددیر کی, بیزیم قیزلاریمیز هئچ بیر اوغلانی سئومزلر کی, آدام سویمامیش, یول کسممیش اولا, ائله بیریسی بو ذالخا! آخیر بو دا گؤزل سابیلیردی!
ذالخا . اللهی سئویرسن, اتیمیزی تؤکمه, آز دانیش!
ناماز. واللاه, دوغرو دئییرم, ائلبیریسی بو ذالخا! مگر منه اول‌دن گلردی, اگر قولدورلوغا ال قویماسایدیم؟ آرواد, بئله دیرمی؟
ذالخا . یاخشی, بس‌دیر, کئچن ایشی ایندی چوروکچولوک ائیلییب دانیشماق سنه قالیب‌دیر؟
تاروئردی . من گئتمیه موزاییقه ائلمیرم, اما اوستومده هئچ بیر یاراق یوخدور. بیلمیرم نئجه ائدیم. یاراق اوچون ائوه گئتسم آتام دویاجاق‌دیر.

ناماز. ائوه نییه گئدیرسن! منیم قیلینجیمی, توفنگیمی, تاپانجامی
گؤتور, خانچال دا کی, اوز بئلینده وار. قوي من سنی گئیین‌دیریم,
یاراقلان‌دیریم. (باشلاییر یاراق‌لاری اونون اوستونه تاخماغا).
تاروئردی . دخی باشقا نه گؤتوروم?
ناماز. اولان, بس‌دیر, بولار ایله بیر قوشون قیرماق اولار, دخی آرتیق
نیینه گرک‌دیر?
ذالخا . واي آمانتاروئردی, نئجه هئیبت‌لی اولدون? سنی گؤرن کیمی
آدام‌لار قاچاجاق‌لار.
بو حالدا ولی و اوروج داخیل اولورلار
اوروج. بیز ده حاضریق.
تاروئردی . گئدکمی?
ناماز. گئدین, گئدین, ئوغورونوز خئییر اولسون! علیدولو قاییداسینیز!
ذالخا . تاروئردی, پرزاد ایله قوشا قارییاسان! چوخلو اوغول-قیز گؤرحسن!
اوغلان‌لارین دا سنین کیمی قوچاق اولسون!
تاروئردی . قم ائلمه, اولاجاق‌لار, شکسیز اولاجاق‌لار! یا صاف آدیمی
باتیررام, یا آدام سویمامیش قاییتمایاجاغام!
گئدیرلر.
ناماز. ذالخا, بیلیرسنمی, من شرطلشدیم کی, تاروئردی هر نه
گتیرسه, یاریسین منه وئرسین.
ذالخا . تاروئردی یعنی بیر ذاد گتیرجک‌دیرمی کی, یاریسین سنه وئر?
سن نییه بئله خام خیال اولورسان? شک یوخدور کی, اونون قول-قیچینی ازیب
یولا سالاجاق‌لار.
ناماز. خئییر, کیم بیلیر, اولور کی, ئوغورونا بیر خئییر گله. قورخاق
همیشه اوزون‌دن قورخاغا راست گلر. آخیردا ایش نئجه قورتارسا, بیزیم
خئیریمیزدیر; بیر طرف‌دن آت, بیر طرف‌دن ده پول! (گئدیر الین اوووشدوراوووشدورا).
پرده سالینیر
ایکیمجی مجلیس
واقئ اولور شمسه‌ددین محلیندا, دره‌نین ایچینده کی, بیر طرفینده تپه دخی ظاهردیر.
بایرام (یالقیز). آ کیشی, اوو دا اله دوشمور; نه بیر جئیران وار, نه
بیر توراج وار; بیر دووشان دا باری راست گلمیر کی, بیر توفنگ آتام. اورییم
داریخیر. نه یامان بختیم وار ایمیش, منیم! توتالیم کی, پرزاد منی
سئویر, الین‌دن نه گلجک? عمیسی‌نین امرین‌دن چیخامی بیلجک, تامام
اوبانین اوحدسین‌دن گلمی بیلجک? قیز طایفه سینین خاهیشینه مگر
بیزلرده قولاقمی آسارلار? اومید یوخدور, ایقبالیم گتیرمیجک. ذالخا
ائتدیی ودینی بیتیرمیه جورت ائده بیلمیجک. ناماز بیر تاماحکار,
شیطانفیکیر آدام‌دیر. هئچ واختدا تاروئردی کیمی دؤولت‌لی آدامی اله سالماق
ایستمیجک. پروردیگارا, نئجه ائدیم, بو درده نئجه تابلاشیم.
نه تؤور صبر ائدیم, نئجه آرام توتوم, نئجه بو قوسسه‌دن دینجله بیلیم?
آخ, نه خیشیلتی سسی گلیر?! گرک کی, بو کولون دالی‌سینداددیر. جاناوار
اولاجاق, گئدیم بلکه گولله ایله وورا بیلیم, ائله بیلیم کی, تاروئردی‌نین بؤیرینه
گولله وورورام (گئدیر).
بیر آز سونرا تاروئردی یولداش‌لاری ایله یئتیشیب, بئل‌لرینی اییب, سینه-سینه او یانا-بو
یانا باخیرلار.
تاروئردی . تسس... تسس... احتیاطلی اولون, گرک کی, یول‌دان گلن وار!
اوروج. وار, وار. آت آیاغینین تاپپیلتیسی گلیر. ولی, توفنگین چاخماغین
یوخاری آیاغا قووزا کی, هامیمیز بیردن توفنگ‌لری بوشالداق!
تاروئردی . دایانین, دایانین! بئله بیلیرم کی, توفنگ آتماساق
یاخشی‌دیر.

ولی . نئجه توفنگ آتماساق یاخشی‌دیر؟ اوندا نئجه سویماق اولار؟
سونرا گرک علیبوش اوبایا قاییداق, تامام خالقی اوستوموزه گولدورک!
تاروئردی . نه سببه خالق اوستوموزه گولجک؟ دئیریک کی, یولا
چیخدیق, چوخ گؤزله‌دیک, هئچ کسه راست گلمه‌دیک.
ولی . بونا هئچ کس اینانماز. من بونو ائده بیلمنم.
تاروئردی . ائده بیلمزسن, بس من ده کؤمکسیز فقیر-فوقرانین
اوستونه تؤکوله بیلمنم! من بئله گوناه ایشه قوشولمایاجاغام!
آدامدا رحم, مورووت یاخشی شئي‌دیر. دوغروسو بودور کی, من قاییداجاغام.
من قالمیرام, گئدیرهم!
ولی . یاواش, عزیزیم, چوخ گئج باشا دوشوب‌سن. اللها آند اولسون,
اگر آیاق گئری قویاسان, شیطانینی چکیب قارنینی توستو ایله دولدوررام.
سارساق بالاسی, سارساق اوزون یالواریب بیزی بورا گتیرمی‌سن, ایندی بیزی
قویوب گئتمک ایستییرسن؟
تاروئردی . من کی, سیزی قویوب گئتمک ایستمیرم. من سیزین
خئیرینیز اوچون دئییرم کی, گئری دؤنک; بلکه یول آدامی بیزدن چوخ اولدولار,
بلکه بیزیم کیمی قوچاق آدام‌لار اولدولار; توکوموزو تؤکوب قولقانادیمیزی
قیرارلار.
ولی . قوش‌دان قورخان داری اکمز. ایندی بو فیکیرلری ائلمک واختی
دئییل! یول‌دان اوتن‌لری گرک ایلییک. سن ده بیزیم ایله گرک بیر یئرده
اولاسان; یوخسا, گؤررسن! ایستیرسن صاباح عالمی بیزه گولدورحسن؟ آیاق گئری
قویسان, بوتون توفنگی سنه بوشالداجاغام. (توفنگی اونا ساری چئویریر).
تاروئردی . اللهو اکبر, بیزه قورخاق دئمسین‌لر دئیین, گرک
اوزوموزو بلایا سالاق؟! آ قارداش, بیرجه قولاق آس منه, گؤر نه دئییرم;
سن قوچاقلیغی لاپ قلت آنلاییرسان, هئچ بیلیرسنمی قوچاقلیق, ایگیدلیک
ندیر؟ ایگیدلرین باشچیسی کوروغلو دئییب‌دیر کی, ایگیدلیک اوندور, دوققوزو
قاچماق‌دیر, بیریسی هئچ گؤزه گؤرونممک. من دئییرم کی, بو ایکی ایشین
هانسینا عمل ائدیرسینیز ائدین.
ولی . بس‌دیر, چوخ وز وئرمه! گؤرورسنمی یوخاریدا بیر ذاد قارالیر؟
او, یول‌دان گلن اولاجاق‌دیر.
تاروئردی (اییلیب باخیر). دوغرودان گلن وار. گؤرحسن کیم‌دیر؟
واللاه گلیر! بیلیرسینیزمی, سیز قاباغا گئدین, من سیزین دالینیزی ساخلییم.
ولی . بلی, سنه چوخ اومید باغلاماق اولار. اوروج, قاباغا گئدک
گؤرک, کیم‌دیر گلن. ائي, تاروئردی, واللاه اگر قاچاسان, اوبانین ایچینده
ده حاقینا فیکیر چکرم, اوزون بیل!
تاروئردی و سونرا نئمسه فوک.
تاروئردی . دی گؤر, سئوگیلیلیین آخیری بئله اولار! هئچ فیکریم‌دن
کئچردی کی, قولدور اولاجاغام, یول کسجیم, عالمه ذلزله, ولوله
سالاجاغام؟ پروردیگارا, سئوگی نه یامان اولورموش؟
فوک . من چوخ یاخشی ائلدیم کی, آراباداند دوشدوم, بیر آز پییادا
یئریدیم, چیچک دردیم. نه یاخشی چیچک‌دیر, نه گؤزل قوخوسو وار. بونو
ماریيا آداموونایا پئشکش ائدجیم. (قفلتن گؤزو تاروئردییه
ساتاشیب) آخ, ددهم واي! بو کیم‌دیر؟ واي آمان! الله, سن ساخلا!
تاروئردی . هئچ بیلمیرم نه قاییریرلار; اوردا آرابانین آتینی ایلیب‌لر;
کوچئر۳ قاچیب اوزون کوللوغا سالدی. باراکاللاه, قوچاق‌لاریم, نئجه ایش
گؤردوک! (قفلتن گؤزو فوکا ساتاشیب). ائي واي, تاری! یامان یئرده گون
آخشام اولدو! بو کیم‌دیر گؤرحسن؟ فوک. ائي واي بو قولدور اولاجاق‌دیر!
یقین منی اولدورجک! (باشلاییر تیترمیه).
تاروئردی . ائي, یقین بو آدام دا قولدورلوغا چیخیب‌دیر, چیي‌نیند

توفنگی ده وار. واي آمان, آتسا منیم ایشیم خراب‌دیر. (او دا باشلاییر تیترمیه).
فوک . مارییا آداموونا, مارییا آداموونا. سن هارداسان!
تاروئردی . یاخشی پرزادی آلدیق, یاخشی توي ائلدیک, فاراغات, راحت دوراجاغیمیز یئرده اوزوموزه ایش قاییردیق!
فوک . الله, نئجه هئیبتلی‌دیر!
تاروئردی . الله, توفنگی نئجه ئوزوندور! هئچ بیر بئله ئوزون توفنگ گؤرممیشم.
فوک . یاخشیسی اودور کی, بیر طرفه قاچام!
تاروئردی . باری قاچیم, بلکه ائوی ییخیلمیش توفنگی منه دوزلدیب آتدی. واخت ایکن بیر طرفه یایینیم.
هر ایکیسی بیردن قاچیرلار. قفلتن بیر-بیریله توققوشورلار. هر ایکیسی کیسسینی چیخاریب بیر-بیرینه ئوزادیر.
تاروئردی . واللاه, منیم وار-یوخوم بودور, آل, من‌دن ال چک!
فوک . واللاه بون‌دان آرتیق تامام سفریمده بیر ذاد قازانمامیشام; آل, منی بوراخ!
تاروئردی . اللهی سئویرسن, منی قوي اوبایا قاییدیم.
فوک . آمان‌دیر, منی اولدورمه, یازیغام!
تاروئردی . بس سن قولدور دئییل‌سن?
فوک . من بیر فقیر نئمسیم. سن کیم‌سن?
تاروئردی . من کیمم? قورومساق? گؤرمورسن کی, من قولدورام! منیم کوللوغون ایچینده ایکی یوز یولداشیم یاتیر! سیز نئجسینیز?
فوک . من بیرجیم!
تاروئردی . دی بس تئز قاچ, یوخسا بو ساعتدا سنی اولدوررم!
فوک . دوغرومو دئییرسن کی, سن یالقیز دئییل‌سن?
تاروئردی . ائشیتمیرسن کی, منیم یولداش‌لاریمین قالماقالی گلیر?
فوک . آخ, تاری, تامام وار-یوخوم قارت اولاجاق! آخ, مارییا آداموونا! مارییا آداموونا! بو نئجه بدبختلیک ایدی اوز وئردی. بیز بون‌دان سونرا نئجه ائدجییک? (آغلاییر).
تاروئردی . یولداش‌لاریم یاخینلاشیرلار, دی ایتیل جهنمه, تئز قاچ, یوخسا بو ساعتدا قارنینی توستو ایله دولدوررام!
فوک . آخ, اللهی سئویرسن, دایان, بو ساعتدا قاچیم. (باشلاییر قاچماغا).
تاروئردی (یالقیز). نئجه قورخوتدوم! منیم کیمی ظالیم اولارمی?
اگر پرزاد منی بو حالدا گؤره بیلسیدی, قورخودان باغری چات‌لاردی.
بو حالدا ولی و اوروج آرابایا قوشولان آتی جیلووون‌دان چکیرلر, آرابادا ایکی ساندیق وار.
تاروئردی . آي ئوشاق‌لار هامیسی قاچدی‌لارمی?
ولی . خاطرجم اول, هامیسی قاچدی‌لار!
تاروئردی (گوله-گوله). نئجه قورخاق ایمیش‌لر. بئله آدام‌لار دا وار دونیادا? یاخشی, کسبیمیز ندیر? آرابادا نه شئي وار?
ولی . آرابادا ایکی بؤیوک ساندیق وار کی, هئچ ترپتمک اولماز. سن, تاروئردی, تئز اولاری سین‌دیر, ایچی‌نین شئیین بیر یئره ییغ. من, اوروج گئدک, آرابانین آتلارینین بیرینه گوللّه دییب, ایکی یاخشیسی کوللوغا قاچدی توتاق گتیرک, شئي‌لری یوکلیک آپاراق.
تاروئردی . چوخ یاخشی, سیز گئدیب آتلاری قایتارین, من بو ساعتدا ساندیق‌لاری سین‌دیریب, شئي‌لری بیر یئره ییغارام; اما تئز قاییدین, بورادا چوخ دایانماق اولماز, قورخورام اوستومه آدام تؤکوله, علیم‌دن ناحاق قان چیخا.
ولی . آخماق دانیشما, سارساق! سن بیر تویوق اولدوره بیلمزسن.

تک اوزون قاچما; آدام اولدورمیینی سنه باغیشلادیق!
اوروج. بو ساعتدا قاییداریق, فیکیر ائلمه, ساندیق‌لاری آچ!
تاروئردی . باش اوسته.
ولی, اوروج جلد ئوزاقلاشیرلار.
تاروئردی (یالقیز). گئنه من یالقیز قالدیم. ضرری یوخدور.
کیم‌دن قورخاجاغام? مال ییه‌لرینی قاچیرمیشیق. آ گده, نه بؤیوک
ساندیق‌لاردیر! یقین ایچیندکی تامام تافتادیر. پرزاد ائله یاشی اولدوقجا
تافتا تومان-کؤینک گئیسین. قورومساق ناماز یاریسینی ایندی من‌دن
ایستیجک. قلت ائلییر! نه قاییریب‌دیر کی, یاریسینی اونا وئریم! بلکه
ساندیق‌لارین ایچیندکی تیرمه شال‌دیر یا پادشاهلیق پولودور? تئز بیر باخیم,
گؤروم نه وار? (یاووقلاشیر ساندیق‌لارا). ساندیقدا دئیحسن بیر ذاد
تپنیر. (ساندیغین قاپاغین قالخیزیر, بیردن بیر مئیمون ساندیق‌دان دیشقاری
سیچراییر). اللهو اکبر, بو ندیر? ساندیقدا مئیمون نه قاییریر?
بئله ده سؤودگر مالی اولورمو? بئله ذیبیل ایله آلیش-وئریش ائدن سؤودگرلر
ده دونیادا وارمیش? (مئیمون اونا دیشین قیجی‌دیر). آخ کؤپک
اوغلونون مالی, نه منه دیشین قیجی‌دیرسان? (مئیمون اونون تقلیدین گتیریر).
باخ, باخ منیم تقلیدیمی گتیریر! یاخشی اولدو, بونو پرزادا پئشکش
آپاررام. قوي بونو گؤرسون, سئوینسین. نئجه توتوم? ائي, مئیمون,
قورخما, یاخین گل! (یئرییر مئیمونا ساری; مئیمون قاباغین‌دان توللانیر).
باخ, باخ, کؤپک اوغلونون مالی, آز قالمیشدی منه توخونا! یاواش,
من گؤر نئجه سنی توتورام! (قاچیر مئیمونون دالیسینجا; مئیمون
قاباغین‌دان او یانا-بو یانا توللانیر; سونرا آغاجا چیخیر; باشلاییر اونون
تقلیدینی گتیرمیه). باخ, باخ, فیکری بودور کی, من اونون دالیسینجا آقاجا
چیخام. نئجه شیطان مئیموندور! اوف, قریبه یورولدوم, بو نئجه سارساق
سؤودگر ایمیش کی, مئیمونو آرابایا قویوب گزدیریر? من ائله بیلدیم,
بو ائوی ییخیلمیش عقل‌لی-باش‌لی مال آپاریر ساتماغا, اوستونه دوشوب سویدوق.
من نه بیلیم کی, او بئله نادوروست ایمیش کی, بیزیم اوخوموزو بوشا چیخارتدی.
نئجه اوریم داریخیر! اما علیبوش ائوه قاییتماق اولماز. گؤروم او
بیریسی ساندیقدا نه وار. اما بؤیوک ساندیق‌دیر, یقین کی, بونون ایچینده
عقل‌لی-باش‌لی مال وار. قاپاغی دا نه یئکه‌دیر? (قاپاغین سین‌دیریر) آخ, پروردیگارا,
نه خیریلتی گلیر! (قاپاغی قالخیزیر, بیر آیی چیخیب, اونو سوپورریر).
ائي واي, آیی! آي ناماز! آي ذالخا! آي پرزاد! ائویم ییخیلدی! آي هاراي,
آي آمان! کؤمک ائدین, آي اللهی سئون, دادیما یئتیشین! واي آمان,
قلت ائلرم, قولدورلوغا دخی چیخمانام, هئچ کیمی سویمانام! توبه
اولسون, توبه, توبه! اوف, آلاله, سن قورتار! الله, سن دادا یئتیش! هئچ
واخت بئله یولا دخی گئتمنم.
آیی اونون اوزون جیریب ییخیر یئره, سیچراییر, بئلینه, باشلاییر اووکلمیه, بوغماغا.
بو حالدا بایرام تپه‌نین اوستونده ظاهر اولور.
بایرام. نه سس گلیر? یقین آیی آدام بوغور.
تاروئردی (قایم سسله). آي اللهی سئون, کؤمک ائله, منی قورتار!!
بایرام توفنگی اوزونه گؤتوروب آیینی نیشانا ائدیر, آتیر. توفنگ بوشالاندا گولله آیینی
تاروئردی‌نین اوستون‌دن توللاییر. آیی تئز قالخیب توستو ساری یویورور, گیریر کولا, گؤزدن ایتیر.
تاروئردی (یئرده ییخیلمیش). آي الله, گؤرحسن گولله منه دیمه‌دی
کی? خئیر, اینشاللاه دیمییب‌دیر. دوروم قاچیم. (تئز قالخیب قاچیر).
بایرام (ائنیب, آرابایا یاخین گلیر). بو نه آرابادیر? بو آیی, بو
آدام بورا هارادان دوشموشدور? من بئله بیلیرم کی, آیینی یارالادیم, قان
ایز سالیب‌دیر. آیی گؤرحسن هارا گئتدی? بس او قورتاردیغیم آدام نئجه اولدو?
بو حالدا دیوانبیی, کازاک‌لار و دیلمانج حاضر اولورلار.

دیوان بعی . گئنه قولدورلوغا باشلاییب‌لار. آي کازاک‌لار, ایکینیز بو
یئرلره باخین, ایکینیز آتلاری توتون! او قالانینیز بو قوچاغی باغلاسین!
بایرام. منی باغلاسین‌لار! اللهی سئویرسن, بئله بویورما,
منیم نه تقصیریم وار؟!
دیوانبیی. نئجه تقصیرین یوخدور؟ بس بو سینمیش ساندیق‌لار, سویولموش
آرابا, توفنگ آتیلماق تقصیر دئییل؟ نه واختادک ذاکونا موخالیفت
ائدجکسینیز, اومنایی-دؤولتین امرین‌دن چیخاجاقسینیز؟ نه قدر آغلینیز
و فیکرینیز آز اولسا دا, باری باشا دوشون کی, روس دؤولتی سیزی لزگی‌دن
و قاچاق‌لاردان موحافیزات ائدیر.٤ باری بو ایشین شوکرانسینه نیزاما تابع
اولون, اگرچی هئچ نیزامی و ظابطنی آنلامیرسینیز؟ ائه, سنینله دانیشماغین
نه فایداسی وار! هانی سنین یولداش‌لارین؟
بایرام. منیم هئچ یولداشیم یوخدور!
دیوان بعی . بو آرابانین آتلاری هانی؟
بایرام. بیلمیرم.
دیوان بعی . کؤحنه پئشنیزدیر; بیلمیرم, گؤرممیشم! سن
بئله خیال ائدیرسن کی, "بیلمیرم" دئمکله جانینی قورتاراجاقسان؟
بایرام. آغا, بیر سؤزومه قولاق آس! من بو یاخینلیقدا اوو گزیردیم.
گؤردوم کی, بیر چیغیرتی گلیر, یالواریر, کؤمک ایستییر. یویوردوم
یاخینا, گؤردوم کی, بیر آیی بیر آدامی بوغور, توفنگ آتیب آیینی ووردوم,
یارالادیم. من بون‌دان باشقا بیر ذاد ائتممیشم.
دیوان بعی . بلی, یاخشی دانیشیرسان. ایستییرسن کی, بو سؤزلر ایله
منی باش‌دان چیخاراسان؟ ایش آشیکاردیر, سن توتولوبسان تقصیر واقئ اولان
یئرده. یاخشیسی بودور کی, یولداش‌لارینی منه دئیحسن!
بایرام. من حقیقتی عرض ائلدیم.
دیوان بعی . اوغلان, منیم سنه یازیغیم گلیر. گؤروکور کی, بیر
جاوان, خوشسورت اوغلانسان. بیلیرسن کی, یاراق و اسبابلا توتولان قولدورا
نه تنبیه, نه نسق وار؟
بایرام. البته, بیلیرم؟ تنبیحی دار آغاجی‌دیر.
دیوان بعی . بلی, دار آغاجی‌دیر. اگر اوزونه یازیغین گلمیر, باری
آتا و آنانا یازیغین گلسین. هئچ بیر آدامی دونیادا سئویرسنمی؟
بایرام. آنجاق ائله اوندان اوترو تشویشدیم, آغا کی, بیر سئوگیلیم وار.
دیوان بعی . بس بوینونا گؤتورورسن؟
بایرام. منیم هئچ تقصیریم یوخدور کی, بوینوما گؤتوروم.
دیوان بعی . من بئله مونکیر آدام گؤرممیشم. ئوشاق‌لار,
بونون قول‌لارینی برک دالی‌سیندا باغلایین! موغایات اولون کی, قاچماسین,
یوخسا سیز جاواب وئرجکسینیز! اوغلان, اوبانیز بوردان نه قدر اولار؟
بایرام. بیر آغاج.
دیوان بعی . بیز اورا گئدیریک. گرک‌دیر تئز ایشی ایستی ایکن حقیقت
ائلمک; اما هله گرک بیر دفترخانایا گئتمک. اللها شوکور, ایش او
قدر وار کی, بیلمیرسن هانسینی قورتاراسان. دیلمانج هاردادیر؟
دیلمانج . بورداییم, آغا!
دیوان بعی . گئدک. الله, بو نئجه قوللوقدور؟ گرک هامی ذادا
جاواب وئرحسن. هر گون جانین‌دان کئچحسن. اما بو آخماق‌لار گئنه
آنلامیرلار کی, بولاردان اوترو بو ازابی چکیریک. یاساوول‌لار, گتیرین بو اوغلانی
منیم دالیمجا!
هامیسی گئدیرلر. بون‌دان سونرا مجلیس خالی قالیر. مئیمون آغاج‌دان ائنیر, باشلاییر
تولّلانماغا, بیر آزدان گؤزدن ایتیر.
پرده سالینیر

اوچومجو مجلیس
اوچومجو مجلیس واقئ اولور شمسه‌ددین محلیندا, اوبادا, آلاچیغین ایچینده. تاروئردی
باشی باغلی و کوخا و مشدی قوربان و نجف و ناماز و باشقا ترکمه‌لر
اوتوروب‌لار.
نجف. تاروئردی, دئ گؤرک سنین باشینا نه ایش گلیب, کیم سنی
یارالاییب‌دیر؟
تاروئردی . آ باشینا دؤنوم, من, ولی, اوروج آرانا تاخیل سولاماغا
چیخمیشدیق. تاووس درسینده آرابایا راست گلدیک. ولی دئدی کی, من
اوروج ایله بو آرابانین آداملارینی زارافات ائدیب قورخوداجاغام; توفنگ
آتدی‌لار, گویا آداملار قاچدی, آرابا قالدی. ولی, اوروج گئتدی‌لر آرابا آتلارینی
گتیره‌لر, من آراباداکی ساندیق‌لارا یاووق گئدنده اول قاباغیما
بیر مئیمون چیخدی, سونرا ساندیق‌دان بیر آیی قالخیب منی باسدی, اولدوروردو.
بیردن توفنگ آتیلدی. آیی منی بوراخدی. دوروب قاچدیم. سونرا نه
آرابادان, نه آتلاردان بیر اثر گؤرمه‌دیک; بیلمیرم بو نه سیردیر؟!
نجف. نه سیرر اولاجاق! تاووس دره‌سی اجیننه یئری‌دیر, شیاتین ییغیناغینا
راست گلیبسینیز, باشقا بیر شئي دئییل. چاحارشنبه گونومو یولا
چیخمیشدینیز؟
تاروئردی . بلی!
ترکمه‌لر. شکسیز شیاتین ییغیناغینا راست گلیب‌لر. یوخسا,
مئیمون, آیی آرابادا نه قاییریر؟
نجف. اما, تاروئردی, سن یارالیسان, دور بوردان گئت, دیوانبیی
بورا گلجک, گؤرک بیزیم ایله نه سؤزو وار.
تاروئردی گئدیر. بو حالدا دیوانبیی یئتیشیر. هامی دورور آیاق اوستونه.
دیوانبیی (کورسو اوسته اوتوروب). کوخا, سن روس دیلینی بیلیرسن؟
دئ گؤروم, بو آداملار کیم‌دیر؟
کوخا. بولار اوبانین آداملاری‌دیر. بو نامازدیر, بو نجف‌دیر, بو
دا مشدی قوربان‌دیر کی, بیر دؤولت‌لی, حؤرمت‌لی کیشی‌دیر.
دیوان بعی . چوخ لازیم‌دیر اونون دؤولتی! الله قویسا دؤولتلی‌لری
تانیتماغا مه سیزه ترگیدرم. (اوزون دیلمانجا توتوب) کمالوو, بولاری
ترتیب ایله هر کسین مرتبسینه گؤره جرگیه دوز. هانسینین مرتبه‌سی
آرتیق‌دیر؟
دیلمانج . آغا, گرک بولار هامیسی ائله بیر مرتبده‌دیرلر.
دیوان بعی . خوب, هانسی عقل‌لی حساب اولونور؟
دیلمانج . بئله بیلیرم کی, هامیسی ائله بیر عقلدا اولموش اولالار.
دیوان بعی . پروردیگارا, آخیر بیریسی, البته, او بیری‌لرینه گؤره
سؤز قانان, دانیشان اولاجاق‌دیر کی, اونا موتوججئه اولوب سؤز سوروشام.
هامیسی ایله کی, بیردن دانیشماق اولماز!
دیلمانج . او صورتده گرک نجف او بیری‌لرین‌دن سؤز قانان, دانیشان
اولسون, چونکی روسیجه ده بیر آز بیلیر.
دیوان بعی . خوب, نجفی باشدا قوي.
دیلمانج نجفی باشدا قویور.
دیوان بعی . آ کیشی, سؤزون آخیرینادک قولاق آس, سونرا جاواب وئر.
نجف. باش اوسته, آغا!
دیوان بعی (قولتوغوندا بیر کاغیذ چیخاردیب). مملکتی-خاریجه
اهلین‌دن جناب فوک حافیظی-جانواران,٥ منه اریزه وئریب‌دیر کی, او,
ایسراغا گون تیفلیس یولون‌دان اوز جانورلری ایله گلیرمیش; بیر آز آرابادان
گئری قالمیش ایمیش; اتفاقن آرابانین اوستونه بیر نئچه قولدور تؤکولوب,
آرابادا بیر یئنگی دونیا آییسی, بیر برازیل مئیمونو, ایکی بؤیوک کافتار

و باشقا جانورلر دخی وارمیش. قولدورلار آتدیق‌لاری توفنگ‌لرین گوللسین‌دن
آرابا آتینین بیریسی اولوب, یئنگی دونیا آییسی یارالانیب, مئیمون
قاچیب ایتیب‌دیر و گومان گئدیر کی, آرابادا اولان شئي‌لر ده قارت اولوبدور.
آیینی یارالی کوللوق‌دان تاپ‌دیرمیشام; قولدورلاردان بیریسی ده توتولوب, ایندی
سریه خبرلره گؤره معلوم اولور کی, بو ایش اتفاق دوشن گونده اوچ آتلینی
یاراق‌لی-اسباب‌لی سیزین اوبانیزدان آشاغی گئدنده گؤروب‌لر. بیشک اولار
سیزین ئوشاق‌لاردان‌دیر. گرک اولاری بو ساعتدا منه وئرسینیز. یوخسا سیزی
بدبخت ائیلرم.
نجف. آغا, سن بیر عقل‌لی آدامسان کی, بو یئکه ماهالی سنه تاپشیریب‌لار.
دوشمن‌لر سنین قوللوغونا خیلاف عرض ائدیب‌لر. سن گرک هئچ
واختدا بئله قورو ناغیل‌لارا اینانمایاسان!
دیوان بعی . نئجه قورو ناغیل? منیم محلیمین اورتاسیندا آشکارا
قولدورلوق قورو ناغیل‌دیر?
نجف. آغا, حقیقتی من‌دن سوروش, دوغرولوق ایله عرض ائدیم.
دیوان بعی . دئ, من ده ائله اونو ایستیرم.
نجف. بیزیم اوبانین ئوشاق‌لارین‌دان بیر نئچه‌سی چاحارشنبه گونو
آرانا تاخیل سولاماغا گئتمیشدی‌لر. شیاتین بیغیناغینا راست گلیب‌لر. شیاتین‌لر
آرابادا گئدیرمیش‌لر; بولار آخماقلیق ائدیب, آرابا ساری توفنگ آتیب‌لار
کی, جین‌لر قورخوب قاچسین‌لار. گرک ایدی بیسمیللاه دئییدی‌لر, جین‌لرین
آجیغی توتوب, چون هر شکله دؤنه بیلیرلر, آیی شکلینه دوشوب, بولارین
اوستونه تؤکولوب دیشلییب‌لر. ایندی بیزیم دوشمن‌لریمیز بونو بیر ناغیل
قاییریب, جین‌لرین بؤیوگونه پوق آدینی قویوب, سنی باش‌دان چیزاردیرلار.
دیوان بعی (آجیقلانمیش روس دیلینجه). آ کیشی, نه قوزقورورسان?
نجف (اوزون دیلمانجا توتوب). آنلامیرام, آغا نه بویورور?
دیلمانج . دیوانبیی بویورور کی, سیزده قوز, فیندیق چوخ اولورمو?
نجف (دیلمانجا). آ باشینا دؤنوم, دیوانبیییه عرض ائله کی, ائله
بو دره‌نین آدینا فیندیق‌لی دره‌سی دئییرلر. قوزون, فیندیغین مدنی‌دیر.
اللّٰه قویسا, قوز چیرپیلاندا, فیندیق دریلنده چوwال-چوwال قوللوغونا
گتیرریک. دیوانبیی‌نین لاییقینجه یولون گؤرمک بیزیم باشیمیز اوسته.
دیلمانج (دیوانبیییه روسیجه). آغا, نجف عرض ائدیر کی, قوز-فیندیق
واختی چوwال-چوwال قوللوغونوزا گتیرجک‌لر و لاییقینجه یولونوزا
باخاجاق‌لار.
دیوان بعی (آجیق‌لی). کیشی, نه پرپوچات دانیشیرسان?! قوز-فیندیغی
من نه ائیلیجیم? منیم یولومون نیینه باخاجاقسان? منیم
اوزوم, گلدییم یولا سن‌دن ده یاخشی باخمیشام; بلده احتیاجیم
یوخدور, قولدورلاری وئرین!
نجف. نئجه قولدور, آغا?
دیوان بعی . نئجه, نئجه قولدور? بیر ساعت‌دیر سنینله دانیشیرام,
گئنه سوروشورسان نئجه قولدور?
نجف. آخیر من ده قوللوغونا عرض ائلدیم, آغا کی, ئوشاق‌لار هئچ
کیمین اوستونه تؤکولمویوب‌لر, آنجاق شیاتین بیغناغینا راست گلیب‌لر.
دیوان بعی . سن محض جفنگییات دانیشیرسان?
نجف . آغا, سن دونیا گؤروب‌سن, هئچ آیینین, مئیمونون, کافتارین,
چاققالین آرابایا مینیب شهردن-شهره سیاحت ائتدیینی ائشیدیب‌سنمی?
دیوان بعی . مگر من دئدیم کی, آیی‌لار, مئیمون‌لار آرابایا مینمیشدی‌لر.
نجف. بس سن نئجه دئدین, آغا?
دیوان بعی . من دئدیم کی, اولارین حافیظی سیاحت ائدیردی.
نجف. آرابادا?

دیوان بعی . بلی.
نجف. یالقیز؟
دیوان بعی . خئیر, اوز جانورلری ایله.
نجف. مگر او جانورلر پادشاهی‌دیر؟
دیوانبیی. سنه لازیم دئییل هر سوالی ائلمک, آغلینا ذور وئرمک.
نجف. من آغلیما ذور وئرمیرم, اما آیی و مئیمون آرابایا
مینیب سیاحته چیخماز! شیاتین ایمیش‌لر, بو شکیلده گؤروکوب‌لر.
دیوان بعی . پروردیگارا, بولار نئجه طایفه دیرلار! دی گل, بولارا
متلب قان‌دیرا! بایرام بوینونا هئچ ذاد گؤتورمور, بولار دا منی
آشکارا ایستیبرلر موشتبئه ائتسین‌لر. خوب, او شیاتین ییغیناغینا راست
گلن ئوشاق‌لاری منه گؤسترین!
نجف. نه ائلیجک‌سن, آغا؟
دیوان بعی . اولار منه لازیم‌دیر!
ناماز. آغا, دوشمن‌لرین سؤزو ایله بیزی بؤحتانا سالما!
دیوان بعی . هانسی دوشمن‌لرین؟
ناماز. دؤرد چئورمیزدکی عمیرلی تامام بیزه دوشمن‌دیر.
دیوان بعی . آ جانیم, آشاغی دوشن آتلی‌لارین خبرین منه تاتارلار
وئرمییب‌لر, مالاغان‌لار سؤیلییب‌لر.
ناماز. مالاغان‌لار بیزه هامی‌دان چوخ دوشمن‌دیرلر. همیشه
بیزیم ایله اولارین آراسیندا یئر اوسته, تورپاق اوسته جنگو جدل اولاجاق. ایندی
معلوم اولور کی, بئله ئوستالیق ایله سؤز قاییرماق, شیطانلیق ائلمک اولارین
ایشی ایمیش. موسلمان باشیندا بئله شیطان فیکری اولماز. بون‌دان سونرا
مالاغان‌لارا توو توتماق - باش اوسته!
دیوان بعی . جهنمه, هله ایندی قولدورلاری وئرین, سونرا هر
نه بیلیرسینیز ائدین!
نجف. آغا, یوخ یئردن قولدور کی قاییریب وئره بیلمریک. بیزیم
ئوشاق‌لار بیر آدام سویمویوب‌لار!
دیوان بعی . کمالوو, من نه چاره ائدیم؟ دوغرودان, بولار من
دئدییم سؤزلره اینانمیرلار؟
دیلمانج . واللاه, آغا بیر توک قدری ده اینانمیرلار.
دیوانبیی (اوزون کازاکا توتوب). ماتوئي, گئت یاساوول‌لارا دئ کی,
او آیینی چکه-چکه بورا گتیرسین‌لر.
کازاک. باش اوسته. (گئدیر).
دیوانبیی (نجفه). من ایندی اثبات ائدرم کی, دئدییم سؤزلر
دوغرودور, مالاغان‌لار قاییرماییب‌لار.
نجف. آغا, ابس یئره زحمت چکمیین! یوخ ذادین نیین اثبات
ائدجکسینیز؟
بو حالدا یاساوول‌لار آیینی گتیریرلر.
دیوانبیی (دیلمانجا). کمالوو, دئ کی, بودور دلیل کی, من بوش
سؤیلمیردیم.
دیلمانج (آیی طرفه ایشاره ائدیب). دیوانبیی بویورور کی, بودور
شاهید کی, من بوش ناغیل سؤیلمیردیم.
نجف. خوب, بو شاهید ادایی-شهادت ائلسین گؤرک.
دیلمانج (دیوانبییه). آغا, عرض ائدیر کی, آیی ادایی-شهادت ائلسین
گؤرک
دیوانبیی (توندلشیب). مگر آیی ادایی-شهادت ائده بیلر؟ فو,
کمالوو, سن آخماق دا بونو منه دئییرسن؟ مگر اوزون جاواب وئره
بیلمیرسن؟ ماتوئي, سن تورکیجه بیلیرسنمی؟

کازاک (قایم سؤوت ایله). هرگیز بیلمیرم, آغا!
دیوان بعی . کازاک‌لاردان بیلن وارمی؟
کازاک. هرگیز بیلن یوخدور. اییرمی بیرینجی نومئرین فؤوجون‌دن کازاک سوتنیکوو تورکیجه اویرنمک ایستیر.
دیوان بعی . کس سسینی, چوخ لازیم‌دیر کی, او اویرنمک ایستیر. (اوزون نجفه توتوب). آ جانیم, آیی نئجه ادایی-شهادت ائده بیلر؟
نجف. بیز کی, دئمیریک, آغا! سیز اوزونوز آیینی بیزیم ایله اوزدش‌دیرمي گتیردینیز. شمسه‌ددی‌نین مئشه‌لرینده آیی چوخ: هر کس بیرینی توتا بیلر. بون‌دان لازیم گلمز کی, آیی‌لار, مئیمون‌لار آرابایا مینیب اولکه‌لر گزسین‌لر.
دیوان بعی . ایندی قولدورلاری نیشان وئرمیجکسینیز؟
ناماز. آغا, نئجه, قولدوپ وار کی, نیشان وئرک؟
دیوان بعی . قولدورلارین ایزی آچیلیب‌دیر, من اولاری توتماغا چاره تاپارام. اما سیزین اوچون چوخ یامان کئچجک.
نجف. الحؤکمو لیللاه, تق‌دیری-قضادان قاچماق اولماز!
دیوان بعی . دی بس ایتیلین گؤزومون اونون‌دن. بو قدر واخت ابس یئره سیز ایله واختیمی ایتیردیم, من اوزوم بیللم کی, نه ائلرم. هامیسی چؤله چیخیرلار.
دیوان بعی . من نه چاره ائدیم؟ ظاهرن گؤرونور کی, بایرام موقسسیر دئییل, اگرچی گوزاریش اونون تقصیرینه چوخ دلالت ائدیر. ائي کوخا, سن او شیاتین ییغیناغینا راست گلن ئوشاق‌لاری تانییرسانمی؟
کوخا. تانیمیرام, آغا!
دیوان بعی . ائشیتممی‌سن کی, کیم‌دیرلر؟
کوخا. بیز ترکمه آدامیق, آغا! هاردان ائشیدجییک.
دیوان بعی . اولاری آختاریب تاپماق اولارمی؟
کوخا. هاردان تاپاجاقسینیز؟ بیزیم ئوشاق‌لار تامام قاچیب گیزلنیب‌لر.
دیوان بعی . اگر تقصیرلی دئییل‌لر, نییه قاچیب گیزلنیب‌لر؟
کوخا. آروادلار تامام آلاچیغین دالی‌سین‌دان قولاق آسیردی‌لار. البته, خبر وئریب‌لر کی, دیوانبیی شیاتین ییغیناغینا راست گلن‌لری توتماق ایستیر. قورخولارین‌دان قاچمازلارمی؟
دیوان بعی . یاخشی, سن ده گئت! بو تؤور دانیشماق ایله هئچ بیر ذاد آچیلماز. هامیسی دئیجکدی‌لر کی, بیر ذاد بیلمیریک, بیر ذاد آنلامیریق, هئچ بیر طرفه گئتممیشیک. نه چاره ائلمک؟ کازاک‌لار, دوستاغی بورا گتیرین! (کازاک‌لار بایرامی قولو باغلی حاضر ائدیرلر). سنین تقصیرسیز اولماغینا نه اثباتین وار؟
بایرام. آغا, سیز ویلایت گؤروبسونوز, بیر فیکیر ائدین کی, من یالقیز آدام سویماغا چیخا بیلرممی؟
دیوان بعی . دی بس نییه یولداش‌لارینی دئمیرسن؟
بایرام. آخیر من دئییرم کی, یولداش‌لاریم یوخدور!
دیوان بعی . وار ایمیش, سنی قویوب قاچیب‌لار!
بایرام. هئچ واخت ائله ایش قولدورلوق ایله دوز گلمز. آغا, قولدور چاره‌سی اوزولندک یولداش‌لارینی بوراخیب گئتمز. یول کسن‌دن سونرا بیر-بیرلرین‌دن آیریلمازلار. بیر ده, سیز بونو هاردان بیلجکسینیز؟ سیز, یقین کی, هئچ قولدورلوغا گئتمیبسینیز!
دیوان بعی . اما من چوخ قولدور توتموشام, اگرچی قولدورلوغا گئتممیشم; بیلیرم کی, دوغرو دئییرسن.
بایرام. آغا, اگر من تقصیرلی اولسایدیم, بیزیم عادته گؤره, دؤیوشممیش توتولمازدیم.

دیوان بعی . دوغرو دئییرسن, بس کیم‌دیر تقصیرلی؟
بایرام. دوروست بیلمیرم: اگر بیلسیدیم, دئمک چوخ چتین اولاردی.
دیوان بعی . نیي؟
بایرام. اوندان اوترو کی, آدام نئجه تاي-توشونو اله وئره بیلر؟
دیوان بعی . بس یالقیز سن بدبخت اولاجاقسان؟ منیم سنه یازیغیم گلیر, اما چاره یوخدور. بیر عرضین, سؤزون واردیرمی؟
بایرام. آغا, بیر عرضیم وار, اگر قبول ائدسینیز.
دیوان بعی . دئ گؤروم ندیر؟
بایرام. بیلمیرم جورت ائدیممی؟
دیوان بعی . نییه جورت ائده بیلمیرسن؟ دئ گؤروم؟
بایرام. آغا, من ایستیرم کی, اگر ایزین وئررسینیز, حالاللاشام.
دیوان بعی . آتان ایل؟
بایرام (قیسیلمیش). خئیر.
دیوان بعی . قوحوم‌لارینلا؟
بایرام. خئیر, اما اگر مومکون اولماسا, ایختییار سیزین‌دیر.
دیوانبیی (اوزون کنارا توتوب). بو فقیرین گؤرحسن دردی ندیر؟ (سونرا بایراما موتوجه‌ئه اولوب). سؤز وئر کی, هرگیز قاچماسان, روسخت وئررم.
بایرام. اللها آند اولسون کی, هئچ واخت قاچمانام!
دیوان بعی . ائي, یاساوول کریم, آچ بونون قول‌لارینی, یانیندا اوتور کی, قاچماسین. ائي, کمالوو, من گرک یوردوموزا قاییدیب قولدورلاری آختارماق اوچون بیناگوزارلیق ائدم و لازیم‌دیر کی, نئمسه فوک اوزو ده حاضر اولسون!
دیلمانج . بلی, آغا, گئدک!
چیخیب گئدیرلر, سونرا بایرام کریمه
بایرام. دیوانبیی عجب آدام ایمیش. اما بیلمیر کی, من سنینله کؤحنه دوستام.
کریم. یعنی بونو دئمک‌دن غرضین ندیر؟ ایستیرسن کی, من سنی بوشلایام قاچاسان؟
بایرام. خئیر, من دیوانبییه سؤز وئرمیشم, هئچ یئره قاچمانام. آیری متلبیم وار.
کریم. متلبین ندیر؟
بایرام. توققه ائدیرهم کی, تئز بیر ذالخانین یانینا اوزونو سالیب منیم احوالاتیمی دئیحسن.
کریم. ناماز آروادی ذالخانین یانینا؟
بایرام. بلی.
کریم. احوالاتی اونا سؤیلییم؟
بایرام. بلی.
کریم. دخی باشقا سؤز؟
بایرام. باشقا بیر سؤز یوخدور.
کریم. یاخشی گئدیرهم (اوزون کنارا توتوب). قریبه آدام‌دیر. قاچسا قاچار ائي! (گئدیر).
بایرام (یالقیز). آي اللّه, ذالخا آنلایاجاق‌دیرمی؟ متلبی باشا دوشجک‌دیرمی؟ بیر ده پرزادین اوزونو گؤرجیممی؟ ذالخا حیله‌گر آروادیر. اونا بئل باغلاماق اولارمی؟ اوخ, اللّه, کرمینه شوکور! پرزاد گلیر.
بو حالدا پرزاد ایچری گیریر. ذالخا ئوزاق‌دان پوسور.
بایرام. آخ, منیم مارالیم, منیم جئیرانیم! بو سن‌سنمی

گلیب‌سن! قوي بیر سنی باغریما باسیم! آ باشینا دؤنوم, قوي بیر
دویونجا سنی گؤروم. ایندی کی, سنی گؤردوم, تامام درد-قمیم یادیم‌دان
چیخدی. آ قادان آلیم, نییه آغلاییرسان? آ گؤزومون ایشیغی, منیم
ساری‌دان یوخسا قورخورسان? قورخما, حاق آشکار اولار, من قورتاررام.
پرزاد . سن قورتاراناد‌ک ایش ایشدن کئچر. نییه سن توتولوبسان?
نییه سنه تقصیرسیز بو موسیبت اوز وئریب‌دیر?
بایرام. منیم باشقا تقصیریم یوخدور. اوزگیه قویو قازان اوزو
دوشر. من اوزگییه قویو قازدیم, اوزوم دوشدوم. ایندی سن ایستیرسنمی کی,
من اوزومو بدنام ائدیب, چوغولچولوق آدینی اوستومه گؤتوروم? تاروئردینی
نیشان وئریم?
پرزاد . نیشان وئر, من اوندان جانا دویموشام!
بایرام. هئچ درد ائلمه! الله قویسا اولمسم, تئزلیکله سنی
بختور ائلرم.
پرزاد . آخ, بایرام, منیم دخی بختور اولماغیم گئتدی. قارا
گون چوخ یاخینلاشیب‌دیر.
بایرام. بو نه دئمک‌دیر? پرزاد, نه سؤیلییرسن? نییه آغلاییرسان?
دئ گؤروم, سن تاری, نئجه قارا گون یاخینلاشیب‌دیر?
پرزاد . ایش-ایشدن کئچیب‌دیر. توي تداروکو حاضر اولوبدور. عمیمین
بویروغونو منه بیل‌دیریب‌لر. بیر گون‌دن سونرا منیم تویوم باشلاناجاق.
بایرام (چیغییرب). سنی تاروئردییه وئریرلر? الله, دیوان ائله!
پروردیگارا, بو نئجه ایشدیر?! بو ظالیم منی هر طرف‌دن بدبخت
ائدجک. واللاه, یا اونو اولدوررم, یا اوزوم اولومه گئدرم!
پرزاد . من ده, شوبحه سیز, اولجیم; من هئچ واخت تاروئردییه
آرواد اولمانام.
بو حالدا پرزادین قاییناناسی و باشقا ترکمه‌لر داخیل اولورلار.
سونا (پرزادین قاییناناسی). آ قیز, آي ئوتانماز, سنین بورادا نه
ایشین وار? سن بو یاد یئره, یاد آدام یانینا نییه گلیب‌سن?! چیخ چؤله,
جؤننمرگ اولموش! چؤله چیخ!
بو حالدا کریم یئتیشیب
کریم. آي آرواد, کس سسین, هئچ واخت قویمانام کی, سن او قیزی
بوردان چیخارداسان. او, تاروئردینی سئومیر, گوجله اونو هئچ واخت اونا وئره
بیلمزسینیز. قیز بایرامین‌دیر!
مشدی قوربان. سنلیک نه وار کی, بو ایشه قوشولورسان? سن
نچی‌سن? او منیم قارداشیم قیزی‌دیر, ایختییاری منده‌دیر, هر کسه ایسترم
وئررم. آرتیق-آرتیق سؤیلمه!
کریم. هئچ واخت سنین حددین یوخدور کی, او قیزا بؤیوکلوک
ائدحسن!
مشدی قوربان. من سنه بیل‌دیررهم کی, بؤیوکلوک ائده بیلللم,
یا یوخ! آ قیز, گل چیخ چؤله!
کریم. گؤروم نئجه بیل‌دیریرسن! آ قیز, ترپنمه, یئرینده دور!
گؤروم سنی دیوانبیی‌نین یاساوولونون الین‌دن کیم آلیب آپاراجاق!
مشدی قوربان. دیوانبیی ایله بیزی قورخوتما! باغیرساق‌لارینی
آیاغینا دولاش‌دیررام.
خانچالی سییریر, ایره‌لی یئرییر. کریم ده خانچال چکیر, بیر-بیری‌نین اوستونه هوجوم
ائدیرلر. قالماقال دوشور, ترکمه‌لر آرالیغا دوشوب آییریرلار. بو حالدا تاروئردی باشی
سارینمیش یئتیشیر.
تاروئردی . منیم آداخلیمی کیمین حددی وار بوردا ساخلاسین?
هامینی واللاه بوردا قیررام, تیکه-تیکه دوغرارام!

خالق اونون قاباغین ایلییر.
تاروئردی . قویون منی, واللاه, هامینی تیکه-تیکه دوغرایاجاغام!
کوخا. آ تاروئردی, نه دانیشیرسان? دیوانبیی‌نین یاساوولون ایستیرسن
دوغرایاسان?
تاروئردی . دیوانبیی‌نین یاساوولو نه بؤیوک آدامدیر! من دیوانبیی‌دن
ده, قوبئرناتوردان دا, ناچالنیک‌دن ده قورخمورام! اوف, یارانین
یئری نه پیس آغرییر, دئیحسن کسیرلر.
مشدی قوربان. آي آروادلار, دخی قالماقال ائلمیین, چیخین
چؤله!
بایرام (یاواش پرزادا). پرزاد, هله سن ده گئت, گؤرک نئجه
ائدیریک. دیوانبیی گلنده عرض ائدجیم.
بو حالدا دیوانبیی یئتیشیر.
دیوانبیی (قایم سؤوت ایله). قیلینج‌لاری قینین‌دان چیخاردین, هئچ
کسی قویمویون یئرین‌دن ترپنمیه!
سوکوت اولونور.
دیوان بعی . جناب فوک, یاخین گل! باخ گؤرک, او مئشده سنه
راست گلن آدامی بولارین ایچینده تانییا بیلرسنمی?
فوک . باش اوسته, جناب دیوانبیی, من باخیم گؤروم.
باشلاییر آداملارین بیر-بیر اوزونه باخماغا. تاروئردی دالیسینی اونا چئویریر. فوک اونون
قولون‌دان یاپیشیر.
تاروئردی . آ کیشی, منی نییه توتورسان?
فوک . اوزونو بری چئویر, چننی نییه باغلاییبسان?
تاروئردی . دیشیم آغرییر.
فوک (اونون اوزونه باخیب). آغا دیوانبیی, بو هامان آدامدیر!
تاروئردی . آغا, یالان دئییر! من ایکی آیدیر آزارلییام, اوچ ایلدیر
ناچاغام!
دیوان بعی . بو ساعتدا معلوم اولار (اونون باشین‌دان دسمالی دارتیب
یئره سالیر). اوزوندکی یارا یئرلری ندیر?
تاروئردی . آغا, منیم دیشیم آغرییر, هجمت قویدورموشام.
دیوان بعی . خئیر, عزیزیم, بو, آیینین دیرناق‌لارینین یئری‌دیر.
کازاک‌لار, باغلایین بونون قول‌لارینی!
تاروئردی (اونون آیاغینا دؤشنیب). آغا, واللاه, من بون‌دان اول
هئچ قولدورلوغا گئتمیشدیم, دخی بون‌دان سونرا هرگیز گئتمنم.
کازاک‌لار تاروئردی‌نین قولونو باغلاماق ایستیرلر.
مشدی قوربان. آي آمان, قویمویون! منیم گؤزومون آغیقاراسی
بیر اوغلوم وار!
ترکمه‌لر, آروادلار یئرییرلر تاروئردینی کازاک‌لارین الین‌دن آلماغا.
دیوان بعی (تئز تاپانچاسین یوخاری قالخیزیب). هر کس آیاق ایره‌لی
قویسا, قارنین توستو ایله دولدوراجاغام.
هامی ترکمه‌لر, آروادلار گئری چکیلیرلر.
دیوان بعی (کازاک‌لارا). باغلایین بونو قول‌لارین!
کازاک‌لار تاروئردی‌نین قول‌لارینی باغلاییرلار.
دیوان بعی . بایرام, سن آزادسان!
بایرام. آغا, تقصیرلی منم, بیر عرضیمه قولاق آسین!
دیوان بعی . نئجه تقصیرلی‌سن? نه دانیشیرسان?
بایرام. آغا, تاروئردینی من اویردیب قولدورلوغا گؤندردیم.
دیوان بعی . نیي?
بایرام. اوندان اوترو کی, منیم سئوگیلیمی ایستیردی علیم‌دن آلسین.

دیوان بعی . یوخسا سنین سئوگیلین بودور? (پرزادا ایشاره ائدیب)
بایرام. بلی, بودور, باشینا دؤنوم!
تاروئردی . آغا, باشینا دؤنوم, منی یول‌دان چیخارتدی‌لار. من بیر
فقیر, دینج آدامام. منه دئدی‌لر کی, قورخاقسان; من ده قورخوم‌دان
کی, منه اورکسیز دئمسین‌لر, قولدورلوغا گئتدیم.
دیوان بعی . آخماق, سنه قورخاق دئینده نه اولاجاق ایدی کی,
اوزونو خاتایا سالدین?
تاروئردی . آ باشینا دؤنوم, اوندا منه قیز گلمیردی. بو قیز کی,
گؤرورسن, منیم عمیم قیزی و منیم دئییکلیم‌دیر. منه دئدی‌لر کی,
اگر بیر قوچاقلیق ائلمحسن, آد چیخارماسان, هئچ واخت بو قیز سنه آرواد
اولمایاجاق. من ده یئردن اولدوم, قولدورلوغا گئتدیم, قضادان کؤپک
اوغلونون آییسینا راست گلدیم.
دیوان بعی . بایرام, سن چوخ پیس ایش ائلییب‌سن! اما چونکی
مردلیکله تقصیرینی ایقرار ائلدین, من سنین گوناهین‌دان کئچیرم. اما
بون‌دان سونرا بئله ایش ائلمه! کمالوو, قیزدان سوروش کی, بو اوغلان‌لارین
هانسینا گئتمک ایستیرسن?
دیلمانج قیزدان سوروشور.
پرزاد (دیلمانجا). دیوانبییه عرض ائله کی, من هئچ واخت تاروئردییه
گئتمنم. اگر منی اونا وئرمه‌لی اولسالار, شکسیز اوزومو اولدوررم!
دیلمانج (دیوانبیه). قیز تاروئردینی سئومیر.
دیوان بعی . بس معلومدور کی, بایراما گئتمک ایستیر. مشدی
قوربان, ال چک بو قیزدان, قوي گئتسین بایراما! گؤروکور کی, قوچاق
اوغلان‌دیر. من ده اونو اوزومه یاساوول ائدرم, سیزین ده وئجینیزه گلر.
مشدی قوربان. آ باشینا دؤنوم, ایستمدیم, ال چکدیم, تکی
منیم اوغلومو خاتادان قورتار.
دیوان بعی . جناب فوک, راضیسانمی بو ایشی سوله ایله قورتاراسان?
فوک . نئجه سوله ایله, آغا?
دیوان بعی . یعنی پول آلیب بو آدام‌دان ال چکحسن.
فوک . پول آلیب ال چکم? باش اوسته, آغا دیوانبیی, پول آلماغا راضییام.
چوخ راضییام!
دیوان بعی (مشدی قوربانا). مشدی, سنین اوغلون تقصیرلی‌دیر.
من ائلیه بیلمنم کی, بو ایشی اورتم, باسیرام. اما بو نئم‌سنی سن
راضی ائدن‌دن سونرا من بیر بحانه گتیریب, اومنایی-دؤولت‌دن توققه
ائدجیم کی, تاروئردینی باغیشلاسین‌لار. بیشک باغیشلانار!
تاروئردی . آغا, نه بحانه گؤسترجکسینیز?
دیوان بعی . یازاجاغام کی, آخماقلیغین ئوجون‌دان بو ایش سن‌دن
باش وئریب‌دیر.
تاروئردی (باش اییب). بلی, آغا, ائله‌دیر, باشینا دؤنوم!
دیوان بعی . ائي جامات, سیزدن اوترو ایندی ایبرت اولسون! دخی واخت‌دیر
ایناناسینیز کی, سیز وحشی طایفه دئییلسینیز! سیزه ائیب‌دیر یامان ایشلره
قوشولماق.
پرده سالینیر
تامام اولور
سرگذشتی-وزیری-خانی-لنکران
یعنی تمثیلی-گوزاریشی-عجیب کی, کئیفیییتی دؤرد
مجلیسده بیان اولوب ایتمامه یئتیر.
افرادی-اهلی-مجالیس
اولیمجی مجلیس

اولیمجی مجلیس اللی ایل بون‌دان اقدم.۱ دریایی-خزرین کناریندا, لنکران
شهرینده, وزیر میرزا هبیبین ائوینده واقئ اولور. وزیر اوتوروبدور ایکیمجی آروادینین
اوتاغیندا, قاباغیندا ال-ال اوسته, حاجی سالاه دوروبدور.
وزیر . حاجی سالاه, ائشیتدیم کی, رشته۲ گئدیرسن دوغرودورمو؟
حاجی سالاه . بلی, آغا!
وزیر . حاجی سالاه, سنه بیر قوللوق بویوراجاغام, گرک‌دیر بیتیرحسن.
اونون اوچون سنی چاغیرتمیشام.
حاجی سالاه . بویور, آغا, جان-باش ایله بیتیرمیه حاضرام!
وزیر . حاجی سالاه, گرک‌دیر رشتده بیر نیمتنه تیک‌دیرحسن. یئری
آبی ذربفت‌دن کی, میسل و برابری بو واختادک لنکراندا گؤرونممیش
اولا; خلاصه -
لنکرانویلایتی‌نینخانی.
میرزا هبیب - اونون وزیری.
زیبا خانیم - وزیرین اولیمجی هرمی.
شؤله خانیم - وزیرین ایستک‌لی ایکیمجی
هرمی.
نیسه خانیم - شؤله خانیمین باجیسی کی,
قیزدیر, وزیرین ائوینده اولور.
پری خانیم - شؤله خانیمین آناسی کی, او
دا وزیرین ائوینده اولور.
تئیمور آغا - خانین قارداشی اوغلو کی,
نیسه خانیما عاشق‌دیر.
حاجی سالاه - تاجیر.
آغا بشیر - وزیرین ناظری.
حیدر - وزیرین فرراشی.
کریم - وزیرین مئحتری.
خاجه مسعود قارا - وزیرین خاجه‌سی.
سلیم بعی - خانین ائشیک آغاسی.
قدیر بعی سلیم بعی - اونون نایبی.
صمد بعی - خانین فرراشباشچیسی.
عزیز آغا - خانین پیشخیدمتباشچیسی.
وزیرین بیر نئچه باشقا فرراش‌لاری
و بیر نئچه بي‌لر.
خانین بیر نئچه باشقا فرراش‌لاری.
بیر نئچه اریزچی‌لر خان ایمارتینده.
بیر نیمتنه کیم, تا اولا ذربفتو نیکوتر,
دیبا اونا مؤحتاج.
مت‌نیند تامام رابطه مؤوزون سراسر,
تک هاشییه قییقاج,
اوستونده اونون عاشقو مشوق موسوور,
دیل شؤوقونه مینحاج.
ئولدوزا شبیه نقشی, یئری گؤي کیمی اخزر,
نززاره‌سی بحجاج.
تیری-نظری اهلی-تماشایا موقررر,
هر بوته‌سی آماج.
ایچینده اونون شؤله وئره تلتی-دیلبر,
تابندئیی-وحجاج.
گؤرن دئیه بو ماه‌دیر, اول, چرخی-پورختر,

یا بحری-پورمواج.
کبه ائوی‌نین اورتویونه توتا برابر,
سیماسینی حوجحاج٣.
ائله کی, حاضر اولار, ایپرمی دؤرد دانا دخی قیزیل دویمه تویوق یومورتاسین‌دان
کیچیک, گؤیرچین یومورتاسین‌دان بؤیوک, زرگره کس‌دیریب, یاخاسینا
دوزدوروب, اوزونله برابر قایی‌داندا گتیررسن. بو دا سنه اللی
قیزیل (پول‌لاری کاغیذا بوکولو قاباغینا قویور). اگر چاتماسا, آرتیغین دا
قایی‌دان‌دان سونرا کارسازلیق ائدریک. تئزمی قاییداجاقسان؟
حاجی سالاه . بیر آیادک قاییدارام, باشقا بیر ایشیم یوخدور. نقد
پول آپاریرام, ایپک آلیب یولا دوشجیم. اما, آغا, نیمتنه‌نین اولچوسو
معلوم اولسا ایدی چوخ یاخشی اولاردی. اوردا تیک‌دیردیم, بلکه دار اولدو, گئن
اولدو; یا ئوزون اولدو, گؤدک اولدو, قوللوغونوزدا موقسسیر اوللام.
وزیر . ائیبی یوخدور, بیر آز گئن و ئوزون تیک‌دیر; اگر بورادا دوز
گلمسه, دوزلدریک.
حاجی سالاه . آغا, اولمازمی پارچاسین و دویمسین گتیردیم,
بورادا هر کس کی گئیجک, اونون اینینه گؤره بیچ‌دیریب تیک‌دیردسینیز؟
وزیر . آخ, قریبه کیشی‌سن! اورگنیبسینیز چوخ دانیشماغا کی, اوز
مریفتینیزی بیل‌دیرسینیز. غرضین بودور کی, من متلبی وازئه آچیب
سنه دانیشام؟ آ, کیشی, هئچ بیلیرسنمی کی, اونو بوردا بیچ‌دیریب تیک‌دیرسهم,
نه قالماغالا دوشجیم؟
حاجی سالاه . خئیر, آغا, من نه بیلیرم؟
وزیر . بس گرک پیش از وقت سنی متلب‌دن خبردار ائدم و
ایللا گئدیب بازاردا دئمیین آدام قویمازسان کی, وزیر منه بئله -بئله
قوللوق بویوروبدور. سونرا قولاق دینجلیی بیزه حرام اولار. عزیزیم, متلب
بودور کی, نووروز بایرامینا ایکی آي قالیب‌دیر. من ایستییرم کی, بایرامدا
بیر قریبه نیمتنه شؤله خانیما باغیشلاییم. اگر اونو بوردا
تیک‌دیرسهم, زیبا خانیم دا بیر ائلسینی ایستیجک. اونا دا تیک‌دیرسهم, ایزافه
خرج‌دیر, چونکی اونا یاراشماز. تیک‌دیرمسهم, باش آغری‌سین‌دان, قالماقال‌دان
خلاص اولمایاجاغام!
حاجی سالاه . آغا, باغیشلایاندا دا گئنه زیبا خانیم بیر ائلسینی
ایستمزمی؟
وزیر . اللهو اکبر, خاتا-بالایا دوشدوک! اولان, سنلیک نه وار؟
سنه هر نه بویورورام, ائله ائیله!
حاجی سالاه . باش اوسته, آغا!
وزیر . باغیشلایاندا من دئیجیم کی, باجیم, هیدایت خانین
آروادی بو نیمتننی شؤله خانیما سووقات گؤندریب‌دیر; اوندا زیبا خانیم
منی موقسسیر گؤرمز. بو سؤزلری بوردا بیر کیمسیه سؤیلحسن, واي
سنین حالینا!
حاجی سالاه . خئیر, آغا, منیم نه حددیم وار کی, سنین سیررینی
خالقا یایام؟
وزیر . دی گئت, مورخخص‌سن!
حاجی سالاه باش ووروب اوتاق‌دان چیخیر, سونرا تئز زیبا خانیم اوتاغین او بیریسی قاپیسینی
برک ایکیل‌لی آچیب چیغیرا-چیغیرا ایچری گیریر, وزیر قورخوب, سک‌سنیب گئری باخیر.
زیبا خانیم . ایستک‌لی آروادینا یاخاسی قیزیل دویمه‌لی نیمتنه بویوروسان;
باراکالله سنین کیشیلیینه!.. دئیجک‌سن ده کی, باجین اونو
شؤله خانیما سووقات گؤندریب, باراکالله! باجینی منه تانی‌دیرسان؟
سنین باجین خصیصلیک‌دن پنیری شوشیه قویوغ چؤل‌دن اپک باتیریر, ائله
اولدو کی, اللی-آلتمیش تومنلیک نیمتنه سنین آروادینا سووقات گؤندردی؟

وزیر . آرواد, نه دانیشیرسان? نئجه نیمتن? نئجه سووقات? دلی
اولوبسان?
زیبا خانیم. منه فندو فئل گلمه! اول‌دن آخیرادک حاجی
سالاه ایله دانیشیغینی ائشیتمیشم. حاجی سالاحی چاغیراندا سومویوم دویموشدو;
خلوت گلیب او بیری قاپینین دالی‌سین‌دان پوسوردوم. الله موبارک
ائیلسین, آروادینا یاخاسی قیزیل دویمه‌لی نیمتنه... تئیمور آغانین
گؤزو آیدین اولسون کی, سئوگیلیسینه تزه نیمتنه بویرولور کی, گئیسین, اونون
قاباغیندا سوزسون.
وزیر . آرواد, نه یاوا-یاوا دانیشیرسان? مگر هئچ ئوتانمیرسان
کی, منیم اوزومه قارشی آروادیما بؤحتان دئییرسن? منیم ناموسومو
باتیریرسان?
زیبا خانیم. سنین ناموسونو من باتیرسایدیم, من ده بیر
اوغلان سئوردیم. سنین ناموسونو آروادین شؤله خانیم باتیریر کی, گئجگوندوز
تئیمور آغا ایله قول-بویوندور. قاراواشیم نئچه کره گؤزیله
گؤروبدور.
وزیر (رنگی تغییر تاپمیش). من هرگیز سنه و سنین قاراواشینا
اینانمانام!
زیبا خانیم. بو سؤزو یالنیز بیز دئمیریک. تامام لنکران بو
ایشی بیلیر. سنین گؤزون اورتولوب, ئویوبسان بو چنگی‌نین مکرینه, فئلینه,
تمیز آدینی-سانینی ایتیریب‌سن.
وزیر . شؤله خانیم نه تانییر تئیمور آغانی? هاردا گؤروبدور اونو?
زیبا خانیم . سن اوزون تانیدیبسان, اوزون گؤستریب‌سن!
وزیر (قایم سؤوت ایله). من تانیتمیشام? من گؤسترمیشم?
زیبا خانیم. بلی, سن تانیدیبسان, سن گؤستریب‌سن! سن دئییلمیدین
کی, اوروج بایرامیندا گلیب آروادینا دئدین کی, خان قالا قیراغیندا
بعی ئوشاقلارینی بیر-بیریله گولش‌دیریر; سن و باجین نیسه خانیم خاجه و
قاراواشینیزلا گلین قالا دیوارینین دالی‌سیندا, مردرووودا فرش سال‌دیریب
اوتورون, تاماشا ائدین!? اولار دا یولا دوشوب گئتدی‌لر. اوردا تئیمور آغا,
اییرمی بئش یاشیندا جاوان, گؤزل اوغلان, تامام بعی ئوشاقلارینی باسیب.
شؤله خانیم بیر کؤنول‌دن مین کؤنوله اونا عاشق و گیریفتار اولوب. آخیر
کیم بیلسین نه هییله ائدیب اونو اله سالیب‌دیر کی, بیر گون گؤرمسه, آرامی
یوخدور. سنه دئمدیممی, کیشی, بو اللی یاشیندا یئنگی یئتیشمیش قیز
آلماق سنه یاراشماز? سؤزومه قولاق آسمادین, ایندی چک, ازابین‌دیر!
وزیر . یاخشی, چیخ گئت, دخی بس‌دیر, ایشیم وار, کاغیذ یازاجاغام.
زیبا خانیم چیخیب گئدیر.
وزیر (یالقیز). اقلیم کسمیر کی, شؤله خانیم بو ایشین صاحبی اولا,
اما چوخ ائحتیمالی وار کی,تئیمور آغانین گوجو اونا خوش گلیب, جاحیل قیز
ئوشاغی‌دیر, سایمازیانا تعریفینی اونون-بونون یانیندا دیلینه گتیریب‌دیر. بو
آرواد خاییتلیقلا بونو سؤوگولولویه همل ائدیب, بیچاریه قویو قاضیر.
بحر-حال, گرک‌دیر کی, شؤله خانیما اینان‌دیرماق کی, تئیمور آغا چندان
گوجلو دئییل, او باسدیغی ئوشاقلار تامام جولما-چوجوق ایدی‌لر, بلکه بو
تدبیر ایله دخی تئیمور آغانین وصفی اونون دیلینه گلمیه. بس دوروم
گئدیم خانین یانینا, سونرا قاییدیب گللم اوتاغینا, گؤروم نئجه ائیلرم.
(آیاغا دورور, ایستیر گئتسین, زیبا خانیم گیریر ایچری).
زیبا خانیم . بو گون ناحارا, شاما نه بویورورسان, حاضر ائتدیریم?
وزیر . زهریمار, ذققوم! سن منه بئله خؤرک یئدیریب‌سن کی,
بیر آي دا یئمسم آجیمانام. (ایستیر گئده, اوتاغین اورتاسیندا بیر خلبیر
دوشموش ایمیش, گؤزو قاپیدا, فیکیرلی گئتدیی یئرده آیاغینی خلبیرین ساغاناغینین

بیر باشینا باسیر, او باشی قالخیب تاراق دییر اونون دیزینه. ئوف ائدیب
دیزین توتور, ایلنیر, قاشقاباغی تؤکولموش, اوزون آروادینا توتوب چیغیراچیغیرا).
بو خلبیر بوردا نه قاییریر؟
زیبا خانیم (تعججوبله). منیم هئچ خبریم یوخدور!
وزیر . فرراش!
حیدر فرراش دحلیزدن اوتاغا داخیل اولوب, ال-علی اوسته باش اییر. زیبا خانیم اوزون
اورتوب, چکیلیر اوتاغین بیر طرفینه.
وزیر (آجیق‌لی). حیدر, بو خلبیر اوتاغین ایچینده نه قاییریر؟
فرراش . آغا, صوبح‌دن من اوتاغی سوپوروردوم. مئحتر کریم
الینده خلبیر بورا گلدی, بیر آز دانیشدی, سونرا گئتدی, معلوم اولور خلبیری
بوردا قویوب گئدیب‌دیر.
وزیر . بو ساعتدا مئحتری بورایا چاغیر.
فرراش گئدیر.
وزیر . مئحترین منیم اوتاغیمدا نه ایشی وار؟ خلبیری منیم اوتاغیمدا
نه قاییریر؟ بو گون هر طرف‌دن منه اینجیکلیک اوز وئریر. هر واخت
کی, من بو خاراب اولموش اوتاغا گللم, هئچ بیر خطادان خالی اولمانام.
زیبا خانیم. البته, اوندان اوترو کی, بو اوتاقدا شؤله خانیم
یوخدور! چونکی بئله دیر, دخی بورا نییه گلیرسن؟ همیشه گئت شؤله خانیمین
اوتاغینا.
فرراش و مئحتر داخیل اولورلار.
وزیر (آجیق‌لی). آ گده, کریم, سنین منیم اوتاغیمدا نه ایشین وار؟
سنین یئرین تؤیله‌دیر. سن نه جورت ائدیب منیم اوتاغیما آیاق باسیرسان؟
مئحتر. آغا, من بیر دقیقه گلمیشدیم حیدردن سوروشام کی,
جنابینیز بو گون آتلاناجاقسینیزمی؟ سوروشدوم و تئز چیخدیم, گئتدیم.
وزیر . بس بو خلبیری بورا نییه سالیب گئدیرسن؟
مئحتر. خلبیر علیمده ایدی, آتلارا آرپا خلبیرلییب وئرجکدیم.
یادیم‌دان چیخیب بوردا قالیب‌دیر.
وزیر . سونرا نییه گلیب آپارمادین؟
مئحتر. بوردا قالدیغی آغلیما گلمیردی, ائله ایندییدک خلبیری
آختاریردیم.
وزیر (فرراشا). سنده عقل هاردا ایدی, حرامزادا! حیدر, بو
ساعتدا ناظر آغا بشیری بورا چاغیر و چوبوق و فلققه ده اوزونله
گتیر, بیر اوچ نفر دیشقاری فرراش‌لارا دا دئ, بورا گلسین‌لر.
فرراش گئدیر.
مئحتر (باشلاییر تیترمیه و آغلاماغا). آغا, خانین باشینا
چئویر منی!
وزیر (قئیزله). کس سسینی, ایت اوغلو ایت!
مئحتر (باشلاییر اوککولدمیه). آغا, قوربانین اولوم, قلت ائلمیشم,
آتان گورونا باغیشلا منی! آتام ایله, بابام ایله قلت ائلمیشم,
دخی هئچ واخت بورایا آیاق باسمانام!
وزیر . سسین کس, ائششک توخومو, ائششک!
بو حالدا ناظر آغا بشیر, حیدر فرراش قولتوغوندا بیر دسته چوبوق, الینده فلققه
و باشقا اوچ نفر فرراش داخیل اولورلار, باش اییرلر.
وزیر (فرراش‌لارا). ییخین ناظری, آیاغین سالین فلققیه!
فرراش‌لار ناظری ییخیرلار, آیاغین فلققیه سالیرلار, ایکیسی فلققنی توتور, ایکیسی
چوبوق گؤتورور.
و ه ذ ای ر . وورون!
فرراش‌لار وورورلار.

ناظر . آغا, باشینا دؤنوم, منیم تقصیریم ندیر؟
وزیر (قئیز ایله الین خلبیره ساری ئوزادیر). بو خلبیر منیم اوتاغیمدا
نه قاییریر؟
ناظر . نئجه خلبیر, آغا؟
وزیر . چوبوق دینده بیلرسن نئجه خلبیر!
فرراش‌لار وورورلار.
ناظر . آي هاراي, آي داد! آ باشینا دؤنوم, آخیر منیم تقصیریم
ندیر؟ آ قوربانین اولوم, بیر تقصیریمی بویور, سونرا اولدورورسن اولدور!
وزیر (فرراش‌لارا). دایانین! آغا بشیر, سنین تقصیرین بودور کی,
بو قاپیدا قوللوق ائدن‌لرین وظیفه سینی اولارا تانیتماییبسان! بو قاپیدا
قوللوق ائدن‌لر هامی سنین ایختیاریندادیر. گرک سن هر کسین یئرینی,
ایشینی اونا بیل‌دیرحسن. مئحتر گرک تؤوله‌دن باشقا اوزگه یئره آیاق باسماسین;
خلبیر گرک هئچ واخت منیم اوتاغیما دوشمسین. بو گون مئحتر
کریم الینده خلبیر منیم اوتاغیما گیریب, خلبیری بوردا قویوب
گئدیب‌دیر. قفلتن اونون ساغاناغینین بیر طرفینی باسدیقدا, او بیری طرفی
قالخیب دیزیمه بئله توخونوبدور کی, ایندی آغری‌دان قیچیمی قال‌دیرا بیلمیرم.
من بیر بؤیوک ویلایته وزارت ائدیب دولان‌دیریرام; سن گؤودن
بیر منیم ائویمی, منیم نؤکرلریمی دولان‌دیرا بیلمیرسن!
ناظر . آغا, سنین باشینی و آغلینی الله بؤیوک یارادیب‌دیر; من
نئجه سنه تاي اولا بیلرم؟
وزیر (فرراش‌لارا). وورون!
ناظر . آغا, باشینا دؤنوم, بو سفر منی باغیشلا, دخی بون‌دان
سونرا هئچ واخت بئله ایش اولماز.
وزیر (فرراش‌لارا). قویون الدن! آغا بشیر, بو سفر سنی باغیشلادیم,
اگر بون‌دان سونرا بیر ده منیم اوتاغیمدا خلبیر گؤرونسه,
اوزونو اولموش بیل!
ناظر (دوروب آیاغا). بلی, آغا, خاطرجم اول.
وزیر . دی گئت!
مئحتر (یاواش). الله, سنه شوکور!
هامی‌دان ایره‌لی خلبیری قال‌دیریب اوزون قاپیپا سالیر, دالینجا دا او بیری‌لر, سونرا دا
وزیر چیخیر.
پرده سالینیر

ایکیمجی مجلیس

ایکیمجی مجلیس شؤله خانیمین اوتاغیندا واقئ اولور. تئیمور آغا و نیسه خانیم
قاباق-قاباغا آیاق اوسته دانیشیرلار.
تئیمور آغا. دئ گؤروم, بو ایشین چاره‌سی ندیر؟ بو نه خیال‌دیر کی,
وزیر دوشوبدور؟ مگر من اولموشم کی, سنی وزیر اوزگسینه وئره
بیل؟ آخیر بو قرابت‌دن اونون منزورو ندیر؟
نیسه خانیم. منزورو ندیر؟ مگر اوزون بیلمیرسن؟ البته,
منزورو ایختییار آختارماق و عزتده اولماق‌دیر!
تئیمور آغا. مگر خان اونا وئردیی ایختییار و عزت بس دئییل؟
نیسه خانیم. بس اولسا دا, اما بیئتیباردیر: ایستیر کی, قرابت
سببی ایله بو ایختییار و عزت پاییدار اولسون.
تئیمور آغا. قریبه آخماق‌دیر. مگر خان اوز یاخین اقربالارینا
ائتدیی ایشلری گؤزو ایله گؤرمور؟ بحر صورت ایشه چاره تاپماق گرک‌دیر.
سن ابس یئره بو واختادک منی قویمادین کی, اونو خبردار ائدیم;
ایندی من ایستیرم کی, صاباح اونون یانینا آدام گؤندریب معلوم ائدم کی,
بو نیییت‌دن دوشسون, یوخسا خئییر گؤتورمز.

نیسه خانیم. آمان‌دیر, تئیمور آغا! بو فیکیردن دوش کی, بو ایشی
هرگیز وزیره بیل‌دیرمک اولماز; اوندان اوترو کی, او همیشه دئییر: خان سنی
اولدورمیه بحانه آختاریر و من بیلیرم کی, بو خصوصدا وزیرله موکررر
مشورت ائدیب‌دیر; اگر وزیر بیزیم محببتیمیزی آنلاسا, اوز خئیری
و سلاحی اوچون هامان ساعت گئدیب خانا بیل‌دیرجک‌دیر کی, سن, گویا اونون
نامیزدینه گؤز دیکیرسن, خصوصن کی, وزیر سن‌دن چوخ اینجیک‌دیر!
تئیمور آغا. خان منیم آتامدان قالان اولکنی و خانلیغی ذبت
ائتدیینی یئتیشمز, ایندی منی اولدورمک فیکرینه ده دوشور? اونون خام
خیالی‌دیر!
نیسه خانیم . البته, چونکی احتیاط ائدیر کی, سن آتان مملکتی
اوندان ادعا ائدحسن, سنی اوزونه موخیلل گؤرور. من ائشیتمیشم کی, آنجاق
ائل اوزونه سنه حؤرمت ائدیر; اگر فورست تاپسا, بیر گون سنی ساغ قویمایاجاق‌دیر.
تئیمور آغا. هئچ واختدا اونون کیمی خان‌لار منی اولدوره بیلمز!
بی‌لر و خالقین چوخوسو منیم آتامین یاخشیلیق‌لاری سببینه منه
اخلاصکئش‌دیر. من او قوش‌لاردان دئییلم کی, اتیم یئییله. خوب, من وزیره
نه ائیلمیشم کی, من‌دن اینجیک اولوبدور?
نیسه خانیم. سن کؤحنه وزیرین اوغلو میرزا سلیمی گتیریب
اوزونه میرزا ائلمی‌سن. وزیر بئله بیلیر کی, اگر سنین الینه بیر ایختییار
دوشسه, میرزا سلیم بیشک قاباغا چیخاجاق, آتاسین یئرین توتاجاق, ایندی بو
فیکیرده‌دیر کی, خانا دئسین, اونو بو ویلایت‌دن قوودورسون.
تئیمور آغا. اونون آغزی دئییل, منیم میرزمی قوودورا!
منیم آتامین مرحمت‌لری اونا حرام اولسون کی, منیم حاقیمدا بیر
تؤور بدنییت اولوبدور! اینشاللاه تاالا اونون تدبیرلری‌نین هامیسینی
پوزوب اوز متلبیمه چاتارام. اما دوغرو دئییرسن; هله گرک وزیر
بیزیم محببتیمیزی آنلامایا. شؤله خانیم هارداdیر? منیم اونا بیر
پارا دئیه‌سی سؤزوم وار.
نیسه خانیم. آنامین اوتاغیندادیر.
تئیمور آغا. اولمازمی گئدیب اونو بورایا چاغیراسان?
نیسه خانیم. آنام ائوده یوخدور, ایکیمیز ده گئدک اورا.
تئیمور آغا. یاخشی.
هر ایکیسی چیخیب گئدیرلر, سونرا زیبا خانیم اوتاغا داخیل اولور.
زیبا خانیم . آي لچر, آخیر ایشی او یئره یئتیریب‌سن کی, منیم قاراواشیمی
سؤیوب منیم اوستومه گؤندریب‌سن? وزیر سنی بئله قودوردوبدور?
(گؤرور کی, اوتاقدا هئچ کیم یوخدور. او یانا-بو یانا باخیب سؤیلییر).
آخ, هاردادیر بو دیلارام چنگی? ائوی ییخیلسین میرزا هبیب وزیرین
کی, بیزیم آخیریمیزی بو گونه چیخارتدی. (ایستیر گئری دؤنسون, کیشی سداسی
ائشی‌دیر, سک‌سنیر, ایلنیر). واي, یاد کیشی‌نین سسی گلیر! واي, ایندیجه قاپی-
دان گیرجک‌دیر, قاپی‌دان چیخا بیلمنم, نئجه ائدیم? (او یانا-بو یانا
وورخونوب گیریر پرده دالی‌سیندا گیزلنیر, سونرا تئیمور آغا ایله شؤله
خانیم ایچری گیریر).
تئیمور آغا. آنان نه تئز هامامدان قاییتدی, قویمادی کی, اوتاقدا
دانیشاق, بوردا موناسیب دئییل ایدی, چونکی منیم دانیشاسی سؤزوم
چوخدور, اولور کی, وزیر بورا گلسین.
شؤله خانیم . خاطرجم اول, بو گون وزیر بورا گله بیلمز.
تئیمور آغا. نئجه گله بیلمز?
شؤله خانیم . اوندان اوترو کی, بو گون نؤوبتی زیبا خانیمین اوتاغیندادیر.
اونون قالماقالینین قورخوسون‌دان هرگیز جورت ائدیب بورا آیاق
باسا بیلمز.

تئیمور آغا. بو حسابی سؤزدور, اما یالقیز بو ائحتیمال ایله
خاطرجم اولماق اولاماز; گئنه گرک احتیاطی الدن قویماماق, بلکه
بیر اتفاق ایله بورا گلمک ایستدی.
شؤله خانیم. فیکیر ائلمه, نیسه خانیما تاپشیرمیشام کی, دحلیزدن
دیشقاری بیر یئرده اوتوروب گؤزتلسین; اگر وزیر گؤرونسه, تئز بیزی
خبردار ائتسین. یوخسا قورخورسان?
تئیمور آغا. من قورخان آدام دئییلم, بیر پارا سبب‌لره
گؤره من ایستمیرم کی, وزیر منی بوردا گؤره, گئدیب خانا خبر وئره.
بیر نئچه فیکریم وار; گرک‌دیر اول اونلاری ایتمامه یئتیرم.
شؤله خانیم. البته, گرک‌دیر وزیر بو ایشلری بیلمیه, یوخسا
خانا بیل‌دیرهر, ایش بیلکوللییه پوزولار.
بو حالدا نیسه خانیم باشین ایچری ئوزادیب.
نیسه خانیم. آي آمان, وزیر گلیر!
شؤله خانیم ایزتیراب حالتینده قاپی‌دان دیشقاری باخیر.
شؤله خانیم . آي آمان, وزیر دوزبه‌دوز قاپییا ساری گلیر. تئیمور
آغا, سن قاپی‌دان چیخا بیلمزسن!
تئیمور آغا. بس من نئجه گرک ائدیم! اولور کی, منیم بوردا
اولماغیمی بیر آدام اونا خبر وئریب‌دیر. واللاه, هر کس منیم بورا
گلمییمی آچمیش اولا, بو خنجری دستسیندک اوریین‌دن چیخاجاغام
(الینی خنجرینه ئوزادیر).
شؤله خانیم . آ کیشی, سؤیلمک واختی دئییل, هله گیر بو پرده‌نین
دالیسینا, گؤروم بیر تؤور ایله وزیری گئری قایتارا بیللمی?
تئیمور آغا گیریر پرده‌نین دالیسینا, سونرا وزیر الینده آغاج آخسایا-آخسایا اوتاغا
داخیل اولور.
وزیر . شؤله خانیم, نه ایشدحسن, کئفین یاخشی‌دیرمی?
شؤله خانیم. اللها شوکور, سنین دؤولتین‌دن کئفیم همیشه یاخشی‌دیر,
سنین کئفین یاخشی اولسون. نییه قاشینی اییب‌سن, نه عجب آخسییرسان?
وزیر . آ کیشی, بو گون باشیما بیر قزیبیه گلیب‌دیر کی, هئچ فیکریم‌دن
کئچمزدی. اووقاتیم لاپ تلخ اولوبدور. خاجه مسعود, گئت منه بیر
قهوه بیشیر گتیر.
خاجه مسعود باش ووروب گئدیر.
شؤله خانیم. دئ گؤروم, باشینا نه قزیبیه گلیب‌دیر? اما اولور
کی, سؤیلمیی ئوزون چکه, نه لازیم زحمت وئرمک!
وزیر . خئیر, ئوزون چکمز. ایش بودور کی, من بیر نئچه بي‌لر ایله
خانین حضوروندا اوتورموشدوق. تئیمور آغانین گوجلولویون‌دن سؤز
دوشدو. هامی بي‌لر دئدی کی, تامام لنکراندا تئیمور آغادان گوجلو
بیر کیمسنه تاپیلماز; خان دا تسدیق ائلدی. من اینکار ائتدیم کی, تئیمور
آغادا هئچ گوج یوخدور; اگرچی اوروج بایرامیندا بیر نئچه ئوشاق باسدی;
اما اولار تامام چولما-چوجوق ایدی‌لر. تئیمور آغا دا حضوردا دورموشدو.
خان منیم سؤزومو قبول ائتمییب دئدی: ”سن نه دلیلله بونو
اثبات ائدیرسن?“. من جاواب وئردیم کی, اگر منه یاراشایدی, بو اللی
یاشیمدا تئیمور آغا ایله گولشیب اونون آرخاسین یئره قویاردیم. خان کی,
همیشه بئله ایشلره هوسی وار, حؤکمن بویوردو, گرک تئیمور آغا ایله
گولشحسن. چارم کسیلیب, آیاغا دوروب توتوشدوق, قئیرت منه ال وئریب,
بیر دقیقه چکمییب تئیمور آغانی چکدیم پیشلنگه, دخی بیلمیرم
نئجه یئره وورموشام کی, بیچاره ئوشاق بیحیسس یئرده نقش باغلادی, آنجاق
یاریم ساعت‌دان سونرا اوزونه گلدی; ذوردان منیم ده اونبام برک آغرییب,
ایندی آخساییرام.

شؤله خانیم (تبسسوم ایله). آ کیشی, بو نه ایشدیر سن ائدیبسن؟
بلکه کیشی‌نین اوغلو اولیدی, آناسینین گونو قارا اولایدی؟
وزیر . بس اوزوم ده چوخ پئشمان اولدوم, اما چیفایدا, بئله اتفاق
دوشدو.
شؤله خانیم . آ کیشی, بس بیچاره ائله یئرده قالدی؟ سن چیخدین گلدین
منه هونرینی سؤیلمي؟
وزیر . خئیر, فرراش‌لار اونو دالا گؤتوروب آپاردی‌لار آناسینین یانینا.
بو حالدا تئیمور آغا پرده‌نین دالی‌سیندا گولمیین ساخزلایا بیلمییب پیققیلداییر.
وزیر تئز یئرییب پردنی قالدیریر. تئیمور آغانی و زیبا خانیمی پرده‌نین دالی‌سیندا
گؤروب مات قالیر و هابئله شؤله خانیم.
وزیر . صوبحانالللاه, بو نه ایشدیر؟ (سونرا اوزون تئیمور آغایا توتوب
آجیق‌لی, قایم سؤوت ایله). آغا, سن بوردا نه قایریرسان؟ (تئیمور آغا باشین
آشاغی سالیر). دئ گؤروم, آخیر سن بوردا نه قایریرسان؟ (تئیمور آغا جاواب
وئرمیر, پرده‌دن چیخیب باشی آشاغی ایستیر گئتسین. وزیر اونون قولون‌دان
توتوب). قویمانام گئدحسن, آغا, دئ گؤروم, سن بوردا نه قایریرسان؟
تئیمور آغا (قولون چکیر). الدن قوي!
وزیر (اونا برک-برک سووانیب). قویمانام گئدحسن, منه
جاواب وئر!
تئیمور آغا تنجه گلیب, بیر الیله یاپیشیر اونون بوینونون آردین‌دان, بیر الیله پاچاسین‌دان
قالدیریب توللاییر. وزیر اوتاغین اورتاسیندا پالاز کیمی سریلیر. تئیمور آغا تئز قاپی‌دان
چیخیب گئدیر.
وزیر (بیر دقیقه‌دن سونرا حالا گلیب, اوزون توتورو زیبا خانیما).
آي لچر, بو نئجه مکردیر منیم باشیما گتیریرسن؟
زیبا خانیم. من سنین باشینا مکر گتیریرم؟ واي سنین
حالینا! واي سنین حالینا کی, قفلت گؤزونو اورتوبدور!
وزیر . کس سسینی, آي لچر! منی دیله باس‌دیرما, دخی سنی تانیدیم;
بو قدر فیتنه و فئل تامام سنین ایشین ایمیش, الله قویسا سنین
آخیرینا چیخارام!
زیبا خانیم . آي بیچاره, بیر دئ گؤروم نه سببه منیم آخیریما
چیخاجاقسان؟
وزیر . سلیته, دخی بون‌دان آرتیق سبب اولار کی, یاد آدام ایله پرده
دالیسینا گیریب گیزلنیب‌سن؟!
زیبا خانیم. آي بیچاره, بیر آروادین شؤله خانیم‌دان سوروشسانا کی,
یاد آدام اونون اوتاغیندا نه قاییریر؟
وزیر . آي لچر, هله سن بیر اوزون منه جاواب وئر کی, سن
نامحرم ایله بیر پرده‌نین دالی‌سیندا نه قاییریرسان؟
زیبا خانیم. یاخشی, من دئییم. آروادین شؤله خانیم منیم
قاراواشیما سؤیموشدو, من گلمیشدیم اونون ایله دالاشام کی, نییه حددین‌دن
چیخیر; اتفاقن اونو اوتاقدا گؤرمه‌دیم. ایستیردیم گئری قاییدام,
گؤردوم کی, قاپی طرف‌دن بیر یاد آدام شؤله خانیم ایله دانیشا-دانیشا
گلیر. گیردیم بو پرده‌نین دالیسینا, گیزلندیم; گؤروم اولار نه قایراجاق‌لار
کی, سونرا سنی خبردار ائدیم. خصوصن کی, اوزواچیق یاد آداما
گؤروکه بیلمزدیم. اتفاقن سن بورا گلنده او آدام دا گیردی پرده‌نین
دالیسینا گیزلندی.
وزیر . نییه چیخیب او ساعت منی خبردار ائتمدین, اگر دوغرو
دئییرسن؟
زیبا خانیم . نئجه چیخیب خبردار ائدیدیم کی, خنجری دستسیندک
اورییمه چاخاجاق ایدی؟!

وزیر (بیر آز تمموول ائدیب, اوزون شؤله خانیما توتوب). شؤله, دوغروسونو
دئ: بو آدام سنین یانینا گلمیشدی؟
شؤله خانیم. سنین آروادین توتوقوشو جینسی‌دیر; دیل-دیل اوتمک,
یالان دانیشماق پئشسی‌دیر. او آدامی من عومرومده گؤرممیشم و هئچ
تانیمانام.
وزیر . نئجه تانیمازسان؟ تئیمور آغانی سن تانیمیرسان؟
شؤله خانیم . تئیمور آغا بوردا نه قاییر؟ مگر سن تئیمور
آغانی پیخیب آناسینین اوستونه گؤندرممی‌سن؟
وزیر . آي لچر, سن منیم سؤزومه جاواب وئر, تئیمور آغا
سنینمی یانینا گلمیشدی؟
شؤله خانیم. تئمور آغا منیم یانیما گلسیدی, اونو منیم
ایله بیر یئرده گؤرردین, زیبا خانیم بیلیردی کی, من بو گون هاماما
گئتدیم; بئله خیال ائدیب کی, منیم اوتاغیم خالی‌دیر, اوز سئوگیلیسینی بورا
چاغیریب ایستیرمیش ائیش-ایشرته مشغول اولسون; چونکی بو گون سنین نؤوبتین
اونون یانیندا اولماق سببیله سئوگیلیسینی اوز اوتاغینا گتیره بیلمزدی.
اتفاقن هامام سویو کسیلمک سببیله بیز قفلتن گئری قاییتدیق.
اونا بینان قاچا بیلمییب, هر ایکیسی گیریب‌لر بو پرده‌نین دالیسینا کی,
بلکه من چؤله-باییرا چیخان زاماندا فورست تاپیب قاچسین‌لار. دوغرو
سؤز بودور, اقلینی باشینا ییغ, بو بیحیانین مکرینه ئویوب, منیم حاقیمدا
ناحاق بدگومان اولما!
زیبا خانیم (شؤله خانیما چیغیرا-چیغیرا). آي لکته, بو نئجه سؤزدور
کی, اوزون‌دن قایریرسان؟ اوز ایشینی منیم اوستومه قویورسان؟ واي,
واي, من اوزومو اولدوررم!..
شؤله خانیم. لکتحسن ده, لچرسن ده, کوووولسان دا! ایستر
اوزونو اولدور, ایستر قوي, سنین مکرو فئلین تامام لنکران خالقینا
معلومدور. چیغیرماق ایله اوزونو تمیزه چیخارا بیلمزسن! ارین گؤزو
وار, گؤرور کی, بو ایش سنین ایشین‌دیر, یا منیم ایشیم‌دیر؟
زیبا خانیم . آي آمان, من اوزومو اولدوررم! آ کیشی, بو لچرین
آغزینا نییه وورمورسان کی, منه بئله بؤحتان دئییر؟..
شؤله خانیم . آ لکته, او منیم آغزیما نییه وورور؟ اگر او کیشی‌دیر,
گرک سنی تیکه-تیکه دوغرایا کی, یاد اوغلان ایله بیر یئرده توتوبدور.
وزیر (زیبا خانیما). البته, سنی گرک تیکه-تیکه دوغراماق!
هله منه بیر مؤحلت وئر کی, اوزومو خانین یانینا یئتیریب سنین جییرگوشن
آخیرینا چیخیم, سونرا سنین حاقیندا فیکیر چکرم. سن عومرونو
یالانچیلیغا صرف ائدیب‌سن!
زیبا خانیم (آجیق‌لی). من یالانچییام؟ دوغرو دانیشان سن‌سن؟
نئجه کی, سؤیله‌دیین ناغیل‌دان معلوم اولدو...
وزیر . ایتیل گؤزومون اونون‌دن, لچر! (زیبا خانیم اوتاق‌دان چیخیر).
شؤله دوغرو دئ, بو ایشدن خبرین وارمی؟
شؤله خانیم . من هرگیز بو خصوصدا تقصیرلی دئییلم!
بو حالدا خاجه مسعود الینده قهوه فینجانی داخیل اولوب وزیرین دال طرفین‌دن عرض ائدیر.
خاجه. آغا, قهوه بویورورسونوزمو؟
وزیر (گئری دؤنوب, الیله قهوه فینجانینا ووروب خاجه مسعودون
اوستونه داغی‌دیر). ایتیل جهنمه, ملون! بو هؤوسلمین دار واختیندا
نه قهوه ایچمک یئری‌دیر! من بو ساعت خان قوللوغونا گئدیرهم.
خاجه مسعود گئری دؤنوب داغیلان قحونی اوستون‌دن سیله-سیله.
وزیر (کسرتی-پریشانلیق‌دان). بویور, تئز منیم قیرمیزی جوببمی
وئرسین‌لر, کحر آتیمی یحرلسین‌لر, ائشیتدینمی؟

خاجه مسعود. ائشیتدیم, آغا, نئجه کی, بویورورسان عمله گلر.
اوندان سونرا وزیر ده چؤله چیخیر.
شؤله خانیم . اللهو اکبر, عجب ایشه راست گلدیم! جانیم قورتولدو,
الله, سنه شوکور! (نیسه خانیم ایچری گیریر) نیسه, قریبه ایش اتفاق
دوشدو; وزیر زیبا خانیمی تئیمور آغا ایله پرده دالی‌سیندا گؤردو.
نیسه خانیم. نه دانیشیرسان؟ زیبا خانیم پرده‌نین دالی‌سیندا نه
قاییریردی؟
شؤله خانیم . بیلمیرم, ائوی ییخیلمیشین قیزی هاچان گلیب اورا گیرمیشدی
کی, منیم جانیم قورتولدو. اما خان بیشک و شوبحه تئیمور
آغانی اولدورجک! اونو قورتارماغا بیلمیرم نه چاره ائدک؟
نیسه خانیم. قورخما, خان تئیمورو اولدوره بیلمز! اما گرک
ایدی بو ایش اولمایایدی; ایندی متلب ئوزاناجاق‌دیر. آنام چاغیریر, گئدک
اونون اوتاغینا و خاجه مسعودو دا گؤندرک خانلیغا, بیر خبر بیلسین.
هر ایکیسی گئدیرلر.
پرده سالینیر
اوچومجو مجلیس
اوچومجو مجلیس لنکران خانینین دیوانخاناسیندا, دریا کناریندا واقئ اولور.
خان تالارین صدرینده, تاخت اوستونده اوتوروبدور; حضوروندا دوروبدور سلیم بعی ائشیک
آغاسی, الینده چوماق و هر ایکی طرف‌دن لنکران بی‌لرین‌دن نئچه‌لری سف چکیب‌لر,
قاپینین آغزیندا فرراشباشی صمد بعی و پیشخیدمتباشی عزیز آغا و بیر-ایکی جاوان
پیشخیدمت
قایم‌دیر و تالارین آلتیندا اریزچی‌لر, یان‌لاریندا نایبی-ائشیک آغاسی قدیر بعی
مونتزیردیرلر. فرراش‌لار دا تالارین آشاغی‌سیندا, قاپینین دالی‌سیندا اوتوروب‌لار.
خان . بو گون چوخ خوش هاوادیر; دیوان‌دان سونرا ایستیرم دریا اوزونده
بیر آز سئیر ائدم, کؤنلوم آچیلا. عزیز آغا, بویور گمیچی‌لره کی,
دریا کناریندا لؤتکه حاضر ائتسین‌لر!
عزیز آ غ آ . باش اوسته.
چؤله چیخیر.
خان . سلیم بعی, دئنن اریزچی‌لری قاباغا گتیرسین‌لر.
ائشیک آغاسی (تالاردان). قدیر بعی, اریزچی‌لری نؤوبت ایله قاباغا
گتیر.
قدیر بییکی اریزچینی قاباغا گتیریر, اریزچی‌لر ایکیقات اولورلار.
اریزچی‌لردن بیریسی . خان, باشینا دؤنوم, عرضیم وار!
خان . کیشی, دئ گؤروم, عرضین ندیر؟
اولیمجی اریزچی . خان, باشینا دؤنوم, بو گون آتیمی چایا
سووارماغا آپارمیشدیم; بیردن علیم‌دن قورتولدو, قاچدی. بو کیشی قاباق‌دان
گلیردی; چاغیردیم, آ کیشی, الله خاطری اوچون بو آتی قایتار. ایلیب یئردن
بیر داش گؤتوروب آتا ساری توللادی, داش آتین ساغ گؤزونه دییب تؤکولدو.
ایندی آت مسرف‌دن چیخیب‌دیر; دیبسینی ایستیرم,وئرمیر; منیم ایله جنگو
جدل ائدیر.
خان (ایکینجی اریزچییه). آ کیشی, بئله دیر؟
ایکیمجی اریزچی . باشینا دؤنوم, بئله دیر, اما من قس‌دن داش
آتمامیشام.
خان . پرپوچ دانیشما; قصد اولماسا نئجه داشی گؤتوروب آتماق اولار.
سنین ده آتین وارمی؟
ایکیمجی اریزچی . واردیر باشینا دؤنوم.
خان (اولینجی اریزچییه). آ کیشی, سن ده گئت, وور بونون آتین بیر
گؤزون چیخارت! "سسینه بیسسی‌نین, ول ائینه بیل-عینی, ول-جوروفه قیساس".٤

بو شوبحه‌لی ایش دئییل, صمد بعی, فرراش‌لاردان بیرینی قوش گئتسین, بولاری حاقلاش‌دیرسین!
صمد بعی باش ووروب آشاغی ائنیر, بیر فرراش قوشوب اریزچی‌لری یولا سالیر, قایی‌دیر.
خان . سلیم بعی, دئ کی, او بیری اریزچی‌لر ایره‌لی گلسین‌لر; تئز اولون, بو گون سئیره چیخاجاغام!
سلیم بعی . قدیر بعی, او بیری‌لرینی ایره‌لی گتیر!
قدیر بعی گئنه ایکی نفر اریزچینی ایره‌لی گتیریر.
خان . آخ, خانلیق, سن‌دن ازاب دونیادا نه وار! هر کس آنجاق اوز اهلی-ایالینین قمین چکیر, من گرک مین-مین آدامین قمین چکم, دردینه یئتیشم. اول خانلیغیم‌دان بو گونه قدر هئچ بیر گون قاپیم‌دان اریزچی‌لری رد ائتممیشم!
سلیم بعی. بو قدر خالقین دعاسی سیزین اجرینیزدیر. حقیقتده بو قدر خالق سیزه ایال حساب اولونور. بو, لنکران ویلایتی‌نین آبادلیغی سیزین عدالتینیزین برکتینده‌دیر.
اریزچی‌لر باش اییر.
اولیمجی اریزچی . خان, باشینا دؤنوم, منیم قارداشیم ناخوش ایدی. دئدی‌لر کی, بو کیشی حکیم‌دیر. گئتدیم, اوچ تومن پول بونا وئریب قارداشیمین اوستونه گتیردیم. بو اومید کی, قارداشیمی ساغالداجاق‌دیر. گلن کیمی قارداشیم‌دان قان آلدی, قانی کسیلن کیمی قارداشیم جانین تاپشیردی. ایندی دئییرم, کیشی, باری پولومو اوزومه قایتار. پولومو وئرمه‌دیی یئتمز, هله دئییر کی, قان آلماسایدی دخی پیس اولاجاقدی; هله گئنه من‌دن ادعاسی وار. دادیما یئتیش, باشینا دؤنوم!
خان (ایکیمجی اریزچییه). جناب حکیم, نئجه قان آلماسایدین دخی پیس اولاجاقدی?
ایکیمجی اریزچی . خان, باشینا دؤنوم, بونون قارداشی مؤحلیک ایستیسقا مرزینه موبتلا ایدی. اگر قان آلماسایدیم, آلتی آیدان سونرا بیشک و شوبحه اولجک ایدی; قان آلماقلا بو کیشی‌نین آلتی آي اونا بیجا خرج و زحمت چکمک‌دن خلاص ائتمیشم.
خان . جناب حکیم, بس سنین حسابینا گؤره گرک بو کیشی گئنه سنه آرتیق ذاد باغیشلاسین?
ایکیمجی اریزچی . بلی, باشینا دؤنوم, بئله دیر, اگر اینصاف ائلسه!
خان (بي‌لره اوزون توتوب). واللاه, بیلمیرم کی, بولارین دیوانینی نئجه کسیم? هئچ بئله چتین داوایا راست گلممیشدیم!
بي‌لردن بیریسی . باشینا دؤنوم, حکیم تایفسی‌نین ائحتیرامی وعجیب‌دیر, خالقین وئجینه گلیرلر. بویور بو کیشییه, اونا بیر خلت وئرسین, اونو راضی ائتسین. خصوصن, بو حکیمی من تانییرام, چوخ هازیق حکیم‌دیر.
خان . اگر او سنین آشنان‌دیر, قوي سن دئین کیمی اولسون. (اوزون اریزچییه چئویریر). آ کیشی, گئت حکیمه بیر چوخا دا وئر, اونو راضی ائله. صمد بعی, بیر فرراش قوش, گئتسین چوخانی آلسین, وئرسین حکیمه.
صمد بعی آشاغی ائنیر. بو حالدا وزیر تؤیشویه-تؤیشویه ایچری گیریر, قلم‌دانین آپاریر قویور خانین قاباغینا.
وزیر . قوربانین اولوم, بس‌دیر دخی منیم وزارت ائتمییم.
منیم قوللوق‌لاریمین اوزی منه یئتیشدی, ایندی وزارتی هر کسه کی, لاییق گؤرورسن, اونا وئر; من باشیمی گؤتوروب بو ویلایت‌دن دربه‌در اولاجاغام!
خان (تعجوبله). جناب وزیر, نه وار, سنه نه اولوبدور? بو نه حالت‌دیر?
وزیر . باشینا دؤنوم, جمعی اولکه‌لرده بو زامانادک سنین عدالتین

دیل‌لرده سؤیلنیر, سنین قورخون‌دان هئچ بیر کیم‌سنه بنده‌لرین‌دن
بیر فقیرین مالینا و ایالینا دست‌دیرازلیق ائده بیلمز. اما سنین
قارداشین اوغلو تئیمور آغا گؤر نئجه سن‌دن بیواحیمه‌دیر کی, گونون
گونورتاسیندا منیم کیمی کیشی‌نین ائوینه گیریب‌دیر کی, اوورتیمه ال ئوزاتسین.
خان (قئیزه گلیب). وزیر, نه سؤیلییرسن؟ تئیمور بو جورتی ائده
بیلرمی؟
وزیر . سنین چؤریین منه قنیم اولسون اگر خیلاف عرض ائدیرهم!
اوزوم گؤزوم ایله گؤردوم; توتدوم کی, ایلییب قوللوغونا گتیرم, علیم‌دن
دارتینیب چیخیب گئتدی.
خان . صمد بعی, بو ساعتدا گئت تئیمورو بورا چاغیر! اما بو
خصوصدا اونا بیر سؤز دئمه! (صمد بعی باش ووروب گئدیر). وزیر, آرام
توت, ایندی بو ساعتدا اونا بیر دیوان ائدرم کی, مجموی-عالمه ایبرت اولار!
وزیر . باشینا دؤنوم, کئچن پادشاه‌لار عدالتین ایجراسیندا اوولاد
و اقربالارینا ترحموم ائتمییب‌لر. خولفایی-ازیموشن٥ اوز اوولادلارینا
خالقین ایالینا کج باخماق‌دان اوترو بازخاستی-شدید ائتمیش‌لر. سلطان
محمود قزنوی٦ بو گونه جورم اوچون موقررب‌لرین‌دن بیریسی‌نین
بوینونو اوز الیله ووردو. اودور کی, موروری-دوحور عدالت‌لری‌نین وصفی
عالمده مزکوردور.
خان . وزیر, ایندی گؤررسن کی, سنین خانین دا بو بابدا خولفالاردان
و سلطان محمود قزنوی‌دن اسکیک دئییل.
بو حالدا صمد بعی تئیمور آغا ایله ایچری گیریر, هر ایکیسی باش اییرلر.
خان (تئیمور آغایا). من سنه بویورمامیشام کی, هئچ واخت خنجر
ایله منیم حضوروما داخیل اولما؟!
تئیمور آغا. من خنجر قورشامامیشام!
خان . منه بئله گؤروندو. خوب, سنین وزیرین هرمخاناسیندا ایشین
نه ایدی؟ (تئیمور آغا باشین آشاغی سالیر). سنین غرضین بودور کی, سنین
کیمی نادوروست قارداش اوغلون‌دان اوترو من ویلایت‌لر ایچینده بدنام
اولام؟ من سنین کیمی قارداش اوغلونو ایستمیرم! تناب! (هامان ساعت
بیر نئچه فرراش اللرینده تیرمه شال حاضر اولورلار). سالین شالی بونون بوینونا,
سورویون آشاغی!
فرراش‌لار شالی سالماغا حاضرلانیرلار, تامام بي‌لرین گؤزو دولور یاش ایله.
ائشیک آغاسی و ه ت آ م آ م بعی ل ه ر . خان, قوربانین اولاق, جاوان‌دیر,
بو سفر باغیشلایین بونون تقصیرینی!
خان . بابام ارواحینا, هرگیز باغیشلامانام. (اوزون چئویریب).
سالین شالی! (فرراش‌لار بیر جوزوی حرکت ائدیرلر; تامام بي‌لر آغلاماق‌دان
اوزلرینی ساخلایا بیلمییب بییختییار اوککولدمیه شوروه ائدیب تورپاغا
دوشورلر, یالواریرلار).
بي‌لر . آمان‌دیر, خان, باشینا چئویر, آناسینین بیرجسی‌دیر. (اوککولدییرلر).
خان . اولماز, اولماز! (قئیزله فرراش‌لارا اوزون توتوب). سالین دئمیرم,
کؤپک ئوشاغی!
فرراش‌لار اللرینده شال, یاویقلاشدیقجا تئیمور آغا جلد الین ئوزادیب دالی‌سیندا سانجیلمیش
تاپانچانی چیخاردیب چئویریر فرراش‌لارا ساری; فرراش‌لار قورخودان هر طرفه سپلنیرلر;
تئیمور آغا آرالیق‌دان چیخیب گئدیر.
خان (دالیسینجا). آي توتون, آي قویمویون گئتسین!
هامی حرکت ائدیر, اما دالیسینجا دوشن اولمور.
خان (آجیقلانمیش, بي‌لره اوزون توتوب). سیزین هئچ بیرینیز منیم
مرحمت‌لریمه لاییق دئییل! بو جوولاغینی نییه قویدونوز گئتدی؟!
(هئچ کس جاواب وئرمیر). صمد بعی!

صمد بعی قاباغا یئرییر.
خان . بو ساعتدا اللی نفر جزایرچی۷ اوزونله گؤتور, تئیمورو هر
یئرده اولسا, آختاریب تاپیب توتون, قولو باغ‌لی بورا گتیرین; تا من اونو اولدورمسم,
اولکه دینجلمز!
سلیم بعی . باش اوسته. (قاپی‌دان چیخیر).
خان (بي‌لره). داغیلین!
بي‌لر داغیلیرلار.
خان . عزیز آغا! (عزیز آغا قاباغا گلیر). لؤتگه حاضردیرمی؟
عزیز آ غ آ . حاضردیر!
خان (آیاغا دوروب). وزیر, سن گئت, آرام توت, قم ائلمه, سنین
قیساسین یئرده قالماز. آل, بو اوزویو ده نیسه خانیما وئر, بو گون مخصوص
اونون اوچون زرگردن گتیرتمیشدیم. و اونو کؤچورمک تداروکونه
مشغول اول; بیر هفته‌دن سونرا گرک‌دیر توي باشلانسین!
وزیر . بلی, فرمانینیزا عمل ائدجیم.
باش ووروب چیخیر. سونرا دا خان عزیز آغا ایله لؤتگیه مینیب دریا سئیرینه چیخیر.
پرده سالینیر

دؤردومجو مجلیس

دؤردومجو مجلیس شؤله خانیمین اوتاغیندا واقئ اولور. شؤله خانیم و نیسه خانیم
قایت نیگارانلیقدا اوتوروب‌لار.
نیسه خانیم. گؤرحسن نه واقئ اولدو؟ خاجه مسعود گلمه‌دی کی,
بیر خبر گتیره; اوریم چوخ ایزتیرابدادیر.
شؤله خانیم. نییه ایزتیرابا دوشورسن؟ سنین سؤزونله خان تئیمور
آغایا بیر ذاد ائده بیلمیجک‌دیر.
نیسه خانیم. دوغرودور کی, بیر ذاد ائده بیلمز اما قورخورام
کی, تئیمور آغا ایله منیم آراما آیریلیق سالا کی, اولومدن بدتردیر.
بو حالدا خاجه مسعود گیریر.
شؤله خانیم . خاجه مسعود, سؤیله گؤرک نه اولدو!
خاجه مسعود. نه اولاجاق! وزیر خانا عرض ائلدی, خان تئیمور
آغانی گتیریب ایستیردی بوغدورسون. تئیمور آغا تاپانچا چکیب فرراش‌لاری
داغیتدی, آرالیق‌دان چیخدی. خان دالیسینجا اللی آدام بویوردو کی, هر یئرده
تاپسالار توتوب قولو باغ‌لی گتیرسین‌لر کی, اولدورسون. ایندی تامام شهری و
ائولری اوندان اوترو آختاریرلار.
نیسه خانیم قوسسه‌دن آه چکیر; بو حالدا قاپی آچیلیر. تئیمور آغا ایچری گیریر.
شؤله خانیم. واي, ددهم واي, سن بورا نئجه گله بیلدین؟
مگر آسلان اوریی یئمی‌سن؟ مگر جانین‌دان قوخمورسان؟
تئیمور آغا (تبسسومله). نه وار کی, جانیم‌دان قورخام؟
شؤله خانیم. نئجه نه وار؟ خان سنی آختاردیر کی, توتدورسون, اولدورسون.
نئجه سن آرخایین بورا گلمی‌سن؟ خاجه مسعود, چیخ چؤله, گؤزتله!
گلن اولماسین!
خاجه مسعود چیخیر چؤله.
تئیمور آغا. سنین خیالینا گلیر کی, من اولوم قورخوسون‌دان
بو گون نیسه خانیمی گؤرمیه گلمیجکدیم? بو باشی قویموشام
اونون ئوغروندا! اما من ایشسیز ده گلممیشم. ایستیرم, بو گئجه
نیسه خانیمی گؤتوروب قاچام. دخی بون‌دان سونرا اونو بورادا قویماق
اولماز! سنین ارین منیم ایله نمکبحراملیق بیناسینی قویوبدور;
من دخی اوز نیشانلیمی اونون الینده قویوب, اوندان سونرا بورا گلیبگئده
بیلمنم?
شؤله خانیم . چوخ یاخشی, من ده بو امره راضییام. اما گوندوز

بورا گلمک خیلاف ایدی. اوزون بیلیرسن کی, زیبا خانیم یوز یئردن
پوسقوچو قویدوروب کی, بیر سببله سنی اولومه وئریب, بیزی بدنام ائتسین.
یاخشیسی بودور کی, ایندی بیر تؤور ایله بورادان ئوزاقلاشیب گئجه‌نین یاری‌سیندا
آت و آداملا داروازا دالی‌سیندا حاضر اولاسان. او ساعتدا من نیسه خانیمی
چیخاریب سنین الینه تاپشیررام, آپارارسان.
تئیمور آغا. نیسه خانیم, راضیسانمی؟
نیسه خانیم. البته راضییام, دخی بون‌دان باشقا چاره قالماییب.
بو حالدا خاجه مسعود قاپی‌دان چیغیریر.
خاجه مسعود. آي آمان, وزیر گلیر!
شؤله خانیم و نیسه خانیم (رنگ‌لری تغییر تاپمیش). واي,
ددهم واي, ننم واي! آمان‌دیر, تئیمور آغا, پرده‌نین دالی‌سیندا
گیزلن, گؤرک بو ظالیمی قایتارا بیلیلیکمی؟
تئیمور آغا (هئچ حالتینه تغییر وئرمییب آرامی-قلب ایله). من
هرگیز دخی او پرده‌نین دالیسینا گیرمیجیم; قوي گلسین منی بوردا
گؤرسون!
شؤله خانیم و نیسه خانیم (اونون آیاغینا دوشوب دیزلرین‌دن
قوجاقلاییرلار, ایزتیراب ایله). اللهی سئویرسن, اوزونو قانا چالخاما!
بابان گورو خاطری اوچون گیزلن پرده‌نین دالی‌سیندا!
تئیمور آغا. هئچ واخت!
خاجه مسعود (گئنه باشین ایچری ئوزادیب). آي آمان, وزیر یئتیشدی!
شؤله خانیم و نیسه خانیم. آي باشینا دؤنوم, بیزه رحم
ائله, بیزه یازیغین گلسین! وزیر بو سفر سنی بوردا گؤرسه, بیز بیشک
اولومه گئدریک!
تئیمور آغا. ه, آنجاق سیزدن اوترو. (گیریر پرده‌نین دالیسینا,
بیر سانییه کئچمیش وزیر ایچری داخیل اولور).
وزیر . یاخشی اولدو کی, سیز هر ایکینیز بورداسینیز. منه وعجیب ایدی کی,
سیز ایله دانیشیق ائدیم. قولاق آسین. شؤ له خانیم, هئچ بیلیرسنمی کی, سنین
باجینی خانا وئرمک ایله نه قدر منیم درجهم و سنین روتبن آرتیق
اولاجاق‌دیر؟ بئله اولان صورتده, آیا سنه لازیم دئییلمی اوز تمیز آدینی
ایتیرمیحسن و دئمسین‌لر کی, خان بو اوورتین باجیسینی آلیر کی, نامحرم‌لر
ایله همیشه آشنالیغی وار.
شؤله خانیم (آرامی-قلب ایله). بویور, گؤرک, من هانسی نامحرم‌لرله
آشنالیق ائدیرم؟
وزیر . مسئله‌ن, تئیمور آغا کی, سنین اوتاغیندا گؤردوم.
شؤله خانیم . آروادین زیبا خانیملا بو پرده‌نین دالی‌سیندا؟
وزیر. دوغرودور, من سنین حاقیندا گومانی-بد ائده بیلمنم;
اولور کی, بو تقصیر زیبا خانیمین اولا; اما بو سؤزلری اوندان اوترو دئییرم
کی, ائله دوروب-اوتورمایاسان کی, سنین خصوصوندا خانا بیر یامان سؤز
دئیه‌لر و نیسه خانیم‌دان دا کؤنلو چیخا; چونکی بو ساعتدا نیسه خانیم‌دان
اوترو بییختییاردیر و منه بویوردو کی, بیر هفتیدک اونون کؤچمک
تداروکونو گؤر! بودور, اونا بیر اوزوک ده پئشکش گؤندریب‌دیر. آل, نیسه
خانیم, تاخ بارماغینا! (اوزویو نیسه خانیمین الینه قویور).
نیسه خانیم. بیر قیز کی, اونون باجیسینین حاقیندا بدگومان
اولالار, خانا لاییق اولماز. بو اوزویو آپار, خانا لاییق بیر قیز تاپ, اونون
بارماغینا تاخ! (اوزویو وزیرین قاباغیندا یئره قویور, چؤله چیخیر).
وزیر (دالیسینجا). قیزیم, من مگر سنین باجین حاقیندا بدگومان
اولورام؟ من بو سؤزلری نسیحت یولونجا اونا دانیشدیم.
شؤله خانیم. اولمازمی بو نسیحت‌لری آروادین زیبا خانیما

وئرحسن؟
وزیر . البته, صاباح اونا بون‌دان قایم سؤزلر دئیجیم.
شؤله خانیم . دخی صاباح نییه, ائله بو ساعتدا گئده بیلمزمی‌سن؟
وزیر. دخی ساعتدا چندان لوزومو یوخدور. اوندان اوترو کی, تئیمور
آغا فرض اونون سئوگیلیسی ده اولموش اولا, اوز جزاسینا یئتیشدی, یا تاپیلیب
اولومه گئدجک, یا دا بو ویلایت‌دن دربه‌در دوشجک‌دیر. بون‌دان
سونرا بو خصوصدا هئچ ذاد دانیشماق لازیم دئییل. نیسه خانیمین کؤچمک
تداروکونه گرک مشغول اولماق.
شؤله خانیم. گئت آنامین اوتاغینا, بو سؤزلری اونا دانیش; بو
منیم ایشیم دئییل.
وزیر . گئت آنانی بورا چاغیر, بوردا دانیشاق.
بو حالدا قاپی آچیلیر, پری خانیم و نیسه خانیم ایچری گیریرلر.
وزیر . عجب اولدو گلدین. بویور اوتور!
پری خانیم . آ قادان آلیم, اوتورماق واختی دئییل, گئنه علیم‌دن
چیخیب گئدرسن. سؤزومه قولاق آس. او قدر شوغلون وار کی, سنی گؤرمک
اولمور.
وزیر . بلی, اللخصوص بو گون‌لرده هئچ بیر ماجالیم یوخ ایدی. دئ
گؤروم, آنا, متلبین ندیر؟
پری خانیم . آ قادان آلیم, بیر جوزوی متلب‌دیر. گئتمیشدیم فالچی
قوربانا دعا یازدیرماغا کی, الله سن قیزیم شؤله خانیم‌دان بیر اوغلان
کرامت ائلسین. فالچی دعانی یازیب بویوردو کی, گرک وزیرین باشینین اوچ
آغیری بوغدا سمنی قویوب فوقرایا پایلایاسان. ایندی گرک سنین باشینین
اوچ آغیرینی توتام, سمنی واختی کئچیر.
وزیر . عجب تکلیف ائدیرسن, آنا! منیم باشیمی نئجه چکیب آغیرینی
توتاجاقسان, مادام کی, باشیم بدنیمده‌دیر.
پری خانیم . آ قادان آلیم, چوخ آسان ذاددیر. فالچی تؤورونو اویردیب‌دیر.
بیر درین قاب قویاریق باشینا, اگر باشین تامام اولا سیغسا, اونون
دولوسو بوغدا او باشین آغیری‌دیر. نیسه خانیم, او بادیانی بورا گتیر!
نیسه خانیم گئدیب قاپینین دالی‌سیندا خاجه مسعود حاضر ائلمیش بیر کیچیک بادیانی
گتیریر. پری خانیم تئز آرامی-قلب ایله وزیرین پاپاغین قال‌دیریر.
وزیر . اگرچی ناموناسیب تکلیف‌دیر, اما موزاییقه یوخدور; نئجه
کی, دئییب‌لر عمل ائله, تاکی الله شؤله خانیمین آرزوسون بیتیرسین.
پری خانیم . بلی, قادان آلیم. نیسه خانیم, بادیانی قوي باشینا!
نیسه خانیم بادیانی گئي‌دیریر. بادیا وزیرین قاشینا قدر گیریب آشاغی گئتمیر. نیسه
خانیم ذور ائدیر.
وزیر . آي آمان, بورنوم ازیلدی! نه قاییریرسان, یاواش! (ایکی اللی
بادیانی قال‌دیریر).
پری خانیم (تئز). آ قیز, او بؤیوک بادیانی گتیر.
نیسه خانیم یوبوروب تئز بؤیوک بادیانی گتیریر.
وزیر . آي آنا, اللهی سئویرسن, اولمازمی بو ایش اوزگه واختا قالا؟
ایندی سنینله وعجیبی دانیشاسی متلبیم وار.
پری خانیم . اولماز, واختی کئچر, آ قادان آلیم! اینجیمه, بیر دقیقلیک
ایشدیر. بیز ده سن‌دن اوترو چالیشیریق! (آغلاماق حالیندا). بس بو
آخیر عومرومده سن روا گؤرورسن کی, من شؤله خانیمین قوجاغیندا اوغول
گؤرمییم اولوم؟ (گؤزون یاشلا دولدورور, نیسه خانیما اوزون توتور).
آ قیز, قوي بادیانی, اول‌دن گرک بونو گتیریدین.
نیسه خانیم بادیانی قویور, بادیا وزیرین لاپ بوغازینا کئچدیکده, پری خانیم تئز شؤله
خانیما پرده ساری ایشاره ائدیر. شؤله خانیم آحسته پردنی قالخیزیب, تئمور آغانی چیخاریب

قاپییا ساری اوتورور. تئیمور آغا قاپی‌دان رد اولدوقدا نیسه خانیم بادیانی قال‌دیریر.
وزیر . آنا, ایندی اوتور سنینله سؤز دانیشاجاغام.
پری خانیم . باش اوسته, اوغول!
ایستیر اوتورسون, بو حالدا هیتده چوخ قالماقال سسی گلیر. بیر دقیقه چکممیش
تئیمور آغا الینده تاپانچا اوتاغا داخیل اولور. وزیر اونو گؤرن کیمی باشلاییر تیترمیه.
تئیمور آغا. منیم آتامین یاخشیلیق‌لاری سنه حرام اولسون!
آخیر هئچ ناحاق یئره منی اولومه وئرمک ایستیرسن؟ من اول سنی
اولدورممیش اوزوم اولمنم.
تاپانچانی قالخیزیر وزیر طرفینه. شؤله خانیم دوشور اونون آیاغینا, یالواریر.
شؤله خانیم . آمان‌دیر, تئیمور آغا, تممول ائت, ال ساخلا!
تئیمور آغا ال ساخلاییر. بو حالدا صمد بعی بیر نئچه جزایرچی ایله اوتاغا داخیل اولور,
قاپی آغزیندا دورور.
تئیمور آغا. صمد بعی, غرضین ندیر؟
صمد بعی. آغا, بیز سنین آتان و اوزون نؤکرییک. بیزیم حددیمیز
ندیر کی, سنه ترکی-ادبلیک ائدک؟ اما اوزون بیلیرسن کی, خانین
بویروغودور, گرک سنی اونون یانینا آپاراق.
تئیمور آغا. منی دیری اونون یانینا آپارا بیلمزسینیز! مگر
منیم باشیمی آپارارسینیز. باشیم دا آسانلیقلا اله گلمز! بیسمیللاه,
اگر هونرینیز وار, آیاق ایره‌لی قویون. (تاپانچانی یوخاری قالخیزیر).
صمد بعی. آغا, فرض ائله کی, اونون ایله اولدوردون بیر آدامی; منیم
ایله اللی جزایرچی وار, بولاری کی, قیریب قورتارا بیلمزسن؟ بو حرکت‌لر
نه لازیم‌دیر؟ اینانین کی, خان عهد ائدیب‌دیر سیزه بیر ذاد ائتمسین.
تئیمور آغا. منیم هرگیز اونون عهدینه اعتباریم یوخدور. او
هانسی عهدین اوستونده دوروبدور کی, اونا اینانماق اولار؟ سؤز اودور کی, دئدیم.
بو حالدا هیتده دوباره قالماغال قوپور. سلیم بعی ائشیک آغاسی, تئیمور آغانین
سود قارداشی رضا ایله ایچری گیریر.
سلیم بعی. صمد بعی, گئری چکیل! تئیمور آغا, باشین ساغ اولسون!
عمین خان دریا اوزونده سئیره چیخمیشدی, قفلتن برک کولک اسیب,
لؤتگه چئوریلیب, خان دریایا قرق اولوبدور. ایندی خالق خانلیق ایمارتی‌نین
اطرافینا جمع اولوب اوزلرینه خان ایستیرلر. تشریف گتیرین!
تئیمور آغا. رضا, بئله دیرمی؟
ری ذ آ . بلی, باشینا دؤنوم, بئله دیر! بویورون گئدک! (بو حالدا
وزیر و صمد بعی یئرییب تورپاغا دوشورلر, یالواریرلار). آغا, بیزی باشینا
چئویر!
تئیمور آغا. صمد بعی, سن دور گئری چکیل! (صمد بعی قالخیب
گئری چکیلیر. تئیمور آغا وزیره). ایندی سنه معلوم اولسون کی, منیم
سنین ائوینه گلمییم اوندان اوترو ایدی کی, من سنین بالدیزین نیسه
خانیما تششوق یئتیریب اللهین امریله اونو آلماغا طالب ایدیم. اما
چونکی سن بیر پارا آرزولارین خاطری اوچون اونو خانا وئرمک فیکرینه دوشموشدون,
اونا گؤره بو امری سنه بیل‌دیرمک مومکون اولموردو و او
جهت‌دن سن بیر پارا گومانی-بد منیم حاقیمدا ائدیب منیم اولومومه
چالیشیردین! اما جانبی-اقده‌سی-ایلاهی دوغرویا یار اولوب, سنین
مورادین عکسی اوز وئردی. ایندی من تقصیرین‌دن کئچیب سنی بیلکوللییه
باغیشلاییرام و اگرچی سنی اوز صیفت‌لرینه گؤره دخی شوغلی-وزارتده
باقی قویا بیلمنم. لاکین بون‌دان سونرا موداممول-حیات من‌دن
وظیفه‌خار اولوب, کامالی-آساییشده گوزران ائدجک‌سن. نیسه خانیمی
کؤچورمک تداروکونه مشغول اول کی, بیر هفته‌دن سونرا گرک‌دیر کی, توي
باشلانسین. آنام پری خانیم, باجیم شؤله خانیم, خوداحافیز!

پری خانیم و شؤله خانیم . آغا, الله سنین اومور و دؤولتینی
ضیاد ائلسین, یوز ایل خانلیق ائدحسن!
تئیمور آغا بیلر ایله اوتاق‌دان چیخیر, وزیر حیرتله باخماقدا قالیر.
ج ه ذ آ ای ر چ ای ل ه ر (قیشقیریر). تئیمور خان ساغ اولسون!
پرده سالینیر
تامام اولور
سرگذشتی-مردی-خصیص
(حاجی قارا)
تمثیلی-گوزاریشی-عجیب کی, کئیفیییتی بئش مجلیسده
بیان اولوب ایتمامه یئتیر.
افرادی-اهلی-مجالیس

اولیمجی مجلیس

اولیمجی مجلیس واقئ اولور حیدر بیین اوباسین‌دان کنار بیر بؤیوک پالید آغاجینین
دیبینده, آیدینلیق گئجده. سفر بعی قیوراق گئیینمیش, یاراق‌لی-اسباب‌لی اوتوروب داش
اوسته, حیدر بعی قاباغیندا هابئله یاراق‌لی-اسباب‌لی, قیوراق گئیینمیش ملال ایله دانیشیر.
حیدر بعی. پروردیگارا, بو نئجه عصردیر? بو نئجه زمانه‌دیر?
نه آت چاپماغین قیمتی وار, نه توفنگ آتماغین حؤرمتی وار!
صاباح‌دان آخشامادک, آخشام‌دان صاباحادک آرواد کیمی دوستاق آلاچیغین
ایچینده اوتوراسان. دؤولت دخی هاردان اولسون, پول هاردان اولسون? آه,
کئچن گون‌لر! کئچن دؤورلر! هر هفته‌ده, هر آیدا بیر کاروان چاپماق
اولوردو, بیر اوردو داغیتماق اولوردو. ایندی کاروان چاپماق اولور, نه
اوردو داغیتماق اولور. نه قیزیلباش دؤیوشو وار, نه اوسمان‌لی دؤیوشو وار.١
اگر قوشونا گئتمک ایستحسن ده گرک آنجاق چیلپاق لزگی‌لرین اوستونه
گئدحسن.٢ اگر یوز مین زحمتله بیریسینی داغلارین دلیک-دئشیین‌دن
چیخارتسان, بیر داغارجیق, بیر کورک‌دن باشقا الینه بیر ذاد دوشمیجک.
حیدر بعی
عسگر بعی
سفر بعی
سونا خانیم - حیدر بیین آداخلیسی.
تئیییبه خانیم - سونا خانیمین آناسی.
حاجی قارا - سؤودگر.
توکز - اونون آروادی.
بدل - اونون اوغلو.
کرمه‌لی - اونون نؤکری.
خوداوئردی - مؤذن.
اوحان - قاراوول‌لارین یوزباشیسی.
سرکیس, قهرمان, کاراپئت و باشقا
آلتی قاراوول.
مکرتیچ و آراکئل - توغ اکینچی‌لری.
موروو.
ناچالنیک .
خلیل - یوزباشی, موروو یانیندا.
مورووون و ناچالنیکین عمله‌سی.
یاساوول.
هانی قیزیلباش و اوسمان‌لی دؤیوشو کی, تامام قاراباغی قیزیل-گوموشه
بویادی? آسلاندوزون چاپقینین‌دان ایندییدک ده چوخ ائولر آباددیر.
عمیراسلان بیین اوولادی گئنه دونن ده آغجابدی بازاریندا دده‌لری
عثمانلیدا قسب ائتدیی گوموش رخت‌لردن ساتیردی‌لار. بیر بئله دؤیوش

اولسون, هامی‌دان ایره‌لی دسته باشیندا گئدن من اوللام! بیر هونر گؤستررم
کی, روستمی-داستان۳ دا گؤستردمیش اولا! منیم ایشیم بودور!
نه کی ناچالنیک چاغییرب دئییر: حیدر بعی, راحت دور-اوتور, قولدورلوق
ائتمه, یول کسمه, اوغورلوغا گئتمه! پئشیمان اولدوم دئدیم کی, ناچالنیک,
بیز ده بو امره راغیب دئییلیک, اما سیزه لازیم‌دیر کی, بیزیم کیمی نجیب
کیم‌سنه‌لره بیر چؤرک یولو گؤسترسینیز. قولاق آس, گؤر منه نه جاواب
وئردی: حیدر بعی, جوت اک, باغ بئجر, آلیش-وئریش ائله. گویا کی, من
بانازور ائرمنیسییم کی, گرک گوندوز آخشامادک کوتان سورم, یا
لمبرانلییام کی, قورد بسلیم و یا لکم کی, کندلرده چرچیلیک
ائدم. عرض ائلدیم کی, ناچالنیک, هئچ واخت جاوانشیردن کوتانچی و
کومچو گؤرونمییب! منیم آتام قوربان بعی اونو ائتمییب; من کی
اونون اوغلو حیدر بیم, من ده ائتمیجیم! قاشقاباق‌لی اوزون
چئویریب آتین سوردو.
سفر بعی . بو سؤزلردن فایدا یوخدور. هر کس هر نه دئییر,
دئسین: اوغورلوق ات یئمییب, آت مینمین‌دن سونرا دونیادا گزمیین
نه لذظتی وار? گئجه کئچدی, عسگر بعی بیلمیرم نییه یوباندی! ها,
اودور گلیر!
بو حالدا عسگر بعی یئتیشیر.
عسگر بعی . حیدر بعی, من ده حاضرام. گئدیرسینیز, بیسمیللاه,
یولا دوشک. نییه بئله قمگین و فیکیرلی گؤروکورسن?
حیدر بعی. آ کیشی, بیلمیرم هانسی آغزی داغینیق ناچالنیکه
منی نیشان وئریب‌دیر. ماهالی گزمیه چیخمیش ایمیش. بو گون اوبانین قیراغیندا
اوتنده منی چاغیریب دئییر کی, حیدر بعی, قولدورلوق, اوغورلوق
ائلمه!
سفر بعی . یعنی آجین‌دان اول!
حیدر بعی. البته, ائله دئمک‌دیر! گویا کی, بوتون قاراباغدا
- دانا-دولوق اوغروسو بیر حیدر بي‌دیر! اگر او ال چکسه, اولکه فاراغات
اولور. دانا-دولوق اوغورلاماق دا بیزه چتین اولوبدور. ایندی متتل قالمیشام:
اگر قیزی گئدیب گؤتورسک, قورخورام آتا-آناسی شیکایت ائده:
گرک گئنه تزه‌دن قاچاق اولام.
عسگر بعی. حیدر بعی, تامام قاراباغ بیلیر کی, او قیزی آتاآناسی
سنه وئریب‌لر; بیلمیرم گؤتوروب قاچماغینا سبب ندیر?
حیدر بعی. سبب اودور کی, پول تاپمیرام خرجین چکیب, تویون
ائدیب گتیرم. اوندان اوترو سفر بعی مصلحت گؤرور کی, گؤتوروب قاچیم,
توي خرجی آرالیقدا ایتسین. اما بو ایش منه اولوم‌دن بئدتر گؤرونور کی,
دئیجک‌لر: قوربان بیین اوغلو پول تاپمادی توي ائده, نیشانلیسینی گؤتوروب
قاچدی. چون سفر بعی دئدی کی, قورخون‌دان بو بحاننی گتیریرسن, اونون
اوچون آجیغا دوشوب سنی چاغیرتدیم کی, سن ده منه یولداشلیق ائدحسن.
سفر بعی. منیم اوچون تفاووتو یوخدور! منیم یانیمدا
ئوف-توف ائلدین کی, ایکی ایلدیر آداخلینی توي ائدیب گتیره بیلمیرسن. من دئدیم
کی, ایستیرسن گلیم, گئدک قاچیراق, گتیرک! ایندی اوزون بیل!
عسگر بعی. حیدر بعی, نییبت‌دن دوش! منه بیر اون بئش گون
مؤحلت وئر, من سنه توي خرجی حاضر ائدیم; عقل‌لی-باش‌لی توي ائله, آداخلینی
گتیر!
حیدر بعی. توي خرجینی هاردان حاضر ائدجک‌سن?
عسگر بعی . اون بئش گوندک تبریزه گئدریک, قاییداریق, قاچاق
مال گتیرریک, بیره بیر قازاناریق; اونون قازانجی ایله تویونو ائلرسن!
حیدر بعی. آوازین یاخشی گلیر, اوخودوغون قوران اولسا! مگر

تبریزده موفته مال تؤکوب‌لر, گئدیب ییغیش‌دیریب گتیرک, گلک؟
عسگر بعی . البته, موفته مال هاردا ایدی; پول ایله ساتین آللیق.
حیدر بعی. عجب دانیشیرسان! من پولو هاردان آلیم؟
عسگر بعی. مگر منیم اوزومون پولوم وار؟ من دئدییم
بودور کی, حاجی قارا آغجابدیلی‌دن کی, سؤودگر و دؤولت‌لی کیشی‌دیر, پول
گؤتورروک, گئدریک, مال گتیرریک, ساتاریق, اونون پولونو اوزونه رد
ائدریک, قازانجی بیزه قالار.
حیدر بعی. حاجی قارا, دئییرلر, چوخ خصیص‌دیر. او, آداما پول
وئرر؟
عسگر بعی . من اونون اوزونو ده توولاش‌دیریب اوزوموزه شرعیک ائده
بیللم. تاماحکار آدامدیر; اوندان اوترو بیزه ده پول وئرر, اوزو ده بیزیم
ایله گئدر.
حیدر بعی. یاخشی, اگر اوزونه گومانین گلیرسه, من راضییام.
اما گرک‌دیر اول بیر قیز ایله گؤروشوب احوالاتی بیل‌دیرهم, چونکی سؤز
وئرمیشم, بو گئجه منی گؤزلویور.
عسگر بعی و ه سفر بعی . چوخ عجب, چوخ گؤزل!
حیدر بعی. دی, بس سیز گئدین, سونرا من گللم, سیزینله گؤروشرم,
برابر گئدریک حاجی قارانین یانینا.
عسگر بعی و سفربي. سلامات اول, گئدیریک. اما صوبح
تئزدن گل (گئدیرلر).
بو حالدا مجلیس دییشیلیر. ئوزاقدا بیر آلاچیق گؤرونور. آلاچیق‌دان اون قدم کنار,
کولون دالداسیندا سونا خانیم قشنگ سفر پالتارینی گئیمیش, اپیک چادیرشبی باشیندا, او
یانا-بو یانا باخیر, قالخیر, اوتورور.
سونا خانیم. الله گؤرحسن گئنه نه اولدو, گلمه‌دی؟ گئجه یاری‌دان
اوتوبدور, هله ایندییدک گؤرونمییر. دان یئری آغاریب, صاباح ایندیجه
آچی‌لار, بیلمیرم نئجه ائدیم? بیر آزاجیق دا گؤزتلییم, اگر گلمسه,
چاره یوخدور, گرک آلاچیغا قاییدام! (قالخیر آیاغا, او یانا-بو یانا
باخیر). خئیر گلمه‌دی! یقین کی, دخی گلمز. شکک یوخدور کی, گلمیجک!
گؤرحسن گئنه هانسی دلی قودورموشا راست گلدی, توولاییب آت, مال
اوغورلوغونا گؤتوروب گئتدی, یوخسا بو واختادک گرک ایدی گلیدی, اوحدسین‌دن
گله بیلمیرم. اگر بو سفر ده تانییالار, گرک گئنه تزه‌دن
قاچاق اولا, منیم گونومو قارا ائده. گئنه ایکی ایل ائوده منی دوستاق
ائیلییه.واللاه, دخی گؤزلمنم! هئچ واخت دخی اونون یولوندا بو
قدر اوتورمانام, گئدرم اوزگسینه! اونون فیکری بودور کی, آتام ائوینده
منیم بیرچییمی آغاردا (اوتورور یئره, سونرا). ائه, نه وسوسه‌لر
گلیر کؤنلومه! اینشاللاه گئتمز, منه آند ایچیب‌دیر کی, سنی آپارادک
هئچ بیر قوزو اوغورلوغونا دا گئتمنم. شکسیز, یوبانماغینا باشقا
سبب وار. آخ, ایندی بو کولون دالین‌دان قولاق آسیب ائشیدیدی کی, من
دئییرم, گئدیرهم اوزگسینه, گؤرحسن اینانارديمی؟ البته, اینانمایاجاق‌دیر,
چونکی بیلیر یالان دئییرم. هؤوسلم داراليب, آغزیما گلنی
سؤیلییرم. بيي, شیققیلتی گلیر.
بو حالدا کولون دالی‌سین‌دان حیدر بعی آتلی اوزه چیخیر, آتدان ائنیر.
حیدر بعی. سونا خانیم! سونا خانیم!
سونا خانیم. حیدر سن‌سن؟
حیدر بعی. منم!
سونا خانیم. یالقیزسان؟ بس هانی یولداش‌لارین؟
حیدر بعی. یولداش‌لاریم یوخدور, یالقیز گلمیشم.
سونا خانیم. بو نه سؤزدور دئییرسن؟ یالقیز نییه گلیب‌سن؟

آتام دا, قارداش‌لاریم دا آلاچیقدا یاتیرلار, بئله کی, گئج گلیب‌سن, ایندیجه
صاباح آچیلاجاق, منی آلاچیقدا گؤرمییب دویاجاق‌لار, شکسیز, دالیمجا
آتلانیب, آتین ایزیله گلیب منی الین‌دن آلاجاق‌لار. سونرا دخی منیم
اوزومو قییامتدک گؤرمزسن!
حیدر بعی. هله سنی آپارماغا گلمیشم, قورخما!
سونا خانیم (قئیز ایله). نئجه آپارماغا گلمیشم? نه سؤیلویورسن?
حیدر بعی. باشقا مصلحت وار, قولاق آس!
سونا خانیم. هئچ مصلحت یوخدور! آتی بری چک, گئدجیم!
دخی منی آلاچیغا قاییدا بیلمنم!
حیدر بعی. بیر دایان, سؤز دئییرم!
سونا خانیم (آتین جیلووون‌دان یاپیشیب). قولاق آسمیرام. هله
اوزنگینی باس, سؤزونو یولدا دئیرسن!
حیدر بعی (اونون قولون‌دان توتوب). آ قیز, بیر گؤر نه دئییرم!
آخیر تلسمه!
سونا خانیم. صاباح آچیلیر. دایانماق واختی دئییل. سؤزونو سونرا دئ!
حیدر بعی. آ قیز, بئله پول تاپمیشام! عقل‌لی-باش‌لی, ائللر عادتینجه
توي ائدجیم. دخی سنی نییه گؤتوروم قاچیم? سنی کی, علیم‌دن
آلان یوخدور?
سونا خانیم. یالان دئییرسن? پول تاپان بو ایکی ایلده تاپاردی. من
توي ایستمیرم. ائله تویسوز گئدجیم. قوشولوب قاچان اولکده کی, بیر
من دئییلم; گونده یوزو قوشولوب قاچیر. نه آییب-ذاددیر? اییرمی قیزدان
بیریسینه توي اولمور.
حیدر بعی. آ جانیم, او قوشولوب قاچان‌لارین آتا-آناسی وئرمیر,
قیزین دا چاره‌سی کسیلیر, قوشولوب قاچیر. آخیر سنین آتان-آنان کی, سنی
منه اوزلری وئریر. دئمزلرمی, ئوتانماز, دخی بو نه حرکت ایدی ائتدین,
بیزی روسواي ائلدین? اوندا نه جاواب وئررم?
سونا خانیم (بیر آز فیکیر ائدیب). پولو هاردان تاپیبسان?
حیدر بعی. دی, بیر یئره اوتور, قولاق آس, دئییم کی, هاردان
تاپمیشام.
سونا خانیم (یئره اوتورور). یاخشی, سؤیله گؤروم!
حیدر بعی. سن بیلیرسنمی کی, قاچاق مال نئجه باحادیر, نئجه
قازانجلیدییر?
سونا خانیم. قاچاق مال ایله نه آلیب-وئرجیین وار? سؤودگر
کی, دئییل‌سن, بو حساب‌لاری یوخلورسان? دئ گؤروم, نه قدر پول تاپیبسان?
حیدر بعی. آخیر بیر قولاق وئر, گؤر نه دئییرم! روس فیرنگ
چیتینی قاداغان ائدیب‌دیر; هئچ کس قورخودان گئدیب گتیره بیلمیر; مگر
هاندا بیر رشید و قوچاق آدام جورت ائدیب بیر یوک, ایکی یوک چیزاردا بیلیر.٤
سونا خانیم. آ کیشی, منیم نه وئجیمه کی, روس فیرنگ مالینی
قاداغان ائدیب‌دیر? الله وارا یئرلی-دیب‌لی چیت گئیمیی خالقا قاداغان
ائده! سؤزونو دئ گؤروم; پولو کیم‌دن آلدین?
حیدر بعی. آ قیز, قویمازسان, بیر سؤزومو تامام ائدم? اما
بورانین خالقی بئله فیرنگ چیتینه هریس‌دیر کی, اونو گؤرن آل-یاشیلین اوزونه
باخمیرلار? عسگر بعی دئییر کی, همی ئوجوزدور و همی گؤیچک‌دیر, همی
ده رنگی سولمور. آروادلار بئله چیت‌لردن اوترو بییختییاردیرلار. هئچ روس
چیتینی تانیمیرلار.
سونا خانیم. آخیر منه نه, فیرنگ چیتی, یا روس چیتی? ایکیسی ده
جهنم اولسون! سؤزونو دئ!
حیدر بعی. بئله , ناچالنیکین آروادی دا, دئییرلر, ارین‌دن خلوت

همیشه فیرنگ چیتی آلیر گئییر, حاجی عزیز بو یاخیندا اییرمی تومنلیک
فیرنگ چیتی ساتیب‌دیر.
سونا خانیم. جهنمه ساتسین, گورا ساتسین! بیلمیرم چیت سؤزو
هارادان بونون بئی‌نین دوشوبدور! حیدر, آغلین چاشیب? نلر سؤیلورسن?
حیدر بعی. هر نه ایسه, باشا دوشورسنمی کی, بوردا فیرنگ چیتی
نئجه عزیزدیر?
سونا خانیم. نییمه گرک‌دیر کی, باشا دوشوم? فیرنگ چیتی آلیبساتانام?
حیدر بعی. چوخ یاخشی, دی اوندا قولاق آس. من بیر یول گئدیب
فیرنگ چیتی گتیریب سؤودگرلره وئرسم, ایکی تویون خرجی چیخار!
سونا خانیم. ائله بایاق‌دان بری هیققانا-هیققانا بونو دئیجکدین?
باراکاللاه! من ده دئییرم کی, بس اوغلان دوغرودان پول تاپیب‌دیر.
فیرنگ مالی دئیحسن چؤلده ایمیش, بو گئدیب ییغیش‌دیریب گتیره! دور
آیاغا گئدک, بس‌دیر, ایندیجه صاباح آچی‌لار!
ه ائ ي د ه ر بعی . پول تاپمیشام, یالان دئمیرم!
سونا خانیم. پول تاپیبسان, تویونو ائله! دخی فیرنگ مالینا نییه
وئریرسن?
حیدر بعی. آخیر بورج آلمیشام, بو شرط ایله منه وئریر کی,
فیرنگ مالی گتیرم, قازانجینی یاری بؤلک. یوخسا وئرمز کی, توي ائدیم!
سونا خانیم. من ائله قازانج ایله توي ایستمیرم, دور گئدک!
اگر فیرنگ مالیندا بئله قازانج وار, دخی پول ییه‌سی سنینله نییه
بؤلور? گئدیب اوزو گتیریب هامی خئیرینی اوزو گؤرسون.
حیدر بعی. اوزو سؤودگر, تاجیر کیشی‌دیر; منیم کیمی آداما
یاناشماسا, نکاره‌دیر کی, آرازین او تایینا آیاق باسا بیل? کازاک‌لار
اونون توکون دیدرلر.
سونا خانیم. کازاک‌لار سنین ده توکونو دیده بیلمزلرمی?
حیدر بعی. من اوغورلوغا, قولدورلوغا گئتمیش آدامام. یوز
تولکو فننی بیلیرم. کازاک‌لارین گؤزونه گؤروکرممی کی, منیم توکومو
دیده‌لر?
سونا خانیم. سن ائله اوغورلوغا, قولدورلوغا دا گئدنده دئییردین
کی, منی گؤرن, تانییان اولماز; اما گئنه گؤروردولر, تانییردی‌لار. ایکی
ایل قاچاق گزیب ائو اوزو گؤرمه‌دین. ایندی اوزه چیخیبسان, ایستییرسن گئنه بیر
ایش توتاسان, قاچاق اولاسان, منی آغلییا-آغلییا قویاسان? من راضی دئییلم!
دور گئدک, من توي ایستمیرم!
حیدر بعی. دئیک کی, توي ایستمدین, آخیر گرکمز منیم
بیر قازانج یولوم اولا? چؤرک ایستمزسنمی?
سونا خانیم. الله کریم‌دیر, آج کی قالمایاجاغیق ?
حیدر بعی. نئجه آج قالمنیق? دئییرسن, اوغورلوغا گئتمه,
قولدورلوغا گئتمه, چؤرک باجادان کی دوشمز!
سونا خانیم. صاباح آچیلیر. هله دور گئدک! منی آپار ائوینده
قوي, ایکی هفته‌دن سونرا ایستیرسن گئت قاچاق مالا!
حیدر بعی. چونکی روسخت وئریرسن, ایکی هفته آتان ائوینده اوتور,
اگر سونرا سنه توي ائدیب آپارماسام, من‌دن اسکیک آدام یوخدور!
سونا خانیم. ایستمیرم! ایستمیرم! من ایندی گئدجیم! دور
گئدک! (قالخیر آیاغا).
حیدر بعی. بئله باشینا دؤنوم, قادان آلیم, آیاغین‌دان اوپوم,
یالواریرام, ایکی هفته صبر ائت! ایکی هفته‌دن سونرا واللاه توي ایله سنی
آپاررام. سنی تویسوز آپارماق منه اولوم‌دن بدتر گؤرونور. آتانانان
یانیندا منی خجیل ائلمه!

سونا خانیم. ایکی هفته صبر ائلمک جهنم ازابین‌دان آرتیق‌دیر.
دخی دایانا بیلمنم, دور گئدک!
حیدر بعی. اللهی سئویرسن, سؤزومه قولاق آس!
سونا خانیم (باشلاییر آغلاماغا). حیدر, گؤروکور کی, من‌دن
سویوموسان?
حیدر بعی. سونا خانیم, اوریمی داغلاما! چونکی تابلاشا بیلمیرسن,
آتی مین, گئدک.
سونا خانیم ایستیر آیاغین اوزنگییه قویا, بو حالدا دان یئری آغاریب. سونا خانیمین
آناسی تئیببه خانیم آلاچیق‌دان چیخیر, چاغیریر.
تئیببه خانیم. سونا, سونا, سونا هوي!
سونا خانیم. واي, ددهم, واي, آنام چاغیریر, دخی گئده بیلمنم
(تئز قیسیلیر یئره).
ه ائ ي د ه ر بعی . آ قیز, بس من نئجه ائدیم?
سونا خانیم. دخی بوردا دورما, گئت! آنام ایندیجه بو طرفه
گلیر!
حیدر بعی. ها واخت بس گلیم?
سونا خانیم. هئچ واخت, گئت, دخی منی گؤرمزسن!
حیدر بعی. سونا, سؤزونو دییش, یوخسا بو خنجری چاخارام
اوریمین باشینا, اوزومو اولدوررم!
سونا خانیم. یوخ, یوخ, اللهی سئویرسن! گئت قاچاق مالا, سونرا
گل, تویونو ائله! گئت, گئت, آنام سنی گؤرمسین!
حیدر بعی (اونون بوینون قوجاقلاییب اوزون‌دن اوپور). بو ساعتدا
گئدیرهم, قادان آلیم, درد ائلمه, باخ اوزون ایزن وئردین!
تئیببه خانیم. آ قیز, سونا, هارداسان?
حیدر بعی تئز آتی مینیب تلسیک ئوزاقلاشیر.
سونا خانیم. آي آنا, بوردایام, گلیرم.
تئیببه خانیم (یاخینلاشیب). آ قیز, چؤلده نه قاییریرسان بو
قدر واخت?
سونا خانیم. آي آنا, گوندوز بوردا خالچا سالیب اوتورموشدوم.
گئجه یادیما دوشدو کی, خالچا بوردا قالیب‌دیر. یئردن قالخیب گلدیم گؤتوروم
کی, تئزدن سیغیرچییا, بوزووچویا راست گلیب آپارماسین. خالچانی
گؤتوروب گلیردیم, باشماغیمین تایی آیاغیم‌دان سوروشوب چیخدی, قارانلیقدا
آختاریرام, تاپمیرام (اییلیب باشماغین آختاریر).
تئیببه خانیم. آیاغیین دوز یئره باسا بیلمیرسن? هانسی طرفده
دوشدو?
سونا خانیم. ائله بوراداجا دوشدو ائي (الین یئره سورتور).
تئیببه خانیم (یئره اییلیب). بس هانی, اگر بوردا دوشوبدور?
سونا خانیم. باخ, بودور, تاپدیم (باشماغین تایین الینده گؤستریر).
تئیببه خانیم. دی گئي آیاغینا, گئدک!
سونا خانیم باشماغی گئییب آناسی ایله گئدیر.
پرده سالینیر

ایکیمجی مجلیس

ایکیمجی مجلیس آغجابدی کندینده واقئ اولور. بازارین بیر کونجونده تیکیلمیش دوکانین
ایچینده قدک‌دن, بئزدن, شیله‌دن, آلچاق چیت‌لردن تؤکولوبدور. حاجی قارا یاریم
آرشین الینده بیکئف اوتوروبدور.
حاجی قارا . الله کسسین بئله بازاری! بئله آلیش-وئریشی! ایت اوغلو
قدک, شیله وئره‌نین علی قورغوشون ایمیش! اوچ آیدیر قالاداه آلمیشام, گتیریب
بئش توپ ساتمامیشام! هئچ کس مالین اوزونه باخمیر. دئیحسن اولت‌دن

قیریلان‌لارین سووخاسیدی. هئچ کس یوووغونا گلمیر. بو بازار ایله من
بیر ایلدک ده بولاری ساتیب قورتارا بیلمیجیم. ائویم ییخیلدی گئتدی!
بو نه ایش ایدی منیم باشیما گلدی؟! بئش یوز مانات نقد پول وئرحسن,
فایداسین‌دان, قازانجین‌دان ال چکحسن, مایان دا الینه گلمیه, بو
هاردا گؤرولوبدور؟ ائوین داغیلسین چیت ساتان! قاپین چیرپیلسین شیله وئرن!
چادرا وئرن, سنی گؤروم هئچ ئوغرونا خئییر گلمسین! ساغ-سلامات ساتدیغین
مالین قازانجین یئمییحسن! ئوف, ئوف! (الین دیزینه چیرپیر). ظالیم
اوغلو, یوز یول قورانا, پیغمبره آند ایچدی کی, چوخ رواج مال‌دیر. آغجابدی
بازاریندا اوچ گونده هامیسین ساتارسان! اوچ گون, ایندی اوچ آي اولوغدور.
اوچ آي دئییل کی, بو مال اوچ ایله ده ساتیلماز. یاخشی منی آللاتدی. بو حساب
ایله دوز یوز مانات ضرریم وار. بو درد منی شکسیز اولدورجک.
بو حالدا خوداوئردی مؤذن یئتیشیب قفلتن.
خوداوئردی. سلام-علئیک! حاجی, آتانیزین ایسمی-شرعیفی ندیر؟
حاجی قارا . علئیکسسلام! ناشورون توپو نئچییه‌دیر؟
خوداوئردی. خئیر, من سوروشورام کی, مرحوم آتانیزین آدی ندیر؟
حاجی قارا . نیینه لازیم‌دیر, عزیزیم؟
خوداوئردی. نئجه نیینه لازیم‌دیر؟ آخیر بیر سورئیی-جومه اوخوموشام,
ایستییرم آتانیزین آدینا تاپشیرام.
حاجی قارا . چوخ-چوخ راضییام, عزیزیم! یاخشی, بو خئییر ایش هاردان
سیزین خیالی-شرفینیزه دوشدو؟
خوداوئردی. نئجه هاردان دوشدو؟ بو گون سحردن بیزیم ائوین
قاباغین‌دان کئچنده بندزادنیزه اوزونوز بویورمویوبسونوز کی,
آتانا دئ, بو گون بیر جومه سوره‌سی منیم آتاما اوخوسون, گلسین بیر
عباسی وئریم؟
حاجی قارا . من؟ نئج؟ نه دانیشیرسان, دلی اولوبسان؟
خوداوئردی. حاجی, هله دلی اولماغا بیر سبب یوخدور. سن
دئییب‌سن, اوغلوم دا منه خبر وئریب‌دیر, سورنی ده اوخوموشام, ایندی
عباسینی وئرمحسن, بلکه اوندا دلی اولام.
حاجی قارا . کیشی, اوزباشینا سنه نه لازیم اولموشدو, منیم آتاما
قوران اوخویورسان؟
خوداوئردی. من اوزباشینا اوخومامیشام, سن دئمی‌سن, من
اوخوموشام.
حاجی قارا . من هئچ واخت بئله سؤزو دئمنم! بو هئچ اولان ایش
دئییل! من همیشه اوزوم آتاما قوران اوخورام. پول ایله من عومرومده
قوران اوخوتدوغوم یوخدور!
خوداوئردی. حاجی, بیر عباسی نه اولاجاق‌دیر کی, بو قدر دانیشیرسان؟
دئمیش اولسان دا, بیر عباسی شفقت ائله گئدیم. اگرچی اوغلوم
نیشانبنیشان سنی دئییردی.
حاجی قارا . عزیزیم اوغلون یانیلیب‌دیر; اولور کی, اوزگه‌سی دئمیش اولا,
گئت, آختار, تاپ, عباسینی آل. بو کاساد بازاردا منیم بیر شاهی قازانجیم
یوخدور, عباسینی هاردان آلیرام, سنه وئریم؟ اللهی سئویرسن, دوکانین
قاباغین کسمه, موشتری گلیر.
خوداوئردی گئدیر. بو حالدا عسگر بعی, سفر بعی, حیدر بعی یئتیشیرلر.
عسگر بعی . سلام-علئیکوم, حاجی!
حاجی قارا (باشین یوخاری گؤتوروب). ولئیکومسسلام!.. حاجی
بئله سیزین قادانیزی آلسین! بویورون ایچری, ایلشین! (بي‌لر دوکانا گیریب
اوتورورلار). خوش گلدینیز, آغرینیزی آلیم, سفا گتیردینیز. بو دوکان سیزه
پئشکش‌دیر! چوبوقمو چکیرسینیز, قلیانمی ایستیرسینیز؟

عسگر بعی . قلیان چکیریک!
حاجی قارا. بو ساعتدا, قادانیز منه گلسین! (تئز قلیانی دولدورور).
عسگر بعی . حاجی, بازارینیز نئجه‌دیر? آلیش-وئریش یاخشی‌دیرمی?
حاجی قارا . الله برکت وئرسین! آغرین آلیم, مال کی یاخشی اولدو,
بازار هئچ واخت کاساد اولماز. اوزون بیلیرسن کی, من دوکانا پیس مال قویمانام.
گونبگون ساتیلیر. دونن دوکان لاپ بوشالمیشدی. قالایا سیفاریش
ائلمیشدیم, قولبئچنیز بو مالی تزه گؤندریب‌دیر. ائله بو گون ییغیب دولدورموشام.
(قلیانی وئریب, الین ئوزادیر قدک‌دن, شیله‌دن تؤکور بي‌لرین
قاباغینا). حاجی قادانیزی آلسین, هر نه قدر ایستیرسینیز سئچین. گئتدییم
ک`بئیی-بئیتوللاه حاقی,٦ قور`انا آند اولسون, پئیقمبر حاقی,
اوغلوم بدلین تویون گؤرمییم, یالان دئییرمسه, تامام آغجابدیده
بون‌دان یاخشی قدک و چیت هئچ کیمده تاپمازسینیز! بولارین قوماشی
اوزگه قوماش‌دیر. موشتری ماجال وئرمیر, گؤیده گؤتورور. صاباح بورا
گوزارینیز دوشسه, بولارین بیرین ده دوکاندا گؤرمزسینیز. آلین, آپارین!
عسگر بعی. نییمیزه گرک‌دیر, حاجی? زحمت چکیب پارچالاری
تؤکوب-داغیتما!
حاجی قارا (تعجب و ملال ایله). نئجه نیینیزه گرک‌دیر? بس
سؤوده ائلمیجکسینیز? بایرام آغزی‌دیر, یالاواشلیق ایستمزسینیزمی?
عسگر بعی. خئیر, حاجی, یالاواشلیق اوچون گلممیشیک, بیر آیری
متلبیمیز وار.
حاجی قارا . اگر نقد پولونوز یوخ ایسه, من یاغ ایله ده سؤوده
ائدرم. بشرتی کی, خالص اینک یاغی اولا.
حیدر بعی. آ کیشی, یاغ اولسا, اوزوموز یئیریک: نه اینک یاغی وار
و نه قویون یاغی. قولاق آس, گؤر عسگر بعی نه دئییر.
حاجی قارا (قاشقاباق ایله). اللهی سئویرسینیز, ایندی زحمت چکین,
گئدین, بیر اوزگه واخت گلرسینیز, دانیشاریق! موشتری‌نین گلن زامانی‌دیر,
دوکانین قاباغین کسمیینیز!
عسگر بعی . حاجی, بیر چوخ وعجیب ایش واردیر. آلیش-وئریش بیر آز سونرا
اولسون. آخی بیز سنی دئییب گلمیشیک!
حاجی قارا . واللاه, ایندی ماجالیم یوخدور. سونرا دانیشاریق. هله
زحمت چکین, گئدین!
حیدر بعی. آ کیشی, بیزی قوومایاجاقسان کی? نه تؤور آدامسان!
حاجی قارا . آ باشینا دؤنوم, من کی, قوومورام. توققه
ائدیرهم. آخیر کاسیب آدامام, سیز منیم ضرریمه راضی گرک اولمایاسینیز!
ایندییدک سیز گلمسیدینیز, بئش-اون توپ چیت, قدک ساتمیشدیم.
حیدر بعی. عسگر بعی عجب آدام یانینا گتیردی بیزی! دورون
گئدک, بون‌دان فایدا یوخدور!
عسگر بعی . حیدر بعی, سن الله, سن دینمه! حاجی, اینجیمه, بیر
قلیان وئر چکک, بو ساعتدا گئدریک.
حاجی قارا . اوغلوم اولسون کی, دخی کیسده تنبکی یوخدور. ائله
آخیری ایدی کی, سیلکه‌دیم, دولدوردوم. خوش گلدینیز!
عسگر بعی . حاجی, دوغرو دئییرمیش‌لر کی, بیر آدامردان الله آلسا,
بنده وئرمک ایله دؤولت اولماز. من کی, بیلیرم سن آغجابدیده اوچ
آیدیر اوچ توپ چیت, قدک ساتماییبسان, دریا ضررین واردیر. بیز گلمیشدیک
کی, اون بئش گونون ایچینده سنه یوز مانات خئییر یئتیرک; چیفایدا بختین
ایشلمدی, خوداحافیز!
آیاغا دوروب چئوریلیرلر گئتمیه.
حاجی قارا . بورا باخین گؤروم, نه دئییرسینیز? نئجه اون بئش گونون

ایچینده یوز مانات؟
عسگر بعی . دخی نه دئیک؟ سن کی, قولاق آسمادین, بیزی آشکارا قوودون.
حاجی قارا . آ کیشی, نه واخت من سیزی قوودوم؟ اوتورون آشاغی, اللهی سئویرسینیز, جهنم اولسون آلیش-وئریش! اوتورون آشاغی! من بیلمه‌دیم کی, سیز اینجیییجکسینیز, یوخسا یوز تومن ضرره دوشسیدیم ده, سیزه گئت دئمزدیم. من‌دن بیر کیم‌سنه گول‌دن آغیر سؤز ائشیتدیی یوخدور!
عسگر بعی. ایندی کی, بئله دیر, باش اوسته, اوتوراق, دئیک کی, متلب ندیر.
هامی تزه‌دن اوتورورلار.
حاجی قارا . دی سؤیلیین گؤروم, حاجی قادانیزی آلسین, یوز مانات خئییر هاردان یئتیشجک؟ بو خئیری یئتیرن کیم‌دیر؟
عسگر بعی . بو خئیری یئتیرن حیدر بی‌دیر. (ایشاره ائدیر حیدر بیه).
حاجی قارا . هاردان یئتیرجک؟ باي سنین قادان آلیم, حیدر بعی! قلیان دولدورممو, آغرین منه گلسین!
حیدر بعی. تنبکی یوخدور, ندن دولدوراجاقسان؟
حاجی قارا . توربادا وار. سن تکی قلیان چک. (تئز الین ئوزادیب, توربادان تنبکی چیخاریب, قلیانی دولدوروب حیدر بیه توازؤ ائدیر, ئوزون چئویریر عسگر بیه). دی سؤیله گؤروم, نئچه یئتیرجک؟
عسگر بعی . حاجی, بو قدر مال کی, بورا تؤکوب‌سن, هئچ بیر قوروش بون‌دان قازانج وارمی؟
حاجی قارا . نه بیلیم وارمی, یوخمو, سؤزونو دئ!
عسگر بعی . حاجی, حیدر بیین قوچاقلیغینی سن بیلیرسنمی؟
حاجی قارا . بلی, دئییرلر کی, قوچاق آدام‌دیر!
عسگر بعی . هامی بیلیر کی, قاراباغدا حیدر بیین آدی گلنده قوش قورخوسون‌دان قاناد سالیر!
حاجی قارا . بو زمانده چوخ قوچاقلیق‌دان ایسه آغرین آلیم, آدامین جیبی پول ایله دولو اولسا یاخشی‌دیر.
عسگر بعی . قوچاقلیق دا اولماسا, پول اولماز. حاجی, سؤزومه قولاق آس! ایندی فیرنگ مالی گؤرورسنمی نئجه باحا اولوب؟ تبریزده آرشینی بیر عباسییا آلینان چیت, بوردا آلتی شاهییا ساتیلیر. گیرونکه‌سی بیر ماناتا آلینان چاي, بوردا مانات یاریما گؤیده گئدیر, هئچ بیلیرسنمی بونون سببی ندیر؟
حاجی قارا . خئیر, بیلمیرم!
عسگر بعی . سببی اودور کی, قاراباغلی‌لارین, ائرمنی یاساوول‌لارینین, گؤمروکخانا قاراوول‌لارینین و کازاک‌لارین قورخوسون‌دان قوش قوشلوغو ایله آرازین او تایینا جکه بیلمیر.
حاجی قارا . یاخشی, سیز ایستیرسینیز کی, قوش‌دان دا زیرک اولوب آرازین او تایینا سکسینیز؟
عسگر بعی. البته, بیزیم آراز آشیغیمیزدان‌دیر, کور توپوغوموزدان!
حیدر بعی کی, بیزیم یانیمیزدا اولا, قاراوول, یاساوول بیزه نه ائیلییه بیلر!
حاجی قارا . اولان, قاراوول‌لاری, یاساوول‌لاری قیراغا قوي, کازاک‌لار اولماسا, واللاه, آیدا ایکی یول تبریزه گئدیب قاییدارام. قاراوول, یاساوول منه نه ائلییجک؟ من اللهین لوطفو ایله یالقیز اولارین اییرمیسی‌نین اوحدسین‌دن گلرم. دوغروسو, کازاک‌لاردان چوخ خطا وار!
عسگر بعی . ائه, بیز اللی یولون بیلیریک. کازاک‌لاری آلدادیب ائله یئردن کئجریک کی, ایزیمیزی-توزوموزو گؤرمزلر.

حاجی قارا . بس ایندی منیم یانیما گلمک‌دن غرضینیز ندیر?
عسگر بعی. غرضیمیز اودور کی, میلچک گؤزونه قونا-قونا سن
بوردا نه قازاناجاقسان? دور, چوخلو پول گؤتور, بیزه ده وئر, اوزونده ده
ساخلا, گئدک. بیزیم آلیش-وئریش‌دن باشیمیز چیخماز. تبریزده سن بیزه
ده, اوزونه ده خیرید ائله. بیز ده سنی ساغ-سلامات مالین ایله گتیرک بورا
چیخارداق. اون بئش گونه یوز قیزیلا اللی قیزیل قازانج اولور. بیزه وئردیین
پولون قازانجین بیزه وئر, اوز پولونون قازانجین اوزون گؤتور.
حاجی قارا . یاخشی, سیزه وئردییم پولون فایداسی نئجه اولسون?
عسگر بعی . آخیر فایداسینین اوزینه بیز ده سنه یاخشیلیق ائدیریک;
سنی قولدوردان اوتوروروک, قازانج یئتیریریک, دخی آرتیق نه ایستیرسن? اون بئش
گونه بیزدن پولونا فایدا ایستمک سنه آیب دئییلمی? بیزسیز کی, سن نه
گئده بیلرسن, نه مال گتیره بیلرسن!
حاجی قارا . نییه گئده بیلمیرم? ایستسم بو گون گئدرم. هئچ
کس ده مدن بیر چؤپ آلا بیلمز! من اوزوم نئچه یول قولدورا راست گلمیشم,
داوا ائلمیشم.
عسگر بعی. آ جانیم, یوز اژداها اولاسان, بو یولا یالقیز گئدیبگله
بیلمزسن! بیز کی, سنین رشیدلیینی دانمیریق.
حاجی قارا . دوغروسو, من فایداسیز پول وئرمیه اویرنممیشم.
اگر پولومون فایداسین چیخارسانیز, سؤزونوزه قولاق آسارام.
عسگر بعی . آداما یوز قیزیل وئرسن, اون بئش گونه نه قدر فایدا
ایستیجک‌سن?
حاجی قارا . بئش قیزیل یوز قیزیلا فایدا گؤتوررم. آرتیق هر نه قازانسانیز
سیزین اولسون.
عسگر بعی (حیدر بیه, سفر بیه اوزون چئویریب). یولداش‌لار,
نه دئییرسینیز, راضیسینیزمی?
حیدر بعی و سفر بعی . دخی, نه ائلییک, راضییق!
عسگر بعی . حاجی, دی پول حاضر ائله!
حاجی قارا . ها واخت گئدیرسینیز?
عسگر بعی . بو آخشام گرک یولا دوشک!
حاجی قارا . چوخ یاخشی, پول حاضردیر. گئدین, گئیی‌نین, آخشام گلیم
بیزیم ائوه. من ده آتیمی, اسبابیمی تداروک ائدیم, یولا دوشک.
بی‌لر (آیاغا دوروب). خوداحافیز, حاجی!
گئدیرلر.
حاجی قارا (دال‌لارینجا). خوش گلدینیز, آخشام واخت‌لی قاییدین!
بی‌لر . خاطرجم اول.
ئوزاقلاشیرلار.
حاجی قارا . آ کیشی, جانیم چیخدی دخی بو کؤپک اوغلونون مالینین
اوستونده اوتورماق‌دان! قییامتدک بو ساتیلمایاجاق‌دیر. دئییرلر فیرنگ
مالی آلیب ساتما, سؤودگرلیک ائلییرسن, قیزیلباش, روس مالی آل, سات. من
باشیما نه کول تؤکوم! بو قیزیلباش, روس مالی بس نییه ساتیلمیر? خئیر, بیر
ائله ایش اولماسا, من بو ضرری اولونجه اودیه بیلمیجیم! دوروم,
گئدیم ائوه, تداروکو گؤروم. بیر بئله خئییر آز اله دوشر, یوخسا قوسسه‌دن
دردجر اوللام.
دوکانی بیغیش‌دیریب باغلاییب گئدیر. بو واختدا مجلیسین وزی دییشیب. حاجی قارانین
ائوی نظره گلیر. حاجی قارا الینده آچار, ساندیغین آغزین آچیر, توربادان قیزیل چیخاردیر. اوچ
یوز قیزیل سانییب الاحیدده کیسه‌لره قویور, سونرا گئدیر توفنگ-تاپانچاسینی, خنجرینی,
قیلینجینی گتیریر, بیغیر قاباغینا. بو حالدا آروادی توکز یئتیشیر.
توکز. آ کیشی, نه قاییریرسان? بو یاراق-اسبابی قاباغینا نییه

تؤکوبسن؟
حاجی قارا . سفریم وار, یولا چیخاجاغام!
توکز. دئ گؤروم, هارا گئدجکسن؟
حاجی قارا . سنه دئمه‌لی دئییل!
توکز. نئجه دئمه‌لی دئییل! قولدورلوغا گئتمیرسن کی, من‌دن
گیزلیرسن.
حاجی قارا . ائله, بیر ائله ذاددیر!
توکز. بس ائله ذاد ایسه, هئچ واخت گئده بیلمزسن! دور آیاغا, گئت
دوکانینا, مالینی سات! (یاراق‌لاری ییغیش‌دیریر).
حاجی قارا . دوکانی الله باتیرسین, مالی یوخا چیخسین! ساتیلیر
مگر! قویمازسان باشیمین چارسینی گؤروم؟
توکز. آ کیشی, باشینا نه گلیب‌دیر, چارسینی گؤرحسن؟ نه دانیشیرسان؟
حاجی قارا . دخی نه گلجک‌دیر! ائویم ییخیلیب, گئدیب! دوز یوز
مانات ایندییدک ضرریم وار. بوغازیما چؤرک گئتمیر.
توکز. سنی گؤروم بوغازین ائله توتولسون کی, سو دا اوتمسین, آي گؤیرمیش!
ئوشاق آشیق ییغان کیمی, بو قدر پولو ییغیب نه ائلیجکسن؟
یوز ایل عومرون اولا ییجسن, گئیحسن, ایچحسن, سنین پولون توکنمز.
یوز مانات ضرردن اوترو نه اوزونو اولدوروسن؟
حاجی قارا . مین کره سنه دئمیشم کی, سن آروادسان, گئت آروادلیغینا,
منه اویود-نسیحت وئرمه! یاراق‌لاری یئره قوي! (الینی ئوزادیب
توفنگ-تاپانچانی دارتیب آلیر).
توکز. یعنی سن بو یاراق‌لاری قورشانیب اولار ایله آدام قورخوداجاکسان؟
بو توفنگ-تاپانچانین ایپرمیسین اوستونه گؤتورحسن, من بو آروادلیغیم
ایله سن‌دن قورخمانام! تورپاق سنین باشینا (ایکیل‌لی باشینا قاریير).
حاجی قارا . سنی لنته گلحسن, آرواد! توخومونوز یئر اوزون‌دن
گؤتورولسون! ایتیل بوردان!
توکز. کیشی دلی اولوبسان. من ائویم‌دن هارا ایتیلجیم؟ دئ
گؤروم, هارا گئدیرسن؟
حاجی قارا. جهنمه, گورا! ال چکمزسن؟ نه ایستیرسن
مندن؟
توکز. کاش جهنمه, گورا ایندییدک گئتمیش اولایدین! او گونو
گؤررممی توي-بایرام ائدم؟ چیفایدا, ازرایلین یولو یومرولسون کی,
سنین کیمی مورداری یئر اوزونده قویوب گؤزل جاوان‌لاری قارا تورپاق
آلتینا یوللاییر.
حاجی قارا . یئر اوزونده قالان موردارلارین بیری سن اوزون‌سن کی,
توگی-لنت اولوب کئچیب‌سن منیم بوغازیما! من عومرومده بیر کیم‌سنی
اینجیتممیشم, بیر کیمسیه بیر ضرر یئتیرممیشم! من نییه موردار
اولورام؟
توکز. بیر کیمسیه ضرر یئتیرممی‌سن, خئییر ده وئرممی‌سن!
اوندان اوترو موردارسانکی, اوز مالینی نه اوزون یئییب-ایچیرسن, نه ایالینا
مسرف ائدیرسن. سن اولسن, هئچ اولمازسا آرواد-ئوشاغین دویونجا چؤرک
یئیر.
حاجی قارا . آرواد-ئوشاق زهریمار یئسین!
توکز. سنین ائوینده زهریمار دا تاپیلماز; اولسایدی, اونو بیزه
قییب وئرمزدین!
بو حالدا بی‌لر چاغیریر.
بی‌لر . حاجی! ه آ جی !
حاجی قارا . آرواد, چکیل گئت, آدام‌لار گلیر!

توکز ئوزاقلاشیب, قاپینی دالی‌سین‌دان قولاق آسیر.
بی‌لر (گئیینمیش ایچری گیریرلر). سلام-علئیک, حاجی!
حاجی قارا. علئیکومسسلام. حاجی قادانیزی آلسین, بویورون ایلشین.
عسگر بعی . حاجی, حاضرسانمی؟
حاجی قارا . بلی باشینا دؤنوم, حاضرام! پول‌لاری دا, بودور, آییرمیشام;
اما حاجی آغرینی آلسین, اوچ یوز قیزی‌لی من اوزوم تبریزده گؤزونوزون
قاباغیندا چایا, پارچایا وئررم, الینیزه تاپشیررام, گیررسینیز!
عسگر بعی . ائله نییه, حاجی؟ بورادا تاپشیراندا نه اولار؟
حاجی قارا . او یاخشی‌دیر, قادان آلیم! هئچ تفاووتو یوخدور.
عسگر بعی . ائیبی یوخدور, اولسون. دی دور گئدک!
حاجی قارا . بیر آز دایانین, قولبئچنیزی گؤندرسمیشم آتلاریمی,
نؤکریمی گتیرمیه.
عسگر بعی . نئچه آت گؤتورورسن حاجی!
حاجی قارا . اوچ آت, آغرین آلیم! بیرین قولبئچنیز مینجک, بیرین
اوزوم, بیرینی ده یوک‌لریک, نؤکر باشین چکر. سیز نئچه آت گؤتورورسونوز؟
عسگر بعی . بیزیم ده هر بیریمیزین ایک آتی وار: بیری یوک اوچون, بیری
مینیک اوچون. بو یاراق-اسباب سنین‌دیر, حاجی؟
حاجی قارا . بلی!
عسگر بعی . چوخ یاخشی. دی بس گئیین!
حیدر بعی. واللاه, حاجی, سنی تانیمایان آدام اولسا, گؤرنده
باغری یاریلاجاق.
سفر بعی . واللاه, منیم حاجییا بو گومانیم یوخ ایدی.
حاجی قارا . آدام ایش واختی تانیلیر, قادان آلیم! سیز منی ائله آرشینؤلچن
بیلیب سایا سالمیرسینیز. اما, اینشاللاه, گؤررسینیز کی, من قورخاق‌لاردان
دئییلم! تعجوب ائدیرهم بیر پارا قاچاقچی‌لارا کی, هر یول‌دان
اوتن‌لره مال‌لارینی وئریب بوش قاییی‌دیرلار.
سفر بعی . حاجی, مال توتان‌لار بیلمیرسن نئجه حیله‌گردیرلر.
یاساوول-قاراوول لیباسیندا کی, آدامین گؤزونه گؤروکمورلر. گؤرورسن
کی, بعضی واخت یا پالان‌لی آت, یا ائششک مینیب, بعضی واخت پییادا, یاراقسیزسبابسیز
قاباغینا راست گلیرلر, نه بیلحسن, دئییرسن کی, فقیر یول‌دان
اوتن‌دیر. ائله کی, قاپاقاپ یاووقلاشاندا, یاراق-اسباب بیلمیرسن کی, هارادان
تاپیلدی. دخی ال آچماغا هئچ ماجال اولمور; سویورلار, هر نیین وار
آلیرلار.
حاجی قارا . بولار تامام قورخاقلیق‌دان و احتیاطسیزلیق‌دان آدامین
باشینا گلیر. هئچ کسی گرک آدام اوزونه یاووق قویماسین. ایستر
هر لیباسدا اولسا دا. بیرجه منه راست گله‌لر, گؤررلر اولارین باشینا نه
گتیررم! هامیسینا توبهلمه وئررم کی, دخی هئچ قاچاقچینین قاباغین
کسمسین‌لر!
سفر بعی . بلی, دوغرو دئییرسن, آدام گرک قورخاق اولمایا,
احتیاطینی الدن قویمایا!
بو حالدا کرمه‌لی - حاجینین نؤکری و اوغلو بدل ایچری گیریرلر.
کرمه‌لی. آغا, آتلار حاضردیر. هارا گئدجک‌سن؟
حاجی قارا . تبریزه!
کرمه‌لی. تبریزه منی ده ایستیرسن آپاراسان؟
حاجی قارا . بلی!
کرمه‌لی. ندن اوترو گئدیرسن, آغا؟
حاجی قارا . سنین نه وئجین؟
کرمه‌لی. نئجه وئجیمه دئییل؟ آخی دئییرسن, سنی ده آپاریرام.

بس بیلمییم کی, من نیه گریم?
حاجی قارا . گئدیرهم خیریده. مال آلیب آتا یوکلیجیم, سن
چکه-چکه گتیرجکسن.
کرمه‌لی. آي آغا, هاواخت باشبورت آلدین کی, تبریزه گئدیرسن?
حاجی قارا . باشبورت لازیم دئییل.
کرمه‌لی. ائله اولسا, من گئتمنم. من بیر یول بوردان سلیانا
بیلیتسیز گئتمیشدیم, موروو او قدر دؤیدوردو کی, ایندی ده آغریسی
یادیم‌دان چیخماییب‌دیر.
عسگر بعی . قورخما, موروو هئچ واخت بیزیم گئتدییمیزی بیلمز!
کرمه‌لی. دوغروسو, منیم وعدهم یاخینلاشیب‌دیر, چیخیب اوزگیه
نؤکر دوراجاغام. حاجی چوخ آز موزد وئریر; بیر ده, قارنیم دویمور.
من گئدن ده دئییلم.
عسگر بعی. سن بو سفر گئت. یولدا قارنین توتونجا بیز سنه
چؤرک وئرریک. هر بیریمسیز ده بیر توپ چیت باغیش‌لاریق.
کرمه‌لی. حاجی دا باغیش‌لارمی?
حاجی قارا . یوکو ساغ-سلامات گتیریب چیخارسان, من ده چالیشارام
سنین خئیرین اوچون سنه وئریلن چیت‌لری چوخ باحا ساتارام!
کرمه‌لی. اولسون!
حاجی قارا . بویورون, گئدک!
هامیسی چؤله چیخیرلار. سونرا توکز مجلیسه گلیر, یالقیز.
توکز. واي, ائوینیزی الله ییخسین! کیشیجیی تووِلاییب قاچاق مالا
آپاردی‌لار. باشینا بیر ایش گلسه ئوشاقجیق‌لاریم یئتیم قالاجاق! واي-واي
(دیزینه چیرپیر, گئدیر).
پرده سالینیر
اوچومجو مجلیس
اوچومجو مجلیس واقئ اولور آرازین کناریندا, قیزیلباش سمتینده. بی‌لر و حاجی
قارا تبریزدن قاچاق مال آلیب قایی‌دیرلار. آرازین کنارینا, پییادالانیب ییغیشیب‌لار
قیراغا. آراز قیژحاقیژ آخیر, دومان‌لی گئجه‌دیر, گاه-گاه ایلدیریم شاخیر.
حیدر بعی. بوردان ایندی کئچمک اولماز. گرک بیر دؤرت وئرست
آشاغیدا کوي-قالماقال سالاق, کازاک‌لار تامام آشاغی ائنسین‌لر, سونرا قاییدیب
بوردان کئچک.
عسگر بعی. آ کیشی, ایندی بو دوماندا, چیسکینده کازاک‌لار تامام
دام آلتینا ییغیشیب‌لار. آرازین قیراغیندا جین ده تاپیلماز, گلمیشکن کئچک.
حیدر بعی. هئچ واخت اولماز! من آرازدان بو تایا چوخ اوغورلوغا
گلمیشم; کازاک‌لارین همیشه آرازین قیراغیندا بوسقوسو اولور.
حاجی قارا . حیدر بعی دوغرو دئییر. احتیاطی الدن قویماماق
گرک! او دئین کیمی ائدک.
سفر بعی . حاجینین سؤزو دوغرودور. گئدک آشاغیدا کوي سالاق.
حاجی, سن یوک‌لرین یانیندا قال.
بی‌لر ئوزاقلاشیرلار آشاغی. بیر آزدان سونرا کوي, قالماقال قوپور. یوخاری‌دان کازاک‌لار
یاراق‌لی-اسباب‌لی باشلاییرلار بئش بیر, اوچ بیر آشاغی ائنمیه.
کازاک‌لار دان بیریسی . آخ, ملون‌لار! یقین قولدوردولار, آت
قوووب گتیریب کئچیرمک ایستیرلر!
ایکینجیس ای . من بئله بیلیرم قاچاقچی‌دیرلار!
اوچونجوسو. هر کیم اولسا, حاقینا فیکیر چکریک.
کازاک‌لارین دالی کسیلیر. بیر آزدان سونرا قالماقال ساکیت اولور. بی‌لر حاجی قارانین
یانیندا اولورلار.
حیدر بعی. دی تئز اولون! دایانماق واختی دئییل.

هامیسی تؤکولورلر آرازا, اورتاسیندا حاجی قارانین آتی بودرویور. حاجی قارا آتدان اوینویوب دوشور سویا, آخیر, کناردان سویا ئوزانان سؤیود آغاجینین بوداغینا ایکیل‌لی یاپیشیب ساللانیر, چاغیریر.
حاجی قارا . آي آمان حیدر بعی, سفر بعی, عسگر بعی, منیم
دادیما یئتیشین, من بوغولدوم!
حیدر بعی. حاجی, هارداسان?
حاجی قارا . بوردا, سؤیود آغاجینا یاپیشیب ساللانمیشام!
حیدر بعی. آي ائوین ییخیلسین, بیر ائله درین یئره دوشوب‌سن کی,
سنی چیخارماق هئچ مومکون دئییل!
بدل. آ باشینیزا دؤنوم, منیم آتامی چیخاردین!
کرمه‌لی. آ گده, قوي بوغولسون, مالی دؤولتی تؤکولسون قالسین,
بئش گون یئیین, ایچین, کئف ائدین! نیینه گرک‌دیر قایدینا قالیرسان?
عسگر بعی. گده, سارساق دانیشما! خورجون‌دان سیجیمی چیخارت,
بورا وئر!
کرمه‌لی سیجیمی تئز چیخاردیب وئریر.
حیدر بعی. عسگر بعی, تئز سیجیمی گتیر!
عسگر بعی سیجیمی یئتیریر.
حیدر بعی. حاجی, سیجیمی آتیریق, توت!
حاجی قارا . آ قوربانینیز اولوم, توتا بیلمنم. علیمی بوداق‌دان
اوزسم, سو گوجلودور, منی آپاراجاق. حالقا ائدین, آتین, بئلیمه دوشسون!
حیدر بعی سیجیمی حالقا ائدیب توللاییر, دوشور حاجی قارانین بوغازینا, چکیر. حاجی قارا ایکیل‌لی سیجیم‌دن یاپیشیب بوغولا-بوغولا قیراغا چیخیر, سویو سپلنیر.
حاجی قارا . ائوین ییخیلسین منی بو گونه سالان! قاپین چیرپیلسین
منی دوکانیم‌دان آوارا قویان!
حیدر بعی. حاجی, سفرده آدامین باشینا چوخ ایش گلر, گرک
داریلماماق! سؤیلمک واختی دئییل, ایندی اوستوموزه تؤکولرلر. تئز
گرک قیراق‌دان ئوزاقلاشاق, قامیشلیقدا گیزلنک. گئجه یاریسی آدام
یاتان واختدا یولا دوشک.
هامیسی تئز قیراق‌دان ئوزاقلاشیب گؤزدن ایتیرلر. سونرا اون نفر یاراق‌لی-اسباب‌لی ائرمنی‌لر بو یان طرف‌دن یئتیشیرلر.
اوحان (ائرمنی‌لرین یوزباشیسی). قوچچوم سرکیس, قوچچوم کاراپئت,
قوچچوم قهرمان, سیز منیم یانیمدا دورون, قاباقدا توفنگ‌لرینیزی
حاضر ائدین, من هاواخت دئیرم, او ساعتدا آتین, وورون! من سیزی آدباد
موروووا نیشان وئریب ایستمیشم, سیز منیم یانیمدا اولان‌دان سونرا یوز
قاچاقچی دا اولسا, اوحدسین‌دن گللم. آي قالان ئوشاق‌لار, سیز بیزیم دالیمیزدا
اولون قورخمویون. اینشاللاه بیزی گؤرن کیمی یوک‌لری تؤکوب قاچاجاق‌لار.
قاچماسالار, ال آچسالار, الله بیلیر, هامیسینی خینگل کیمی دوغرایاجاغام!
سرکیس . آ یوزباشی, هانسی طرف‌دن گلجک‌لر?
اوحان. باخ, ائله قاباغیمیزدان گلجک‌لر. قاسید خبر گتیریب کی,
بوردان باشقا گله‌سی یول‌لاری یوخدور. سرکیس, موغایات اول! الله قویسا,
بو یوک‌لردن آداما اللی منات‌دان آرتیق بخشئییش یئتیشجک!
سرکیس . آ یوزباشی, ائله هامی یوک‌لرینی آلاجاقسان?
اوحان. الله بیلیر کی, خورجون‌لاریناده‌ک آلاجاغام!
سرکیس . آ یوزباشی, یازیق دئییل‌لرمی? هر نئجه اولسا آخیر قاراباغلی‌دیرلار.
بیز اونلارین طرفین ساخلاماساق, کیم ساخلایاجاق? گئنه گرک
بیر ذاد اوزلرینه قویاق قالسین; یوخسا بد دعا ییه‌سی اوللوق.
اوحان. اولان, نه دانیشیرسان, طرف ساخلاماق بیزمی دوشوبدور?
طرف ساخلاسان, قاراباغلیلیغینی گؤزتلحسن, بد دعادان قورخسان, قوللوق

یاراش‌دیرا بیلمزسن.
سرکیس . یوزباشی, بیر ایره‌لی گئدیم, باخیم گؤروم گلیرلرمی?
اوحان. یاخشی, احتیاطلی اول, قورخودوب گئری قاچیرما!
سرکیس . خئیر, هئچ گؤزلرینه گؤروکمنم!
گئدیر.
اوحان. ئوشاق‌لار, سرحئساب اولون!
باشلاییر آدام‌لاری دوزمیه, سونرا سرکیس قاییدیب.
سرکیس . یوزباشی, ائوینه اود دوشسون, قاچاقچی‌لار گلیرلر! اما قاباق‌لارینجا
بیر ئوجابویلو, قیوراق گئیینمیش, یاراق‌لی-اسباب‌لی اوغلان گلیر
کی, چوخ هئیبتلی‌دیر. گؤزلرین‌دن قان دامیر.
اوحان. دوغرو دئییرسن?
سرکیس . الله بیلیر کی, دوغرو دئییرم!
اوحان. دئ کی, سن اولحسن!
سرکیس . سن اولحسن, سنین باشین اوچون!
اوحان. اوستونده دوغرودان توفنگ و تاپانچا گؤردون?
سرکیس . واللاه گؤردوم!
اوحان. نئچه ایدی‌لر?
سرکیس . هامیسی اوچ آدام نظره گلدی, اما او بیر اوغلان هئچ بیریسینه
بنظمز.
اوحان. هئچ قورخو یوخدور, قوي گلسین‌لر. اما, سرکیس, چوخ ایره‌لی
دورموشوق, بو یئرده قاپاقاپ اوستوموزه چیخارلار. بیر آز گئری دورساق
یاخشی‌دیر کی, سرواخت اولاق.
آدام‌لاری گئری دورغوزور. بو حالدا بي‌لر قاباقجا, دال‌لارینجا حاجی قارا و یوک‌لر
یئتیشیرلر.
حیدر بعی (الینده توفنگ ایره‌لی یئریير). ائي نه آتلیسینیز? یولو
نییه کسیبسینیز? چیخین یول‌دان!
اوحان. با, اولان, یول‌دان نییه چیخیریق? سن کیم‌سن کی, بئله اورکله
دانیشیرسان?
حیدر بعی. قیریشمال, قارا سورانسان, راهدارسان, بیزیم یولموزو
کس‌دیریب‌سن? سنه نه کیمم? دئمیرم چیخین یول‌دان, دولدوروممو
قارنینی توستو ایله! (توفنگ قال‌دیریر). آ گئده, عسگر بعی, سفر بعی, نییه
دوروبسونوز, نییه بولاری قیرمیرسینیز? وورسانیز بولاری ییخیلالار
اوحان (یولداش‌لاریل یول‌دان یان دوروب). اولان, دلی اولوبسونوز,
قودوروبسونوز? بیز قیریلاسی آدام‌لار دئییلیک.
حیدر بعی. قیریشمال, سیز یعنی نه قوچاق آدام‌لارسینیز کی, قیریلماییبسینیز?
آل گلدی! (توفنگی ئوزادیر).
اوحان. آ بالام, دلی اولما! باخ, بیز گئدیریک. گل یولونلا دوز چیخ
گئت. اللهی سئویرسن, ناحاق قان ییه‌سی اولما. بیزیم سیزله ایشیمیز یوخدور!
حیدر بعی. اولماز, قیریشمال, اویونمه! سنی اولدورممیش قویمایاجاغام!
اوحان. آ جانیم, من قوچاقلیق‌دان اوترو دئمیردیم کی, بیز قیریلاسی
آدام دئییلیک. من دئدییم اودور کی, بیزی مورور گؤندریب, بیزی اولدورسنیز,
مورووا نه جاواب وئررسینیز?
حیدر بعی. قیریشمال, اوزوموز بیللیک مورووا نه جاواب وئرریک;
سنین نه بورجوندور سوروشورسان? چیخین یول‌دان, یوخسا بو ساعتدا هامینیزی
یارپاق کیمی تؤکرم!!
اوحان. چیخیریق, چیخیریق, داریخما بالام! سارکیس, کاراپئت. قهرمان,
دؤنون, قاییدین, بالام! بولاردان قان اییسی گلیر!
سرکیس . آ یوزباشی, بس مورووا نه دئیک?

اوحان. اولان, نه دئیجییک? گؤرمورسن بولار قولدوردولار?
قاچاقچی بئله اولار? قاچاقچی یاریم آغاجلیق‌دان قارالتی گؤرنده مالین
تؤکور, قاچیر. بولار ها بیزی سویماق, قیرماق ایستیرلر. سارساق کؤپک اوغلو
قاسید, بولاری ناحاق یئره قاچاقچی حساب ائدیب, خبر گتیریب‌دیر!
قایی‌دیرلار.
سرکیس . آ یوزباشی, موروو سوروشسا کی, هئچ بیر آداما راست گلمه‌دینیزمی,
نه دئیک?
اوحان. دئیریک کی, هئچ قاچاقچییا راست گلمه‌دیک!
سرکیس . بس دئیکمی قولدورا راست گلدیک?
اوحان. بالام, نه ایشیمیز وار? دئیریک: دوه گؤردون, قیغین گؤرمه‌دیک.
ک آ ر آ پ ائ ت . خئیر, یوزباشی, دئیریک قولدورا راست گلدیک, چوخ ایدی‌لر,
گیریشه بیلمه‌دیک.
اوحان. یاخشی, اونو سونرا فیکیر ائدریک, هله گل!
سرکیس . قوي بیر بولاردان سوروشوم کی, قاچاق مالینیز وارمی? (گئری
دؤنور).
حیدر بعی. ائرمنی, گئنه گئری دؤنورسن? واللاه, سیزین اجلینیز
یئتیب. من سیزی قیرماسام, سیز بوردان ایتمزسینیز.
ائرمنی‌لرین اوستونه حرکت ائدیر. بو حالدا سرکیسین پاپاغی قاچدیغی یئرده باشین‌دان
دوشور.
اوحان (دیلتنگ). آ گئده, سرکیس, بو یانا دؤن, بیزی قانا چالخاما!
سرکیس . یوزباشی, پاپاغیم دوشوبدور, قوي بیر ایلیم گؤتوروم.
اوحان (داریخمیش). آ گده, قوي گل, قوي قالسین!
سرکیس تئز دؤنور, هامیسی گئدیرلر.
حیدر بعی (دال‌لارینجا). ائي, آتامین گورو حاقی, اگر بیزی گؤردویونوزو
بیر یئرده دئیرسینیز, خبر وئررسینیز, سونرا ائوینیزین ایچینده
بئشیکدکی ئوشاق‌لارینیزادهک تامام گللم قیررام! اوزونوز بیلین!
اوحان (ئوزاق‌دان). اولان, نه دانیشیرسان? بیر ائللی دئییلیک, اوز-اوزه
گلمییجییک? نه ایشیمیز وار, خبر وئرک? سن ائله بیلیرسن, بیز سیزین
اوستونوزه گلمیشدیک? یالان‌دان سیزه ساتاشیردیق کی, بیزی موروو گؤندریب,
گؤرک سیز نه دئییرسینیز. بیز هادروتلویوق, گلمیشدیک شاهسئون‌لردن
جامیش آلماغا, سؤودمیز باش توتمادی, قاییدیب گئدیریک.
حیدر بعی. یاخشی, دی گئدین! (حیدر بعی قئیزله آیاغین یئره
چیرپیب). تئز-تئز گئدین!..
ائرمنی‌لر قدم‌لرین یئیین گؤتورورلر, ئوزاقلاشیب گؤزدن ایتیرلر. بون‌دان سونرا
حاجی قارا ایره‌لی یئرییب یولداش‌لارینا.
حاجی قارا . آ کیشی, نییه ائرمنی‌لری بوراخدینیز? نییه قول‌لارین
باغلاییب بو قامیشلیغا سالمادینیز?
حیدر بعی. ندن اوترو, حاجی?
حاجی قارا . اوندان اوترو کی, گئدیب اوستوموزه کازاک گتیرمسین‌لر.
حیدر بعی. جامیش آلانین نیینه لازیم‌دیر کی, گئدیب اوزونه
زحمت وئره, اوستوموزه کازاک گتیر?
حاجی قارا . سن بیلمیرسن, شکسیز, بولار جامیش آلان دئییل‌لر!
اولارین سؤزونه نئجه اینانماق اولار? ائشیتمه‌دین, سفر بعی دئییردی کی,
بولارین یوز هییله‌سی اولور?
حیدر بعی. حاجی, من ذامین کی, بو سفرده بولاردان سنه هئچ
بیر خطا یئتیشمسین.
حاجی قارا . اولان, نه دانیشیرسان? مگر ائله بو سفردیر? گرک
بئله آدام‌لارین بیر نئچسینه تنبیه اولونا کی, قاچاقچینین قاباغینا چیخمایالار.

هر قاباغا گلنی آدام ساغ-سلامات بوراخسا, دخی بولارین
الین‌دن قاچاغا گئدیب-گلمکمی اولار؟ بون‌دان سونرا هرگیز دخی بئله
قازانج‌لی سفردن گئری قالمایاجاغام. چیفایدا, من سنه آرخایین
اولدوم, دالدا دوردوم, یوخسا بولارا ذربی-دستیمی گؤستریب, بو نادوروست‌لردن
گلجیینه یول‌لاری تمیزلردیم!
عسگر بعی . یاخشی, بیر اوزگه دفعه راست گلنده ذربی-دستینی گؤستررسن,
ایندی کئچدی دخی.
حاجی قارا . الله قویسا, سیز ده ائشیدرسینیز. دی سورون, دورماغا
واخت یوخدور; گرک بو گئجه قارغابازارینا یئتیشک. اوردان من بده‌لی
سیزین یانینیزدا قویوب گرک کرملیله اوتوم آغجابدیه کی, صاباح
جومه گونودور, بازارا چاتام, مالی ساتام.
حیدر بعی. حاجی, اورادان او یانا یالنیز گئده بیلرسنمی؟
حاجی قارا . اورادان او یانا دخی کی کازاک یوخدور.
حیدر بعی. کازاک یوخدور, اما موروو یاساوولونا توش گلحسن,
اوندا یاخشی اولماز.
حاجی قارا . من اوزوم تاری‌دان ایستیرم کی, بیر موروو یاساوولونا
راست گلم, اولاردان بیر قیساس آلام!
حیدر بعی. باراکاللاه, حاجی, ماشاللاه قوچاق ایمیش‌سن!
حاجی قارا . بیر-ایکی یاساوول منه راست دوشسون, اولارین باشینا بیر ایش
گتیریم کی, قییامتدک دادی داماق‌لارین‌دان گئتمسین; بون‌دان سونرا
خالق اولار ساری‌دان فاراغات اولسون‌لار. تا بو یاساوول‌لارین بیر نئچسینه توي
توتولماسا, اولکه اولارین الین‌دن دینجلمز!
حیدر بعی. عجب اولار, حاجی, بیز ده هونرینی ائشیدریک.
باشلاییرلار گئتمیه, بیر آز گئدیب گؤزدن ایتیرلر.
پرده سالینیر
دؤردومجو مجلیس
دؤردومجو مجلیس واقئ اولور خوناشین درسینده, آیدینلیق گئجده, ایکی ائرمنی, بیری
پییادا, بیری ائششک اوسته گلیرلر.
آراکئل . مکرتیچ, الله قویسا, بو ایل سک‌سن چووال تاخیلیم اولار.
مکرتیچ . اینشاللاه اولار. اوچ ایلدیر تاخیلیمیزی چییرتکه یئییردی, اما
تاری بو ایل او قدر وئریب‌دیر کی, کئچن ایللرین ده اوزی چیخاجاق.
آراکئل . مکرتیچ, نه یاخشی دئییرم کی, بیزیم کؤحنه زامان‌دان
قویولاردا تاخیل‌لاریمیز قالیرمیش, یوخسا بو باهالیق ایللرده چوخ کورلوق
چکردیک.
مکرتیچ . بیشک, بیزیم کندین تاخی‌لی اولماسایدی, دیزاق ماهالی
آجین‌دان قیریلاجاق ایدی.
آراکئل . اکینچیلییه الله برکت وئرسین. دونیادا اوندان یاخشی
پئشه یوخدور.
مکرتیچ . آت تاپپیلتیسی گلیر. دایان گؤرک کیم‌دیر.
دایانیرلار, بو حالدا قاباقدا حاجی قارا گؤروکور.
کرمه‌لی. ائویمیز ییخیلدی, آغا, قاباقدا ایکی آدام گؤروروک.
دئیممی, یولداش‌لاردان آیریلما! تاماحین گوج گتیردی, گلدین دی ایندی
یاخشی آغجابدی بازاریندا مالینی ساتارسان! بو ساعتدا یوکو آلاجاق‌لار.
حاجی قارا . گده, نه دانیشیرسان؟ کیمین حددی وار منیم مالیمی
آلا؟
کرمه‌لی. بئله بو گؤروکن‌لر! بیر ایره‌لی دور, باخ! بولار, سکسیز,
موروو یاساوول‌لاری‌دیرلار. دی چالیش گؤرک نئجه یوکونو ساخلایاجاقسان.
حاجی قارا . الله قویسا اولارا بیر چؤپ ده وئرمنم دیش‌لرینی

قورتلایالار! سن یوکون اوستونده برک اوتور, قورخوب ییخیلما. من بولاری
قاباقلاییم, گؤروم سؤزلری ندیر؟ توتوب قوللارینی باغلاییب ییخاجاغام
دریه. تا من اوزومو بیر نئچه بئله سینه گؤسترمسم, یوللار عمین
اولماز! الله قویسا بیر ایش توتوم کی, دخی هئچ کس جورت ائدیب قاچاقچی مالینا
تاماه ائتمسین.
کرمه‌لی. من میخ کیمی یوکون اوستونه قاخیلمیشام دارتیب سالان
اولماسا, ییخیلان دئییلم.
حاجی قارا . یاخشی, اوتور ایره‌لی! (ائرمنی‌لرله قاباقلاشیب الینده
توفنگ). آي آدام, کیمسینیز؟ دینین, یوخسا ووردوم!
مکرتیچ . آ جانیم, نییه وورورسان؟ بیز کی, سنه یامانلیق ائلمیریک؟
یولدان گئدنیک!
حاجی قارا . یاوا-یاوا دانیشما! یولدان چوخ آدام گئدیر. دوغروسون
دئ گؤروم, کیمسینیز؟ بو گئجه واختی بوردا نییه گؤروکورسونوز؟
مکرتیچ . توغلویوق, گئتمیشدیک چؤلده تاخیلیمیزی بیچیردیک. بیچیب
قورتاریب ائویمیزه قاییدیریق.
حاجی قارا. بو سؤزلر ایله منی آلدادا بیلمزسینیز. من سیز دئین‌لردن
دئییلم. من بیلیرم کی, سیز کیمسینیز! تا من سیزین ایکینیزی ده
شیل-کوت ائتمسم, اولکه سیزین الینیزدن دینجلمز, گلیب-گئدن‌لر سیزین
الینیزدن قورتارماز!
مکرتیچ (تعجوب ایله). آراکئل, بو نه دانیشیر؟!
آراکئل . بیر عقل‌لی-باش‌لی سوروش گؤر سؤزو ندیر, نه ایستیر؟
مکرتیچ . آي قارداش, بیز فاغیر پادشاه رعیتییک. اوز کاسیبچیلیغیمیز
ایله باشیمیزی ساخلایان آدامیق. بیز عومروموزده بیر کسه ضرر
یئتیرممیشیک. یول کسمیریک, بونت سالمیریق. بیز نئیلیریک کی, اولکه بیزیم
علیمیزدن دینجله بیلمیر؟
حاجی قارا . من سیزین تامام هییله‌لرینیزدن خبردارام! اگر
سیز دوروست آدام اولسایدینیز, بو گئجه واختی بو یولدا گؤروکمزدینیز.
سیزین فیکرینیز همیشه خالقا ضرر یئتیرمک‌دیر, خالقین ائوین ییخماق‌دیر.
توفنگ‌لرینیزی یئره سالین, یوخسا ووردوم!
مکرتیچ . آ جانیم, توفنگیمیز هاردا ایدی کی, یئره سالاق! بیر جوت
اوراق‌دان باشقا بیزده بیر ذاد یوخدور. اگر غرضین بیزی سویماق‌دیر, اونو
بیل‌دیر.
حاجی قارا . من آدام سویان دئییلم. سیزین کیمی اوزگه مالینا
تاماه ائدن‌لرین جانینی آلانام!
آراکئل . مکرتیچ, بو نئجه قولدوردور؟ من هئچ بونون سؤزلرین
باشا دوشمورم.
مکرتیچ . هئچ من ده باشا دوشمورم. دینمه, گؤروم نه دانیشیر,
(حاجی قارایا موتوجهئه اولوب). قارداش, بیز کیمین مالینا تاماه ائلمیشیک.
بیز بیر اکینچی خالقیق. اللها شوکور, پادشاها خراج دا, تؤیجو ده
وئریریک. بییارا گئدیریک. باجاردیقجا خالقا ده خئیریمیز دییر. بو قیش
باهالیقدا تامام قونشو موسلمان اوبالارینا تاخیل بورج وئردیک کی, آجلارین‌دان
قیریلماسین‌لار. اگر بو زامانادک توغلو بیر آدامین بیر قوروشونو
یئییبسه, بیزیم قانیمیز سنه حالال‌دیر!
حاجی قارا . سیزین قانینیز چوخ‌دان حالال‌دیر. اما بو زامانادک
تؤکن اولمویوب. ایندی سیزی اجل چکه-چکه منه دوچار ائدیب‌دیر. اوزگیه
قویو قازان اوزو دوشر. چوخ آداملارین ائوین ییخیبسینیز. ایندی جزانیزا
یئتیشرسینیز! یاراق‌لارینیزی سالین, یوخسا, واللاه, توفنگی بو ساعتدا اورییینیزین
باشینا بوشالدارام!

ائرمنی‌لر باشلاییرلار قورخماغا.
مکرتیچ . آي قارداش, یئر حاقی, گؤي حاقی بیزیم یاراغیمیز یوخدور!
آخیر بیزیم تقصیریمیز ندیر کی, سنین بئله غضبین توتور?
حاجی قارا . سیزین تقصیرینیز نه یئره سیغیشیر, نه گؤیه! قورومساق
ئوشاغی, باشینیزا صنعت قحت اولوبدور?
مکرتیچ . آ جانیم, دونیادا بیزیم صنعتیمیزدن یاخشی صنعت
وارمی? بیزیم پئشمیز اولماسا, عالم چؤرک تاپماز.
حاجی قارا . باخ, باخ, جورتینه باخ, صنعتینی تعریف ده ائدیر! قیریشمال
ئوشاغی, خالق ازاب چکسین, آلنینین تریله مال قازانسین, سیز موفته
یئره صاحبلیک ائدین! بو هاردا گؤرولوبدور?
مکرتیچ . آ قارداش, اللهی سئویرسن, بیزی اینجیتمه, قوي اوتک, چیخاق
گئدک! سنین ایشین زارافاتا بنزیر.
حاجی قارا . واللاه, اگر آیاق-آیاق‌دان ترپه‌دیبسینیز, جمعدک‌لرینیزی
یئرده سریلمیش بیلین! منیم سؤزلریمی زارافات ساییرسینیز? غرضینیز
بودور کی, من سیزین کیمی سارساق‌لارا آللانام, یاخین گلیب اوز بیلدیینیزی
ائدسینیز? یاراق‌لارینیزی توللویون, دئییرم!
مکرتیچ . آراکئل, نه ائیلییک?
آراکئل . واللاه, من اوزوم ده مات قالمیشام.
مکرتیچ . پروردیگارا, بو نه ایش ایدی دوشدوک? آ جانیم, ایره‌لی قویمورسان
اوتک, بس قوي گئری قاییدیب, باشقا یول تاپیب گئدک.
حاجی قارا . هئچ واخت اولماز! آیاق ترپه‌ده بیلمزسینیز, فیکرینیز
اودور کی, گئدیب موروِوا خبر وئرسینیز, اوزو گلیب منیم اوستومه
تؤکول? الله قویسا, سیزین اولوم خبرینیز موروِوا چاتار! بون‌دان سونرا
قالان یولداش‌لارینا ایبرت اولار!
مکرتیچ . آ جانیم, سن بیزی کیم حساب ائدیرسینیز کی, بو اویونو بیزیم
باشیمیزا گتیریرسن?
حاجی قارا . من سیزی حساب ائدیرهم قولدورا, یول کسنه, خالقین
ائوینی ییخانا, ظالیما, موفتخورا, دار آغاجینا لاییق اولانا!
مکرتیچ . بس سن اوزون کیم‌سن?
حاجی قارا . منی سیز اوزونوز یاخشی بیلیرسینیز. بیلمسیدینیز بو
گئجه واختی دره‌نین اورتاسیندا منی قاباق‌لاردینیزمی?
مکرتیچ . واللاه, بیز اوزوموز ده چوخ-چوخ پئشمانیق کی, بو یول ایله
گلدیک, سنه دوچار اولدوق. بیز هئچ سنی تانیمیریق و خیالیمیزدان دا
کئچمزدی کی, سنی گؤرجییک.
حاجی قارا . بو سؤزلر بیر پولا دیمز! آخیرینجی سؤزومدور, منی
متتل ائلمیین. تئز اولون, یاراق‌لارینیزی سالین!
مکرتیچ . آراکئل, نه چاره ائدک?
آراکئل . واللاه, یاراغیمیز یوخدور! بو ایکی اوراق‌دان باشقا بیزده
بیر کسر تاپیلماز; ایستیرسن توللایاق, ها!
اوراق‌لاری قاباغا توللویورلار.
حاجی قارا . توفنگینیزی, تاپانچانیزی, قیلینجینیزی توللویون! یوخسا
اود ائلدیم!
آراکئل . آ کیشی, سن نئجه آدامسان? الله حاقی, پیغمبر
حاقی توفنگ, تاپانچا یوخدور!
حاجی قارا . ایناننمانام, یالان دئییرسینیز, گیزلییبسینیز, توللویون.
مکرتیچ . چونکی ایننامیرسان, اوزون بیل, هر نه ائلیجک‌سن ائله!
الله جزانی وئرسین!
حاجی قارا . بس بئله ? گؤرون نه ائیلرم! (باش‌لارینین اوستون‌دن

توفنگی آتیر. ائششک اورکور, آراکئل قورخوسون‌دان ائششیین اوستون‌دن یومبالانیر.
حاجی قارا تاپانچانی چکیب بولارین اوستونه یویورور, چیغیریر).
ترپنمیین!
بیچاره ائرمنی‌لرین بیری ییخیلمیش, بیری آیاق اوسته.
مکرتیچ . آي الله بنده‌سی, بیزی ناحاق یئره نییه اولدورورسن?
حاجی قارا. ترپنمیین! (سونرا اوزون کرملییه توتوب). آ گده,
کرمه‌لی, من بولاری ایلمیشم, تئز قاچ قورتار!
کرمه‌لی. آي آغا, گئری قاچیم, یا ایره‌لی!
حاجی قارا . گیج اوغلو, گیج, گئرییه هارا قاچاجاقسان? گئنه آرازا
قاییدیب گئدجکسن? ایرلییه قاچ قورتار, تئز!
کرمه‌لی. یعنی یوک ایله قاچ دئمیرسنمی?
حاجی قارا . فو, گیج بالاسی گیج! البته, یوکسوز نئجه گئدرسن?
کرمه‌لی. من اوزوم ده بئله بیلیرم.
آتی چوبوقلاییب قاباغا, گؤزدن ایتیر. بو حالدا آراکئل ایستییر آیاغا دورسون.
حاجی قارا (قایم سؤوت ایله). آي ترپنمه, یوخسا ووردوم!
آراکئل گئنه یئره ائنیر. بو اسنادا موروو, اوستونجه بیر دسته آدام یئتیشیر.
خلیل ي او ذ باشی(موروو‌ا). آي آغا, بورداديرلار, تاپمیشام, گلین!
مکرتیچ. آي باشینیزا دؤنوم, گلین بیزی بو ظالیمین الین‌دن قورتارین!
آراکئل (آیاغا دورموش). آي قوربانینیز اولوم, یئتیشین, بیزه بو
قولدوردان نجات وئرین!
حاجی قارا . گؤزونوزه دؤنوم, هر کیمسینیز, گلین! بولار منیم
قورخوم‌دان ترپنه بیلمیرلر. بولارین قولون باغلایین, ایلیین, من
چیخیم گئدیم.
بو حالدا موروو آداملاری ایله بولارا طرف چئوریلیر.
موروو. حرامزادالار, منیم علیم‌دن هارا گئدجکسینیز? سوراغینیزی
آلیب دالینیزجا گلمیشم! خلیل یوزباشی, قویما!
خلیل ي او ذ باشی(ایره‌لی یئرییب ائرمنی‌لره). ائي, واللاه, ترپنرسینیز,
هامینیزی قیرریق, یاراغینیزی سالین!
مکرتیچ . آي باشینا دؤنوم, بیز قولدور دئییلیک. بیزیم اوستوموزه
تؤکولن بو کیشی‌دیر.
حاجی قارایا ایشاره ائدیر. خلیل یوزباشی اونون طرفینه چئوریلیر.
خلیل ي او ذ باشی. آ کیشی, ترپنمه, یاراغینی سال!
حاجی قارا . آ قارداش, من دینج, فاراغات کسب اهلییم. یول‌دان
اوتدویوم یئرده بولار منی قاباقلاییب ایلیب‌لر, ایستیردی‌لر سویالار,
چالیشیب اوزومو سویدورمامیشام.
موروو. خلیل یوزباشی بویورور کی, هامینیز یاراغینیزی سالین! سونرا
هر کیم تقصیرلی‌دیر, معلوم اولار!
مکرتیچ و آراکئل . آي آغا, واللاه, بیزیم یاراغیمیز یوخدور.
ایستیرسن, یاخین گلین, باخین.
خلیل ي او ذ باشی(حاجی قارایا). آ کیشی, سن یاراغینی سال, موروو
بویورور!
حاجی قارا . آ باشینا دؤنوم, موروو بوراداديیر? باشیم اوسته,
بودور سالدیم! منیم جانیم و مالیم موروو‌ا پئشکش‌دیر. اما بولار
یالان دئییرلر, یاراق‌لارین گیزلییب‌لر.
یاراق-اسبابینی یئره سالیر, سونرا موروو اوز آداملاری ایله یاووقلاشیب حاجی قارایا.
موروو. آ کیشی, من سنی اوچ گئجه‌دیر آختاریرام. خلیل یوزباشی,
باغلا بونون قول‌لارین!
خلیل یوزباشی حاجی قارانین قول‌لارینی باغلاییر.

حاجی قارا . آ باشینا دؤنوم, منیم تقصیریم ندیر?
موروو. چوخ دانیشما, یولداش‌لارینی دئ, یوخسا صاباح سنی دار آغاجین‌دان آسدیررام.
حاجی قارا . آغا, نییه منی دار آغاجین‌دان آسدیریرسان? من قولدور دئییلم, یولکحسن دئییلم. قولدور, یولکحسن دار آغاجین‌دان آسیلیر.
موروو. نئجه قولدور دئییل‌سن! بس سن ایلیس ائرمنی‌لرینی سویوب ایپک‌لرین آپاران‌لارین یولداشی دئییل‌سن?
حاجی قارا . آي آغا, باشینا دؤنوم, من بیر فاغیر آدامام, پئشم سؤودگرلیک‌دیر. آدام سویماق باجارمانام.
موروو. بس یاراق‌لی-اسباب‌لی بو گئجه واختی بوردا نه قاییریرسان?
دوز آدام بوردا گزمز. آي ئوشاق‌لار, بونو برک ساخلایین, گؤروم بو آدام‌لار کیم‌دیر (اوزون چئویریر ائرمنی‌لره). آ کیشی, سیز کیمسینیز?
مکرتیچ . آ قوربانین اولوم, بیز توغلو فاغیر بیچینچییک. اکین‌دن ائویمیزه قاییتدیغیمیز یئرده بو کیشی بیزی ایلییب قویمویوب گئدک. سن یئتیشمسیدین, بونون الینده دوستاق ایدیک.
موروو (حاجی قارایا). آ کیشی, بولاری سن بوردا ساخلامیشدین?
حاجی قارا . من بولاری ساخلامیشدیم? یالان ایسه بولارین ائوینی الله ییخسین! آ باشینا دؤنوم, بولار منیم یولومو کسیب منی سویماق ایستیردی‌لر.
مکرتیچ . آغا, یالان دئییر, او بیزی سویماق ایستیردی.
حاجی قارا . بولاردا چوخ هییله وار, آغا! بولارا اینانما! دئییردی‌لر کی, گویا سیزین یاساوول‌لارینیزدان‌دیرلار. ایندی اوز سؤزلرینی گیزلیرلر.
مکرتیچ . آ آغا, والله, بو کیشی یالان دئییر! بونون سؤزونه اینانما! بیز اول‌دن آخیرا اوزوموزو توغلو بیچینچی دئییب بونا یالوارمیشیق کی, بیزدن ال چکسین. بونون بیر یولداشی داوار ایدی, قاچدی.
موروو. خلیل یوزباشی, دی گل قان کی, بولارین هانسی دوغرو دئییر.
شیطان دا بولارین سؤزون‌دن باش آچا بیلمز. کیم بیلسین بولار نئجه آدام‌دیرلار? بولارین اوچون ده گؤتورون گئدین, صاباح ناچالنیکه گؤستریریک, سیلیست اولونار. هر نئجه بویورسا, عمل ائدریک.
خلیل یوزباشی هامیسینی دوستاق ائدیر.
حاجی قارا (باشلاییر آغلاماغا). ائوین ییخیلسین منیم ائویمی ییخان! قان قوساسان منی قانا چالخایان! ایمانسیز اولحسن منی بلایا سالان! من هاردا, دیوان هاردا! من سیلیست‌دن قاچیردیم, گئنه سیلیسته دوشدوم! چیبین‌دن بیریدک باشلایاجاق‌لار سوروشماغا. دی, گل بوشبوش سوال‌لارا جاواب وئر! گؤزله آخیری یاخشی اولاجاق!
ائرمنی‌لردن بیریسی . آ کیشی, سنی گؤرک کؤنلون شاد اولوب, اوزون گولمسین کی, بیزی ناحاق یئره موسیبته سالدین. کیم بیلسین ایندی سیلیست‌دن هاواخت قورتاراجاغیق! ئوروسون سیلیستی بئش ایل قورتارماز. تاخیلیمیزی کیم ییغاجاق, خیرمانیمیزی کیم دؤیجک. آخ-آخ!
خلیل ي او ذ باشی. آ کیشی, آز دانیشین, یئریین.
هامی گئدیرلر, گؤزدن ایتیرلر.
پرده سالینیر
بئشیمجی مجلیس
بئشیمجی مجلیس واقئ اولور اوبادا. حیدر بعی آلاچیغین ایچینده اوتوروبدور بیر گون ایره‌لی توي ائدیب گتیردیی گلینی ایله. چؤلده ذورنا-قاوال چالیرلار. جاحیل ئوشاق‌لار اوینویوب سؤز
اوخویورلار.۸
حیدر بعی. الله کرمینه شوکور! یوخودور, گؤرحسن, یا

ظاهرن‌دیر کی, من سنینله قاباق-قاباغا اوتورموشام. ایکی ایل چؤل‌لرده دردینله
گون کئچیریب آخیر کی, آرزوما یئتیشدیم. بو نعمتین شوکورون یئرینه
یئتیره بیلمنم.
سونا خانیم. حیدر بعی, سنی اللها آند وئریرم کی, بون‌دان
سونرا دخی گزمیه گئتمیجسن! واللاه, دخی منی آیریلیغا هرگیز
تابیم یوخدور. اللّٰه ائلممیش, اگر سنین باشینا بیر ایش گله, یا قاچاق
اولاسان, یا توتولاسان, من دونیادا ساغ قالا بیلمیجیم. بون‌دان
سونرا سنی بیر گون گؤرمسم, اولجیم!
حیدر بعی. خاطرجم اول! قولدورلوغا, اوغورلوغا, هرگیز گئتمیجیم.
ناچالنیک ده منه دیلی ایله تاپشیریب‌دیر. اما بیر یاخشی قازانج
یولو تاپمیشیق. اینشاللاه سن اوزون ده اونا مانع اولمازسان. چونکی بیر آرتیق
ایش دئییل.
سونا خانیم. دئ گؤروم, نئجه ایشدیر?
حیدر بعی. اوزون بیلمیرسن? اییرمی بئش گون بون‌دان ایره‌لی سنه
دئمدیم کی, حاجی قارادان پول گؤتوروب قاچاق مالا گئدیریک? اوندا راضی
اولموردون. ایندی خئیرینی گؤردونمو? گئدیب گتیرن کیمی بیر گونده قارغابازاریندا
ساتیب مایاسینی وئردیک حاجی قارانین اوغلونا, قازانجینی گؤتو-
روب گلدیک. یولداش‌لاریم دا بو سفر پاي‌لارینی منه وئردی‌لر. اون گونون
ایچینده خرج چکیب, ائل عادتینجه توي ائدیب سنی گتیردیم. اگر سنین سؤزونه
باخیب گئتمسیدیم, یا گرک سنی گؤتوروب قاچایدیم, یا ایندییدک
هله آتان ائوینده قالایدین.
سونا خانیم. بس دئییرلر کی, آخیر قاداغان‌دیر, گئدیب-گلن‌لره
تنبیه ائدیرلر.
ه ائ ي د ه ر بعی . البته, عاجیزلری همیشه توتورلار. مالینی آلیب تنبیه
ائدیرلر. اما منه کیم یاووق گله بیلر!
سونا خانیم. بس سنین قاباغینا چیخان اولمادی?
حیدر بعی. نییه اولمادی? اونو بیردن چیخدی; قوخوتدوم, هامیسی
قاچدی, گئتدی.
سونا خانیم. آ آمان, حیدر بعی, بو ایش ده خاتالی ایشه بنزییر!
دوغروسو, من بونا دا راضی دئییلم! حاجی قارایا سیفاریش ائدجیم کی,
دخی سیزه پول وئرمسین, سیزی توولاش‌دیریب آپارماسین.واللاه, بو ایشی ده
فیکیر ائدنده اورییم اسیر!
حیدر بعی. آ قیز, نه وار کی, اوریین اسیر? (سونا خانیمین بوینون
قوجاقلاییب اوزون‌دن اوپور). آ قوربانین اولوم, بس نه ایشه یاپیشیم?
بس نه ایله سنی ساخلاییم?
سونا خانیم (باشلاییر آغلاماغا). ال چک. بو ایشدن ده ال چک!
من آتام ائوین‌دن گتیردییم جئحیز ایله بیر ایل یاخشی دولاننیق. سونرا بیر
یاخشی ایش تاپماسان, اوزون بیل!
حیدر بعی. بس قوي بیر-ایکی دفعه ده گئدیم, یولداش‌لاریمین بورجونو
وئریم, سونرا دئیرسن دخی گئتمنم.
سونا خانیم (آغلایا-آغلایا). هئچ بیر دفعه ده قویمانام!
یاریم دفعه ده قومانام! قوي یولداش‌لارین گؤزلسین‌لر!
حیدر بعی. آخیر شرطیمیز بئله ایدی. گئتمسم, پول‌لارینی ایستیرلر,
گؤزلمزلر.
سونا خانیم. سنین ایشین اولماسین, آناما سیفاریش ائدرم, آتاما
دئیر, اولاری ساکیت ائدر.
حیدر بعی. یاخشی, اما من هئچ بیلمیرم کی, سن ندن
احتیاط ائدیرسن?

سونا خانیم. من اوندان احتیاط ائدیرهم کی, گئنه سنین آدین
چکیله, ایشه دوشحسن, من گونو قارا اولام.
حیدر بعی. بوش-بوش خیال ائلمه. بو هئچ واخت اولماز!
سونا خانیم. چیفایدا من دینجله بیلمیرم. اورییم یارپاق
کیمی اسیر. ائله بیلیرم گئنه سنی علیمدن آلاجاقلار.
بو حالدا حاجی قارانین آروادی توکز ایچری گیریر.
توکز. آ باشینا دؤنوم, منیم اریمی نئیله‌دینیز؟ منیم اریمین
باشینا نه ایش گلدی؟ سیز هامینیز گلیبسینیز, اونون نه اوزو وار, نه
نؤکری وار!
حیدر بعی. آي آرواد, هله بو واختادک گلیب چیخماییب‌دیر؟
توکز. خئیر. آخیر بو نه ایش ایدی ائیلدینیز؟ کیشیجیی توولویوب آپاریب
آوارا سالدینیز؟ یوخسا اولومه وئردینیز؟
حیدر بعی. آي آرواد, قورخما, گؤرحسن کندلرین هان‌سیندا
ایلنیب‌دیر, گلر چیخار, فیکیر ائلم؟
توکز. کندلرده ایلنمز. ایندییدک باشی الینده اولسایدی,
گلردی. من اریمی سیزدن ایستیرم؟ گرک منیم اریمی نئجه کی, آپاریبسینیز,
ائله ده منه تاپشیراسینیز؟
حیدر بعی. بیزه موحسسیل واقئ اولدون؟ ارین ئوشاق دئییلدی,
نابالیغ دئییلدی, بیز اونو توولاییب آپارایدیق. بیز اونا بیر تکلیف ائلدیک,
اوز خئیرینی یوخلادی, قوشولدو بیزه گئتدی. هر یئرده موغایت اولوب, قورخولو
یئرلردن اوتوروب یولا سالدیق. دخی بیز نه ائلیک کی, گلیب چیخماییب‌دیر.
چیخ گئت, باشیمی آغریتما؟
توکز. گئدیرهم مورووا, ناچالنیکه شیکایت ائتمیه. منیم
اریمی سیز ایتیریبسینیز!
بو حالدا قیشقیریق قوپور, مورووو و ناچالنیک آدام‌لاری ایله آلاچیغی چئویریرلر.
مورووو. ناچالنیکین بویروغودور کی, هر کس یئرین‌دن ترپنمسین.
حیدر بعی (قاباغا چیخیب). مورووو, ناچالنیکین غرضی ندیر,
بویورسون گؤروم! بورادا تقصیرلی یوخدور کی, اوننان قاچا.
مورووو. تقصیرلی وار, یا یوخدور, آنجاق ناچالنیک حیدر بعی گؤرمک
ایستییر.
حیدر بعی. حیدر بعی منم, هر نه قوللوغونوز وار بویورون!
ناچالنیک (ایره‌لی یئرییب). حیدر بعی, سن منیم نسیحتیمی
ائشیتمییب, گئنه یامان ایشه قوشولدون؟ ایندی گرک منیم ایله قالایا
گئدحسن؟
سونا خانیم باشلایر تیترمیه, آغلاما.
حیدر بعی. ناچالنیک, سن منه بویورموشدون کی, اوغورلوغا,
قولدورلوغا گئتمه. اگر من سنین سؤزون‌دن چیخمیشام, منیم یئریم
سیبیردیر.
ناچالنیک . بلی, چیخیبسان! اون گون بون‌دان ایره‌لی آرازدان بیر آز
یوخاری ایلیس ائرمنی‌لرینی سویوب, ایپک‌لرینی آلیبسینیز. ایش آشکار اولوبدور.
یاخشیسی اودور کی, تنبیحین یونگول اولماق اوچون بوینونا گؤتور, یولداش‌لارینی
نیشان وئر.
حیدر بعی. ناچالنیک, بویورسان کی, بو ایش آشکار اولوبدور. اما
من بیر آدامی سویمامیشام. اگر بیر کسه منیم اوزومه دوروب بیر
سؤز دئسه, من قانیمی سنه حالال ائلدیم.
ناچالنیک . یاخشی, خلیل یوزباشی, او ائرمنی‌لری بورا چاغیر!
خلیل یوزباشی اوحان یوزباشینی اوز دسته‌سی ایله ایره‌لی گتیریر.
ناچالنیک . اوحان یوزباشی, بو ایدیمی سیزه راست گلن؟

حیدر بعی. ناچالنیک, هر بئله موژیک سؤزونه اعتبار ائدیب منی
بدبخت ائتمیین!
اوحان. باشینا دؤنوم, من هرگیز موژیک دئییلم. من ایيرمی
ایلدیر ویلایت بؤیوک‌لرینه قوللوق ائدیرهم. ایيرمی رضامندلیک کاغیذیم
وار. کئچن ایل منه گوموش مئدال یازمیشدی‌لار! آلین بو کاغیذلاری بیر
اوخویون, گؤرون! (کاغیذلاری گؤستریر).
ناچالنیک . هله منه سنین قوللوق‌لارینی بیلمیه واخت یوخدور.
گؤردویون ایشی سؤیله!
اوحان. باشینا دؤنوم, منیم بیلیک اوچون شهادتنامم وار!
آلین, اوخویون! (شهادتنامسینی جیبین‌دن چیخاریب ئوزادیر ناچالنیکه)
ناچالنیک . اولان, سؤزونو دئ, نجابتینی اثبات ائلمک قوي سونرایا
قالسین!
حیدر بعی. ناچالنیک, بو شهادتنامه‌لرین یوزو بیر پولا
دیمز. ذاتیندا شوبحه اولان‌لار اوز نسب‌لری اوچون شهادتنامه قاییردارلار.
اوحان. بو سؤزو ناچالنیک حضوروندا دئمییب, بیر اوزگه یئرده
منه دئسیدین, بو توفنگ ایله سنه جاواب وئرردیم! (الین ئوزادیر توفنگینه,
سونرا ناچالنیکه موتوجحئه اولوب). باشینا دؤنوم, من بو آخیرینجی
نوفوس دفترینده بعی یازیلمیشام. ایندی بو منیم بیلییمی ایستیر
باتیرسین. حاق ائله من بدبخت اولمویوم.
ناچالنیک . بو ساعتدا بویوررام سنه اللی چوبوق وورارلار. بیلیینی
لاپ ئونودارسان, اگر سوالیما جاواب وئرمحسن! سن‌دن من سوروشارام
کی, بو ایدیمی سیزه راست گلن؟
اوحان. بلی, باشینا دؤنوم, بو ایدی بیزیم اوستوموزه یولداش‌لاری ایله
توفنگ و قیلینج چکن! ایيرمی یاراق‌لی-اسباب‌لی آتلی ایدی‌لر. بیز آنجاق اون
آدام ایدیک. اگر بیزدن چوخ اولماسایدی‌لار, سیزین دؤولتینیزدن, بولاری
توتاردیق. ائله کی, بیزدن اوتوب‌لر, گئدیب ایلیس ائرمنی‌لرینی سویوب‌لار.
حیدر بعی. ناچالنیک, تامام دانیشدیغی سؤزلر بؤحتان‌دیر!
ناچالنیک . تاتار طایفه سی تامام یالانچی اولار. سنده او جمله‌دن‌سن,
سؤزونوزه اعتبار ائیلمک موشکولدور. بیریسی ده یاراق‌لی-اسباب‌لی, ایکی
توغلو ائرمه‌نینی ایلییب سویورموش. ایندی آشکارا یالان دئییر کی, گویا ائرمنی‌لر
اونو سویماق ایستیرلرمیش.
حیدر بعی. من بیلیرم کی, او, کیشی کیم‌دیر. من قاراباغین
تامام یاخشی-یامان آدام‌لارینی تانییرام. اونو گؤرسم بیللم کی,
اونون سؤزو دوغرودور, یا یالان‌دیر. سنین باشینا آند اولسون کی, حقیقتینی
عرض ائیلرم!
ناچالنیک . خلیل یوزباشی, او توتولان کیشینی بورا گتیرین!
خلیل یوزباشی گئدیب حاجی قارانی حضورا گتیریر.
ناچالنیک . دئ گؤروم, بو کیم‌دیر, نئجه آدام‌دیر؟
حیدر بعی. ناچالنیک, من بونو تانییرام. سنین باشینا آند
اولسون کی, بو آدامسویان دئییل, ائرمنی‌لر خیلاف عرض ائدیب‌لر.
ناچالنیک . خلیل یوزباشی, ائرمنی‌لری گتیر.
خلیل یوزباشی توغلولاری گتیریر.
ناچالنیک . حیدر بعی, اودور کی, سنین سؤزونه اعتبار ائتمیرم!
آخیر اوزون بیر فیکیر ائیله: بس بو ائرمنی‌لر آدام سویان‌دیرمی؟ اما بو
کیشی دئییر کی, گویا بولار اونو سویماق ایستیرمیش‌لر!
حیدر بعی. بئله دئییل, بو کیشی ده یالان دانیشیر.
ناچالنیک (آجیقلانمیش). بس نئجه اولماق گرک؟ معلوم کی, هامینیز
یالان دانیشیرسینیز! هامینیز تنبیحه لاییقسینیز! من گرک سنی

آپارام!
حیدر بعی. ایختییار سنین‌دیر.
سونا خانیم باشلاییر تیترمیه.
ناچالنیک (حاجی قارایا). آ کیشی, سن آخیر بو ائرمنی‌لری نه سببه
ایلمیشدین؟
حاجی قارا . باشینا دؤنوم, من اوز کسب-کاریم ایله دولانان
آدامام. هئچ واخت یول کسمک منیم ایشیم دئییل. همیشه آلیش-وئریش
ائیلرم. پادشاها چوخ قوللوق‌لار ائتمیشم.
ناچالنیک . پادشاها سن نه قوللوق ائتمی‌سن, آ کیشی؟
حاجی قارا . باشینا دؤنوم, اون بئش ایلدیر پادشاه گؤمرویونه ایلده
اللی تومن خئییر وئریرم.
ناچالنیک . بلی چوخ بؤیوک قوللوق‌لار ائدیب‌سنمیش. الحق بؤیوک
مرحمته لاییق ایمیش‌سن.
حاجی قارا . بلی, باشینا دؤنوم, بو قوللوق‌لاریما گؤره گرک
منه قیزیل مئدال وئریلیدی, نینکی...
ناچالنیک . بلی, سنین کیمی قوللوق ائدن‌لر چوخدور. وئردیینیز
پول‌لاری گرک وئریب قیزیل مئدال قاییرداق, گئنه اوزونوزه داغیداق. جفنگیییات
دانیشما! دئ گؤروم, ائرمنی‌لری نییه ایلمیشدین؟
حاجی قارا . باشینا دؤنوم, اولار منی ایلمیشدی‌لر.
ائرمنی‌لرین بیریسی, یعنی مکرتیچ.
مکرتیچ . قوربانین اولاق, یالان دئییر, بو بیزی سویماق ایستیردی.
بو حالدا جاوانشیر موروووونون یاساوولو یئتیشیب,
یاساوول (ناچالنیکه). آغا, مورووموز ایلیسلی‌لری سویان قولدورلاری
توتوب, تامام ایپک‌لری آلیب, اوزلرینی دوستاق ائدیب. منی قوللوغونوزا
گؤندردی کی, بو خصوصدا عرض ائدیم. دالینجا احوالاتی یازی ایله بیل‌دیرجه‌ک.
مورو. یقین کی, گئنه تاتاردیرلار.
یاساوول . بلی.
ناچالنیک . یوخسا خیال ائدیردین کی, اینگیلیس یا فیرنگ‌دیرلر؟
اوحان. باشینا دؤنوم, قولدور همیشه تاتاردان اولور. بیزلردن هئچ
واخت قولدور اولماز!
ناچالنیک . کس سسین, بو سیزین دوغرولوغونوزدان دئییل. اوندان
اوترو کی, جورت ائده بیلمیرسینیز و باجارمیرسینیز!
یاساوول . آغا, مورو بیر قاچاقچی دا یوک ایله توتوب گؤندریب‌دیر.
حاجی قارانین رنگی قاچیر.
ناچالنیک . هاردادیر! حضورا گتیر!
یاساوول گئدیر.
حیدر بعی. ناچالنیک, ایندی سیزه معلوم اولدو کی, من قولدور
دئییلم؟
اوحان. آغا, او, توتولان قولدورلار بیشک بونون یولداش‌لاری‌دیرلار.
ناچالنیک . حقیقت اولونار.
بو حالدا یاساوول کرملینی حضورا گتیریر. حاجی قارا اونو گؤرن کیمی "واي" ائدیب
اوزون‌دن گئدیر.
ناچالنیک (تعجوب ایله). بو نئجه ایشدیر؟ بو کیشی نییه اوزون‌دن
گئتدی! بونو آییلدین گؤرک!
مورو سو تؤکور, هئدر بعی, خلیل یوزباشی قولون بوغور, حاجی قارا گؤزون آچیر.
ناچالنیک . آ کیشی, سنه نه گلدی اوزون‌دن گئتدی؟
حاجی قارانین دیلی توتولور.
ناچالنیک (کرملییه). آ گده, دوغروسون دئ, سنی بوراخارام.

بو کیشی سنی گؤرنده نییه اوزون‌دن گئتدی؟
کرمه‌لی. بیلمیرم باشینا دؤنوم!
ناچالنیک . سن کیم ایله و هاچان قاچاق مالا گئتمیشدین؟
کرمه‌لی. من هئچ کیم ایله و هئچ واخت قاچاق مالا گئتممیشدیم.
ناچالنیک . نه دانیشیرسان؟ سنی یوکون اوستونده توتوب‌لار؟ نئجه
دانا بیلرسن؟
کرمه‌لی. منیم او یوک‌دن هئچ خبریم یوخدور.
ناچالنیک . بس او مال کیمین‌دیر؟
کرمه‌لی. بیلمیرم.
ناچالنیک . بس سن آت اوستونده دئییلدین؟
کرمه‌لی. بلی.
ناچالنیک . بس یوکو آتین اوستونه کیم قویوبدور؟
کرمه‌لی. شیطان قویوبدور, منیم اوندان خبریم یوخدور.
ناچالنیک . عزیزیم, بیز شیطانی سن‌دن یاخشی تانییریق. اوندان چوخ
ایش باش وئرر. اما قاچاق مال آلیش-وئریشی ائلمز. دوغروسونو دئ, یوخسا
درینی سویارام.
حیدر بعی. ناچالنیک, بیر عرضیم وار.
ناچالنیک . دئ گؤروم.
حیدر بعی. قوللوغونوزدا چوخ-چوخ موقسسیرم, اما تقصیریمی
بوینوما گؤتوررم. بو کیشینی من ایکی یولداشیم ایله قاچاق مالی
گتیرمیه آپارمیشدیم. بو توتولان اونون نؤکری‌دیر. چون بو چوخ خصیص
اولدوغو اوچون مالی توتولدوغون‌دان اوترو اوزون‌دن گئتدی. ائرمنی‌لری ده
مالینین قورخوسون‌دان یولدا ایلمیش ایمیش.
ناچالنیک (حیدر بیه). متلب معلوم اولدو. بس یولداش‌لارین
کیم ایدی؟
حیدر بعی. عسگر بعی, سفر بعی.
ناچالنیک (موروا). اولاری چاغیرت, گتیرت.
موروو. بو ساعتدا.
موروو بیر یاساوول گؤندریر.
ناچالنیک (حیدر بیه). بس نییه ئوتانمادین, دئدین کی, اوحان
یالان دانیشیر؟
حیدر بعی. اوحان حقیقتده یالان دانیشدی, ناچالنیک! اوندان اوترو
کی, بیز هامی بیر یئرده آلتی آدام ایدیک, قاچاق مال گتیریردیک. دؤرد یوکوموز
وار ایدی. بولارا راست گلیب, قورخدوب قوودوق, چیخیب گلدیک. سنین باشین
اوچون, ایلیس ائرمنی‌لری‌نین سویولماغین‌دان بیزیم خبریمیز یوخدور!
بو حالدا بیر یاساوول عسگر بعی, سفر بعی گتیریر.
ناچالنیک . حیدر بعی, یولداش‌لارین بولاردیمی؟
حیدر بعی. بلی, بولاردیر!
ناچالنیک . حیدر بعی, اگرچی قولدورلوق جهتین‌دن سنین تقصیرین
یوخدور, اما چون باشبورتسوز سرحددن او تایا کئچیب, قاچاق مال
گتیریب, موروو گؤندرن قاراوول‌لارین اوستونه قیلینج و توفنگ چکیبسینیز,
ذاکونا گؤره گرک من بو ساعتدا سیزی دوستاق ائدیب قالایا آپارام.
حیدر بعی. ایختییار سنین‌دیر, ناچالنیک!
سونا خانیم (یئرییب ناچالنیکین اتیین توتور). قوربانین اولوم,
منی اولدور, اونو آپارما! منی بیساحیب قویما!
ناچالنیک . حیدر بعی, بو کیم‌دیر؟
حیدر بعی. ناچالنیک, بو منیم آروادیم‌دیر. دونن توي ائدیب
گتیرمیشم. بو بدبختلییمه بایث بودور!

ناچالنیک . نئجه مگر؟
حیدر بعی. ناچالنیک, بیز بیر-بیریمیزی نحایتده سئویردیک. ایکی
ایل ایدی قوووشماق حسرتین چکیردیک. پول تاپمیردیم توي ائدیم. آخیر کی,
قاچاق مال گتیریب ساتدیق, قازانجی ایله توي ائلدیم, بونو گتیردیم. کاش
اولیدیم, بو گونو گؤرمییدیم.
سونا خانیم. باشینا دؤنوم, بیزی پادشاهین باشینا چئویر! قول
خاتاسیز اولماز, آغا کرمسیز. یاز بو ایشی یوخاری بیل‌دیر, بلکه منیم گؤز
یاشیما رحم ائلیه‌لر. من دیلیم‌دن کاغیذ وئررم کی, بون‌دان سونرا
حیدر بعی هئچ بیر یامان ایشه قویمویوم.
حیدر بعی. ناچالنیک, من حاضرام کی, بو تقصیریمی اوز قانیم
ایله داغیستاندا پادشاهین دوشمن‌لری‌نین قاباغیندا یویام.
ناچالنیک (موروو‌ا). واللاه, یازیغیم گلیر بو بیچاره‌لری بیربیرین‌دن
آییرماغا. گؤرحسن من بو ایشی یوخاری بیل‌دیرندهک بولاری
ذامینا وئرمک اولارمی؟
موروو. اولا.
عسگر بعی . ناچالنیک, بیز ده دوشمن قاباغیندا قیلینج چالماغا
حاضریق!
ناچالنیک (موروو‌ا). بولاری ذامینا وئر, تا یوخاری‌دان جاواب
گلینجه.
موروو. باش اوسته!
بو حالدا حاجی قارانین آروادی توکز ایچری گیریب, ناچالنیکین آیاغینا دؤشنیب.
توکز. باشینا دؤنوم, منیم اریمی منه وئر!
ناچالنیک (حاجی قارایا). کیشی,دخی قاچاق مالا گئتمزسن کی؟
حاجی قارا . توبه اولسون, ناچالنیک! توبه, توبه! گئجه-گوندوز
سنه دعا ائدجیم کی, منی بو عمل‌دن قایتاردین!
ناچالنیک (موروو‌ا). بونو دا ذامینا وئر.
موروو. باش اوسته!
حاجی قارا . باشینا دؤنوم, بس مالیم نئجه اولسون؟
ناچالنیک . او بارده صبر ائله
حاجی قارا . قوربانین اولوم, مالیم یئتیشمسه اوللم!
ناچالنیک . اوزون بیل. خلیل یوزباشی, حاجی قارانین نؤکرینی و
توغلولاری دا بوراخ گئتسین‌لر. (بي‌لره). سیزین نجابتینیزه هرگیز لاییق
دئییل کی, یامان عمل‌لر ایله اوزونوزو بدنام ائدیب اومنایی-دؤولتین
نظرینده خار و ذلیل اولاسینیز. نئجه کی, اوغورلوق, ائله ده قاچاق مالا
گئتمک دؤولت طرفین‌دن قاداغان‌دیر. پادشاهین امرین‌دن چیخان
- اللهین امرین‌دن چیخان کیم‌دیر. اللهین امرین‌دن چیخانا او دونیادا
غضب یئتیشر, پادشاهین امرین‌دن چیخانا بو دونیادا; اللهین امرینی
بیتیرنه بحیشت وار, پادشاهین امرینی بیتیرنه مرحمت و شفققت.
اومنایی-دؤولتین رحمی چوخدور, اولور کی, سیزین بو تقصیرینیزی باغیشلایالار.
اما بون‌دان سونرا گرک‌دیر نیییتی-خالص ایله دؤولته صداقتیندیش
اولوب, هر بیر خصوصدا, یامان خیال‌لاری باشینیزدان چیخارداسینیز!
بي‌لر . جان-باش ایله نسیحتینی قبول ائدیریک, ناچالنیک.
ناچالنیک (سونا خانیمین الین‌دن توتوب). باخ, سنین گؤزللیینه
و گؤز یاشینا حیدر بعی سن‌دن آییرمادیم. اوندان یاخشی موغایت
اول, گئنه بیر پیس ایش توتماسین, تا یوخاری‌دان جاواب گلینجه.
سونا خانیم. منیم باشیم اوسته, ناچالنیک! آرخایین اول! اوزومو
اولدوررم کی, اونو یامان ایشه قویمانام.
ناچالنیک . چوخ-چوخ راضییام! سنین ذامینلیغین هر کسین ذامینلیغین‌دان

اعتبارلی‌دیر. خوداحافیس! (ایستیر گئتسین).
حاجی قارا . باشینا دؤنوم, ناچالنیک, موروووون یاساوول‌لاری منی
توتاندا جیبیمدن یاریم عباسیمی چیخاردیب‌لار, بویور وئرسین‌لر.
ناچالنیک (موروووا). بویور, بو ساعتدا بونون پولونو وئرسین‌لر!
یاساوول‌لارین گرک بئله عمل‌لری ترک اولا!
حاجی قارا . الله سنین اومور و دؤولتینی آرتیق ائلسین, آغا! نه
قدر بدنیمده جانیم وار, سنین بو شفققتینی ئونوتمایاجاغام!
ناچالنیک ئوزاقلاشیر, دالیسینجا دا آدام‌لار.
پرده سالینیر
تامام اولور
مورافیه وکیللرینین حکایه تی
(شهری-تبریزده)
تمثیلی-گوزاریشی-عجیب کی, کئیفیییتی اوچ مجلیسده
بیان اولوب ایتمامه یئتیر.
افرادی-اهلی-مجالیس
اولیمجی مجلیس
اولیمجی مجلیس واقئ اولور تبریز شهرینده, باغمئشه کوچسینده, حاجی قافورون
ایمارتینده. اونون باجیسی سکینه خانیم پنجره قاباغیندا دوروب, قاراواشی گولسبانی
چاغیریر.
سکینه خانیم. گولسبا, گولسبا, هوي!
گولسبا (داخیل اولور). نه بویوروسان, خانیم؟
سکینه خانیم. گولسبا, هئچ بیلیرسن کی, منیم بو بیحیا قارداشیم
آروادی باشیما نه ایش گتیریب‌دیر؟
گولسبا . خئیر, خانیم, بیلمیرم.
سکینه خانیم. حاکمی-شره آدام گؤندریب بیل‌دیریب‌دیر کی, قارداشین‌دان
قالان پول‌لاری منه وئرمسین کی, منیم ایله اونون داواسی وار;
سکینه خانیم - مرحوم حاجی قافورون
باجیسی, اون سککیز یاشیندا, قیز.
گولسبا - اونون قاراواشی.
عزیز بعی - اونون سئوگیلیسی و آداخلیسی.
زئینب - حاجی قافورون موته سیغسیله
اولان آروادی.
یئددیاپلیق تیفیل - اونون اوغلو.
آغا عباس - اونون قارداشی.
ذوبئیده - سکینه خانیمین بیبیسی.
آغا حسن - تاجیر.
آغا مردان - وکی‌لی-مورافیه, حالواچی
اوغلو.
آغا سلمان - وکی‌لی-مورافیه, الکچی
اوغلو.
آغا کریم - میانچی, دللالباشی.
دؤرد نفر سرباز - بدل و
قهرمان و قففار و نظر آدلی.
حاجی رجبه‌لی - داروگئیی-بازاریتبریز,
دؤرد نفر عمله‌سی ایله - هپ او
و شئیدا و قوربانه‌لی و هنیفه آدلی.
حاکیمی - شر.
هاشیینیشینانی-محکمئیی-مورافیه -

آغا رحیم و آغا جابار و آغا
بشیر و آغا ستتار آدلی.
ش آ ه ذ آ د ه ن ای ن ف ه ر ر آ ش ای - نسیر.
حاکیمی - شرای ن ن او ک ه ر ای - اسد.
شاهزاده‌نین فرراشباشیسی.
او پول گرک اونا یئتیشه. گولسبا, بئله ایش اولورمو? واللاه, من بیلمیرم
کی, تاری یانیندا نه گوناهین صاحبییم کی, همیشه بیر سبب دوشر,
منیم بختیم باغلانار.
گولسبا . خانیم, نه جهت بئله گومان ائدیرسن?
سکینه خانیم. گولسبا, اوزون بیلیرسن کی, من عزیز بي‌دن
اوترو بییختییارام. بیچاره ایکی ایل سراسر مرحوم قارداشیما یالواردی کی,
منی اونا وئرسین; وئرمه‌دی کی, اهلی-ظلمه اوغلودور. ایندی کی, قارداشیم
اولوب, ایختیياریم دوشوب اوز علیمه; ایستیردیم کی, قارداشیم‌دان قالان پولو
آلیب, تداروکومو گؤروب آرزوما چاتام. بو بیحیا قارداشیمین آروادی
منه موددی چیخیب, پولون یئتیشمیینی تخیره سالدی. گرک ایندی داوا
چکمیه مشغول اولام.
گولسبا . خانیم, قارداشین آروادینین مگر ارثده پایی وار?
سکینه خانیم. خئیر, هئچ پایی یوخدور. او, قارداشیما کبین‌لی
آرواد دئییلدی کی, ارث آپارا. اوولادی یوخدو کی, ارثه شرعیک اولا. هئچ بیلمیرم
کی, نه سببه من موددی چیخیب‌دیر?
گولسبا . خانیم, اینشاللاه بیر ایش باجارا بیلمز. منه بیر نزیر
ائله دعا ائدیم, الله تئز سنین بو ایشینه فئیسل وئرسین, آرزونا یئتیرسین.
سکینه خانیم. نه نزیر ائدیم?
گولسبا . نزیر ائله کی, ایشین تامام اولوب پول یئتیشسه, منیم ده
توي خارجیمی چکیب اره وئرحسن.
سکینه خانیم. چوخ یاخشی, دعا ائله, داوامیز تئز قورتارسین, سنی
ده اره وئررم. ایندی دور, گئت عزیز بعی بورا چاغیر, گؤروم بو ایشه نه بینا
قویور. حاکمیشر آدام گؤندریب منه خبر ائدیب‌دیر کی, وکیل توتوب
مورافییه گؤندریم. ایندی عزیز بي‌دن باشقا منیم بیر آدامیم
یوخدور. بیز تبریزده قریبیک, اگرچی, بیر بیبیم وار; اما آرواد طایفه سینین
الین‌دن نه ایش گلجک?
گولسبا تئز چؤله چیخیب گئری قاییدیر.
گولسبا . عزیز بعی اوزو گلیر.
سکینه خانیم پنجرنی سالیر, بو حالدا عزیز بییچری گیریر.
عزیز بعی (توند). سکینه خانیم, آخیر منیم گونومو بو یئره
یئتیردین!
سکینه خانیم (تعجبوبله). عزیز بعی, مگر نه واقئ اولوبدور
آجیقلانمیسان?
عزیز بعی . سکینه خانیم, سن بیلیرسن کی, من ایکی ایلدیر مکتب‌دن
چیخیب, سنین دردی-عشقینه گیریفتار اولوب تبریزدن آیاق بیر یانا
قویا بیلمه میشم! نه قدر کی, سنین قارداشین منه سیتم ائدیب منی
سن‌دن ئوزاق ائلمیه چالیشیردی, او قدر منیم محببتیم آرتیب,
اونون جؤور و جفاسینا صبر ائدیب دایانمیشام; بو اومیدله کی, سنین وصالین
منه مویسسر اولاجاق. ایندی کی, ووسلت زامانی یاخینلاشیب, آرزوما
چاتماق اومیدیله خیالیمی خوش ائدیب آرام توتموشام, ایستییرلر کی, گئنه
منی بدبخت ائتسین‌لر.
سکینه خانیم. نه دانیشیرسان? وازئه دانیش گؤروم متلبین
ندیر? آنلامیرام نه دئییرسن?

عزیز بعی. نئجه آنلامیرسان؟ مگر سنین خبرین یوخدور؟
دونن آغا حسن تاجیر مالیکوتوججارین و کندخودانین و موللا
باغیرین آروادینی بیبین یانینا ائلچی گؤندریب, سنی خاستکارلیق ائدیب‌دیر و
بیبین ده سؤز وئریب‌دیر کی, سنی اونا وئرسین.
سکینه خانیم. بیبیم بوش سؤیلییب‌دیر. کیم‌دیر اونون سؤزونه
باخان!
عزیز بعی . خئیر, بو سؤزلر ایله من ساکیت اولمانام. یا گرک بو
ساعتدا بیبینی چاغیردیب منیم قولاغیم ائشیده-ائشیده دئیحسن کی, سن آغا
حسنه گئتمیجک‌سن, یاینکی گرک بو گون من آغا حسنی اولدورم!
نه کاره‌دیر بیر آرشین اولچن منیم آداخلیما گؤز تیکه! واللاه بو
ساعت گئدیب بو خنجر ایله اونون باغیرساق‌لارینی آیاغینا دولارام!
سکینه خانیم. چوخ یاخشی, من بو ساعتدا بیبیمی چاغیردیب
دئیرم کی, من آغا حسنه گئدن دئییلم. بیبیم گلنده سن گیر
او بیری اوتاغا, اوز قولاغینلا ائشیت. گولسبا!
گولسبا . بلی!
سکینه خانیم. گولسبا, گئت بیبیمی بورا چاغیر! (گولسبا
گئدیر). یاخشی, ایندی دئ گؤروم, بیز کیمی وکیل توتاق؟
عزیز بعی . نه ایشدن اوترو؟
سکینه خانیم. نئجه نه ایشدن اوترو؟ آخیر ائشیدیب‌سن کی, قارداشیم
آروادی قارداشیم‌دان قالان ارثه موددی چیخیب, منی مورافییه چاغیریر.
عزیز بعی. بلی, ائشیتمیشم! ایندی آغلیم باشیمدا یوخدور, بیبین
گلسین گئتسین, سونرا من وکیل تاپارام.
بو حالدا آیاق تاپپیلتیسی گلیر. عزیز بعی گیریر او بیری اوتاغا. سکینه خانیمین بیبیسی
ذوبئیده ایچری داخیل اولور.
سکینه خانیم. سلام-علئیک, بیبی!
ذوبئیده. علئیکسسلام, سکینه! نه قاییریرسان, احوالین یاخشی‌دیرمی؟
سکینه خانیم. یاخشی دئییل, بیبی! سنه من نه زامان ایزن وئرمیشم
کی, منی آغا حسنه وئرحسن؟ منیم بو ساعتدا نه آتام وار,
نه آنام, نه قارداشیم; اوزوم اوز وکیلیمم.
ذوبئیده. ئوتان, ئوتان! قیز ئوشاغینا یاراشماز کی, بؤیویونون
یانیندا بئله دانیشا! سنین نه وئجین؟ سنه ار لازیم‌دیر, هر کسه
وئریرلر, اونا گئدرسن!
سکینه خانیم. خئیر, دانیشاجاغام! دخی من ایختییاریمی الدن
وئرن دئییلم. منی هئچ کسه وئرمک اولماز.
ذوبئیده. بس, بالام, اره گئتمیجک‌سن؟
سکینه خانیم. یوخ!
ذوبئیده (تبسسوم ایله). چوخ سنین کیمی‌لری "یوخ" دئییب‌دیر,
اما گئنه گئدیب‌دیر.
سکینه خانیم. من زارافات ائلمیرم, بیبی! واللاه, من آغا
حسنه گئدن دئییلم! بو نییت‌لردن دوش!
ذوبئیده. اولماز, عزیزیم, قارداشیم قیزی! تبریزین معتبر
آدام‌لارینی بیزه دوشمن ائلرسن.
سکینه خانیم. جهنمه دوشمن اولسون‌لار! آغا حسن‌دن
منیم ذحلم گئدیر!
ذوبئیده. نيي؟
سکینه خانیم. نادوروست آدام‌دیر!
ذوبئیده. نادوروست آدام‌دیر اوزگه‌لرینه. بیزه گؤره یاخشی‌دیر.
تیجارتده سریشته‌سی وار, دؤولتی وار. پول قازانماقدا زیرک‌دیر. تبریزین

تامام معتبرلری ایله آشنا, دوست و قوحومدور. دخی بون‌دان آرتیق اری
هاردان تاپاجاقسان؟
سکینه خانیم. آغا حسن ایستیر منی باش‌دان آیاغادک جاوارحیره
ده توتا, من اونا گئدن دئییلم. گئت اونا بیل‌دیر کی, بو نیییت‌دن
دوشسون!
ذوبئیده. بو هئچ واخت اولان ایش دئییل! سن نه کارحسن کی, منیم
سؤزومدن چیخاسان؟ کیشی تبریزین موتشخیس آداملارینین آروادلارینی
منیم یانیما گؤندرمیشدی. من ئوشاق دئییلم. منیم آغلیم قبول
ائلدی کی, اونا گئتمک سنین مصلحتین‌دیر. اونا سؤز وئردیم. ایندی ایستیرسن
کی, منیم تبریز آروادلارینین ایچینده بیر پوللوق ائدحسن؟ آخیر
منیم ده اوزومه گؤره آدیم, آبریم وار!
سکینه خانیم. سنین آدینا و آبرینا ضرر یئتیشمسین دئین,
من گرک عومروم اولدوقجا اوزومو قارا گونلو ائدیم؟ قریبه تکلیف
ائدیرسن منه, بیبی! واللاه, ایستر عالم توفانا گئده, من آغا حسنه
گئدن دئییلم! من دئییرم کی, سن اونا بیل‌دیر کی, بو نیییت‌دن
دوشسون! یوخسا, واللاه, اوزوم اونو چاغیردیب بئش یوز سؤیوش اوزونه قارشی
دئیرم. اونو ایتدن بیابیر ائدرم!
ذوبئیده (ایکیل‌لی اوزونی جیریب). بیي, زامانانیز چئوریلسین, آي قیزلار!
اوزلرینده بیر تیکه هیا و شرم قالمایب‌دیر. سکینه, من سنین کیمی
قیزیل-قیرمیزی قیز گؤرممیشم. بیزیم ده آخیر قیزلیق زامانیمیز وار ایدی;
هیادان باش قال‌دیریب بؤیویوموزون اوزونه باخا بیلمزدیک. سیزین اوزونوزون
سوسوزلوغون‌دان‌دیرکی, تبریزده وبا و تاون اسکیک اولمور!
سکینه خانیم. خئیر, وبا و تاون حرامزاده کیشی‌لرین نادوروستلویوندن‌دیر.
او نادوروست اوغلو آلتمیش مین تومن آدین ائشیدیب, اونون
اوچون منی ایستمیه طالب اولوبدور! یوخسا او منی سئودیین‌دن کی,
آلماق ایستمیر. اگر او منی آلان ایدی, نییه قارداشیم ساغلیغی هئچ بیر آغیز
آچمادی؟
ذوبئیده. قارداشین ساغلیغی بلکه آرواد آلماق فیکرینده دئییلدی.
آلتمیش مین تومن نقلین یاخشی یادیما سالدین. آغا حسنه گئتمحسن,
بیلیرسنمی کی, آلتمیش مین تومن باتار؟
سکینه خانیم. نییه باتیر؟
ذوبئیده. اوندان اوترو کی, او دا گئدر قارداشین آروادینا کؤمک ائلر.
دوست‌لاری و قوحوم‌لاری ایله اونون ایشینه چالیشار, سنین حاقینی ایتیررلر.
سکینه خانیم. یاخشی ایمیش. دخی من بیلمیرم کی, بیر موته۱ نئجه
گلیب منه ارثده شرعیک اولاجاق. مگر اولکده حاق و حساب یوخدور؟
ذوبئیده. آ بالام, خالقین هییلسین‌دن نه باش آچماق اولور؟ حاجی
رحیم آروادینین حاجی رحیمین دؤولتینده نه حاقی وار ایدی کی, اون ایکی
مین تومن پول, بیر حمام اونون اوغلو آغا رزادان آلیب او آروادا وئردی‌لر؟
وکی‌لی هییله ایله بیر هیبنامه۲ دوروست ائدیب گؤستردی کی, حاجی
رحیم ساغلیغیندا آروادینا اون ایکی مین تومن, بیر حمام هیبه ائدیب‌دیر.
بئش-آلتی نفر ده بو خصوصدا شهادت ائلدی. بیچاره آغا رزادان
چیغیردا-چیبیردا او قدر پول آلدی‌لار, او آروادا وئردی‌لر. اما تامام
تبریزه معلوم اولدو کی, بو ایش محض هییله‌دیر. سن مگر آغا رزادان
ذورلوسان کی, فریادی هئچ بیر یئره چاتمادی؟ تبریزین شیطان فیکیر وکیل‌لری‌نین
هییلسین‌دن هئچ باش چیخارماق اولورمو؟
سکینه خانیم. منیم حاقیم یئرلی-دیب‌لی باتسا دا, من آغا
حسنه گئدن دئییلم! گئت اونا بیل‌دیر کی, قیز راضی اولمور!
ذوبئیده. سکینه, نه دانیشیرسان؟ من سنین فیکرینی بیلیرم! سنین

غرضین بودور کی, گئدحسن عزیز بیه, او اهلی-ظلمه‌دن٣ تؤرینه,
تامام اولولریمیزین روحونو اوزونه قارغاداسان. بیزیم قانیمیزی اهلیزلمه
قانینا قاریش‌دیراسان. بئله ایش هئچ بیزیم اوجاغیمیزدا گؤروکوبدورمو؟
مؤمن و موتتقی تاجیرین قیزی ندیر, اهلی-ظلمیه گئتدی ندیر؟!
سکینه خانیم. هامی الله بندسی‌دیر. عزیز بیین دده‌سی
اهلی-ظلمه ایدی; اوزو کی, هله دیوان قوللوغونا گیرمییب‌دیر؟ نه
معلومدور کی, او دا اهلی-ظلمه اولاجاق؟
ذوبئیده. نه تفاووتو؟ نوتفه‌سی کی, اهلی-ظلمه نوتفسی‌دیر.
سکینه خانیم. سنه نه معلومدور کی, من عزیز بیه گئدجیم؟
نه اونا گئدیرهم نه باشقاسینا; اوتوراجاغام ائویمده. سن دور گئت,
منیم سیفاریشیمی آغا حسنه یئتیر!
ذوبئیده. سن قیز ئوشاغیسان, آغلین باشیندا یوخدور, اوز خئیرینی
آنلامیرسان! من اونا گئدیب دئین دئییلم کی, قیز راضی اولمور. سنی وئرمیشم,
گئدجک‌سن, آرتیق دانیشما! (دورور آیاغا یولا دوشور).
سکینه خانیم (سوزناق). واي, ددهم واي, بو نه دانیشیر!
ذوبئیده قاپی‌دان چیخیر, ئوزاقلاشیر. عزیز بعی او بیری اوتاق‌دان ایچری گیریر.
عزیز بعی. ایندی گؤردون منیم ایزتیرابیم یئرینده ایدی. یا یوخ؟
من گئدیرهم.
سکینه خانیم. هارا؟
عزیز بعی . گئدیرهم او نادوروست اوغلو آغا حسنی جزاسینا یئتیرمیه,
دخی منده تاب یوخدور!
سکینه خانیم. نه سؤیلیبیرسن؟ سن دایان, گئتمه, الین‌دن
خطا چیخار. من اوزوم بو ساعتدا او نادوروست اوغلونو چاغیریب دئیجیم
کی, بو خیال‌دان دوشسون. گولسبا! (گولسبا حاضر اولور). گولسبا, گئت
آغا حسن تاجیره خلوت دئ کی, سنی چوخ وعجیب ایشدن اوترو اوناس طایفه سین‌دان
بیر شخص چاغیریر. آدیمی نیشان وئرمه. (گولسبا گئدیر). عزیز بعی,
واللاه, سن هله لاپ ئوشاقسان! بیر گوزگویه باخ, گؤر گؤزلرین آجیق‌دان
قان چاناغینا دؤنوبدور. نییه بئله کمحؤوسللیک ائدیرسن؟ بو نادوروست
اوغلو کی, منی گوج ایله آلیب آپارمایاجاق‌دیر!
عزیز بعی. هامی سؤزون دوغرودور, اما چیفایدا اورک آرام توتمور.
بو حالدا آیاق تاپپیلتیسی گلیر. عزیز بعی گیریر او بیریسی اوتاغا. سکینه خانیم اوزون
بورویور, اوتورور. گولسبا و آغا حسن ایچری گیریرلر.
آغا حسن. سلام-علئیک.
سکینه خانیم (آحسته). علئیکومسسلام. آغا حسن قارداش,
بیلیرسن کی, من کیمم؟
آ غ آ حسن. خئیر, خانیم, بیلمیرم.
سکینه خانیم. آغا حسن, من حاجی قافورون باجیسی سکینیم.
آغا حسن (تعجوب ایله). بلی, خانیم, تانیدیم. فرماییشینی
بویور! من سنین بندنم, قولونام!
سکینه خانیم. خئیر, آغا حسن, سن منیم نه بندم‌سن,
نه قولومسان! سن آخیرت دونیا منیم قارداشیم اول. من‌دن ال چک!
سنی بون‌دان اوترو چاغیرمیشام. سؤزوم سنه بودور.
آغا حسن (حیرته دوشوب). خانیم, نییه منی بندلییه قبول
ائتمیرسن؟ من‌دن نه خطا باش وئریب‌دیر؟
سکینه خانیم. هئچ بیر خطا باش وئرمییب‌دیر. سؤز آچیق گرک:
سن من‌دن اوترو بیبیمین یانینا ائلچی گؤندریب‌سن, او دا ابس یئره راضی
اولوب, سؤز وئریب‌دیر. اما, عزیزیم, من دئییرم کی, سنه گئدن دئییلم!
بو خیال‌دان دوش, بون‌دان سونرا بو سؤزلری آغزینا آلیب دانیشما.

آغا حسن. خانیم, بیر سببینی بیل‌دیریدین کی, من نییه سیزین
ایلتیفاتینیزا و مرحمتینیزه لاییق اولمورام?
سکینه خانیم. سببی اوز یانیمدادیر. آنجاق سؤزوم بودور کی,
من‌دن ال چک!
آغا حسن. خانیم, نه تقصیر من‌دن سادیر اولوبدور کی, منی
اوزون‌دن ئوزاق ائدیرسن?
سکینه خانیم. قارداش, هئچ بیر تقصیر سادیر اولمویوبدور. ایندی
من اوزوم اوز وکیلیمم. من سنه گئتمک ایستمیرم! من سنی سئومیرم!
کؤنوله کی, گوج یوخدور?
آغا حسن. خانیم, بو سؤز سنه چوخ ضرر گتیرر, بئله بویورما!
سکینه خانیم. بیلیرم نه دئییرسن, هر نه بیلیرسن ائله, الین‌دن
گلنی اسیرگمه! اسیرگحسن, نامردسن!
آغا حسن. سونرا پئشمان اولارسان. بیر فیکیر ائله کی, نه سؤزلر
منه بویورورسان...
سکینه خانیم. فیکیر یئری دئییل. گئت بیلدیین ائله! ائلمحسن,
سن‌دن اسکیک آدام یوخدور.
آغا حسن (داریلیب). یاخشی, سنه من بیر اویون توتوم کی,
تامام داستان‌لاردا دئییلسین, اولندک دادی داماغین‌دان گئتمسین!
(آیاغا دورور).
سکینه خانیم. گئت, گئت! سن‌دن قورخان سن‌دن اسکیک‌دیر!
الین‌دن گلنی بئش قاپا چک!
آغا حسن گئدیر. سکینه خانیم و عزیز بعی.
سکینه خانیم. دی ایندی بیر فیکیر ائله, کیمی وکیل ائدک? بیر دوشمن
ده اوزوموزه آرتیردیق.
عزیز بعی. بئله دوشمن‌لردن یوزو اولسون. یوز قارغایا بیر
ساپان داشی! بو ساعتدا گئدرم, شاهزادیه بو احوالاتی موفسسلن بیل‌دیررهم.
اوزو بو ایشه تدبیر ائلسین.
سکینه خانیم. شاهزاده کی, مورافییه مانع اولماز; گئنه
گرک بیر وکیل اولا.
عزیز بعی . شاهزاده مورافییه مانع اولماز, اما آغا حسن
کیمی نادوروست‌لرین هییلسینی و ضررینی دف ائده بیلر. گرک بو ایشی شاهزادیه
بیل‌دیرهم. منیم آتام اونون یانیندا چوخ قوللوق ائدیب‌دیر. منیم
خاطریمی ایستییر و وعده ائدیب‌دیر کی, منه خیدمت روجو ائدیب وظیفه
قرارداد ائلسین و آتامین تییول٤ کندلری ده منه واگوزار ائتسین.
سکینه خانیم. سلاه بودور کی, اول بیر وکیل توتاق, سونرا بو
احوالاتی شاهزادیه معلوم ائدحسن کی, او دا حاقا کؤمک ائلسین.
عزیز بعی . چوخ یاخشی. وکیل کیمی توتاق?
بو حالدا گولسبا ایچری گیریر.
گولسبا . قاپیدا بیر کیشی دوروبدور; دئییر کی, من گرک سکینه
خانیم ایله دانیشام. بیر کیشی طایفه سی وارمی کی, آرالیقدا واسطه اولا, چوخ
وعجیب امر وار.
سکینه خانیم. عجب اولدو. عزیز بعی ده بورداردیر. گئت چاغیر
گلسین, گؤرک نه دئییر.
گولسبا گئدیر.
عزیز بعی . هر گلن منی گرک سنین یانیندا گؤر?
سکینه خانیم. نه بیلیرلر کی, سن کیم‌سن? ائله گومان ائدرلر
کی, سن منیم یاخین قوحومومسان.
آغا کریم ایچری گیریر, سکینه خانیم چادیرشب بورونور.

آغ آ ک ه ر ایم. سلام-علئیکوم!
عزیز بعی . علئیکسسلام. خوش گلیب‌سن. بویور ایلش!
آغا کریم بیر طرفده اوتوروب عزیز بیه موتوجحئه اولور.
آغا کریم. مخدوم, ایسمی-شرعیفینیزی بویورون.
عزیز بعی . منیم آدیم عزیز بي‌دیر.
آغا کریم. موبارک آددیر. عزیز بعی, من سیزینله گؤفتگو ائدیم,
سکینه خانیم دا ائشیتسین.
عزیز بعی . بویور, سکینه خانیمین اوزو ایله ده گؤفتکو ائده بیلرسن.
اونو اوزگه قیزلار آپاغینا آپارما. یئری گلنده او اوزو ده دانیشماق‌دان
چکینن و قیسقانان دئییل.
آغا کریم. والله, چوخ یاخشی ائلییر. عزیز بعی, معلوم اولا کی,
منه آغا کریم دللالباشی دئیرلر. من مرحوم حاجی قافور ایله چوخ
دوست ایدیم. ایندی بو ساعتدا بیر ایشدن اوترو آغا مردان حالواچی اوغلونون
یانیندا ایدیم. بیردن تاجیر آغا حسن ایچری گیردی, سلام وئریب دئدیی کی,
آغا مردان, ائشیتمیشم حاجی قافورون آروادی زئینبین وکیلی‌سن.
منیم بو ایشده سنه چوخ کمکیم دیجک. ایستیرم سنینله خلوت
دانیشام. من گؤردوم کی, اولار دانیشاجاق‌لار, چؤله چیخدیم و بیلدیم کی,
اولارین تدبیری سکینه خانیمین اداوتی اوچوندور. چون حاجی قافور ایله
دوز-چؤرک یئمیشدیم, او خاطره گلدیم کی, بو ایشدن سکینه خانیمی
خبردار ائدیم.
سکینه خانیم . چوخ-چوخ راضییام. آغا کریم کی, آشنالیغی ئونوتمویوب,
اوز دوستونون باجیسینی بئله واخت‌لاردا یاد ائدیرسن!
آغا کریم. البته, خانیم, دوستلوق بئله واخت‌لاردا لازیم‌دیر.
چونکی آغا مردان یئرین-گؤیون حرامزاداسی‌دیر. من اوزومه وعجیب
بیلدیم کی, پیش از وقت سیزی اونون هییلگارلیغین‌دان خبردار ائدیم. یوخسا
ایش ایشدن کئچر, سونرا چاره تاپیلماز.
سکینه خانیم. آغا مردان منه نه ائیلیجک, آغا کریم?
آغا کریم. نه ائیلیجک? آخیر ائشیتدیم کی, قارداشین آروادینا
وکیل اولوبدور, اونون طرفین‌دن مورافییه دوراجاق. بئله ایشلرده او, چوخ
ماهیردیر. اونونلا باجارماق چوخ موشکولدور.
سکینه خانیم. مورافییه دوروب نه ائلیجک? قارداشیمین
اوولادی یوخدور کی, پولونا واریس اولا; آروادی دا کی, اونا واریس اولا بیلمز;
چونکی موته‌دیر, بئله ایشده آغا مردان و یا باشقا دوشمن منه نه
ضرر یئتیره بیلجک?
آغا کریم. خانیم, سیزین تجروبنیز بئله ایشلرده آزدیر. آغا
مردان هر نه ایستسه, اونا یول تاپار; اونون موقابیلینده گرک قفلت
ائلممک.
سکینه خانیم. نئجه ائدک کی, قفلت اولماسین?
آغا کریم. مسئلهن, وکیل‌لرینیزی منه تانیدین کی, کیم‌دیر.
من اونو آغا مردانین بیر پارا هییلسین‌دن باشا ساللام. ایشده هوشیار
اولار, قفلت ائلمز.
سکینه خانیم. بیزیم هله هئچ وکیلیمیز معلوم دئییل.
آغا کریم. نئجه معلوم دئییل? بس بو ایشده وکیل توتمویوبسونوز?
سکینه خانیم. خئیر, بیلمیریک کیمی وکیل توتاق. ائله اوزوموز ده
بو فیکیردییک.
عزیز بعی. دوغرودان, آغا کریم, هئچ بیر آدام بیلیرسنمی کی,
بیزه تانیداسان, اونو بو ایشده وکیل توتاق?
آغا کریم. خئیر, خاطریمه بیر بئله آدام گلمیر کی, آغا مردانا

هریف اولا. بس من ائله بیلیردیم کی, سیزین وکیلینیز حاضردیر.
عزیز بعی . خئیر, حاضر دئییل, آختاریردیق کی, بیر کامیل آدام تاپاق
وکیل ائدک. بیر فیکیر ائله گؤر خاطرینه بیر آدام دوشورمو؟
آغا کریم. واللاه, هئچ بیر کامیل آدام فیکریمه گلمیر. آدام
چوخدور, اما آغا مردانا هریف اولا بیلمز. با! بیر آدام فیکریمه
دوشدو, اگر راضی اولا; چونکی وکیل اولماق‌دان نئچه زامان‌دیر ال چکیب‌دیر.
آنجاق مگر آغا مردانا او هریف اولا بیلر.
سکینه خانیم. او کیم‌دیر؟
آغا کریم. آغا سلمان الکچی اوغلو. اگر راضی اولسا, اونو وکیل
ائدین.
سکینه خانیم. اونونلا کیم گؤروشسون, دانیشسین؟
آغا کریم. باشقا آدام لازیم دئییل, خانیم. اونو چاغیردین بورا,
اوزونوز دانیشین. اولور کی, سیزین نفسینیزین تأثیرین‌دن راضی اولا. اوناس طایفه سینین
نفسینده باشقا تأثیر اولور.
سکینه خانیم. بس اولمازمی اونو بورا گؤندرحسن, آغا کریم؟
آغا کریم. خئیر, خانیم, آیری آدام گؤندر. من بیر چوزی ایشدن
اوترو اونونلا کوسولویم.
سکینه خانیم. بس اونا سن نئجه بیر پارا ذاد تلیم ائدرسن؟
آغا کریم. اوزگه وکیل اولسایدی, منیم تلیمیم لازیم ایدی.
اما آغا سلمانا منیم تلیمیم لازیم دئییل. او اوزو شیطانا پاپوش
تیکر. من اگرچی اوندان نارازییام, اما هونرینی دانماق اولماز.
تکی سیزین ایشینیز عمله گلسین.
عزیز بعی . منیم اوزوم بو ساعتدا گئدرم, اونو چاغیررام.
سکینه خانیم. چوخ یاخشی, بس گئت.
عزیز بعی و آغا کریم آیاغا دوروب گئتمک ایستیرلر.
آغا کریم. خوداحافیز, خانیم!
سکینه خانیم. خوش گلدین, آغا کریم. من سنین بو یاخشیلیغینی
هئچ واخت ئونوتمایاجاغام!
عزیز بعی و آغا کریم گئدیرلر.
سکینه خانیم. گولسبا, یئره بیر دؤشک سال, دالیسینا بیر پوشتو قوي!
گولسبا تئز دؤشیی سالیر, پوشتونو قویور. بو حالدا آیاق تاپپیلتیسی گلیر. عزیز بعی
و آغا سلمان ایچری گیریرلر. یوخاریدا سکینه خانیم اوتوروب, گولسبا بؤیرونده آیاق
اوسته دوروبدور.
آغا سلمان. سلام-علئیک!
سکینه خانیم. علئیکسسلام. آغا سلمان, خوش گلدین, سفا
گتیردین, بویور ایلش!
ایشاره ائدیر, دؤشک اوسته آغا سلمان اوتورور, اوندان آشاغیدا عزیز بعی ایلشیر.
سکینه خانیم (نازیک سس ایله). آغا سلمان, من حاجی قافورون
باجیسییام. اومیدیم بودور کی, منی قیزلیغا قبول ائدیب, منیم بو دار
گونومده کمکینی من‌دن اسیرگمیحسن.
آغا سلمان. خانیم, بویور گؤروم متلبین ندیر.
سکینه خانیم. آغا سلمان, اوزونوزه معلومدور کی, آلتی-یئددی
آي بون‌دان ایره‌لی تبریزه وبا دوشمک سببیله تامام خالق قاچیب
داغیلمیشدی. قارداشیم حاجی قافور بیر توککوللو آدام ایدی. دئدی کی,
من هئچ طرفه گئدن دئییلم. اما برای-احتیاط تامام پولونو کی,
آلتمیش مین تومن ایدی, ساندیق‌لار ایچینده آپاریب شاهید و ثبوت ایله
حاکمی-شره تاپشیردی کی, اگر احیانا من اولسم, بو پولو سونرا منیم
هر کس شرعی واریسیم قالسا, اونا رد ائله. حاکمی-شر هامان مبلغی

گؤتوروب, سایر خالق کیمی, او دا شهردن چیخیب باشقا یئره گئتدی. بیزیم قونشولاریمیز دا تامام ئوزاقلاشدی‌لار. بیزیم ائوده قالدی بیر قارداشیم, بیر اونون موته‌سی و بیر ده من. اتفاقن قارداشیم ناخوش اولدو, بیر کیمسه یوخ ایدی, مگر شهرده دیفان طرفین‌دن بیر دسته سرباز قویموشدولار کی, هر ائوی یوخلاسین‌لار, اولن‌لری قبیریستانا نقل ائتسین‌لر. او گون سربازلاردان دؤردو بیزیم ائوه گلدی. قارداشیم اونلارا دئدی کی, من اولورم, منیم بیر باجیم‌دان باشقا دونیادا بیر واریسیم قالمیر. من اولن‌دن سونرا, منی قبیریستانا نقل ائدین. قارداشیم اللهین رحمتینه گئتدی. ایندی قارداشیمین آروادی کی, موته‌دیر و اونا هئچ ارث یئتیشمز, ایستییر کی, منیم قارداشیما واریس اولا, منیم ایله مورافییه دورا. آغا مردان حالواچی اوغلو اونا وکیل اولوبدور. توققئ ائدیرهم کی, زحمت قبول ائدیب بو ایشده سن ده منه وکیل اولاسان.

آغا سلمان. سکینه خانیم, من وکیل اولماق‌دان ال چکمیشم.

دخی بیر کیم‌سنیه وکیل اولمورام.

سکینه خانیم. آغا سلمان, بو ایش چوخ تئز قورتاراسی ایشدیر. آز مدتده مورافیه‌سی تامام اولور. اگر قارداشیمین دیلین‌دن شاهید لازیم اولسا, او سربازلاری شاهید گؤستره بیلرسن. توققئ ائدیرهم کی, منیم خاطریم اوچون بو ایشی بوینون‌دان توللامایاسان.

آغا سلمان. او سربازلارین آدی و مکانی سیزه معلومدورمو?

سکینه خانیم. بلی, عزیز بعی کاغیذدا اولارین آدلارینی و یئرلرینی یازیب سنه تسلیم ائدر.

آغا سلمان. ایندی کی توققئ ائدیرسن, قبول ائدرم. اومیدیم بودور کی, ئوزون ایش اولماسین. یوخسا منه چوخ متتل اولماق مومکون دئییل.

سکینه خانیم. خئیر, اینشاللاه بیر گونده قورتاراجاق‌دیر. آغا سلمان, همین بو بیر گون زحمتین اوچون سنه بئش یوز تومن حققولنفس وعده ائدیرهم.

آغا سلمان. اونسوز دا اولار. خانیم, من محض سنین خاطرین اوچون بو ایشه ایقدام ائدیرهم. تاماه ئوجون‌دان دئییل.

سکینه خانیم. بیلیرم, آغا سلمان, بو مبلغی من آنجاق سنین ئوشاق‌لارینا جیب خرجی وئریرم.

آغا سلمان. خانیم, ایندی منی مورخخس بویور, گئدیم سربازلاری گؤروم. احوالات خبر آلیم کی, مورفیه واختیندا شهادت‌لرینی ادا ائتسین‌لر و سیز ده منیم آدیما وکالتنامه یازدیریب گؤندرین.

سکینه خانیم. چوخ یاخشی, حاضر ائدیب گؤندررم. اما, آغا سلمان, دئییرلر کی, آغا مردان چوخ موحیل آدام‌دیر. اونون هییلسین‌دن قافیل اولمایاسان.

آغا سلمان. خاطرجم اول, اونون هییله‌سی منه کار ائلمز. عزیز بعی, او سربازلارین آدلارینی و یئرلرینی, یاز, منه گؤندر.

عزیز بعی . چوخ یاخشی, بیر ساعت‌دان سونرا یئتیشر.

آغا سلمان دوروب گئدیر. عزیز بعی و سکینه خانیم.

عزیز بعی . من ده دوروب گئدیم, احوالاتی شاهزادیه بیل‌دیریم.

سکینه خانیم. اوتور, سربازلارین آدلارین, یئرلرین کاغیذا یاز, آغا سلمانا گؤندر, سونرا گئت.

عزیز بعی اوتورور یازماغا.

پرده سالینیر

ایکیمجی مجلیس

ایکیمجی مجلیس واقئ اولور آغا مردان حالواچی اوغلونون ائوینده.

آغا مردان (یالقیز). گؤرحسن آغا کریم نییه گئج گلدی?
بلکه آغا سلمانین وکیللیک ایشی اونو ایلییب‌دیر? اگر بو ایش من دئین
کیمی باش توتسا, تبریزده منیم شؤهرتیم ارشی-فلکه چیخاجاق! کول‌لی
پولا چاتدیغیم‌دان باشقا, یعنی واقین بو وکیللیک بیر توکنمز خزینه‌دیر,
یول‌لارینی بیلنه. الحمدولله کی, منیم بو خصوصدا قوسوروم
یوخدور.
بو حالدا قاپی آچیل‌دیر. آغا کریم ایچری گیریر.
آغا کریم (بشاشت ایله). سلام-علئیک! ایشلری بیتیردیم, موشتولوغومو
وئر!
آغا مردان (تبسسوم ایله). یقین?
آغا کریم. سنین جانین اوچون, بیر نؤو ایله سنی حاجی قافورون
آروادینین یانیندا نظره وئردیم کی, اگر اوزون ده اوردا اولسایدین, اوز
حاقیندا موشتبئه اولاردین. دئدیم کی, بو ساعتدا حاکمی-شر یانیدا
آغا مردان‌دان معتبر کیم‌سنه یوخدور. اونون بیر سؤزو ایکی اولماز.
درخانده ده آنجاق او مروفدور. حتی شاهزاده حضورونا دا همیشه
بیر پارا ایشلر اوچون گئدیش-گلیشی وار. ایش بیلمکده ده افلاتونی-عصردیر.٥
گرک او هر نئجه دئسه, اونون سؤزون‌دن چیخمایاسان و هئچ واحیمه و
احتیاط ائتمییحسن کی, آنجاق اونون تدبیری ایله سن حاجی قافورون دؤولتینه
مالیک اولا بیلرسن. یوخسا سنین بو ارثه هئچ حاقین یوخدور. آرواد
اوزو ده و قارداشی آغا عباس دا راضی اولدولار. ایندی بو ساعتدا گلجک‌لر
سنین یانینا کی, هر نه دئسک, اونا عمل ائتسین‌لر.
آغا مردان. چوخ یاخشی, آغا سلمانی دا او طرفه وکیل ائتدیر
بیلدینمی?
آغا کریم. بلی, بو ساعتدا آغا سلمان سکینه خانیمین یانیندادیر.
اوردان قورتاریب بورا گلجک.
آغا مردان. مرحبا, آغا کریم, واللاه سنین دیلینده جادو
اثری وار. خوب, هله بیر دئ گؤروم حاجی قافورون آروادی گؤیچک‌دیرمی!
آغا کریم. نه ائیلییجک‌سن?
آغا مردان. نه ائیلییجیم, گلسه آللام. منه گلمزمی?
آغا کریم. نه بیلیم, گلرمی? سنین بیر آز واختین کئچیب‌دیر.
آرواد جاحیل‌دیر.
آغا مردان. خئیر, آغا کریم, سن اولحسن, منیم چن‌دن
واختیم کئچمییب‌دیر. من ایندی دوز اللی بیر یاشینداییام.
آغا کریم. بئله بیلیرم, یئتمیشده ده اولارسان.
آغا مردان. خئیر, سنین جانین اوچون, بیلیرسنمی من هاواخت
آنادان اولموشام? تبریزین بؤیوک ذلزلسین‌دن بیر ایل سونرا.
آغا کریم. سنین کی آروادین وار.
آغا مردان. من کی آروادسیزلیق‌دان ایستمیرم اونو آلام.
دئییرم کی, الله قویسا اگر بو دؤولتی او آروادین آدینا حاجی قافورون
باجیسینین الین‌دن چیخارساق, دخی آرواد نییه اوزگسینه گئتسین? آروادی دا
من آللام, دؤولتی ده منیم علیمده اولسون. ائله سنین سلاحین دا
بودور, اوزگسین‌دن سنه نه خئییر اولاجاق?
آغا کریم. البته, بو صورتده گؤیچک اولدو, یا اولمادی, نه تفاووتو,
قوي اولسون ایفریته, گلسه آلگیلن. اما یامان دئییل, آغلیم کسمیر
کی, سنی بینه.
آغا مردان. یعنی من نئجیم?
آغا کریم. اوزون بیلمیرسن, سیر-صیفتین چندان مقبول دئییل.
آغا مردان. آ کیشی, من سنین گؤزونده نئجه گؤروکورم? قوي

بیر آینایا باخیم. (بدنوما آینایا باخیر). آغا کریم, سن الله,
منیم حرامدا سن ائییب گؤرورسن? اگر دیش‌لریمین تؤکولمیین دئییرسن,
نوزول‌دن تؤکولوبدور, قوجالیق‌دان دئییل. اوووردلاریم بیر آز چوخورا
دوشوبدور, اما چندان دا معلوم اولمور, ساققال اوستونو اورتوبدور.
آغا کریم. دی یاخشی, بس‌دیر, اوتور آشاغی, ایندی آرواد گلر.
آغا مردان. صبر ائله, بیر تیرمه کولجمی گئییم, ماهود جوبمه
بورونوم, ساققالیمی داریيم. (باشلاییر دئدیک‌لرینی ائلمیه).
آغا کریم. آ کیشی, نییه لازیم‌دیر بو ذادلار, اوتور آشاغی.
آغا مردان. خئیر, چوخ لازیم‌دیر! بیزیم آروادلاریمیز همیشه
اوزلرینی کیشی‌لردن گیزلرلر. اما اوزلری کیشی‌لره باخماغا بییختییاردی‌لار.
منی حاجی قافورون آروادی یاراشیق‌لی گؤرسه, البته, آرتیجاق سایار.
سؤزومون آرتیجاق تأثیری اولار. بلکه خوشونا دا گلیم.
آغا مردان لیباسینی گئییب, ساققالینی دارایيب اوتورور. بو حالدا قاپی آچیلیر. حاجی
قافورون آروادی زئینب و قارداشی آغا عباس ایچری گیریرلر.
آغا عباس. سلام-علئیکوم!
آغا مردان. علئیکوم-سلام, خوش گلدینیز, سفا گتیردینیز!
بویورون, ایلشین.
حاجی قافورون آروادی اوزون بوروموش و قارداشی اوتورورلار.
آغا مردان. آغا عباس, من سنینله دانیشیم, زئینب خانیم
دا قولاق آسسین, یئری گلنده جاواب وئرسین. حاجی قافور اولن ایندی آلتی
آیدیر. سؤز گرک بیزیم آرامیزدا آشکار اولا. هامی بیلیر کی, زئینب
خانیم حاجی قافورون دایمی منکوحه‌سی دئییل, اونون دؤولتین‌دن ارث
حسابیندا هرگیز حیسه‌سی یوخدور. اما من بو کئیفیییتی بیلیب آغا
کریمی سیزین یانینیزا گؤندردیم و معلوم ائلدیم کی, اگر سیز منیم
سؤزومدن چیخماسانیز و منیم تدبیریمه عمل ائلحسنیز, من
بئله ائلرم کی, بو دؤولت زئینب خانیما چاتار. چونکی حاجی قافورون
باجیسینین بیر کمکی و الین‌دن ایش گلن اقرباسی یوخدور. آنجاق او
قیزین بیر جاوان نامیزدی وار, او دا مورافیه ایشینده منه هریف اولا بیلمز
و سیز ده منیم رییمه راضی اولوب حاکمی-شر یانینا آدام گؤن-
دریب بیل‌دیریبسینیز کی, حاجی قافور تاپشیردیغی پولو اونون باجیسینا وئرمسین
کی, اونونلا ادعانیز وار. حاکمی-شر پولو ساخلاییب, سیزه و حاجی
قافورون باجیسینا بیل‌دیریب کی, وکیل توتوب, مورافییه ایلشیب, داوانیزی
تئيي ائدسینیز. ایندی من اوزوم سیزین وکیلینیزم. اما زئینب
خانیم گرک منیم هر سؤزومه, هر تدبیریمه عمل ائتسین کی, بو ایش
انجام تاپا.
آغا عباس. البته, اونسوز کی, اولماز. بویورون گؤرک زئینب
خانیما تکلیفین ندیر?
آغا مردان. اولن, زئینب خانیم گرک بو ساعتدا بیر پارا
مخاریج اوچون بئش یوز تومن منه پول وئره کی, آخیردا دا حسابا داخیل
ائلریک. اوزو آغا کریمه بیل‌دیریب‌دیر کی, حاجی قافورون اولن‌دن سونرا
ساندیقدا مین تومن وار ایدی و باجیسی دا بیلمیردی, اونو گؤتوروبدور.
زئینب خانیم. موزاییقه یوخدور, باشقا تکلیف‌لرینی بیل‌دیر.
آغا مردان. ایکینجی تکلیف بودور کی, گرک حاجی قافورون دؤولتی‌نین
یاریسینا قانئ اولاسان, یعنی او دؤولت‌دن کی, آلتمیش مین تومن‌دیر,
اوتوز مین تومن سنین اولسون و قالان یاریسی اوتوز مین تومن منیم و
آغا کریمین و باشقا یولداش و کؤمکچیمیزین اولسون.
زئینب خانیم. واي آمان, نه چوخ ایستیرسن, آغا مردان!
آغا مردان. هرگیز چوخ دئییل, خانیم! بو ارثه سنین هئچ حاقین

يوخدور. بو اوتوز مين تومن ده من آنجاق سنه باغيشلاييرام.
زئينب خانيم. نئجه حاقيم يوخدور؟ من ايللر ايله زحمت
چكيب حاجی قافورون ائوينده اوتورموشام. تامام پول ساندیق‌لارینین هاچاری
منيم عليمده اولوردو. حاجی قافورون ساغليغيندا اونون باجيسينين بئش
عباسی ایختییاری چاتمازدی, اما من هر نه قدر ایستسیدیم خرج
ائدردیم. ایندی نئجه اولدو کی, من گرک قيراقدا قالام, پول‌لاری بو ديلارام
چنگی گؤتوره, گئده بير قيزيل-قيرميزی اوغلانا, يئيه, ايچه, كئف ائد؟
آغا مردان. مورافيه‌ده بو سؤزلره قولاق آسمازلار.
زئينب خانيم. نئجه قولاق آسمازلار؟ مورافيه ائده‌نين مگر
اينصافی يوخدور؟ اون ايلدن آرتيق بو دؤولت منيم عليمده ايدی. ایندی گرک
من اونداn بينسيب اولام؟
آغا مردان. بلی, ايندی گرک اونداn بينسيب اولاسان. سؤزومه
قولاق آس, ياريسينا قانئ اول! يوخسا او دؤولتين بير فولوسونا دا حاقين
يوخدور. آغا عباس متلبی باشا دوشر کی, من دئدييم سؤز حاق‌دير.
آغا عباس. ياخشی, راضييق. باشقا تكليفين نديز؟
آغا مردان. اوچومجو تكليفيم بودور کی, زئينب خانيم گرک
مجليسی-مورافيه‌ده حاضر اولوب اوتورا و حاكمی-شر حضورونداا ايقرار ائده
کی, حاجی قافوردان بير يئددی آيليق بير اوغلو وار.
زئينب خانيم. واي, وای ددهم واي! آغا مردان, بو چوخ چتين
تكليف‌دير. من يالان‌دان نئجه دئييم کی, منيم يئددی آيليق اوغلوم وار؟
آغا مردان. هئچ چتين دئييل. حاجی قافورون ساغليغيندا سن
هاميله ايدين. اولن‌دن بير آي ايره‌لی بير اوغلان دوغوب‌سن; ايندی يئددی آيليق‌دير.
بونو دئميه نه وار ؟
زئينب خانيم. آغا مردان, من سنی اوزومه آتا بيليرم.
سنين هئچ سؤزون‌دن چيخماغی باجارمانام. اما بو تكليف چوخ موشكولدور.
من ئوشاق دوغماميشام. دئمزلرمی بس ئوشاغين هانی؟
آغا مردان. بو خصوصدا قم چكمه! ئوشاق حاضردير و سن
هاميله ايدين, اونو دوغوبسان. ئوشاغی سنين و حاجی قافورون قوجاغيندا
گؤرن‌لر ده وار. سن بو جهت‌دن احتياط ائلمه. سن آنجاق ايقرار ائدرسن,
اوزگه‌لری تسديق ائدر.
زئينب خانيم. اللهی سئويرسن, آغا مردان, بير آيری تكليف
ائله! من نئجه بو يالانی ايقرار ائديم؟ واللاه, منيم اوزومه‌دن گلمز
کی, بو سؤزو دئيم.
آغا مردان. قريبه سؤز دانيشيرسان! هئچ بيلميرم نييه اوزون‌دن
گلمير بو سؤزو دئيحسن؟ هئچ بيلميرم ندن ئوتانيرسان؟ خوب,
عالم بيلير کی, دوغماق آرواد طايفه سينين پئشسی‌دير. ئوتانماق نديز؟ باليق
ايستين گرک جانين سويوق سودان قورومايا. گرک بو ايقراری ائدحسن,
باشقا چاره يوخدور.
زئينب خانيم. بو ايقراردان غرضين نديز, آغا مردان؟
آغا مردان. غرضيم اودور کی, حاجی قافورون دؤولتی سنه يئتيششين.
بو متلبين انجامينا بون‌دان باشقا الاج تاپيلماز, اونداn اوترو کی,
سن اونون واريسی اولا بيلمزسن. اما سنين اوغلون اونون شرعی واريسی‌دير.
اوغلان ووجودونو ثبوتا يئتيرن‌دن سونرا, تامام دؤولت اونا يئتيشر. او
واخت دا من چوخ آسانليقلا اوزومو اونا قييوم ائدرم. سونرا کی, بير
بئش-آلتی آي كئچر, صحبت ساللیق کی, سنين ئوشاغين وفات ائتدی. او سرعتده
تامام دؤولت شرن سنه مونتقيل اولار. ياريسينی سن گؤتوررسن و
ياريسينی من.
زئينب خانيم. آ باشينا دؤنوم, بئله يالان ايشی يئتيرمک

اولارمی؟
آغا مردان. یئریتمک اولمازدی, اگر حاجی قافورون باجیسینین
کمکی اولسایدی. ایندی اونون کیم‌سنه‌سی یوخدور کی, بیزیم قاباغیمیزدا
سؤز دانیشا. اگر آغا حسن تاجیره گئتسیدی, گئنه بو ایش چتین ایدی. ایندی
آغا حسن ده و اونون گوجلو اقراباسی دا او قیزا دوشمن اولوب‌لار. هامیسی
ایستیر کی, بو دؤولت اونا چاتماسین. قیز قالیب یالقیز, آنجاق بیر جاوان
نامیزدیله کی, الین‌دن هئچ بیر ایش گلمز.
زئینب خانیم. بس او دئدیین ئوشاق هاردادیر؟
آغا مردان. بو ساعتدا گؤررسن. آغا کریم, ئوشاغی او بیری
اوتاقدا دایه‌دن آل گتیر.
آغا کریم گئدیر.
زئینب خانیم. ئوشاغی دایه عمیزیر؟
آغا مردان. خئیر, آناسی عمیزیر. اما سنین داین‌دیر دخی.
آغا کریم ئوشاق الینده قایی‌دیر. آغا مردان ئوشاغی آلیر, وئریر زئینب خانیما.
آغا مردان. آل, بودور سنین اوغلون! گؤرورسنمی, گؤزو, قاشی
لاپ حاجی قافورون گؤزو, قاشی‌دیر.
زئینب خانیم. واللاه دئیحسن کی, ائله اوخشویور; اما قورخورام
مورافییه واختیندا دیلیم توتولا, دئیه بیلمیم.
آغا مردان. ذئیناب خانیم, سببی اودور کی, اوزون اینانمیرسان
کی, بونو سن دوغوبسان. اولن,اوزون گرک ایناناسان کی, بو سنین اوغلوندور.
یوخسا, البته, مورافییه مجلیسینده کاریخارسان, دیلین توتولار.
واحیمه ائلمه, سؤز وئر کی, بئله ایقرار ائدحسن.
زئینب خانیم. بلی, سؤز وئریرم, اگر باجارسام.
آغا مردان. اینشاللاه باجارارسان. بس او یاخشی‌دیر کی, بالدیزین
تامام دؤولتی آپاریب بیر بیغی بورما اوغلانا یئدیره؟
زئینب خانیم. دوغرو دئییرسن. سکینه خانیمین وکی‌لی یالانیمی
چیخارمییا.
آغا مردان. خا-خا-خا!.. گؤر کیم‌دن قوخور! احتیاط ائلمه!
او, هئچ بیر کلمه ده سنین خیلافینا سؤز دانیشمایاجاق. دورون گئدین,
وکالتنامنی یازدیرین, حاضر ائدین. صاباح گرک مورافییه باشلانیب
تامام اولا. منیم ده ایندی باشقا ایشلریم وار, یانیما آدام‌لار گلجک
و آغا کریمی ده آپارین, اونونلا بئش یوز تومن پول گؤندرین.
آغا عباس. پول‌لاری گتیرمیشیک, آغا کریم بیل‌دیرمیشدی.
آغا مردان. دی قویون, گئدین.
آغا عباس پول‌لاری کیسده آغا مردانین قاباغینا قویور. باجیسی ایله آیاغا دوروب
گئتمک ایستییر. بو حالدا شاهزاده‌نین فرراشی نسیر داخیل اولور.
نصیر فرراش. سلام-علئیکوم, آغا مردان! شاهزاده بویوردو
کی, بو آخشام بیر منیم حضوروما گلسین کی, بیر وعجیب ایشیم وار, اونا
روجو ائدجیم.
آغا مردان. عرض ائله کی, باش اوسته!
فرراش گئدیر, سونرا حاکمی-شرعین نؤکری اسد داخیل اولور.
اسد (نؤکری-حاکمی-شر). سلام-علئیکوم, آغا مردان! آغا
بویورور کی, بو گئجه حاجی سمی‌نین ائوینده بیزیم ایله قوناقلیغا گئدجک‌دیرمی؟
وعجیبی ایش وار. گرک اونونلا اورادا دانیشام.
آغا مردان. عرض ائله کی, گئدجیم.
آغا عباس باجیسی ایله گئدیر, آغا کریم.
آغا کریم. بو شاهزاده فرراشی و حاکمی-شر نؤکری هارادان
تاپیلدی‌لار؟

آغا مردان. من بیلیردیم کی, آرواد منیم تکلیفیم‌دن واحیمه
ائدجک. بولارین هرسینه ایکی صاحب-قیران وئریب, پیش از واخت حاضر ائلمیشدیم
کی, گلیب آروادین یانیندا بو سیفاریش‌لری منه ائتسین‌لر. آرواد
بیلسین کی, من شاهزاده و حاکمی-شر یانیندا موقرربم. بیر آز
اورک‌لی اولسون, یوخسا مورافییه واختیندا قورخورام ایقرارا قادیر اولمایا,
روسواي اولاق.
آغا کریم. واللاه, یاخشی فیکیردیر. اما خئیر, بیز مورافیه
واختیندا مولاحیزه ائلریک, اگر مویسسر اولا, آروادین ایقرارینی شاهیدلردن
سونرایا ساللیق, او واخت واحیمه ائلمز.
آغا مردان. دی دور گئت حاجی رجبلییه دئ کی, شاهیدلری گتیرسین,
گلسین. بئش یوز تومن اونون اوزونه وعده ائله. اللی تومن نغد,
قالانی نیسیه. شاهیدلرین هر بیریسینه دئ اوتوز تومن, اون بئشی نغد, اون
بئشی نیسیه کی, ایش تامام اولان‌دان سونرا وئری‌لر. حاجی رجبه‌لی الده
اولماسا بو ایشی آشیرماق اولماز. یوخسا ایشین اوستونو آچار; چوخ شیطان‌دیر.
اوندان ایش گیزلتمک مومکون دئییل.
آغا کریم. چوخ یاخشی, گئدیم. (آیاغا دورور).
آغا مردان. ائي, سن الله, بیر سؤز دئییرم: حاجی قافورون
آروادینی گؤرنده اوز یانین‌دان بیر تؤور ایله ایشاره ائله کی, دانیشیق آراسیندا
منه آتا خیتاب ائتمسین; سن اولحسن, اورییِنه آیری فیکیر گلمسین! ائله
خوشوما گلمز کی, آرواد تاییفه‌سی منه خوشامد اوچون آتا لقبی وئره.
نه لازیم اولوبدور? آدیمی دئسین.
آغا کریم. یاخشی, یاخشی, بیلیرم متلبین ندیر! خاطرجم اول,
دخی سنه آتا دئمز.
گئدیر, سونرا آغا سالمان داخیل اولور.
آغا سلمان. سلام-علئیک!
آغا مردان. علئیکسسلام, نئجه اولدو?
آغا سلمان. وکیل اولدوم. ایندی فیکرین ندیر?
آغا مردان. ایندی فیکریم بودور کی, شاهیدلر حاضر ائدیب, مورافییه
ایقدام ائدک. دئ گؤروم, سنه نه وعده ائلدی‌لر?
آغا سلمان. من دئدی‌لر کی, بئش یوز تومن سنه حققولنفس
وئرریک, چونکی بیزیم شاهیدلریمیز حاضردیر و ایش وازئح‌دیر. من ده
راضی اولدوم.
آغا مردان. چوخ یاخشی ائلدین. ایندی گؤرورسن کی, حاق طرفین‌دن
چندان خئییر یوخدور. اما حاجی قافورون آروادی اوتوز مین تومن‌دن
کئچیر. بو اوتوز مین تومن سنه, منه و آغا کریمه یئتیشجک‌دیر.
شاهیدلرین آدلارینی, یئرلرینی اویرندینمی?
آغا سلمان. اویرنمیشم. دؤرد نفر سربازدیر; بدل, قهرمان,
قففار و جاببار. ورجی کوچسینده اولورلار.
آغا مردان. گرک من اولاری بورا گتیردیب تووولایام کی, خیلاف
شهادت ائتسین‌لر. سن گرک گئدیب اولارا تاپشیراسان کی, صداقت ایله اوز
شهادت‌لرینی ائلسین‌لر. چون سرباز تایفه‌سی بیچیزلیک‌دن بیر نؤو فیرقئییسوالا٦
داخیل‌دیر. اولار هامان ساعت سوروشاجاق‌لار کی, آغا, سونرا بیزه نه
شفققت ائدجک‌سن? اوندا سن دئ کی, ئوشاق‌لاریم, بئله ایشلرده موزد ایستمک
یاخشی دئییل. الله رضاسینا گرک شهادت ائدسینیز. قییامت گونو
سیزه اجری-خئییر یئتیشر.
آغا سلمان. چوخ یاخشی!
آغا مردان. هئچ بیلیرسنمی سربازلارین عادتی نه قرار عذره‌دیر?
آغا سلمان. بیلیرم. اولار دئیجک‌لر کی, بیز حاجی قافورون

ائوینه یئتیشدیک. ایکی ساعت وفاتین‌دان ایره‌لی. بیزه دئدی کی, من اولورم,
منیم دونیادا بیر کیمسم یوخدور, مگر بیر باجیم. من اولن‌دن
سونرا منی دفن ائدین.
آغا مردان. چوخ یاخشی, گرک سربازلار بو سؤزو دییشیب دئیه‌لر
کی, بیر آیلیق اوغلو وار ایدی. ایندی دور گئت!
آغا سلمان دوروب گئدیر.
آغا مردان (یالقیز). اینشاللاه ایش یاخشی گلیر. ایندی آغا کریم,
شاهیدلری گتیرن واخت‌دیر.
قاپی آچیلیر. آغا کریم, حاجی رجبه‌لی, داروغه و یانیندا دؤرد نفر آدام
داخیل اولورلار.
حاجی رجبه‌لی . سلام-علئیک!
آغا مردان. علئیکسسلام, حاجی, تاپدینیزمی؟
حاجی رجبه‌لی . تاپدینیزمی؟! گویا ایتیرمیشدیک تاپاق؟ قریبه
سوال ائدیرسن, آغا مردان. بس معلوم کی, منی هله دوروست تانیمیرسان.
آغا مردان (آغا کریمه کناردا). آغا کریم, سن دور گئت,
آغا سلمان ایله گؤروش. او نیشان وئرن سربازلاری منیم یانیما گتیر.
(سونرا حاجی رجبلییه موتوجئه اولوب). حاجی, منه نیشان وئر,
گؤروم کی, بولار کیم‌دیرلر؟
حاجی رجبه‌لی . بو هئیو قوماربازدیر کی, دونن اردبیل‌دن
گلیب‌دیر. بو قزوین‌لی شئیدادیر کی, گوندوز سررافلیق ائلر, گئجه عیارلیق.
بو دا قوربانه‌لی همه‌دانلی‌دیر کی, گئجه هر ایش الین‌دن گلر, اما
گوندوزلر بازاردا جوراب ساتار. بو دا ماراغالی هنیفه‌دیر کی, گوندوز
قولتوقفوروشلوق ائدر, گئجه‌لر منیم یانیمدا اولور.
آغا مردان. الحمدولله, هامیسی یاخشی آداملار ایمیش, اما
هئیونون صنعتی بیر آز تؤحمتلی‌دیر. اولار کی, اونا گومانی-بد گئده.
حاجی رجبه‌لی . قورخما, هئیو بیر نادوروستدور کی, هر صیفته
و هر دونا گیره بیلر. ایستیرسن بیر-ایکی ساعت‌دان سونرا بیر موتشخخیس
تاجیر صیفتینه گیریب یانینا گلسین کی, سن اوزون ده اونون حاقیندا موشتبئه
اولاسان. مگر بیلمیرسن کی, بو کیمین نوتفسین‌دن عمله گلیب؟
بو, دابانیکسیک حیدرقولونون اوغلودور کی, گوندوز احرده گؤرونوب,
گئجه ایکی گونلوک یول پییادا گلیب. تبریزده مرحوم قایم-مقامین
ائوین‌دن بیر جواهیر موجروسونو آپاریب, گئنه ائله او گئجه احره قاییدیب;
صوبح چاغی کاروانسارادا دالانیندا یاتمیش ایمیش. عالم تامام حیران
قالمیشدی اونون بو عملینه. محض اونون بو هونرینه گؤره ایش آچیلان‌دان
سونرا اونو اولدورمییب آنجاق دابان‌لارینی کسدی‌لر.
آغا مردان. آ, دابنیکسیک حیدرقولونون اوغلو ایمیش! چوخ
یاخشی, اما آدینی دییشریک. بولار مسای‌لی-شرعیییت‌لرینه عاریف‌دیرلرمی؟
حاجی رجبه‌لی. خاطرجم اول! تامام اهلی-ساوادديرلار. سن
اولحسن, هامیسی شیطانا پاپوش تیکرلر. نه گونه قالیب‌لار, دؤردو ده هر
گون مسجیدده جامات نامازی قیلیر.
آغا مردان. چوخ یاخشی, ایندی بیلیرلرمی کی, گرک نه گونه شهادت
ائتسین‌لر.
حاجی رجبه‌لی . خئیر, گرک اونو سن اوزون تلیم ائدحسن.
آغا مردان. بلی, گرک دئسین‌لر کی, حاجی قافورون وفاتین‌دان
بیر هفته ایره‌لی بیز دؤردوموز ده آخشام چاغی اهلی-قوبور زیارتینه
گئدیردیک. حاجی قافورون قاپی‌سین‌دان اوتنده گؤردوک دوروبدور, قوجاغیندا
بیر قونداق. سلام وئریب سوروشدوق کی, حاجی, بو ئوشاق کیمین‌دیر؟ دئدی
کی, منیم‌دیر, اوچ هفته‌دیر کی, توللود تاپیب‌دیر. بون‌دان باشقا دخی

اوولادیم یوخدور.
حاجی رجبه‌لی (شاهیدلره اوزون توتوب). آي ئوشاقلار, ائشیتدینیزمی؟
هپو. بلی, ائشیتدیک!
آغا مردان. بو تؤور دئیه بیلجکسینیزمی؟
ه ه ن ای ف ه . البته, نه چتین سؤزدور کی, دئمک موشکول اولا!
آغا مردان. چوخ راضییام, اوغوللاریم, الله سیزدن راضی اولسون!
شئیدا. آغا مردان, بئله ایشدن الله مگر راضی اولار؟
آغا مردان. نییه راضی اولمور, عزیزیم! اگر اصل ایشدن خبردار
اولاسان, دئیرسن کی, راضی اولار. بیچاره حاجی قافورون آروادی اون ایل ائو
و دؤولت صاحبی اولوبدور. ایندی روادیرمی ائودن, دؤولت‌دن محروم
اولسون و بو دؤولتی بیر قیزمیش قیز گؤتوروب بیر جؤومری اهلی-ظلمه
اوغلانا یئدیرسین؟ بو سببه کی, اونو قوجاجاق‌دیر؟ اهلی-ظلمه بیزیم
اولمامیزین قؤولونه گؤره درگاحی-ایلاهی‌دن مردوددورلار.
شئیدا. بلی, دوغرو دئییرسن.
حاجی رجبه‌لی . آغا مردان ئوشاقلارین ایجرتینی معلوم ائله.
آغا مردان. مگر آغا کریم ائیلمییب‌دیر؟ هر بیریسینه
اوتوز تومن و سنه ده معلومدور نه یئتیشجک‌دیر.
حاجی رجبه‌لی . آغا مردان, ئوشاقلارین ایجارسی‌نین یاریسی گرک
بیشکی, یئتیشه.
آغا مردان. البته, سیز گئدین; ایکی ساعت‌دان سونرا آغا کریم
سیزه اللی تومن و ئوشاقلارین دا ایجرت‌لری‌نین یاریسینی قوللوغونوزا گتیرر.
حاجی رجبه‌لی . چوخ یاخشی, خوداحافیز.
هامیسی گئدیرلر. سونرا قاپی آچیلیر, دؤرد نفر سرباز ایچری گیریر آغا کریم ایله.
سرباز ل آ ر . سلام-علئیکوم!
آغا مردان. علئیکومسسلام. بویورون, اوغلان‌لاریم, ایلشین!
سیز خوش گلیبسینیز. سیزه زحمت وئردیم, باغیشلایاسینیز!
سربازلاردان بیریسی . خئیر آغا, سنین کیمی حؤرمت‌لی کیم‌سنه‌لرین
قوللوغونا گلمک بیزه چوخ فخردیر.
آغا مردان. مرحبا, اوغلوم! ادب‌لی آدام دونیادا همیشه
عزیز اولار. چاشت یئییبسینیزمی؟
سرباز ل آ ر . خئیر, بورا گلدیک, هله مجالیمیز اولمادی.
آغا مردان. آغا کریم, بیزیم نؤکرلردن بیریسینی گؤندر,
بازاردان چیلووپزدن دؤرد نفر اوچون دؤرد دومردی بوشقابدا, یانینجا
قندابی چیلوو گتیرسین.
سرباز . نه اوچون, آغا, زحمت چکیرسینیز؟
آغا مردان. زحمت نییه اولور, عزیزیم. ایندی چاشت واختی‌دیر.
روادیرمی منیم ائویم‌دن آج گئدسینیز؟
سرباز . آغا, بیزه قوللوغونوز ندیر؟
آغا مردان. اوغلوم, بیر چندان قوللوغوم یوخدور. آنجاق
بیرجه کلمه سؤز سیزدن سوروشاجاغام.
سرباز . بویور, آغا, ایکیسینی سوروش!
آغا مردان. مرحوم حاجی قافورو سیزمی دفن ائتدینیز؟
سرباز . بلی, آغا.
آغا مردان - مرحبا, اوغلان‌لاریم, سیزین جاوانمردلیینیزه!
سیزین ووجودونوز قنیمت‌دیر. نینکی ایسلامین کمکیسیز, بلکه دار گونده
خالقین وئجینه ده آنجاق سیز گلیرسیز. وبا دوشنده بیر موتنففیس تبریزده
قالمامیشدی, اما سیز اوز جانینیزدان کئچیب شهری بوراخمادینیز.
جناب-اقیده‌سی-ایلاهی سیزه بؤیوک اجر وئرسین! خوب, اوغلان‌لاریم, حاجی

قافورو ساغ گؤردونوزمو؟
سرباز . بلی, گؤردوک, آغا!
آغا مردان. او واختدا اونون یانیندا قونداقدا اونون بیر آیلیق
تیفیل اوغلونو گؤردونوزمو؟
سرباز . خئیر, آغا, گؤرمه‌دیک.
آغا مردان. اولور کی او واختدا آناسینین قوجاغیندا ایمیش.
سرباز . خئیر, آغا, حاجی قافوردان بیز سوروشدوق کی, اوغول‌دان,
ئوشاق‌دان نیین وار؟ دئدی کی, بیر باجیم‌دان باشقا بیر کیمسم یوخدور.
آغا مردان. بلی, اولور کی, اوغول بیر آیلیق تیفیل اولدوغو اوچون اونو
حسابا گتیرمییب‌دیر. اما ئوشاق او واختدا آناسینین قوجاغیندا ایمیش.
سیزدن باشقا اوزگه‌لری ئوشاغی اونون قوجاغیندا گؤروب‌لر. من ائله بیلدیم
کی, بلکه سیز ده گؤرموش اولاسینیز. ائیبی یوخدور, ایندی بو خصوصدا نئجه شهادت
ائدجکسینیز؟ چونکی ورسه آراسیندا داوا برمئییت واقئ اولوبدور.
سرباز . بیز بیلدییمیز کیمی شهادت ائدجییک. بو خصوصدا حاجی
قافورون باجیسینین وکی‌لی ده بیزدن سوروشدو, بو قرار ایله جاواب وئردیک.
آغا مردان. بلی, ایندی معلوم اولدو کی, سیز نییه بئله دانیشیرسینیز;
چونکی او حرامزادانین, او بیدی‌نین آغزی سیزه دییب‌دیر. اونون اوچون سیز
ئوشاغین وارلیغینا مونکیر اولورسونوز. یقین کی, بو خصوصدا سیزین هر بیرینیزه
اییرمی تومن وعده ائدیب یاریسینی ده پیشکی وئریب‌دیر.
سرباز . خئیر, آغا, او بیزه بیر هببه ده وعده ائلمییب‌دیر. حتی
بیز اوندان بیر جزعی خارجلیق ایستدیک, دئدی کی, شاهید گرک بیقرز اولا, اجرینیزی
اللّه‌دان ایستیین.
آغا مردان. آخ, ملون, گؤر نه مرتبده قاییم و خصیص
آدامدیر! اوزون‌دن باشقا ایستمیر کی, بیر کیمسیه بیر هببه خئییر یئتیشسین.
یاخشی, آلتمیش مین تومه‌نین داواسیندا ناحاق ایشه شهادت ائتدیریر.
سیزین کیمی جاوانمرد ئوشاق‌لارین هر بیرینه بیر اییرمی یا اوتوز تومن جیب
خارجیلیغی وئرمکله جان چکیر. واللاه, بئله جه ملون اولماز. اللّه بلاسین
وئرسین. ایشی ناحاق, اوزو قاییم و خصیص!
سرباز . نئجه ایشی ناحاق‌دیر, آغا؟
آغا مردان. بئله ناحاق‌دیر کی, آشکارا حاجی قافورون یئددی
آیلیق اوغلونو ایستیر دانسین, باتیرسین و آتاسین‌دان قالان دؤولتی ایستیر اونون
باجیسینا یئدیرسین. لاکین بو ایشی اللّه گؤتورمز. ئوشاق بو ساعتدا حالیحیاتدادیر.
بونو نئجه دانماق اولار؟ من ئوشاغین وکیلییم. اوتوز
تومن نذر ائلمیشم کی, هر کس بو تیفلین بارسینده شهادت ائتسه, اونون
قاباغینا سانییام. سیزه چوخ گومانیم گلیردی. بئله بیلیردیم کی, ئوشاغی
گؤروبسونوز, پول‌لاری دا سابیب حاضر قویموشدوم. اما چیفایدا, سیز
دئییرسینیز ئوشاق یادینیزا گلمیر; اما اولور کی, گؤرسنیز یادینیزا
دوشر. آغا کریم, ائودن او تیف‌لی آناسی حاجی قافورون آروادین‌دان آل, بیر
بورا گتیر. (آغا کریم گئدیر, جلد او بیری اوتاق‌دان یئددی آیلیق قونداغی
گتیریر). ئوشاق‌لاریم, بیر دوروست فیکرینیزه گتیرین, اولماز کی, سیز بو ئوشاغی
گؤرممیش اولاسینیز! اللها موروت‌دیر کی, بو یئتیمین آتاسینین پولونو
اوزگه‌سی یئسین, بو یئتیم حسرت ایله قاپی‌لاردا قالسین؟ اما اولور کی, سیز
تلسیکده بونا مولتفیت اولمامیش اولاسینیز, چونکی او واخت بیر بئله واخت ایدی
کی, آدام اوز باشینی دا ئونودوردو. آغا کریم, بو ئوشاغین نزیرینی تاخچادان
آل, بورا گتیر. (آغا کریم تئز تاخچادان دؤرد کاغیذا بوکولموش پول‌لاری
گتیریر. آغا مردانین قاباغینا قویور). منیم عزیزلریم, اللهتاالانین
اجرین‌دن باشقا کی, بیشکی سیزه یئتیشجک ایدی, بو یئتیم بو
کاغیذلارین هر بیریسی‌نین ایچینده سیزه اوتوز تومن نذر ائدیب‌دیر. بو, او

ملون آغا سلمان کیمی دئییل کی, همی ناحاق ایشه تکلیف ائده و همی خیسست‌دن هئس بیر ذاد وئرمییه.
سربازلاردان بیریسی یولداش‌لارین‌دان بیریسینه اوزون چئویریب.
بدل. قهرمان, منیم بئله یادیما گلیر کی, بیز حاجی قافورون یانیندا اولدوغوموز ساعتدا بیر ئوشاق سسی گلدی.
قهرمان. ایندی منیم ده فیکریمه دوشور کی, بوجاقدا بیر آرواد اوتورموشدو, قوجاغیندا بیر قونداق وار ایدی.
قففار (سربازلاردان اوچونجوسو). آ کیشی, دئیحسن منیم ده خاطریمه گلیر کی, حاجی قافور دئدی کی, او منیم آروادیم‌دیر, او ئوشاق دا منیم‌دیر. بیر آیدیر آنادان اولوبدور.
نظر (سربازلاردان دؤردونجوسو). آ کیشی, نئجه بو ایش بیزیم یادیمیزدان چیخیب‌دیر. دوغرودان, او واخت آدام اوز باشینی دا ئونودارمیش. آي ئوشاق‌لار, حاجی قافور بیزه دئمدیمی کی, منیم ائویم‌دن, اوز آروادیم‌دان و بو تیفیل ئوشاغیم‌دان موغایات اولون? شهر خالقی ییغیلانادک اوغرو و ایری بولارا ازییت وئرمسین?
اولینجی سرباز بدل و او بیری‌لری بیر یئرده .
بلی, آروادینی و اوغول-ئوشاغینی دوغرودان بیزه تاپشیردی.
آغا مردان. الله سیزدن راضی اولسون, اوغلان‌لاریم! منیم ده گومانیم بو ایدی کی, بو ایش سیزین لامحالا خاطرینیزده اولاجاق‌دیر. آلین بو یئتیمین نزیرینی اوزونوزه خارجلیق ائدین! اینشاللاه مورافیه تامام اولان‌دان سونرا گئنه سیزین هر بیرینیزه اون تومن یئتیشجک‌دیر! دوغرولوق هئچ واخت دا ایتمز. اوغول‌لاریم! بئله کی, منه سؤیله‌دینیز, محکمئیی-مورافییه دخی بو قرار ایله شهادت ائدین. پول‌لاری گؤتورون.
سربازلاردان بیریسی . آغا, آخیر بیز آغا سلمانا سؤز وئرمیشیک کی, اونون طرفینه شهادت ائدک. ایندی اونا دئیکمی کی, بیز اونا شهادت اولا بیلمنیک?
آغا مردان. خئیر, هئچ اونا دئمک لازیم دئییل! او ائله بیلسین کی, سیز اونا شاهیدسینیز. سیزی آپارسین محکمهیه, اورادا نئجه کی, ایندی سؤیله‌دینیز, بو قرار ایله شهادت ائدین. آغا سلمانین سیزده بیر حاقی یوخ, بیر طلبی یوخ. دئسه کی, نییه بئله شهادت ائدیرسینیز, دئیین کی, بیز بئله بیلیریک.
گؤتورون پول‌لاری! چیلوو گلیب‌دیر گئدین او بیری اوتاغا, چاشتینیزی یئیین, گئدین. اما سیزدن بیرجه توققم وار; گرک من سیزی بورا چاغیردیغیمی بیر کیم‌سنه بیلمیه. بو سیرری ساخلاماق اوچون محض رضانلیللاه من سیزین هر بیرینیزه اوزوم‌دن بیر بوخارا بؤرکو وعده ائدیرهم.
سربازلار. آغا, بو خصوصدا خاطرجم اول!
پول‌لاری گؤتورورلر.
آغا مردان. آغا کریم, ئوشاق‌لاری او بیری اوتاغا آپار, چیلوو یئسین‌لر, یولا سال, گئتسین‌لر!
آغا کریم سربازلاری گؤتوروب او بیری اوتاغا آپاریر.
آغا مردان (یالقیز). هله بوراتان یاخشی گلیر. ایندی دوروم گئدیم, محکمهده اولان هاشیینیشین‌لری پوخته و آماده ائدیم کی, صاباح مورافیه واختیندا بقدری-لوزوم قویروق بولاسین‌لار. (دوروب گئدیر).
پرده سالینیر

اوچومجو مجلیس

اوچومجو مجلیس واقئ اولور محکمئیی-مورافیه‌ده. صدرده ایلشیب‌دیر حاکمی-شر, اونون ساغ طرفینده آغا رحیم و آغا جابار, سول طرفینده آغا بشیر و آغا ستتار کی, دایما محکمئیی-مورافیه‌ده هاشیینیشین‌دیرلر و باشقا سمتده اوتوروبدور آغا مردان - حاجی قافورون آروادینین وکی‌لی.

آغا بشیر (حاکمی-شره روجو ائدیب). آغا, ماشاللاه سیزین ذئح‌نینیز
و فراستینیزه! بیلیرسینیزمی کی, دونن شیکایته گلن آروادین
امه‌لی نه ایمیش? او اوزو ارى‌نین جیبین‌دن اوچ تومن چیخاریب سونرا ارینی
دؤیوب, یالان‌دان اوزونو قانادیب, باشینین توکون یولوب, ارین‌دن شیکایته
گلمیش ایمیش.
حاکیمی - شر. من دئمدیممی کی, بو ضعیفه منیم نظریمه
بؤحتانچی گلیر? بونون شیکایتینی دوروست تحقیق ائتمک گرک?
آغا بشیر. آخیر من ده عرض ائدیرهم کی, ماشاللاه سیزین فراستینیزه!
واللاه, سیزین نظرینیز کیمیادیر. اهلی-مجلیس‌دن هئچ کیم او
ضعیفه‌نین حاقیندا گومانی-بد آپارمادی. اما سیز بیر دفعه نظر
سالماقلا بویوردونوز کی, من او ضعیفه‌نین عملینده شوبحلییم. واقین,
ائله بئله ایمیش.
حاکیمی - شر. موکررر, من بئله ایشلرده مووافیقی-واقئ حؤکم
ائتمیشم.
آغا بشیر. دوغرو دئمیش‌لر کی, "ربابوددووه‌لی مولحمون"٧,
بو نؤو بسیرت اگر ایلحام دئییل, بس ندیر?
آغا رحیم. آغا بشیر نه چوخ تعججوب ائدیرسن? جنابیقده‌سی-
ایلاهی‌نین کی, بیر بندسینه لوطفی-خاسسی اولا, اونو فضیلتده برگوزیده
و سرامدی-اهلی-زمانه ائدر. آغایا, جنابی-اقده‌سی-ایلاهی‌نین
لوطفی-خاسسی وار ایش بیلمکده. سن آدین ایلحام قوي, من دئییرم: بو
اللهین لوطفی-خاسسی‌دیر.
آغا جابار. بلی, ایختیارین وار, هر بیریسینی دئمک جایزدیر.
بئله دیرمی, آغا مردان?
آغا مردان. البته, البته!
آغا رحیم. آغا مردان, حاجی قافورون ئوشاغی نئجه‌دیر?
آغا مردان. اللها شوکور, ایندی هر آدامی تانییر, چاغیراندا گلیر.
آغا جابار. گرک ایندی اونون یئددی آیی تامام اولموش اولا?
آغا مردان. بلی.
حاکیمی - شر. نئجه, حاجی قافوردان ئوشاق قالیب‌دیر? بس من ائشیتمیشم
کی, اونون هئچ اوولادی قالماییب‌دیر?
آغا بشیر. خئیر, آغا, سیزه یالان عرض ائدیب‌دیرلر. بیر بالاجا تیفیل
قالیب‌دیر, آي پارچاسی کیمی! دونن بیز نامازدان قایی‌داندا قاپی آغزیندا
آغا مردانین قوجاغیندا گؤردوک; گویا کی, حاجی قافور ایله بیر آلمادیر
ایکییه بؤلونوبدور.
آغا ستار. آغا, حاجی قافورون گؤزو, قاشی کی سیزین خاطرینیزده‌دیر.
حاکیمی - شر. بلی, حاجی قافور کی, چوخدان اولمویوبدور.
آغا ستار. بو ئوشاغین دا گؤز-قاشینی مواپینه ائدحسن, حاجی
قافورون گؤز-قاشی‌دیر.
حاکیمی - شر. من بئله بیلمیردیم. خوب, آغا مردان, چونکی حاجی
قافوردان اوغلان قالیب‌دیر, دخی نه مورافیه لازیم‌دیر? آشکاردیر کی, حاجی
قافورون مالی گرک اونا یئتیشه, باشقا اقرباسینا بو صورتده یول یوخدور.
آغا مردان (قایت فوروتنلیکله). آغا, کئیفییتی اگر من
قوللوغونوزا عرض ائلسم, غرض گؤرونر. آغا بشیر عرض ائلسین کی, بو
نئجه ایشدیر.
آغا بشیر. آغا, کئیفییتی من قوللوغونوزا عرض ائدیم. حاجی
قافورون بیر باجیسی قالیب سکینه خانیم آدلی و اهلی-ظلمه‌دن بیر جاحیل
اوغلان سئویب‌دیر. عزیز بعی آدلی کی, اوندان اوترو بییختییاردیر. ایستیر اونا
گئتسین. اوغلان یاخیر دورمور کی, مالسیز, پولسوز سنی من نه ائیلیجیم.

ایندی قیز چالیشیر کی, بلکه حاجی قافورون مالینا واریس اولا, بو سببه
اوغلان اونو آلا. بیبیسی ایستدی کی, اونو آغا حسن تاجیره وئره کی, موتشخخیس
و دؤولت‌لی آدامدیر, گئتمه‌دی. ایندی اوزونه وکیل توتوب و شاهید حاضر
ائدیب کی, گویا حاجی قافوردان اوولاد قالماییب‌دیر و گرک اوندان قالان
آلتمیش مین تومن منه یئتیشه. آرواد تایفه‌سی ناقصول-اقل بئله خیال
ائدیر کی, بو هییله و تدبیر ایله حاجی قافورون دؤولتینه صاحب اولا بیلر.
اما خئیر, بیجا فیکردیر, ناحاق یئره اوزونو زحمته سالیر.
حاکیمی - شر. خوب, بو ایش چوخ چلپشیک و ئوزون چکه‌سی ایش دئییل.
ایکی ساعتین ایچینده بو ایشی قت ائلمک اولار. هر ایکی طرف‌دن ادعالاری خصوصوندا
شاهید و اثبات لازیم‌دیر.
آغا مردان. بلی, آغا, بو ساعتدا شاهیدلر حاضر اولار.
آغا ستتار (حاکمی-شره). آغا, دونن کی قوللوغونوزا ایکی
یئتیم ئوشاق گتیردی‌لر کی, بیساحیب‌دیرلر, بویوردونوز کی, بیر دیندار الله
بنده‌سی تاپاریق, بولاری تاپشیرریق. من بئله سلاه گؤرورم کی, اولاری آغا
مردانا تاپشیراسینیز. اوز اوولادی کیمی موتوججئه اولار; چونکی همیشه
حسناتا طالب آدامدیر.
حاکیمی - شر. چوخ یاخشی, آغا مردان قبول ائدیرسینیزمی?
آغا مردان. باش ایله, جان ایله, آغا! اوولادیم کیمی موتوججئه
اولارام!
حاکیمی - شر. پروردیگاری-عالم سنه اجری-خئییر وئرسین!
بو حالدا قاپی آچیلیر, ایچری گیریر آغا سلمان, یانیندا دؤرد نفر سرباز و عزیز
بعی و اولاردان سونرا داخیل اولور آغا عباس, حاجی قافور آروادی زئینب خانیم و دؤرد
نفر شاهید. زئینب خانیم بیر طرفده چادیرشب بورونوب اوتورور. آغا سلمان, عزیز
بعی, آغا عباس دا بیر طرفده دوررولار.
حاکیمی - شر. آغا سلمان, دئییرلر حاجی قافورون اوولادی قالیب‌دیر.
سنین بو سؤزون خیلافینا اثباتین وارمی?
آغا سلمان. آغا, منیم, شاهیدلریم وار کی, حاجی قافور اولنده
ایقرار ائدیب کی, منیم باجیم سکینه خانیم‌دان باشقا بیر واریسیم
یوخدور,
حاکیمی - شر. شاهیدلر ادایی-شهادت ائتسین‌لر.
آغا سلمان (سربازلارا موتوججئه اولوب). شهادتینیزی ائدین!
سرباز ای - ه و و ه ل . آغا, من یولداش‌لاریم ایله حاجی قافور اولن‌دن
بیر گون ایره‌لی اونو یولوخماغا گلدیک و سوروشدوق کی, اوغلون‌دان ئوشاق‌دان
نیین وار? دئدی کی, بیر باجیم سکینه خانیم‌دان باشقا بیر کسیم دونیادا
یوخدور.
حاکیمی - شر. دئ کی, اشحدو-بیللاه بئله ائشیتدیم!
سرباز . اشهدو-بیللاه بئله ائشیتدیم.
آغا مردانین رنگی قاچیر و تعججوب ائدیر. هابئله آغا سلمانین.
حاکمی-شر (او بیری سربازلارا موتوججئه اولور). سیز نئجه ائشیتدینیز
بیر-بیر دئیین!
ایکینجی سرباز . اشحدو-بیللاه, من ده بئله ائشیتدیم.
اوچونجو سرباز . اشحدو-بیللاه, من ده بئله ائشیتدیم.
دؤردومجو سرباز. اشحدو-بیللاه, من ده بئله ائشیتدیم.
آغا مردان (کمالی-دیلتنگلیکله). بس او واختا اونون آروادینین
قوجاغیندا بالاجا ئوشاق گؤرمه‌دینیز?
اولیمجی سرباز . خئیر, بالاجا ئوشاق اوزگه یئرده گؤرموشوک.
ایستیرسن اونو دا دئیک.
آغا مردان. یاخشی ساکیت اولون (حاکمی-شره موتوججئه اولوب).

آغا, منیم شاهیدلریم وار کی, بو سربازلار دئین گونده حاجی قافورون
قوجاغیندا بیر آیلیق اوغلونو گؤروبلر و سوروشوبلار کی, بو کیم‌دیر? دئییب‌دیر
کی, منیم اوغلومدور. شاهیدلر بودور, حاضردا دوروبلار. (ایشاره ائدیر
اوز شاهیدلرینه). هر بیریسی صاحبی-ساواد, معتبر و دیندار آدام‌دیر.
آغا ستار(توجئحی-تامام ایله). آغا مردان, ظاهرن بو
جاوان حاجی شریفین اوغلودور?
آغا مردان. بلی.
آغا ستار. بلی, ائله کیشی‌دن شکسیز سالئه اوولاد قالاجاق‌دیر.
حاجی شریف چوخ سالئه کیم‌سنه ایدی.
حاکمی-شر (شاهیدلره اوزون توتوب). بیلدیینیزی دئیین!
اولیمجی شاهید هپو. بیلدییمیزی دئیک ?
حاکیمی - شر. بلی.
هپو. آغا, دونن آغا مردان منی یولداش‌لاریم ایله ائوینه چاغیریب
هر بیریمیزه اون بئش تومن پول وئردی کی, بو گون گلیب سیزین حضورونوزدا
دئیک کی, وبا واختی بیز حاجی قافورون قوجاغیندا بیر آیلیق
اوغلونو گؤرموشوک. قوماریاز بابا ایدیم. آلدیم, آپاردیم; چونکی ناحاق
ایشدن اوترو وئریلمیشدی, برکتی ده اولمادی. بو گئجه اون بئش تومه‌نین
هامیسینی بیر یئردن ئودوزدوم. بیر یامان هریفه راست گلمیشدیم کی,
لئیلاج۸ اونون الینه سو تؤکمیه یاراماز ایدی. بون‌دان باشقا من بیر ذاد
بیلمیرم آغا, نه حاجی قافورو گؤرموشم و نه اونو تانیرام.
آغا مردانین لاپ بوغازی قورویور.
حاکمی-شر (او بیری شاهیدلره اوز توتوب). سیز نه دئییرسینیز?
او بیر ای ش آ ه ای د ل ه ر (بیر یئرده). بلی, بیز ده ائله بونو دئییریک, نئجه
کی, یولداشیمیز تقریر ائدیر.
حاکمی-شر (هاشیینیشین‌لره). سیز منی اینان‌دیردینیز کی, آغا
مردان دیندار آدام‌دیر. بو دلالت ائدیر سیزین نادوروستلویونوزه.
آغا بشیر. خئیر, آغا, دلالت ائدیر بیزیم صاف و صادقلییمیزه کی,
اونا اینانیب تقریراتینا گؤره اونو دیندار حساب ائدیردیک.
آغا رحیم (یولداشی آغا ستتارا آحسته). یالانچینین ائوینه اود
دوشسون! نادوروست آغا بشیر گؤر نه سبب تاپدی عذرخاهلیغا! آغا دا
گومان ائدجک کی, بیز واقین صاف و صادق ایمیشیک.
بو حالدا شاهزاده‌نین فراشباشیسی ایچری داخیل اولور.
فراش باشی(حاکمی-شره). آغا, شاهزاده سوروشور کی, حاجی قافورون
باجیسینین واریسلیی سیزین یانینیزدا ثابت اولدومو?
حاکیمی - شر. بلی, ثابت‌دیر. اما شاهزاده بیلیرمی نه گونه بو
ثبوت حاسیل اولدو?
فراش باشی. بلی, حاجی رجبه‌لی, آغا مردان و آغا سلمانین
نیییتینی دویوب شاهزادیه بیل‌دیرمیشدی و شاهزاده اولارین عمل‌لری‌نین
بوتلانینا لازیمئیی-تدبیر گؤرستدی. ایندی بو ایکی نفرین تقصیری
ثبوتا یئتیشیب‌دیر و منه فرماییش اولونوبدور کی, اولاری بو ساعتدا شاهزاده
حضورونا آپارام.
حاکیمی - شر . آغا سلمان دا بو ایشده هییله ائدیرمیش?
فراش باشی. بلی, باتینده او دا آغا مردانین شریکی ایمیش.
آغا مردانی و آغا سلمانی گؤتوروب گئدیر.
حاکیمی - شر . عزیز بعی, حاجی قافورون باجیسینین آدامی ایندی
سن‌سن. اونو خبردار ائله کی, ایکی ساعت‌دان سونرا حاجی قافوردان قالان
مبلغی من اوزوم گتیریب نئچه نفر شاهیدی-معتبرین هوزوروندا
اونا تسلیم ائدرم.

عزیز بعی . بلی, باش اوسته, آغا, مورخخس اولوم. (مجلیس‌دن چیخیر).
آغا بشیر. باه, بالان اولسون کیشی! بئله ده یالان اودوردو کی, بو
قاییرمیشدی؟ پروردیگارا, دونیادا نئجه بیدین آداملار یارادیبسان!
کیشی یالان‌دان ائله ایستیرمیش حاجی قافورا اوغول ثابت ائده. آ کیشی, بئله ده
جورت اولارمی؟ آغا جاببار, سن من آخماغا دئ کی, بو مرتبده صاف
و صادقلیک اولارمی کی, ائله هر ذادا ایناتیرسان؟
آغا جاببار (اوزون کنارا توتوب). یالانچینین ائوی ییخیلسین! سن
صاف و صادق‌سن! (قایم سؤوت ایله). آ کیشی, دورون گئدک, آغایا چوخ زحمت
اولدو. دخی چوخ دانیشماق نه فایدا وئرر؟
اول حاکمی-شر موتفککیر آیاغا دوروب گئدیر. سونرا هامی آیاغا دوروب گئدیرلر.
مجلیس تامام اولور.
پرده سالینیر
تامام اولور
آلدانمیش کواکیب
(حکایه تی-یوسیف شاه)
صفوییه‌نین اوای‌لی-سلطنتینده۱ قزوین پایتخت ایدی. هادیساتیموتنببیه‌نین
ووقوون‌دان سونرا محمّد شاه صفوی۲ سلطنتی اوز
اوغلو شاه عباسی-اوله۳ تسلیم ائتدی. شاه عباسین جولوسون‌دان آلتی ایل
کئچیب, یئددیمجی ایل باشلانمیشدی کی, آشاغیدا ذکر اولونان قزییه واقئ
اولدو.
باهارین اووه‌لی ایدی; نووروزدان اوچ گون کئچمیشدی; شاه عباس گونورتادان
اوچ ساعت کئچمیش قسرده اوز محبوبه‌سی سلما خاتون ایله اوتوروب صحبته
مشغول ایدی کی, خاجباشی خاجه موبارک ایچری گیریب, کورنوش ائدیب عرض
ائلدی کی:
- مونججیمباشی - میرزا صدره‌ددین قیبلئیی-عالمین زیارتینه
موشررف اولماق ایستییر, بیر وعجیبی ایشدن اوترو.
شاه سلما خاتونا ایشاره ائتدی کی, هرمخانایا گئتسین و خاجیه
بویوردو کی:
- میرزا صدره‌ددینی چاغیر گلسین!
مونججیمباشی شاهین حضورونا داخیل اولوب کورنوش‌دان سونرا ال-ال
اوسته قاباقدا دوروب, دعا و سنا ائتدی.
شاه سوروشدو کی:
- میرزا نه وار؟
مونججیمباشی عرض ائلدی کی:
- قیبلئیی-عالم ساغ اولسون, بو اووقات کواکیبین سئیرین‌دن بئله
معلوم اولور کی, نووروزدان اون بئش گون کئچمیش مرریخین اقرب ایله ایقتیرانی
واقئ اولاجاق و بو قیرانی نحسئي‌نین تأثیری بودور کی, مشری-ذمینده
و بیتترجیه مولکی-ایراندا صاحبی-سلطنتین ووجودونا سدمئی-اوزما
یئتیشجک‌دیر. بونا بینان من کی, آسیتانئیی-سنیبیه‌نین موخلیس و جانسیپار
بندسییم, اوزومه وعجیب بیلدیم کی, بو کئیفیییتی پیش-ازحادیسه
قیبلئیی-عالمه مروز ائدیم.
شاه بو واخت چوخ جاوان ایدی. عومرون‌دن آنجاق اییرمی ایکی ایل کئچمیشدی.٤
معلومدور کی, بو سینده حیات نئجه شیرین و عزیزدیر. خصوصن کی, درجئیی-
اولیادا و تختی-سلطنتین اوستونده! بو سببه مونججیمباشینین
خبری شاهی-جاوانی قایتده دحشتی-اوزمایا سالدی. هامان ساعت رنگی
قاچیب, گویا کی, بیحوش اولدو. بیر دقیقه‌دن سونرا باشین قالدیریب میرزا
صدره‌ددینه بویوردو کی:
- خوب, مورخخس‌سن, گئت!

مونججیمباشی کورنوش ائدیب قاییتدی. شاه یالقیز قسرده یاریم ساعت
فیکره پیچیده اولوب, سونرا خاجه موبارکی آواز ائتدی. خاجه حضورا داخیل
اولدوقدا بویوردو کی:
- فرراش گؤندر, بو ساعتدا وزیر میرزا مؤحسونو و سردار زامان
خانی و موستؤوفی میرزا یحیانی و موللاباشی آخوند صمدی منیم
حضوروما چاغیرسین!
خاجه چیخیب بیر آز واخت‌دان سونرا ائحراز اولونان اشخاس گلدی‌لر و
لازیمئیی-تزیم عمله گتیریب مونتزیری-فرماییش اولدولار. شاه بویوردو
کی:
- سیزی بیر امردن اوترو مصلحته چاغیرمیشام, گرک هامان خصوصدا
بیر تدبیر گؤسترسینیز. چونکی بو مجلیسی-خاس‌دیر, اونا بینان منیم
طرفیم‌دن ایجازت اولونور کی, اوتوراسینیز.
اشخاس فرماییشی عمله گتیردی‌لر. شاه مونججیمباشینین خبرینی
ایلقا ائتدیک‌دن سونرا بویوردو کی:
- آیا سیزین ریینیزه گؤره من نه قیسمی تدبیر ایله بو هادی‌سنی اوز
ووجودوم‌دان دف ائده بیلرم?
هزرات جمله‌سی حیران قالدی‌لار. بیر دقیقه سوکوت‌دان سونرا وزیر
میرزا مؤحسون باشلادی دانیشماغا:
- بو بندئیی-کمینه‌نین اخلاصی دؤولتی-علیییه نیسبت بدیحییات‌دان‌دیر.
البته, قیبلئیی-عالمین خاطرینده‌دیر کی, پئدری-بوزورگووارلارینین
اییامی-سلطنتینده بیر پارا ناقصولقل کیم‌سنه‌لرین وزارته
موباشیرتی اولماق سببیله خزینئیی-آمیره نه مرتبده نوقوددان
خالی اولموشدو٥. بو کئیفیییته هالی اولدوقدا من تدبیرینه ایقدام ائتدیم
و قرار قویدوم کی, چاکرانی-درگاه‌دان هر کیمسه کی, بیر شوغله و یا
بیر ویلایتین حکومتینه منسوب اولسا, فراخوری-حالینا گؤره بیر مبلغ
بئرسمی-پئشکش خزینیه تسلیم ائتسین و علاوه هر زامان کی, قیبلئیی-
عالم بیر عمیرین کاشانسینی تشریفی-قودومو ایله موبارک ائتسه,
صاحبی-کاشانا اقمیشئیی-نفیسه پایانداز و بیر میقدار پول پئشکش
ائلسین. بو نؤو تدبیرین واسطه سیله ایندی کی, قیبلئیی-عالمین جولوسونون
یئددیمجی ایلی‌دیر, خزینئیی-آمیره الحمدو لیللاحی-ولمیننه, نوقودیوافیره‌دن
مالامال‌دیر. اوموری-وزارتین پیشرفتینده بندئیی-کمینه
طرفین‌دن بیتجروبلیک قئیری-موتسوویردیر, اما کواکیبین موغابیلینده
تدبیر گؤسترمیه الحق عاجیزم.
بون‌دان سونرا سردار زامان خان شورو ائلدی:
- بو چاکری-خالص, ساققالیمین توکونو دؤولتی-علییه‌نین خدماتیندا
اخلاص و هونر ایله آغارتمیشام. مسئلهن, اون ایل بون‌دان اقدم کی,
تایفئیی-اوسمانیییه بکیر پاشا دمیرچیوغلونون سرسکرلیی ایله یئتمیش
مین نفره قریب خاکی-ایرانه هوجوم گتیرمیه موسممم اولموشدولار:
قیبلئیی-عالمین پئدری-بوزورگوواری ایران قوشونونون سردارلیغینی
منه واگوزار ائتدی. اگرچی بیزیم قوشونوموز دا حساب و اعدده
تایفئیی-اوسمانیییه‌دن کم دئییلدی, نحایت, منیم حیفیم گلدی کی,
فیرقئیی-ناجیییه‌نین قوشونون کوروحی-ذاللّه‌نین موقابیلینده تلفه وئردیریم.
اونا بینان امر ائتدیم کی, اوسمانیییه سرحددین‌دن تا نحایتیمولکی-
آذربایجان تامام دحاقی‌نین ذیراتینی خاراب ائتسین‌لر و چارپالارینی
قوووب گتیرسین‌لر. کؤرپولری داغیتسین‌لار و یول‌لاری پوزسون‌لار.
وقتا کی, بکیر پاشا سرحددیمیزه داخیل اولدو, اگرچی موقابیلینده
بیزیم قوشون‌دان بیر نفر گؤرمه‌دی, اما یول‌لار بیر مرتبده خراب
اولونموشدور کی, اصلا اوزو ایله توپخانا گتیرمیه قادیر اولمویوب, آنجاق

آتلی و پیادسیله انوای-زحمتده تبریزه وارید اولدو و هر طرفه
دسته گؤندریب ذاخیره تحصیلینه ایقدام ائتدی. الینه بیر هببه و بیر اوکوز
و قویون دوشمه‌دی. ناچار اوچ گون‌دن سونرا اوفتان و خیزان آج و افسورده
تبریزدن کوسی-رئحلت دؤیوب قاچدی.
بو تدبیر ایله مولکی-ایران تایفئیی-بیگانه‌نین هوجومون‌دان محفوز
قالدی. یول‌لاری پوزماق و کؤرپولری ییخماق بیر مرتبده تدبیریموفید
گؤروندو کی, دؤولتی علییه بکیر پاشا قاچان‌دان سونرا دخی بئله
سلاه گؤردو کی, اونلاری همیشه بو قراردا باقی قویسون, دوباره تایفئییبیگانه‌نین
هوجوم گتیرمک احتیاطی ایله. بو تریق ایله دؤولتی-علییه‌نین
قوشونون‌دان بیر نفری‌نین دخی بورنو قاناماییب, اساکیری-منسوره‌نین
جمله‌سی همسایه دوشمن‌لرین وحشتی اوچون سالیم قالدی.
بئله ایشلر خصوصوندا آسیتانئیی-علییه‌نین قوجا ایتی تدبیر گؤسترمک‌دن
عاجیز دئییل! اما کواکیب ایله موخالیفت ائتمکده اقلیم هر
بیر الاج‌دان قاسیر گؤرونور...
شاهین وحشتی قایتده ضیادلنمیه باشلادی. سونرا موستؤوفی
میرزا یحیا تکللومه گلدی:
- بو بندئیی-حقیر وزیرین اقربی و دست-پرورده‌سی اولدوغوم
سببه و اونون ووجودو واسطه سیله بو منسبه یئتیشدییمه گؤره, اخلاص
و صداقت گؤسترمکده بیلکوللییه اونون نییتی-حسنسینه و قایداسینا
پئیرویلیک ائتمیشم. موشخخس‌دیر کی, قوشونون و اواسیتی-صاحبمنسبانین
موعجیبی قیبلئیی-عالمین فرمانی موجیبینجه و منیم
ایمضام ایله ویلایت‌لرین مداخیلین‌دن هوالت اولونور. چونکی خزینیامیرده
نوقوددان نقصان گؤرسنمیشدی, نئجه کی, وزیر ذکر ائلدی, اونا
بینان من بو جهت‌دن قایتده دیلفسورده ایدیم. اگرچی من فرامینی-
موعجیبی ایمضا ائدیب ویلایت‌لره هواله ائتمیشم کی, موعجیب‌لرین
قطعی ایله دؤولتی-علییه خالقین نظرینده بیئتیبار گؤرونمسین; اما
مخفی هر بیر ویلایت حاکمینه پیش از-وقت مکتوب گؤندرمیشم کی,
منیم طرفیم‌دن جوداگانه نویشته اولمامیش محض فرمان موجیبیله
موعجیب ایجرا ائتمک‌دن اعتراض ائتسین‌لر. همین تدبیر سببیله خزینئیی-
آمیره‌نین مداخی‌لی چوخ تزایود بئحم ائدیب‌دیر و قوشون خالقی و
صاحبمنسب‌لر اگرچی بیووسولی-موعجیب قالیب‌لار, اما سوله و آساییش
زامانی اولماق سببیله و ایرانین کمالی ئوجوزلوغونا گؤره, موعجیبه
ضیاده مؤحتاج اولماییب‌لار.
بئله ایشلر خصوصوندا منیم ذئحنی-دقیقیم-یدی-بئیزا گؤستریر;
لاکین کواکیبین تأثیرینی رد ائتمک اوچون, دوغروسو, هئچ بیر چاریه
اقلیم چاتمیر...
نؤوبت یئتیشدی مولاباشییا; تقریر ائلدی;
- جناب اقده‌سی-ایلاهی قیبلئیی-عالمین ووجودی-موبارکینی ایممئیی-
اتحار حؤرمتینه جمعین-آفاتی سماوی‌دن و عرضین‌دن محفوز
ائتسین! بو دایی-دوامی-دؤولتی-قاحیره‌نین اخلاص و صداقتی, سیلسیلئییجلیلئیی-
صفوییه نیسبت تؤوسیف‌دن خاریج‌دیر.
قیبلئیی-عالمین پئدری-بوزورگوارلاری زامانیندا منسبی-مولاباشیلیغا
سرفراز اولدوغومدا نیسفی-ایران, حتی پاییتختین یاریسی دخی
سوننی مذهب ایدی. اولن, موایزی-حسنه و سانیین, تخویفاتیکسیره
سببیله تامام سوننی مذهب‌لری راهی-راستی-مذهبی-ایسنا اشرییه
هیدایت ائتمیشم.
ایندی اللهین کرمین‌دن سفحئیی-ایراندا بئش-آلتی نفردن ضیاده
سوننی تاپیلماز. بو خصوصدا ایران خالقین‌دان دخی کمالی-رضامندلییم

وار کی, بموجررەدی-تکلیف قدیمی آتا و بابالارینین مذهب‌لرین‌دن
ال چکیب هیدایته راغیب اولدولار.
حتی من ایستدیم کی, جوحودلارا و ائرمنی‌لره دخی ال قاتیب اولاری دا
شیعه مذهبینه دؤندریم, اما بیر پارا خئیرندیش کیم‌سنه‌لر مصلحت
گؤرمه‌دی‌لر کی, لوزومی یوخدور. چونکی هر تورپاقدا جوحوددان و ائرمنی‌دن
بیر آز وار, بیزیم تورپاغیمیزدا دخی بیر آز اولماق‌لاری مصلحت‌دیر.
علاوه, موشخخس‌دیر کی, ایممئیی-اتحارین-احادیسی-سریحه‌سی موجیبینجه
ایسلام مولکونده تخته و تاجا مالیک اولان کیم‌سنه ذاتی-شرعیف و
وعجیبوتتات محسوب اولونماز. ذیرا کی, بو درجئیی-آلییه ایماما و یا
اونون نایبی موجتحیدی-المه موتللق‌دیر. اونا بینان من جمعی
خوتبایا حؤکم یازدیم کی, تامام ویلایت‌لرین معنابیرینده خالقا ائلام
ائتسین‌لر کی, هامان احادیسین سیلسیلئیی-صفوییه شومولو یوخدور. ذیرا
کی, خانه‌دانی-نوبوووت‌دن و دودیمانی-ایمامت‌دن ظهور ائدیب‌لر و
وازئح‌دیر کی, ایممه هامان احادیسی قئیری‌لری‌نین حاقیندا بویورموش‌لار,
نه اوز اوولادلارینین.
بو اووقات کی, قیبلئیی-عالمین ووجودو تأثیری-کواکیب‌دن محللیخترده‌دیر,
منیم اوربیم قوسسه‌دن, تاباداکی بالیق کیمی بوریان اولور
و قاسیر اقلیمه بئله یئتیشیر کی, او ملون مونججیمباشینین اوزو بو ایشین
چارسینی بیزدن آرتیق بیلیر. او, قیبلئیی-عالمه خیانت ائدیب‌دیر کی, کواکیبین
تأثیرینی بیل‌دیریب, دف اینین الاجینی ایظهار ائتمییب‌دیر, البته, بیر
خبیس فیکره گؤره نئجه اولا بیلر کی, زهری گؤستره, نادزحری گؤسترمک‌دن
اوزونو کنارا چک؟
پیغمبر سلواتوللاحی-الئیه بویوروبدور کی: "کوللو مونججیمین
کززاب!"* بو حدسی من اونلارین و احوالینا ایسناد ائدیرهم, نه علم‌لرینه.
چونکی او ملون‌لارین اخباری اکثر اووقات نتیجه باغیشلاییر, اما
اوزلری یالانچی و بدزات‌دیرلار!
قیبلئیی-عالم اونون اوزونو چاغیرسین, بو حادثه‌نین دفی اوچون اونون
اوزون‌دن الاج ایستسین. اگر عذر گتیرسه, بوینونو ووردورسون.
موللاباشینین مونججیمباشی ایله اداوتی-سابیقه‌سی وار ایدی. بو کئیفییت
اونون اوچون چوخ یاخشی وسیله گؤروندو کی, اونون و سایر مونججیم‌لرین
گوری-پئدرینی یان‌دیرسین.
الحق, مونججیمباشی دخی گؤرونور کی, چوخ احمق ایمیش. نه لازیم
اولموشدو کی, بئله وحشت‌لی خبری شاها وئریب بو قالماقالا سبب اولا و
اوزون دخی هلاکته سالا؟..
مونججیمباشییا اواخیرده بو بحثی وارید ائدیردی‌لر, جاواب وئریردی کی:
- من قورخدوم کی, اگر بو خبری شاها اقدم یئتیرمسم, اوزگه
مونججیم‌لر اونو یئتیررلر; من شاهین نظرینده خری-نادان قلمینه
گئدرم, منسب‌دن مزول اوللام.
بئحر صورت, شاهین مونججیمباشی‌دان هامان ناموبارک خبره
گؤره ذحله‌سی گئتمیشدی. موللاباشینین تحریکی اولمامیش دا بو حالدا
کمالی-قئیز اونا اوز وئریب, خاجه موبارکی قایم سؤوت ایله سدا ائتدی.
خاجه حاضر اولدوقدا, بویوردو کی:
- بو ساعت فرراش گؤندر, مونججیمباشینی منیم حضوروما گتیرسین!
خاجه قاییدیب, بیر ساعت‌دان سونرا مونججیمباشی حاضر اولدو. شاه غضبلنمیش
آسلان کیمی دیزی اوسته چؤکوب خیتاب ائتدی:
- پئدرسوخته, کواکیبین آفتین‌دن منی قورخودارسان و الاجینی
گیزلرسن?! جللادا!
تورفتول-ائینده جللادی-موحیب بئلینده خنجر, الینده تناب ایچری

گیردی. بیچاره مونجمیباشینین ارواحی ئوچوب باشلادی یارپاق کیمی تیترمیه.
شاه جللادا بویوردو کی:
- آپار بو سگین بو ساعتدا بوینونو وور!

---

* مونجمیم‌لرین هامیسی یالانچی‌دیر.

سردار زامان خان اگرچی اهلی-شمشیر ایدی, اما چوخ رقیقولقلب آدام ایدی, مونجمیباشینین حالینا ترحوم ائدیب آیاغا دوردو, عرض ائلدی کی:
- تساددوقون اولوم, بو ساکین بوینو وورولان‌دان سونرا حادثه‌نین دفی اوچون کیم‌دن الاج سوروشاجاغیق? بو بندئیی-ذلیل, ایستیدا ائدیرهم کی, منیم ساققالیمین آغ توک‌لری حؤرمتینه اونون قتلین‌دن گذشت ائدیب, حادثه‌نین الاجی خصوصوندا اوندان تدبیر سوروشاسینیز. اگر مووافیقیخاهیش جاواب وئرمسه, او واخت موقسسیر و موستؤوجیبول-قتل‌دیر.
شاه جللادا بویوردو کی:
- اونو قوي گئت!
سونرا مونجمیباشییا روجو ائدیب دئدی کی:
- ملون, بو ساعتدا حادثه‌نین دفینه الاج گؤستر!
بیچاره مونجمیباشی یامان حالدا ایدی. حادثه‌نین دفینه هئچ بیر الاج بیلمییردی. اما اولوم قورخوسون‌دان ایظهارینا ایقدام ائده بیلمه‌دی; عرض ائلدی کی:
- تسددوقون اولوم, حادثه‌نین الاجی مومکوندور. منه بیر ساعت مؤحلت وئرین, گئدیم "زیجی-ئولوغ بعی"ه مولاحیزه ائدیم, قاییدیم عرض ائلییم.
"زیجی-ئولوغ بعی"ده هرگیز بو نؤو حادثه‌لرین دفی اوچون بیر شئي مرقوم دئییل, اما مونجمیباشی ایستدی کی, بو بحانه ایله اوزونو ئوستادی مؤولانا جمعالددی‌نین یانینا سالسین و اوندان مشورت سوروشسون; چونکی اونو نوجوم علمینده اوزون‌دن آرتیق تجروبه‌لی بیلیردی.
شاه روخست وئردی. مونجمباشی چیخمامیش خاجه موبارک ایچری گیریب عرض ائلدی کی:
- مؤولانا جمعالددین حضوری-موبارکه موشررف اولماق ایستییر.
شاه بویوردو:
- چاغیر گلسین!
مونجمیباشییا دئدی کی:
- بیر آز حضوردا قالل!
مؤولانا اوتاغا داخیل اولوب شاها لازیمئیی-سیتاییش عمله گتیردی.
شاهین ایشارسیله اوتوروب عرض ائلدی کی:
- قیبلئیی-عالم ساغ اولسون, اگرچی بو بنده پیرلیک سبییله درخانه‌دن کنار اولوب گوشگیرلیک ایختییار ائتمیشم, لاکین بو اووقات, یعنی نووروزدان اون بئش گون کئچمیش مرریخین اقرب ایله ایقتیران ائتمه‌لرین‌دن قیبلئیی-عالمین ذاتی-موبارکینه ائحتیمالی-سدمئیی-اوزما اولدوغو اوچون وعجیبات‌دان بیلدیم کی, حضوری-پورنورا شرفیاب اولوب, پیش-از-وقت هادی‌سنی ائلام ائدیب, دفینه تدبیر گؤستریم. بو خاطره کی, مبادا بو کئیفییت جاوان مونجمیم‌لرین بسیرتین‌دن مخفی قالا!
شاه نحایتده خوشحال اولوب بویوردو کی:
- مؤولانا, بیز ائله او خصوصدا گؤفتگو ائدیردیک. حادثه معلومدور. تدبیرینی ایظهار ائدین.
مؤولانا عرض ائلدی کی:
- قیبلئیی-عالم بو ایيامی-نوحوستده, یعنی نووروزدان اون بئش گون

کئچندک گرک اوزونو سلطنت‌دن خل ائده و تختو-تاجی تسلیم ائیلییه
بیر موجریم و وعجیبولقتل کیم‌سنیه و اوزو خلقین نظرین‌دن
ناپدید اولا. او صورتده کواکیبین تأثیری هامان موجریمین باشیندا چاتلایاجاق;
چونکی او واخت ایران پادشاهی اودور.
ائله کی, حادثه واقئ اولور و او موجریم کی, صاحبی-تختو تاج‌دیر, هلاکته
یئتیشیر, او زامان قیبلئیی-عالم ایختیفادان چیخیب گئنه تختو-تاجا
مالیک اولور و کمالی-ایقبال و آفییتده سلطنت ائدر.
اما گرک خلق‌دن بیر کیم‌سنه بو تدبیری بیلمییه و ذنن
ائتمییه کی, قیبلئیی-عالم آرییتن تختو-تاج‌دان ال چکیر: تا کی, هامان
موجریمی کی, تخته چیخاجاق‌دیر, موستقیللن پادشاه بیله‌لر و گرک
هرمخانه خاتون‌لارینین دا تلاغی وئریلیب کبین کاغیذلاری بیرتیلوا. سونرا
اولارا تکلیف اولونا کی, عباس محمّد اوغلونا کی, دخی پادیشاه دئییل
و بیر فرددیر, افرادیناس‌دان دوباره منکوحه اولوب فقر و قناعته راضی
اولورلارمی? هر بیریسی کی, راضی اولسا, اونا دوباره عباس محمّد
اوغلونا نیکاه اوخونا و کبین کاغیذی یازیلا و هر بیری کی, راضی اولماسا,
هامان ساعت بوراخیلا...
مونجحیمباشی محلکه‌دن قورتاردی. شاهین بشرسین‌دن بیلکوللییه
قورخو اثری رف اولدو. رنگی آغاریمش ایکن قیرمیزیلیغا تبدیل تاپدی.
افرادی-مجلیس‌دن مؤولانانین اقل و کمالینا آفرین سداسی سقفه
بولند اولدو. شاه بشاشت ایله مولاباشییا موتوججئه اولوب سوال ائتدی کی:
- احکامی-شره موتابیق بیر قایتده موجریم و وعجیبولقتل کیم‌سنه
نظرده وارمی کی, سلطنتی و تختو-تاجی اونا واگوزار ائدک?
مولاباشی جاواب وئردی کی:
- پروردیگاری-عالم قیبلئیی-عالمه عومری-طبیعی کرامت ائتسین. بو
شهری-قزوینده بیر نفر نابکار پئیدا اولوبدور کی, جمعی-رویی-ذمینده
اوندان موجریمتر و قتله موستحق بیر کیم‌سنه تاپیلماز; آدینا یوسیف
سرراج دئییرلر. معلوم دئییل کی, هارادا تربییت تاپیب‌دیر. آنجاق بو
اووقات شهری-قزوینده ساکین اولدوغو اوچون اجامیر و اووباش‌دان اوزونه
موریدِ جمع ائدیب, همیشه اولمایی-گیرامین و خوددامی-شریعتی-قررانین
ذربینه و ذممینه ذبانگوشادیر.
بو ملون همیشه اوز موریدلرینه سراحتن ذکر ائدیر کی, گویا
اولمایی-گیرام اوامه فیریب وئریرلر. مسئلهن, اونون اقیدسیله, گویا
ایجتیحاد لازیم دئییل و خومس و ایمام مالی وئرمک خیلاف‌دیر و گویا
اولما فؤوت اولان موجتحیدین رییندە قالماغی او جهت‌دن اواما جایز
گؤرمورلر کی, اوزلری‌نین بازاری رواج اولسون. و بون‌دان علاوه, دؤولتیلیییه
دخی بحثلر وارید ائدیر, دئییر کی, کتخودادان توتموش پادشاهادک
کولل اربابی-معناسیب اهلی-ظلمه و قووتتاوتتریق‌دیرلر, مولک و
میللته هرگیز بولاردان بیر منفت عاید دئییل, همیشه اوز هوای-نفس‌لری
ایله بیچاره خالقی جریمه و مواخیزه و مواقب ائدیرلر, اوز رفتارلاریندا
هئچ بیر قانون و قایدایا موتمسسیک دئییل‌لر, بو گونه رفتار آنجاق
اهلی-ظلمون و قووتتاوتتریق‌لرین عملی‌دیر. و دخی ذکر ائدیرلر کی,
مذهبی-تناسوخه قایل‌دیر.
بو دایی-دوامی-دؤولتی-قاحیره بئله سلاه گؤرورم کی, قیبلئییالم
سلطنتی و تختو-تاجی بو ملونا تسلیم ائتسین کی, کواکیبین تأثیرین‌دن
اوز جزاسینا یئتیشیب درکی-اسفله واسیل اولسون.
افرادی-مجلیس کوللن بو رییی تسدیق ائدیب قایم سؤوت ایله دئدی‌لر کی:
- یوسیف سرراج پئدرسوخته بیلکوللییه قتله سوار و بلایی-آسیمانییه
موستحق‌دیر.

شاه خوشحال اولوب بویوردو کی:
- راضییام اونون هلاکینا! صاباح بو تدبیر تامام و کمال موجرا اولوناجاق‌دیر.
افرادی-مجلیسی مورخخس ائتدی. مجلیس داغیلدی.
اولور کی, خانندە‌لر بو گوزاریشین ووقووندا شوبحه ائدیب اونو کیزبه همل ائده‌لر; بو صورتده من اولاردان توققه ائدیرهم کی, "تاریخی-عالمارا" دا شاه عباسین جولوسونون یئددینجی ایلینده سادیر اولان وقاییه مولاحیزه ائتسین‌لر.
ایندی بیزه لازیم‌دیر کی, یوسیف سرراجی تانیداق کی, کیم‌دیر?
شخصی-مزکور قزوی‌نین قریه‌لرین‌دن کربلایی سلیم آدلی بیر دئحقانین اوغلو ایدی. چونکی کربلایی, سلیم بیر مؤمن و موتتقی آدام ایدی, ایستدی کی, اوغلو موللا اولوب اولما سیلکینه داخیل اولسون. اونا بینان اونو ئوشاق ایکن گتیریب شهری-قزوینده مکتبه قویدو. بیر نئچه ایلدن سونرا یوسیف سرراج کی, حددی-بولوغا یئتیشیب, آساری-روشد اوزونده مولاحیزه ائلدی, تحسی‌لی-علم اوچون اصفهانا گئتدی. اوراداn دخی بیر نئچه ایلدن سونرا کربلایا روانه اولوب, بؤیوک عالیم‌لرین مجلیسینده تکمیلیولومه شورو ائتدی. مدتی-مدید اورادا مکس ائدیب تامام اولومییسلامیییه واقیف اولدو. چونکی اولمانین اکثری-اوموردا تقللوبونو موشاهیده ائدیردی, اونا بینان بو سینفه نیفرت بحم ائدیب, ایستمدی کی, اوزونو اولارین ذومرسینه داخیل ائتسین.
کربلادان قاییدیب وارید اولدو همه‌دانا; اوردا ئوستا خلیلین یانیندا قیرخ یاشیندا ایکن سرراجلیق صنعتینی بیر ایل مدتینده اویرنیب قزوینه موراجیت ائتدی. ذیرا کی, بو شهر پایتاخت اولدوغو اوچون اونون صنعتی‌نین رواجی بورادا آرتیق گؤرونوردو.
قزوینه وارید اولان‌دان سونرا تححول ایختییار ائدیب دوکان آچدی, اوز کسبی ایله اوزونو و ایالینی ساخلاماغا مشغول اولدو.
چونکی بیر مردی-سلیمونفس و نیکوکار ایدی, همیشه اولمانین و اربابی-معناسیبین حرکتی-ناشاییسته‌سی اونون خاطرینه توخونوب, اولارین ذممین‌دن و ذربین‌دن دیلینی ساخلاماغا قادیر اولا بیلمیردی. اگرچی بو نؤو جانگودازلیق اونا صادق و خئیرندیش دوستلار بحم ائتدی, نحایت, آخیردا بدبختلیینه بایث اولدو.
صاباحی گون شاهین بویروغو ایله گونورتایا ایکی ساعت قالمیش تامام ایان و اشراف و ارکانی-دؤولت و اولما و سادات و جمله اربابی-معناسیب, کتخوداداn توتموش ووزرایا دک درباری-شاهیده حاضر اولوب, هر کس اوز یئرینده دوروب کمالی-سوکوت و بییستئحزارلیق ایله شاهین حضورونا مونتزیر ایدی‌لر. بو حالدا شاه باشیندا تاج و الینده جواهیر نیشان توپپوز, قولوندا جواهیر بازوبندلر, بئلینده کمر و شمشیری-مورسسه ظاهر اولوب دربار اوتاغیندا کی, بیر آرشین یئردن روفت‌لی و خالقا باخان طرفی بیلمرره آچیق و بیحایلدی, تخته چیخیب اوتوردو و اوزون هوززاریدربارا توتوب خیتاب ائلدی:
- جمعات, ایمدی یئددینجی سنه‌دیر کی, من جنابی-اقده‌سی-ایلاهی‌نین مشیییتی ایله سیزه پادیشاهام و بقدری-ایمکان سیزین هر بیرینیزه نوازیش و مرحمت گؤسترمیشم و سیزدن دخی چوخ راضی و خوشنودام; چونکی صفوییه اوجاغینا اولان ایرادت سببی ایله همیشه منه ایخسال و صداقت گؤستریبسینیز.
ایندی بیر پارا سبب‌لره گؤره کی, کشفینی من سیزه لازیم گؤرمورم, من مجبورام کی, سلطنت‌دن ال چکیب تختو-تاجی بیر کیم‌سنیه واگوزار ائدیم کی, بو روتبیه من‌دن الحق و شاییسته‌دیر. هامان شخصی

موللاباشی و سردار زامان خان و وزیر و موستؤوفی و مؤولانا
جمعالددین و مونجچیمباشی سیزه گؤسترجک‌لر. گرک کوللن گئدیب
کمالی-شوکوه و تنتنه ایله اونو گتیریب, بو تختین اوستونده اوتوردوب,
موستقیللن اوزونوزه پادیشاه بیلسینیز. واي او کیمسه‌نین حالینا کی, منیم
فرماییشیمدن تخلف ائدیب, او شخصین اطاعتینده قوسور گؤستره!
شاه بو سؤزلری تامام ائدیب, تاجی باشین‌دان گؤتوروب تختین اوستونه
قویدو و تامام لیباسی-فاخیرینی سویونوب, شمشیر و کمرینی آچیب, بیر
موندریس لیباس اینینه گئیدی و خالقا موتووجئه اولوب دئدی کی:
- ایندی من افرادی-ناس‌دن بیر مردی-فقیرم: عباس محمّد
اوغلو. دخی منی آختارمایین کی, گؤره بیلمزسینیز! خوداحافیز! - دئییب,
تخت‌دن دوشوب هرمخانایا روانقه اولدو.
هوززاری-مجلیس حیران قالدی‌لار. بیلمه‌دی‌لر کی, بو کئیفیییتی نیه
همل ائتسین‌لر...
هرمخانده جمله هرم‌لر شاهین فرماییشی ایله بیر اوتاغا حاضر
اولوب قودومونا مونتزیر ایدی‌لر. شاه موندریس لیباسدا هامان اوتاغا
داخیل اولدو. خوبانی-هرم اونو بو هئیتده گؤرنده آز قالدی‌لار قحقحه
ائتسین‌لر, اما شاهین موحیب باخیشی و قاشقاباغی اولارا بو حرکت‌دن
مانع اولدو. شاه هامان ساعت خاجه موبارکه بویوردو کی:
- موللا رسولو اوزونون ایکی یولداشی ایله حضورا گتیر!
موللالار دیشقاریدا پیش-از-وقت حاضر اولموشدولار. حضورا داخیل اولدوقدا
شاه اوتورماغی ایشاره ائتدی. سونرا اوزون هرم‌لره توتوب خیتاب ائلدی;
- منیم عزیز همفیراش‌لاریم! من کمالی-افسوس ایله مجبورام کی,
بیر یامان خبر سیزه ائلام ائدیم. سیزه معلوم اولسون کی, ایندی من دخی
ایرانین پادیشاهی دئییلم, دخی منیم ایمارتیم و دؤولتیم یوخدور کی,
سیزی ذینت و ذیورده و آلیشان اوتاق‌لاردا ساخلییام. من افرادی-ناس‌دان
بیر فقیر و بیچیز کیم‌سنیم. اونا بینان لابوددم کی, سیزین تلاغینیزی
وئریب جملهنیزی آزاد ائدیم کی, هر کسه مئیلینیز اولسا, اونو ایختییار
ائدسینیز.
سونرا اوزون موللا رسولا توتوب بویوردو کی:
- بولارین سیغئیی-تلاق‌لارینی جاری ائیله!
موللا رسول هامیسینین تلاغینی یانینداکی ادلئین حضوروندا
اوخودو.
خوبانی-هرم گؤردولر کی, بیر قریبه ایش اوز وئردی, چوخ خؤوفه و
ایزتیرابا دوشدولر, هئچ کئیفیییت‌دن هالی اولمادیق‌لاری اوچون بیلمه‌دی‌لر
کی, بو نئجه قریبه‌دیر. جمله‌سی حیران قالدی...
تلاق تامام اولدوقدا شاهین بویروغو ایله اولارین کبین کاغیذلارینی
خاجه موبارک ییرتدی. شاه دوباره خوبانی-هرمه موتوجئه اولوب
دئدی کی:
- اگر سیزدن هر بیرینیز فقره و قناعته راضی اولوب, منی, یعنی
عباس محمّد اوغلونو ارلییه قبول ائدیرس, تزه‌دن بو عبارت ایله
اونا سیغئیی-نیکاه اوخوتدوررام.
هرم‌لرین کوللیسی تزه‌دن راضی اولدولار کی, شاها منکوحه اولسون‌لار;
چونکی شاه چوخ جاوان و گؤیچک اوغلان ایدی و بیر ده هرم‌لر بو امری
زارافات کیمی بیر شئي قییاس ائدیردی‌لر و هرگیز اقیل‌لرینه چاتمیردی کی, شاه
عباس قفلتن بیر عباس محمّد اوغلو اولا. اما اولارین جمله-
سین‌دن ایکی نفر دیلبری-خوبرو کی, خیلافی-رضالاری ایله شاهین هرمخانسینه
دوشموشدولر, قایت شرم ایله و آحسته سسله عرض ائتدی‌لر کی:
- بیز پادیشاها منکوحه اولموشدوق و اوز بختیمیزدن و درجهمیزدن

چوخ خوشنود ایدیک; بو بختورلیک‌دن مرحوم اولدوق, عباس
محمّد اوغلونا اره گئتمیی قبول ائتمیریک.
هامان ساعت بو ایکی نفر مورخخس اولوندو.اولارین بیریسی گورجو قیزی
ایدی کی, گورجوستان والیسی شاها پئشکش گؤندرمیشدی; هامان گونون صاباحیسی
اوز عمیسی اوغلو ایله تامام جواهیراتین و ملبوساتین گؤتوروب, ضیاده
پول ایله وته‌نین موراجیت ائتدی.
گورجوستاندا اونون نقلینه باور ائتمییب بئله فرض ائدیردی‌لر کی,
گویا او قاچیب‌دیر و ایستیییردی‌لر کی, اونو گئری قایتارسین‌لار. اما بیلمیرم
کی, نه امر واقئ اولدو کی, اونو ئونوتدولار و بو قیز بیر جاوان گورجویه
اره گئدیب آخیر عومروندک گورجوستاندا قالدی.
او بیریسی دیلبر قزوین اهلین‌دن بیر تاجیرین قیزی و بیر جاوان و
خوشرو اوغلانا نامزد ایدی. خوبرو اولماق اوچون قفلتن شاهین دلالالارینین
چوغولچولوغو ایله آتاسین‌دان موتالیبه اولونوب شاهین هرمخانسینه
داخیل اولموشدو; ذکر اولونان کئیفیییتی اوز آرزوسونا یئتیشمیه وسیله
بیلیب آتاسی ائوینه قاییتدی و نامیزدینه واسیل اولدو.
سایر هرملرین نیکاحی موجدده‌دن عباس محمّد اوغلونا
اوخونوب خاجه موبارکه امر اولوندو کی, جملهسینی هامان ساعت قزوی‌نین
آلتینجی کوچسی‌نین باشیندا موبین اولونان بیر ائوه پییاده گؤتوروب
یئتیرسین, اوزو درباری-شاهییه قاییتسین. سونرا عباس محمّد اوغلو
هرمخانه‌دن چیخیب ئوزاقلاشدی, ناپدید اولدو.
یوسیف سرراجین دوکانی شاه مسجیدی‌نین مئي‌دانینین مشریق سمتینده
واقئ ایدی. گونورتادان ایکی ساعت کئچمیشدی. یوسیف سرراج فریزئیی-ذؤحرو
ادا ائدیب, اوتوروب, الینده بیر جیلووو تیکیب تامام ائدیردی, چونکی موشتری
تاپشیرمیشدی کی, گرک او گون حاضر اولا. یانیندا دوست‌لارین‌دان ایکی نفر
دخی وار ایدی کی, اونون صحبتینه قولاق آسیردی‌لار. یوسیف سرراج باهالیق‌دان
شیکایت ائدیردی کی, بیچاره فقیر کس‌لر هامان ایل چوخ ایزتیرابا دوشموشدولر;
چونکی کئچن ایل نحایتده قوراقلیق اولماق سببیله و قزوی‌نین
اطرافیندا سویون قیللتی جهتیله اکثری-محصولات یانیب عمله گلممیشدی.
بو کئیفییت باهالیغا بایث اولموشدو. یوسیف سرراج دئییردی:
- تعجوب ائدیرهم بو دؤولت‌دن کی, قزوینه سو چیخارماق اوچون هزار
گونه ایستیتات قودرتی وار, اما بئله قفلته‌دیر کی, اصلا بو امره مولتفیت
اولماییب اوز رایاسینین حالینا و پایتختی‌نین رؤونقینه توجه‌ؤه ائتمیر.
بو حالدا مئي‌دانین مغریب سمتین‌دن بولود کیمی توز قالخدی. یوسیف
سرراج ایینه‌سی الینده باشین یوخاری قووزادی, گؤردو کی, بیر اساس پئیدا اولدو
و اصلا خیالین‌دان کئچیرمه‌دی کی بو اساس و تداروک اونون اوچوندور.
قاباقدا اون ایکی شاتیر قیوراق گئیینمیش, چحارگوشه بؤرک باش‌لاریندا,
اونلارین دالیسینجا اون ایکی المدار الوان المرلر اللرینده, سونرا دستئیی-
پیشخیدمتان کی, بیریسی‌نین باشیندا بیر مجمی وار ایدی. دستیيفرراش,
اللرینده آغاج, اونلارین اقبینده میراخور یئدیبینده بیرتورکمن
آتی; جواهیر نیشان یحر و ازباب اوستونده, مورسسه رخت باشیندا, میروارید
سینبند دؤشونده, ذومرود قووتاز بوینوندا.
بون‌لاردان سونرا مولاباشی و سردار زامان خان, وزیر و موستؤوفو
و مؤولانا جمعالدین و مونجیمباشی, اولمایی-گیرام و
ساداتی-اوزام و سایر ایان و اشراف و اربابی-معناسیب و بیر دسته
پییادا و بیر دسته آتلی کمالی-شوکوه و آرام ایله گلیردی‌لر.
ائله کی یوسیف سرراجین دوکانینا برابر اولدولار, هامیسی دایاندی.
مولاباشی و سردار ایره‌لی دوروب, یوسیف سرراجا کورنوش ائتدی‌لر. یوسیف
سرراج آیاغا دوروب توازؤ ائلدی, اما قایت تعجوبده. سونرا مولاباشی

تکللومه گلیب دئدی:
- قضانین تق‌دیرین‌دن, ئوستا یوسیف, بو گون سن بیزیم پادیشاهیمیزسان.
ایرانین سلطنت تختی بو حالدا شاه عباسین ووجودون‌دان خالی‌دیر.
بیزلری سرفراز و خوشبخت ائلیین, درباری-شاهییه تشریففرما اولون کی,
جولوسی-حومایون واقئ اولسون.
یوسیف سرراج کمالی-تحییوره دوشوب هئچ بیلمه‌دی کی, بو نه واقیه‌دیر.
اونون قاباغیندا تامام ارکانی-دؤولت دورموشدولار. بو سؤزلری اونا
موللاباشی دئییردی کی, ایراندا بیر متین کیم‌سنه حساب اولونوردو. اما
کئیفیییت بیر مرتبده قریب ایدی کی, یوسیف سرراج اونو دوغرو اولماغینا,
باووجودی کی, گؤزو ایله گؤروردو, هرگیز اعتبار ائده بیلمیردی. آقیبت
مقامی-جوابا گلیب دئدی:
- منیم مخدوموم موللاباشی, من جنابینیزی ایراندا متین
آداملاردان حساب ائدیرهم, بیلمیرم کی, آیا دلی اولوبسونوز, یا بنگ
آتیبسینیز کی, بو قبیل سؤزلری منیم اوزومه دئییرسینیز. من بیر فقیر
سرراج بابایام. من هارا, تختو-تاج هارا?
واللاه, من آنلایا بیلمیرم کی, سیزین بو حرکتینیزی نیه همل
ائدم... مات و حیران قالمیشام. توقفئی-چاکرانه ائدیرهم کی, منه
ساتاشمایاسینیز!
سردار زامان خان سؤزه شورو ائلدی:
- ئوستا یوسیف, سن بو ساعتدا قیبلئیی-عالم‌سن و بیز جملهمیز
سنین قولون و سگی-آسیتانن واریق! سنه چاکرانه بیزدن توققه
ائتمک موناسیب دئییل, سن خوسرووانه فرماییش ائتمیه شاییستحسن! بیز
نه دلی اولموشوق و نه بنگ آتمیشیق, جملهمیز اقلی-سلیم و شعوروکامیلده
واریق, اما هرزتی-باری‌نین تق‌دیرین تبدیل یوخدور. بو گون
کول‌لی-ایران مولکونده سنین سلطنتین موسللم‌دیر.
موللاباشینین قوولونا گؤره, درباری-شحییه تشریف-فرما اولون کی,
جولوسو-هومایون واقئ اولسون.
سونرا اوزون دؤرد نفر حاضردا اولان پیشخیدمت‌لره توتوب دئدی کی:
- خلتی-شاهاننی گتیرین, قیبلئیی-عالمی گئیین‌دیرین!
پیشخیدمت‌لر اللرینده مجمی ایله کی, ایچینده خلتی-شاهانه قویولموشدو,
دوکانا آیاق باسدی‌لار, مجمینی یئره قویوب شورو ائتدی‌لر یوسیف
سرراجین کؤحنه پالتارینی سویوندورماغا و خلتی-شاهاننی اونا گئيديرمي.
موخالیفت بیر یانا چاتمازدی. یوسیف سرراج مقامی-تسلیمده دوردو
کی, اوقلا اوز خاهیش‌لرینی عمله گتیرسین‌لر. ائله کی, لیباس گئیینمک
تامام اولدو, میراخور مورسسه رخت‌لی آتی قاباغا چکدی. یوسیف سرراجی
مین‌دیردی‌لر آتا, اساس قراری-سابیق عذره درباری-شاهییه روانه اولدو.
فرراش‌لارین کوچه‌لرده "بئروید! بئروید!" سسی هر دقیقه ارشه داياندی.
تامام اهلی-قزوین ذوکورن و اوناسن, سغیرن و کبیرن پنجره‌لره
و داملار اوستونه چیخیب نززاریه مشغول اولدولار و کئیفیییت‌دن
موخبیر اولمادیق‌لاری اوچون جمله‌سی حیرتده قالدی.
درباری-شاهی‌نین قاپیسندا فرراش‌لار یوسیف سرراجی آتدان دوشوردولر.
موللاباشی و سردار زامان خان قولون‌دان یاپیشیب کمالی-تزیم ایله
ایمارتین اوتاغینا داخیل ائتدی‌لر و سلطنت تختی‌نین اوستونده اوتورتدولار.
ارکانی-دؤولت, اولما و سادات, ایان و اشراف و اربابی-معناسیب اوتاغین
قاباغیندا سف چکیب ال-ال اوسته دوردولار. موللاباشی دعا اوخویوب
تاجی-سلطنتی قویدو یوسیف سرراجین باشینا, شمشیر و کمری-مورسسینی
باغلادی بئلینه, جواهیر بازوبندلری آسدی قول‌لارین‌دان, موکللل
توپپوزو وئردی الینه, گئنه بیر دعا اوخویوب, اوزون خلقه توتوب دئدی:

- موبارکباد ائدین!
موبارکباد سداسی خالق‌دان آسیمانه بولند اولدو و بارگاحین
ایمارت‌لرین‌دن عکسی تکرار تاپدی. کررنایی-شادییانه باشلاندی چالینماغا.
بو حالدا سرایی-شاهی‌دن گؤیه بیر فیشنگ بوراخدی‌لار. بو علامته
گؤره, شهردن خاریج قله توپ‌لارین‌دان یوز اون تیر شنلیک توپو آتدی‌لار.
اگرچی سدی و حافیظدن سونرا ایراندا شعر قایتده تنززوله
دوشوب شورانین اشاری کوللن بیمزمون و محض پوچ لففازلیق اولموشدو,
اما گئنه الحمدو-لیللاه او حالدا بیر نئچه نفر صاحبی-جؤوهر
شاعر پئیدا اولدو کی, بداحتن جولوسی-حومایون اوچون قسایدی-قررا اینشا
ائدیب, یوسیف شاهین تخته چیخماغینی تعریف و اوزونو هیکمتده - سولئیمانا,
سخاوتده - هاتمه, شجاعتده - روستمه, قودرتده - قضا و
قدره تشبئه ائلییب نظردن کئچیردی‌لر و تاریخی-جولوسونو نوکتحسنجانی-
قزوین بئله تاپدی‌لار:
۲۰۱
”شاهی-خوبان نبود یوسیفی-ما,
لئیک ئو شاهی-مولکی-ایران شود“.*
ائله کی, بو امال تامام اولدو, موللاباشی خالقا اعلان ائتدی کی:
- مورخخسسینیز!
هامی درباری-شاهی‌دن چیخدی, آنجاق یوسیف شاه قالدی تختین اوستونده,
قاباغیندا خاجه موبارک, باشقا بیر نئچه خاجه ایله و عظیم بعی پیشخیدمتباشی
و بیر نئچه پیشخیدمت و اوتاق‌دان دیشره فرراش‌لار.
یوسیف شاه تحییور عالمینده فیکره پیچیده اولدو. بیر نئچه دقیقه‌دن
سونرا خاجه موبارکه اوزون توتوب سوروشدو:
- سیز کیمسینیز?
خاجه موبارک جاواب وئردی کی:
- بس سیزین چاکرانی-موخلیسینیز; خاجگانی-هرمیک, من بولارین
بؤیویو و بولار دا منیم ذیردست‌لریم‌دیرلر.
سونرا پیشخیدمت‌لره اوزون چئویریب سوروشدو کی:
- سیز کیمسینیز?
عظیم بعی پیشخیدمتباشی جاواب وئردی کی:
- بیز سیزین کمینه نؤکرلرینیز, پیشخیدمت‌لریک, من بولارین ریسییم,
بولار دا منه تابع‌دیرلر.
یوسیف شاه سوروشدو کی:
- بس او دیشقاریدا گؤروکن‌لر کیم‌دیر?
عظیم بعی جاواب وئردی کی:
- اولار دا فیرقئیی-فرراش‌دیر کی, همیشه خیدمت اوچون کمربسته‌دیرلر.
یوسیف شاه بویوردو کی:
- سیز دخی چؤله چیخین. خاجه موبارک, سنین ذیردست‌لرین ده چؤله
چیخسین‌لار, سن قال!
ائله کی, هامیسی قاییب اولدو, یوچیف شاه خاجه موبارکی یانینا چاغیریب
دئدی کی:
- سنین بشرن‌دن من گؤرورم کی, سن گرک یاخشی آدام اولاسان.
سن الله, منه سؤیله گؤروم کی, بو قزیبییه سبب ندیر? چونکی سن
همیشه شاه عباسین اندرونوندا اولوبسان, مومکون دئییل کی, بو
قزیبیه سنه معلوم اولماسین.
خاجه موبارک واقین چوخ صاف و صادق آدام ایدی. فیکیر ائتدی کی,
قیبلئیی-عالمین سوالیندا حقیقتی گیزلتمک جاییز دئییل. چونکی همیشه
شاه عباس اوتوران اوتاغین قاپیسینین دالیندا دوروردو کی, چاغیریلان ساعت

---

* بیزیم یوسیف گؤزل‌لرین شاهی دئییلدی,
اما ایران مولکونون شاهی اولدو.

خیدمت اوچون حاضر اولسون, اونا بینان, کئچن گونده واقئ اولان گوزاریشی و ارکانی-مشورتین گؤفتگوسونو تامام ائشیتمیشدی, احوالات‌دان خبردار ایدی. قزیینی ایبتیداداان اینتیحایدک یوسیف شاها نقل ائتدی.
یوسیف شاه سوروشدو کی:
- بس شاه عباس هارادادیر?
خاجه موبارک جاواب وئردی کی:
- بیر گدا لیباسی ایله موللباس اولوب ناپدید اولدو. معلوم دئییل کی, هاردادیر.
یوسیف شاه عاقیل آدام ایدی. کواکیب‌دن اونون هرگیز قورخوسو یوخ ایدی. آنجاق بو نؤو قئیری-موتارف تریق ایله ترققی ائتمک اونون اوریینه بیر وحشت و قورخو سالیردی. نحایت, بیر بئله جمعاتین ووجودو ایله سلطنت‌دن اوزونو کنار توتماغا اصلا چاره گؤرمه‌دی. ناچار اوموری-سلطنتین ایجراسینا ایقدام ائتدی. ایبتیدا فرراشباشی اسد بعی ائحزار ائلدی: بویوردو کی:
- بو ساعتدا اون ایکی فرراش اوزونله گؤتوررسن, گئدرسن مولّاباشی آخوند صمدی و سردار زامان خانی و وزیر میرزا مؤحسونو و موستؤوفی میرزا یحیانی و مونججیمباشی صدره‌ددین و مؤوّلانا جمعالددینی توتارسان, آپارارسان سالارسان ارکده اولان ذین‌دانا, قاییدارسان گلرسن, انجامی-فرماییشی منه عرض ائلرسن!
اسد بعی باش ووروب روانه اولدو. سونرا یوسیف شاه پیشخیدمتباشی عظیم بعی ائحزار ائدیب بویوردو کی:
- تاپشیر, منه شام حاضر ائتسین‌لر کی, بو گون بیر ذاد یئممیشم.
پیشخیدمتباشی عرض ائلدی کی:
- تاپشیرمیشام, آشپازلار شام اوچون حاضر ائتمیه مشغولدورلار.
شاه بویوردو کی:
- بس سن و خاجه موبارک گلین اوتاق‌لاری و هرمخاننی منه بیر-بیر گؤسترین و معلوم ائدین کی, منیم استراحت اوتاغیم هانسی‌دیر.
پیشخیدمتباشی و خاجه موبارک دوشدولر قاباغا, بیر-بیر اندرون اوتاق‌لارینی گؤسترمیه شورو ائتدی‌لر.
اولینجی اوتاقدا الوان فرش‌لر دؤشنیب, قریبه گول و گییاه ایله و قوش شکیل‌لری ایله دیوارفی و سقفی مونققش اولموشدو.
ایکینجی اوتاق دا هابئله فرشله دؤشنمیشدی و دیوارلاریندا صفوییه نسلین‌دن وفات ائدن پادشاه‌لارین و نامدار شاهزاده‌لرین تصویری چکیلمیشدی.
اوچونجو اوتاغین دیوارلاریندا ایرانین سایر سیلسیله‌دن اولان پادشاه‌لارینین تیمسالی نقش اولونموشدو. دؤردونجو اوتاغین دیوارلاریندا شاهنامه یازیلان ایرانین قدیم پحلوان‌لارینین و مازندران دیولری‌نین صورتی یازیلمیشدی کی, بیر-بیرلریله جنگ ائدیردی‌لر. دیولر بوینوزلو و قویروقلو چکیلمیشدی. بئشینجی اوتاغین دیوارلاریندا شاه ایسماییل صفوی ایله سایرلرین مابئي‌نیند واقئ اولان جنگ‌لرین صورتی رقم اولونموشدو.
هرمخانه اوتاق‌لارینین جملهسی‌نین دیوارلاریندا قیز, اوغلان شکلی یازیلمیشدی کی, اوغلان‌لار قیزلارا گول دسته‌سی تاروف ائدیردی‌لر و قیزلار اوغلان‌لارا پییاله وئریردی‌لر و هر اوتاقدا رختی-خاب حاضر ایدی.
یوسیف شاه هرمخانه اوتاق‌لارینین بیریسینی اوزونون استراحتی اوچون موقررر ائدیب خاجه موبارک‌دن سوروشدو کی:
- هرم‌لرین زیینت اوتاغی هانسی‌دیر?

خاجه موبارک عرض ائلدی کی:
- او باشداکی اوتاق‌دیر. اما آغزی قیفیللی‌دیر. آچاری ساندیقدار آغا
حسنده‌دیر.
شاهین بویروغو ایله پیشخیدمتباشی هامان ساعت ساندیق‌لاری حاضر ائتدی.
ذیینت اوتاغینین قاپیسنی آچدی‌لار, شاها گؤستردی‌لر: بو بیر بؤیوک اوتاق ایدی:
ایچینده هر طرف‌دن ساندیق‌لار دوزولموش. سادیق‌لارین قاپاغینی گؤتوردولر,
قریبه-قریبه ذیینت و ذیورلری شاها گؤستردی‌لر; او جمله‌دن
گیرانباحا کیشمیر, شال‌لاری, لطیف اوناس لیباس‌لاری, پاکیزه ایپک پارچالار, جواهیرات‌دان
قایریلمیش گول‌لر و گوشواره‌لر و اوزوک‌لر و مومتاز میواریددن
بویونباغی‌لار ایدی.
یوسیف شاهین اوچ قیزی وار ایدی: بؤیویو اون دؤرد یاشیندا, اورتانجیسی اون ایکی
یاشیندا, کیچیی سککیز یاشیندا و ایکی اوغلو وار ایدی: آلتی یاشیندا و دؤرد
یاشیندا قیزلارینین هر بیرینه بیر گول و بیر گوت گوشواره و بیر اوزوک و
بیر بویونباغی و بیر دست لیباس و بیر رضایی شال و اوورتینه بیر دست
لیباس و بیر رضایی شال آییردی, خاجه موبارکه تسلیم ائتدی, بویوردو کی:
- بون‌لاری آپارارسان قزوی‌نین ایکینجی کوچسینده منیم قدیمی
ائویمده اوورتیمه یئتیررسن. دئیرسن کی, منیم جهتیم‌دن اندیشه
ائتمسین, صاباح اوغلان‌لاریمی حضورا گؤندرسین.
خاجه موبارک شئي‌لری ایکی نفر فرراشا گؤتوردوب گئتدی.
بو واخت گون قوروب ائتدی. پیشخیدمتباشینین تکلیفی ایله شاه قاییتدی اولینجی
اوتاغا. قیزیل شام‌دان‌لار یانمیشدی. سوفره دؤشنمیشدی. شاه اول
ووزو ائدیب شام و خوفتن نامازینی ادا ائتدی, سونرا سوفره اوستونده اوتوردو.
پیشخیدمت‌لر رنگارنگ تام‌لار حاضر ائتدی‌لر. شاه یئدی, دویدو, سوفره
ییغیلدی. آبتابا-لگن گلدی, شاه الینی یودو. قهوه گتیردی‌لر, ایچدی.
قلیان وئردی‌لر, چکدی.
بو حالدا فرراشباشی اسد بعی داخیل اولوب فرماییشی بیتیردیینی عرض
ائتدی. شاه بویوردو کی:
- چوخ یاخشی, مورخص‌سن!
سونرا خاجه موبارک قاییدیب شئي‌لری یئتیرمیینی عرض ائلدی و دئدی کی:
- شاهین اوورتی و قیزلاری گؤندریلن تؤحفه‌لردن قایتده وجد
ائتدی‌لر. نینکی اونون جهتین‌دن اندیشه ائتمیرلر, بلکه بو قزیئییقئیری-
موترققیبه‌دن چوخ سئوینیرلر و شادلیق‌دان توللانیب-دوشورلر.
شاه اوورت-ئوشاغی طرفین‌دن خاطرجم اولدو.
خاجه موبارک‌دن و پیشخیدمتباشی‌دان بیر پارا احوالات سوروشدو.
گئجه‌دن دؤرد ساعت کئچدی. آیاغا دوروب خابگاحینا گلدی; رختی-خابینی
سالدی‌لار.
پیشخیدمتباشییا بویوردو کی:
- قاراوول مووککیل‌لرینه تاپشیر: قراری-سابیق عذره هر یئرده قاراوول
قویسون‌لار.
سونرا رختی-خابینا گیریب یاتدی. پیشخیدمتباشی و خاجه موبارک
چیخدی‌لار. هر بیریسی اوز مقامینا گئتدی.
صاباحی گون یوسیف شاه سلام اوتاغینا تشریف گتیریب موللا رمزانی
و قوربان بعی و میرزا جلی‌لی و میرزا ذکینی کی, اونون دوست‌لارین‌دان
ایدی‌لر و شاهین اولارا هر خصوصدا ووسوقو وار ایدی, ائحزار ائلدی, منسبیموللاباشیلیغی
وئردی موللا رمزانا, سردارلیغی هواله ائلدی قوربان
بیه, خانلیق لقبیله وزارتی تاپشیردی میرزا جلیله, موستؤوفیلیی
میرزا ذکییه, مونججیمباشیلیق منسبینی بیلمرره متروک ائتدی کی,
دؤولته و میللته ضرردن باشقا بیر فایداسی یوخ ایدی. بویوردو تامام

ویلایت حاکم‌لرینه ائلامنامه و حؤکمی-موککد گؤندریلسین کی, بو
گون‌دن سونرا هرگیز جورت ائتمسین‌لر کی, بیدونی-تجویزی-شرعی-شرعیف بیر
موسلمانی مؤوریدی-مواخیزیه گتیرسین‌لر و باجارماسین‌لار کی, محض
هوایی-نفس‌لری ایله بیر کسی جریمه ائده‌لر و یا قتله گتیره‌لر و یا
بورون-قولاغین کسه‌لر, گؤزون چیزاردالار و حؤکم‌دن علاوه هر ویلایته
مؤتمید باخیجی‌لار تعیین اولدو کی, گئدیب ویلایت‌لرین احوالین‌دان و
خالقین هوایجین‌دن خبردار اولوب, گلیب عرض ائتسین‌لر.
یوسیف شاه بو باخیجی‌لاری حضورا ایستییب دئدی کی:
- حاکمی ویلایت‌لره منیم طرفیم‌دن ائلام ائدرسینیز کی, اللّٰه‌دان
قورخسون‌لار ناحاق ایش توتماسین‌لار, خالقی تالاییب داغیتماسین‌لار, روشوت
آلماسین‌لار; یقین بیلسین‌لر کی, بو نؤو حرکت آخیردا اولارین اوزلری‌نین
بدبختلیینه و هلاکتینه بایث اولور.
اولار موکرر موشاهیده ائدیب‌لر کی, بو نؤو رفتار ایله دؤولت جمع
ائدن کس‌لر آخیردا باش وئریب‌لر و یا کمالی-بدبختلییه و ذلته و
مسکنته دوشوب‌لر. ایراندا بو نؤو ایله جمع اولونان دؤولتین هرگیز هئچ
بیر خانه‌داندا داوامی اولماییب‌دیر. هانی دامقان‌لی جعفر خانین کورورلاری?
هانی سلیم خان قاراگؤزلونون دؤولتی? هانی شیرازلی میرزا ناغینین
املاکی? پادیشاهانی-ایران همیشه وقتا کی, بیر صاحبی-منسبی مولاحیزه
ائدیرلر کی, پول جمع ائدیب ثروته چاتیب‌دیر, هامان ساعت بیر بحانه
ایله اونو مقامی-مواخیزیه گتیریرلر, هر نه واردیر الین‌دن آلیرلار,
اوزون هلاک ائدیرلر و یا ذلته و مسکنته سالیرلار.
بو امرده حاکمی-ویلایت‌لر شبیح‌دیرلر ذلی‌لره کی, قان سوروب شیشدیکده,
صاحبی اولاری سیخار, تامام سوردوق‌لاری قانی قوسارلار. کیمیسی بو
جهت‌دن اولور و کیمیسی ضعیف و لاغر اولور. فمما اگر حاکم‌لر
نیکنفس اولوب و اوز هلال ریزق‌لرینه قانئ اولالار, همیشه اوز درجه‌لرینده
باقی و خالق نظرینده موززز و سلاتین نیییتینده موکررم
اولاجاق‌لار و گونبگون روتبه‌لری ایزدییاد بئحم ائدجک.
بو سؤزلری تلقین ائدن‌دن سونرا شاه باخیجی‌لاری بوراخدی. سونرا بویوردو
خیراج مبلغی مؤتدیل میقدارادک تخفیف تاپسین و امر ائتدی کی,
هر یئرده یول‌لار تمیر اولونسون و لازیم مقام‌لاردا و منزیل‌لرده,
کؤرپولر و کاروانسارالار تیکیلسین و هر ویلایتده شفاخانه‌لر قایریلسین
و مدرسه‌لر آچیلسین و سوسوز یئرلره سو چیخاریلسین, دول‌لارا و
یئتیم‌لره و شیل‌لره و کورلارا ایانت و حمایهت گؤستریلسین و ویلایت‌لرده
هر بیسروپا اوزباشینا اوزونو اولما سیلکینه داخیل ائتمسین, بو
خصوصدا مول‌لاباشی‌دان ایجازت ایستسین‌لر و سینفی-اولما هر یئرده خالقین
احتیاجینا کیفایت ائدن میقداردان ضیاده اولماسین و کول‌لی-اولمایا
گوزران کیفافینجا خزینئیی-آمیره‌دن وظیفه قررداد ائتدی کی, سلطنته
مؤحتاج اولوب اربابی-معناسیبی خیدمتی-شاهیده اهلی-ظلمه خیتاب
ائتمسین‌لر و امری-مورافینی کی, سلطنتین اومده لوازیماتینداندیر,
اولمانین الین‌دن آلیب اربابی-معناسیبین سولحاسینا واگوزار ائلدی کی,
میللت مورافیه جهتین‌دن اوزلرینی اولمایا مؤحتاج گؤروب آنجاق اولاری
مرجه بیلمسین‌لر و سلطنت‌دن ئوزاق دوشمسین‌لر و بویوردو کی:
ووجوحی-برر هر یئرده سولحادان دؤرد نفره مونتقیل اولوب ویلایاتین
فوقراسینا دفتر اوزو ایله صرف اولونسون و حسابی دیوانا گؤستریلسین; تا
کی, فوقرانین بعضی ووجوحی-برردن بحریاب اولوب, بعضیسی محروم قالماسین
و امر ائتدی کی, خومس و ایمام مالی وئریلمسین تا اوولادی-رسوللئیحوسلام
ذلتی-سوال‌دان آزاد اولوب سایر خالق کیمی اوز کسب‌لری ایله
وجحی-میشت تحصیل ائتسین‌لر.

بو خصوصدا معتبر اولما یوسیف شاها کوتوبی-فیقح‌دن فیتوالار
چیخاردیب گؤستردی‌لر. و ویلایت‌لره ائلامنامه‌لر گؤندردی کی, بون‌دان
سونرا بیر کیم‌سنه جورت ائتمسین کی, شاها و اومنایی-دؤولته و چاکرانی-
درگاحا پئشکش وئرسین و پایندار سالسین و هئچ کس پئشکش واسطه سیله
هؤکومت تاپماغی تمننا ائتمسین, آنجاق اوز اخلاصینی و حوسنیخیدمتینی
بو متلبین تحصیلینه وسیله بیلسین و مالییاتی-دیوان هر
ویلایتده عمین شخص‌لره تسلیم اولونوب خزینه ایسمیله هر یئرده دورسون
و مساریفی-سلطنت دفتری اوزیله تعیین تاپیب لازیم اولان اووقاتدا هر
یئرین خزینسینه هواله اولونسون و رایا بیلکوللییه هوالجاتیمساریفه‌دن
آسودحال قالسین‌لار. و دخی مداخی‌لی-سلطنتین ایزدییادی
اوچون قرار قویدو کی, تاجیرلر و بیزاده‌لر و خانزاده‌لر و شاهزاده‌لر,
حتی اولما و سادات و سایر سینفی خالق مداخی‌لی-املاک‌دان شهرلرده
اوندان بیر, دئحاتدا ایرمی‌دن بیر خزینیه وئرسین‌لر و قوشون
خالقینین و اهلی-خیدمتین موعجیبی اصلا لاووسول قالماسین کی, سلطنتین
نقسی‌دیر; بلکه همیشه ویلایت خزینه‌لرین‌دن بیلاتخیر موجرا
اولونسون. و بئي و شرا اولونان املاکین قییمتین‌دن دخی خزینه‌نین
نفی اوچون تومنه بئش شاهی وز اولونسون و قایدئیی-بئیو-شرا ترک
اولونسون کی, تنخاه صاحب‌لری بو قاي‌دانین ووجودو ایله رهن آلیب بورج وئرمیه
مایل اولمادیق‌لاری اوچون اربابی-هوایجی موزتر ائدیرلر کی, مولک و
مال‌لارینی ادنا قییمته بئیی-شرا ائتسین‌لر, بو اومید ایله کی, وعده باشیندا
اربابی-هوایج مولک و مال‌لارینین ایستیردادین‌دان عاجیز اولاجاق‌لار.
چون یوسیف شاه بیلیردی کی, میراخور یاي فس‌لی پادشاهلیق آتلاری بایلاغا
آپاریب بسلمک بحانه‌سی ایله اطراف خالقینا چوخ اذیت و جفالار یئتیریردی
و اولاری چاپیردی, تالاییردی و عمیری-توپخانه توپچولارین جملهسینه
خزینه‌دن موعجیب گؤتوروب هئچ بیریسینه بیر هببه وئرمیردی و خزیندار
پادشاهلیق پولون ایچینه چوخ قلب پول قاتیب خالقا داغی‌دیردی و قزوین
بي‌لر-بییسی خالق‌دان حدسیز روشوت آلیردی و داروغه دؤولتلی‌لره
فوقرانین موقابیلینده اوز گؤروردو, کتخودالار قزوی‌نین کوچه‌لرینی ناتمیز
ساخلاییردی‌لار, جملهسینی مزول ائدیب, یئرلرینه اوزونه مروف اولان
شاییسته آدام‌لار تعیین بویوردو.
موللاباشی آخوند صمد ارکین ذین‌دانیندا ذین‌دانبان‌دان ائشیتدی کی,
اونون منسبینی همچئشمی موللا رمزانا وئریب‌لر, قوسسسین‌دن
فیجتن هلاک اولدو.
یوسیف شاه دخی امر ائتدی کی, قزوی‌نین کوچه‌لری گئنلسین و ایچینده
هر یئرده ظاهر اولان قویولار اورتولسون کی, گلیب-گئدن‌لر اولارا دوشمک‌دن
محفوز اولسون‌لار و خالقین عرضینه قولاق آسماغا و دادینا یئتیشمیه
قایدا و قرار قویدو و بویوردو کی: قزوی‌نین فوقراسینا باهالیق
جهتیله پادشاهلیق آمبارین‌دان بوغدا وئریلسین و صاحبی-ووقوف
آدام‌لاردان و ماهیر کنکان‌لاردان بیر مجلیسی-مشورت برپا اولوب
قزوینه سو چیخارماق اوچون گؤفتگو اولونسون و تدبیر و دستورولمل
تحریر اولونوب نظره یئتیشسین.
بو واختدا قوللاند تایفسین‌دن بیر پاراسی فارس خلیجی‌نین قوربونده
بیر محلده سوکنا ائتمیشدی‌لر. بو گون‌لرده اورادان بیر ائلچی عمله‌سی ایله
قزوینه وارید اولدو کی, ایران دؤولتی ایله مابئین‌لرده تیجارت اوچون شوروت
باغلاسین‌لار. ائلچی‌نین عمله‌سی ایله یوسیف شاهین حضورونا یئتیردی‌لر.
اونون نوازیشاتین‌دان و اقل و فراستین‌دن و غایدئیی-جاحاندارلیغین‌دان
ائلچی و عمله‌سی وجد ائتدی‌لر. بیلکوللییه مرام‌لارینا نایل
اولوب توحف و حدایا ایله مورخخس اولدولار و کمالی-رضامندلیکده

مواویدت ائلدی‌لر.
یوسیف شاهین جولوسون‌دان بیر هفته کئچدی. هر گون اونون حسناتین‌دان و عدالتین‌دن نؤو-نؤو علامت‌لر خالقا ظاهر اولوردو. ایران اوچون اییامی-فیروزلوق, اییامیسادت و ایقبال اوز وئردی. لاکین چیفایدا, بنیئؤوی-بشر هئچ واخت یاخشی گونه دؤزمز. بیزیم باباميز آدمه و آناميز هووایا جنتده نه عکسیک ایدی کی, گئنه اللهین امرینی سین‌دیردی‌لار و جنت‌دن قوووولدولار? اینسان بئله دیر!
اهلی-قزوین هر گون قله قاپی‌لارین‌دان آدام شاققالارینی آسیلمیش گؤرمه‌دی‌لر و شاه مئي‌دانیندا جللادلارین آدام شاققالاماق‌لارینی و داردان آسماق‌لارینی و گؤز چیخارماق‌لارینی موشاهیده ائتمدی‌لر. بو کئیفییت اولارا خئیلی قریب گؤروندو. اول دئدی‌لر کی:
"گؤرونور بو تزه پادشاه چوخ رحم‌لی و هئلم‌لی آدام‌دیر!"
سونرا اونون رحمینه و هئلمینه بحث‌لر واريد ائتدی‌لر. بونو سوستریلییه و ضعیفولمیزاجلیغا همل قیلدی‌لار. بون‌دان علاوه دخی یوسیف شاهدا هئزار گونه اوزگه ائیب‌لر تاپدی‌لار. موختصری-کلام بیر بئله ضیاده رحم‌لی پادشاهین تحتی-امرینده ذیندگانلیق ائتمک نحایت درجهده ملال-افزا گؤروندو.
اومنایی-مزول خالقین بو نؤو نیییتینی ایستینبات ائتدی‌لر و اونو قنیمت بیلمیه فورستی فؤوت ائتمدی‌لر.
هر بیریسی‌نین باشینا شوریش و توغیان خیالی دوشدو و تئزلیکله قزوینده شوریشی-عظیم برپا اولدو. شوریشین اولیمجی سببی مزول میراخور ایدی کي, کوچده کؤحنه خزیندارا راست گلیب, اونا یولداش اولوب سوروشدو:
- سن الله, میرزا هبیب, دئ گؤروم خالق بیزیم تزه پادشاهیمیزین حاقیندا نه دانیشیر?
میرزا هبیب جاواب وئردی کی:
- خالقین تزه پادشاه‌دان ذحله‌سی گئدیر. اونو سوستري و بیکاره بیلیرلر.
میراخور:
- واللاه, میرزا هبیب, خالق بیزدن اقیللی‌دیر. دوغرو دئییرلر. سن الله, بو نئچه احمقلیک ایدی کی, بیز ائلدیک? بیر سرراجی-بیروتبنی گتیریب اوزوموزه پادشاه قاییردیق, باشیمیزا بلا آچدیق. قوللوغوموزون و اخلاصیمیزین اوزینده منسبیمیزی ده علیمیزدن آلدی. ایندی ویلایت ایچینده بیر ایتجه آبروموز یوخدور. واللاه, بئله روسوایلیق اولماز کی, بیز توتدوق...
خزیندار:
- مگر بیز اونو پادشاه ائلدیک! شاه عباس بئله بویوردو; چارمیز نه ایدی?
میراخور:
- خوب, شاه عباس او واخت پادشاه ایدی. حؤکمو بیزه روان ایدی. ایندی کی, شاه عباس یوخدور آیا بیزه نه مانع‌دیر کی, بو ملون و بیدینی کی, دئییرلر تناسوخی مذهب‌دیر, تخت‌دن آشاغی سالاق, تلف ائدک, سونرا صفوییه نسلین‌دن بیر شاهزادنی تخته اوتورداق کی, باری نجابتینه گؤره تختو-تاجا سزاوار اولسون?!
خزیندار:
- چوخ یاخشی دانیشیرسان! بو خصوصدا بیلکوللییه من سنینله مووافیقم. اما بیز ایکی آدامین الین‌دن نه گلر? گئدک عمیریتوپخانه‌نین یانینا, اونون ریینی دخی حاسیل ائدک. آخی, او دا بیزیم کیمی مزول‌لاردان‌دیر.
هر ایکیسی گئتدی‌لر عمیری-توپخانه‌نین اوتاغینا. عمیری-توپخانه اولارین

گلمیین‌دن چوخ خوشحال اولدو. قایت شؤوق ایله سؤزلرینه قولاق آسدی.
بیلکوللییه اولار ایله شوریش خصوصوندا موتتفیق اولوب دئدی کی:
- بو ایش سوواری‌لرین سرکرده‌سی باغیر خانین رضاسی اولمامیش سرعت تاپماز.
عمیری-توپخانه:
- باغیر خان منیم ایله چوخ یئگانه دوستدور. من بوینوما چکیرم کی, اونو بو امرده اوزوموزه یولداش ائدم. اونا دئیجیم کی, بو بیدین یوسیف شاهین ایبامی-سلته‌نیند لامحاله بیزیم باشیمیزا گلن قزیبیه اونون دا باشینا گلجک. واخت ایکن الاجینی ائلمک گرک. یقینیم‌دیر کی, بو سؤز باغیر خانا اثر ائدجک, چونکی دونن سلامی-آممده شاه اونا غضبناک اولوب سرزنیش ائدیب‌دیر کی, چاخیر ایچیب, مست اولوب, ناماز قیلماغا, مسجیده داخیل اولوبدور.
اگر باغیر خان بو امره راضی اولسا, پییاده‌لرین سرکرده‌سی فرج خان دخی راضی اولاجاق. چونکی فرج خان باغیر خانین عمیسی اوغلو و دامادی‌دیر. هئچ بیر امرده اونون رییینه موخالیفت ائتمز. اما سیز دورون, گئدین قزوی‌نین کؤحنه بي‌لربییسی‌نین یانینا. اونو دخی راضی ائدین, بوینونا قویون کی, مزول داروغه و کندخودالارلا بو خصوصدا گؤفتگو ائتمیی و اونلارین رییینی اله آلماغی تححود ائتسین.
موفتتین‌لر بیر-بیرلرین‌دن آیریلدی‌لار. هر بیریسی گئتدی ایش گؤرمیه. متلب چوخ تئز حاسیل اولدو.
اوچ-دؤرد گونون مدتینده هامی مونتخب اولونان کس‌لر گؤروندو و هامیسی شوریشه مئیل و آمادلیک گؤستردی‌لر. موفتتین‌لر قرار قویدولار کی:
- شنبه گونو صوبح‌دن پادشاهلیق سارایینی احاته ائتسین‌لر و ایچری داخیل اولوب یوسیف شاهی تخت‌دن یئره سالیب هلاک ائلسین‌لر. سونرا اوزلرینه صفوییه نسلین‌دن بیر تزه پادشاه تیکسین‌لر.
موقرار اولونان گونون صوبح چاغیندا کی, هله پادشاهلیق سارایینین قاپی‌لاری آچیلمامیشدی, کول‌لی سوواری و پییاده تامام موسلله اونون اطرافینی بورودولر...
یوسیف شاه کئیفیییت‌دن خبردار اولوب بویوردو کی:
- سارایین قاپی‌لارینی آچماسین‌لار. بو گونه ناموناسیب حرکاتی یوسیف شاه مولاباشیی-سابیق آخوند صمدین, سردار زامان خانین و وزیر میرزا مؤحسونون و موستؤوفی میرزا یحیانین و مونجحیمباشینین و مؤولانا جمعالددی‌نین طرفین‌دن کی, اشخاسی-صاحب قودرت و آشکارا اونون بدخاح‌لاری ایدی‌لر, منزور ائدیردی. اونا بینان جولوسونون ایبتیداسیندا احتیاط یولون‌دان لازیم بیلیب اولاری حبسه سال‌دیردی. اما محلکه اوزگه طرف‌دن آچیلدی.
بو حالدا یوسیف شاهین دخی هواخاح‌لاری خبردار اولوب موسلله و کسرت و ایزدیحام ایله سرایی-شاهییه آنن-فانن اوز قویماغا باشلادی‌لار. موفتتین‌لر ایله موقابیل دوروب نسیحت و مؤویزیه شورو ائتدی‌لر کی, بو حرکتی ترک ائتسین‌لر; فایدا-پزیر اولمادی; ایش اصلاح و مودارادان کئچدی; باشلادی‌لار بیر-بیرلری ایله آتیشماغا و جنگ ائتمیه. قییامت برپا اولدو. هر ایکی طرف‌دن باش و جان‌دان کئچمیه موزاییقه ائتمدی‌لر. ایش آتیشماق‌دان اوتوب شمشیر و خنجر ایله بیر-بیرلرینه همله ائتمیه چاتدی. قان سو یئرینه آخدی.
اوچ ساعت یاریم کمالی-شدتله جنگ تول تاپدی. هر ایکی طرفده آلتی مین نفره قریب هلاک و زخمدار اولدو. آقیبت آساری-ذف و اینکیسار یوسیف شاهین هواخاح‌لاری طرفین‌دن موشاهیده اولوندو; چونکی حقناشیناس

خالق پئیدرپئي شهردن چیخیب, موفتئین‌لرین دستسینه قوشولوب
کسرت و قوه‌لرینه بایث اولدولار. اونا بینان یوسیف شاهین هواخاح‌لاری
شیکست تاپیب هر کس بیر نؤو ایله باشین مرکه‌دن قیراق چکدی, جانین
قورتاردی.
موفتئین‌لر هوجوم ائدیب سارایی-شاهی‌نین قاپی‌لارین سین‌دیردی‌لار, ایچری
داخیل اولوب یوسیف شاهی آختاردی‌لار, تاپمادی‌لار. یوسیف شاه ایتکین اولدو. کیمی
سؤیله‌دی کی, جنگ زامانیندا اوز هواخاح‌لارینین دستسینه قوشولوب اوزونون
حضوریله اولاری جنگه دلیر ائدیردی, اسنایی-جنگده مقتول اولدو; کیمی
دئدی کی, گیزلنیب, آرالیق‌دان چیخیب, گؤزدن ایتکین دوشدو.
خلاصه, مقتول‌لارین آراسیندا اونون نشی گؤرونمه‌دی. فمما بیر
باشقا یئرده دخی بو گون‌دن سونرا اونو نیشان وئرن اولمادی. موفتئین‌لر
سرایی-شاهینی قارت ائتدی‌لر. اورادان چیخیب جوحود و ائرمنی کوچه‌لرینه
آشدی‌لار: هامیسینین ائوینی داغیدیب تاراج ائتدی‌لر, انوا-انوا بیندازلیک
و شرارت عمله گتیردی‌لر.
گون باتدی. هر کس اوز ائوینه و منزیلینه قاییتدی. شوریش و قووقا
ساکیت اولدو.
صاباحی گون روسایی-شوریش تئزدن ارکه روانه اولدولار. سردار
زامان خانی و وزیر میرزا مؤحسونو و موستؤوفی میرزا یحیانی و
مؤولانا جمعالددینی و مونججیمباشینی حبس‌دن چیخاردیب, گوزاریشی
نقل ائدیب سوروشدولار:
- ایندی صفوییه نسلین‌دن هانسی شاهزادنی تختو-تاجا سزاوار
گؤرورلر؟
مؤولانا جمعالددین دئدی کی:
- سیز الله, دئیین گؤروم بو گون آیین نئچسی‌دیر؟
میراخور جاواب وئردی کی:
- بو گون نووروزدان اون آلتی گون کئچیب‌دیر.
مؤولانا بشاشت ظاهر ائدیب دئدی کی:
- دخی قم چکمیین, شوریش دونن واقئ اولوبدور. معلومدور کی,
آفت کئچیب‌دیر و صفوییه شاهزاده‌لری‌نین هئچ بیریسی سلطنته شاییسته
دئییل: تامام کمندیش و کوردورلار. بیر پاراسینی شاه ایسماییل سانی کور
ائدیب‌دیر, بیر پاراسین شاه عباس اوزو:٦ اولار مسرف‌دن چیخیب‌دیر, بیر ذادا
یارامازلار. بیزیم پادشاهیمیز گنه شاه عباس‌دیر!
میراخور دئدی کی:
- بیز اونون پادشاهلیغینا چوخ شادیق. اونون دؤورونده بیزیم هامیمیزا
چوخ خوش کئچیردی. چیفایدا, نه ائلییک کی, او تختو-تاج‌دان ال چکیب
گؤزدن ایتیب‌دیر. ایندی بیلمیریک کی, هارادادیر.
مؤولانا گولدو, دئدی کی:
- اونون تاختو-تاج‌دان ال چکمیی‌نین سببی وار ایدی. ایندی او سبب رف
اولوبدور. بیز بیلیریک کی, او, هارادا گیزلنیب‌دیر. گئدک گتیرک, ایمارتینه
یئتیرک!
هامسی آیاغا دوروب گلدی‌لر شاه عباس گیزلنن ائوه. اونو اورادان
چیخاردیب یئتیردی‌لر سرایی-شاهییه, تختو-تاجینا اولکی کیمی مالیک
اولدو. هر ایش قراری سابیق عذره سرعت تاپدی, گویا کی, هئچ بیر حادثه واقئ
اولمامیشدی.
بو کواکیبین هماقتینه من تعججوب ائدیرهم کی, نئجه بیلمه‌دی‌لر
ایرانی‌لر اولاری آلدادیرلار؟ یوسیف سرراج هرگیز ایرانین شاهی دئییل ایدی. ایرانی‌لر
اونو هییله اوزون‌دن پادشاهی-مسنو ائلمیشدی‌لر. بئله سادلیک
اولورمو کی, کواکیب اوزلرینی ایرانی‌لره آلدادیب بیچاره و بیتقصیر یوسیف

سرراجی بدبخت ائتدی‌لر؟ شاه عباسی کنار قویوب قیرخ ایل سراسر اونون سففاقلیغینا و جبارلیغینا بیئتینا ناظر اولدولار؟
شاه عباس جبارلیغینین ادنا علامتی بو ایدی کی, بیر اوغلونو اولدوردو, ایکینجیسی‌نین دخی گؤزونو چیخارتدی. دخی اوغلو یوخ ایدی نوه‌سی اونا واریس اولدو. اما کواکیبی و قیناماق [یئری] یوخدور. شاه عباسین خودیشخسینه نیسبتن کواکیبین بیر اداوتی یوخ ایدی. اولارا لازیم ایدی کی, نووروزدان اون بئش گون کئچمیش ایران سلطنتی‌نین تختین‌دن بیر شخصی آشاغی سالیب بدبخت ائتسین‌لر. بو واخت دا ایران سلطنتی‌نین تختینده اوتورموشدو یوسیف سرراج. اونا بینان کواکیب اونو آشاغی سالیب بدبخت ائتدی‌لر.
کواکیبین هرگیس خیالین‌دان خوتور ائتمزدی کی, ایرانی‌لر اولاری آلداداجاق‌لار, پادشاهی-حقیقی‌نین اوزینه پادشاهی-مسنوو اولارین سدمسی‌نین آلتینا سالاجاق‌لار...
واللاه, قریبه احمق‌دیرلر بو اینگیلیس طایفه سی کی, بئله خطرلی میللت ایله آز قالمیش‌دیر جنگ باشلایالار.۷
زماندن شیکایت
فساد ایله دولو گؤي‌لر ائدرکن ترسینه دؤوران,
توکنمز قمردن اولموشدو کؤنول-دردلی, اورک-نالان.
شرابیم - قان‌لی گؤز یاشی, گؤزون پئیمانه‌سی - بادم,
یئریم بیر کولخن اولموشدو, انیسیم آه ایله افقان.
کیمه من اونس ایله باخدیم, منی تسحیفی یان‌دیردی.
کیمه قلبیمده یئر وئردیم, منی قوودو کنارین‌دان.
کیمه من یار دئدیم درحال منه او دؤندو نار اولدو.
وفا ئومدومسا هر کس‌دن جفا ائتدی منه هر آن.
هر هانسی قاپینی دؤیدوم, منی رد ائتدی‌لر درحال,
هارانی منزیل ائتدیمسه, او منزیل اولدو بیر ذین‌دان.
اومیدله باخدیغیم دوست‌لار منه خور باخدی‌لار, افسوس!..
تسل‌لی آختاران قلبیم بونا هئچ تاپمادی ایمکان.
کیمه من دوست دئدیم, گؤردوم دؤنوب اوز دوشمنیم اولدو.
کیمه من رام اولدومسا, دؤنوب مار اولدو بییمان.
حیات‌دان بونجا بئزدیم کی, گلیب تنگه دئدیم: "اي کاش,
بو دؤرد اونسور عزل گون‌دن اولایدی خاک ایله یئکسان".
کی بیردن داخی‌لی بیر سس دئدی: "سحو ائتمه, آي عاقیل,
ساقین سن, قافیل اولما, قاچ, ئوزاش بو قم یوواسین‌دان.
مگر بیلمیرمی‌سن هر کیم گئدرسه تیفلیسه شکسیز
اولار هر بیر فولوسو ذر, پالازی اتله‌سی-الوان.
خصوصیله وفادارلیق, توازؤ, ائحتیرام, هم ده
یامان گونده دادا چاتماق اورانین شنینه شایان.
یاشار اوردا بیلیک‌لی بیر فضیلت صاحبی عالیم,
کی, عالم ایچره یوخدور هئچ اونون میسلینده بیر اینسان۱
هامی اوندان قالار راضی, هامی دیدارینا مایل,
آلار هر کس کؤمک اوندان, فقیرلر دردینه درمان,
قدر امرینده بیر قولدور, فلک‌لر حؤکمونه تابع.
قضا حق‌دن گتیرمیش‌دیر اونا قازیلییه فرمان.
او هر بیر سیرره عاریف‌دیر, سؤزون یاقووتینه سرراف.
بیلیک‌لرله دولان قلبی جاحان نور ساچیر خن‌دان.
گؤروشده رومی‌دن۲ آرتیق, مقامی شمس‌دن۳ یوکسک,
بیلیکده, فننی-هیکمتده بؤیوکدور ابن سینادان.٤
اونونلا تیفلیسین خالقی گؤزللیکده اولوب مشهور,

نئجه گولشنده گول قدری اولار بولبولله جاوىدان.
دئینده اینجه سؤزلر, یا فصاحت گؤسترن دمده,
قویار سحبانی٥ خیجلتده, ائدر خاقانینی٦ حیران.
بوتون قازیلر اوندان بیل, آلارلار تفسیرین درسین,
اونا قازییی-بئیزاوی٧ اولار شاگیرد-علیف, بئیخان".
سبوحىنین دیلی عاجیز اونو وصف ائتمک ایسترکن,
گرکدیر اوزبوز دورماق, سورا یازماق اونا داستان,
منه هاتیف دئدی: "روحوم, یاراشماز کی, بو ایدراکلا,
او جور دیلداره چاتماقچین سنه مانع اولا هیجران.
بیلیک دونیاسینا حاکم, وفادا میسلی یوخدور هئچ,
اونون ایدراکی چوخ یوکسک, اونون تعریفی بیپایان".
آ.س.پوشکینین اولومونه شرق پوئماسی
گئجه ائتدیم ئویقومو کنار,
سوردوم:
"ائي سیر چئشمهسی-اوربیم, نه وار?
ندن اوتمز باغچانین شئیدا بولبولو,
ندن قیلماز نیتقینین توتیسی گؤفتار?
شعر یولون, سؤز یولون یوخسا کسیلمیش.
هانی خیال قاسیدین, او یونگول چاپار?
یاز گلمیش; هر طرفده چمن قیزلاری,
بزنیب, جامالینی ائتمیش آشیکار.
چئوریلمیش چاییر, چمن بنؤفشلییه
باغدا اودلو قؤنچهلر آچمیش بوداقلار.
چؤل گلینی بزنمیش; داغلار اونونچون
اتک-اتک چیچکدن جواهیر ساچار.
باشینی تاج قویوب دا شوکوفهلردن,
اوتورموش آغاجلارین شاهی پورووقار.
سوسن, ذانباق ایچیرلر ژاله شرابدان.
لاله قدحلرینده تکرار...تکرار...
گؤي چمنی یاسمن اویله دوناتمیش,
نرگیزین سوزگون گؤزو باخسا قاماشار.
دیمدیینده تؤحفهسی-گول یارپاغیندان
- خوش گلدین, دئیه بولبول اوتر بختییار.
بستکمر بولودلار سولار گولشنی.
اتیرلی دان یئللری اولموش بیر اتتار.
یومشاق سسلرله قوشلار دئییر سبزیه;
- گؤتور تورپاق پردنی اوزوندن, ائي یار!
هپسىنین علی دولو, هپسی سئودالی,
بو بازاردا نه دورلو متا دئسن وار.
کیمی گؤزللیله جیلوه گؤستریب,
کیمی فغانلا ائیلر عشقینی ایظهار.
کئچیرمکده واختینی شنلیکله هپسی,
هپسی قمدن, قوسسهدن ائیلمیش فرار.
بو شادلیقدان, ائي کؤنول, نسیبسیز قالیب,
سنسن آنجاق اولمایان ئویقودان بیدار.
اورییندہ هوس یوخ, باشیندا سئودا,
دولاشیرسان شؤهرتدن, خیالدان کنار.
سؤیله, سن هامان کؤنول دئییلمیسن کی,

دور سؤزلرچین فیکیرلر بحرینه جومار.
معنا گؤزل‌لرین‌دن اوترو یاپاردین,
اینجی دوزوم‌لرین‌دن ذینتی-روسخار?
بس ملامت ندیر, بو ملال ندیر,
ندیر وارلیغا قارشی بونجا ایغبیرار?..
کؤنلوم دئدی:
"ئي منیم تکلیک یولداشیم,
وار, گئت, بیر ده توخونما حیسسیمه ذینحار!..
چمن قیزلاری کیمی, من بیلمه میشدیم
یاز یئلی‌نین دالینجا پاییز یئلی وار.
سؤز آتینی قووب دا, قیلینج دیلیمله
آدین‌دان هر طرفده چکجیم جار.
بیزیم آخیریمیز دا بللی‌دیر بو گون
بو وفاسیز دؤورانا یوخدور اعتبار.
عقلسیزدیر او قوش کی, توردان چیخارکن,
دانیچین اولور یئنه تورا گیریفتار.
بو نه شان‌دیر کی, بیلمه م گوجلو سداسی
سما بوشلوق‌لاریندا شدتله گورلار.
باشقا خیال ائتمه کی, بللی‌دیر, فلک
اهلییله دایم ائیلر ترسینه رفتار.
ائي دونیادان خبرسیز, ائشیتمه‌دینمی
سؤز اوردوسو باشچیسی پوشکین‌دن اخبار?
او پوشکین کی, نوکتیه باشلایان زامان
هر بوجاق‌دان قوپاردی جوشغون آلقیش‌لار?
او پوشکین کی, کاغیذ دا قارالانیردی,
قلمی ائتسین دئیه, اوستون‌دن گوزار?
خیالی, تاووس کیبی, برلی-بزک‌لی,
سؤزدن قریب ناخیشالر ائیلردی ایظهار?
هزم ائوینی سوسلین لومونوودو.۱
اوردا پوشکین خیالی اولدو برقرار.
دئرژاوین۲ توتموشدوسا سؤزون مولکونو,
یئرینده پوشکین اولدو نظمیله موختار.
جامه بیلیک مئیینی تؤکدو کاپامزین۳
پوشکینه قیسمت اولدو او جامی-گولنار.
چار کیبی, چین‌دن توتوب تاتارا قدر
دولاشیردی شؤهرتی دیاربه‌دیار.
شیمالین گؤي‌لرینده - شرق هیلالی تک -
بارماغی بیر ایشاره ائیلردی ایختار.
بو دیلده, بو ذکادا بیر اوغول هله
گؤرممیش "یئددی" آتا, "دؤرد" آنا ذینحار.
تعججوبله دینله کی, بؤیله والیدئین
سرت داورانیب, ائتمدی بو سرتلیک‌دن آر.
اونو اجل اوخونا نیشان قویوب دا,
وارلیغینی ائیلدی اولوم تاریمار.
ظلم, قارا بولودلاردان دولو یاغدیریب,
تؤکدو اومور بارینی ائتدی خاکیسار.
سؤندوردو اجل یئلی چیراق روحونو.
سوسقون گئجه‌لر کیمی, جیسمی اولدو تار.

ائل باغیندا, الینده سیتم کولونگو
جاوان بئلینی قیردی ظالم روزیگار.
اینجی‌لی معنالارین مخزنی بیر باش
اولموش ایلان مسکنی, بیر خارابازار.
جیسمی‌نین یوواسین‌دان ئوچدو جان قوشو,
بؤیوک, کیچیک قمین‌دن چکدی آحو-زار.
بولبول, تبینه همدم - قؤنچه کؤنلون‌دن
خبر وئرمز تورپاق‌دان باش چیخارسا خار.
روس تورپاغی یاس توتوب, فغان قیلیر کی.
- ائي قاتیل‌لر الیله اولن نامیدار.
قورتولمادین زامانین قان‌لی شرعین‌دن,
تیلسیمین ده اولمادی سن هوادار.
سن کی, چیخدین دوست‌لارین الین‌دن, بوراق,
اوستونده حاق رحمتی اولسون سایدار.
تورپاغینا ساچماغا ایکی گول اتری,
قوپار باخچاساراي‌دان بیر اینجه روزگار,
توتولوب بو خبردن آغ ساچ‌لی قافقاز
سبوحی‌نین شعریله یاسینی ساخ‌لار.
تجنیس
اسیرییم بیر دیلبرین کی, اگر
خنجرله شان-شان او یارا منی,۱
ویسالین‌دان بوللام حیاتی-تازه
یقین بیل, اولدورمز او یارا منی.۲
امن ممن نئي‌لر جننتین نارین؟
دوزخه بنزتمم فیرقتین نارین,۳
ریشتئیی-جان اولموش تئلین‌دن نارین٤
دیلر ائلدن: یئتیر او یارا منی.۵
درده کیمین واردیر من تک داوامی.٦
عشقین مریزییم, سن وئر دوامی.۷
هر عاشقین جان‌دیر عشقینده وامی,۸
گؤسترمسین مالی او یارا منی.۹
رقیب‌لردن گللم سنه دیوانه,۱۰
گؤسترمه روخسارین سن بو دیوانه.۱۱
یولوندا بیل هر عاقیلو دیوانه.۱۲
سالسا چتین داغی او یارا منی.۱۳
جییردن‌دیر گؤزومدن تؤکدویوم هر دم,۱٤
آتشی-سوزان‌دیر چکدییم هر دم,۱۵
جان قوشونو آواز ائدنده هر دم,۱٦
اوخور زولفوندیم, او یارا منی.۱۷
تجنیسی-دیگر
چیخیب گول فصلینده سئیره نیگاریم,
سنالار ائیلرم باهارو یایه.۱
دویونجا گؤر قددین, گؤزوم, بو قمله
عومر چاتماز بیر دخی ایله و آیه.۲
دئدیم: دیلبر, من‌دن گزمه دخی دور,۳
یولوندا پایناداز باش ایله جان دور.٤
دئدی: چون اوخشاتدین, من‌دن ئوزاق دور,۵
قمزمی پئیکانه, قاشیمی یایه.٦

سؤیله, صبا, یاره, اسیب او یانا,۷
اولورمو بیر احوالیما او یانا,۸
سحر کی, خابین‌دان سرخوش اویانا,۱۰
بنؤفشه تک اوزده تئلینی یایه.۱۱
اجل ساقیسین‌دن آللام پئیمانه.۱۲
وفا گر ائتمحسن عهدو پئیمانه,۱۳
مستوره تلتین جاحان پئیمانه,۱٤
نه نیسبتی اونون خورشیده, یایه.۱۵
سک رقیبین, یا رب, باشینا قاره.۱٦
باخماسین بیر ده او سینه‌سی قاره.۱۷
منه کی, رحم ائتمز او باغری قاره,۱۸
اوخوسان یوز اونا حدیسو آیه.۱۹
مدحییه
کاپیتان ایقرانوویچ حاقیندا
شاهی-شاهان ایمپئراتور, خوسرووی-کئیوان سریر,
پادیشاهانی-جاحان اولموش اونونچون دستگیر.
ادلیله توتموش جاحانی پرتؤوی-خورشید تک,
هر کمینه چاکری افلاکه قویموشدور سریر.
قوبئیی-خرگاحی دوققوز چرخی-میندادن کئچیب,
دادی-مزلومو سوتون قالمیش عدالتی جریر.
خوسرووی-سییاره باش آچمیش اوفوق‌دن هر سحر.
آسیتانی-ارش سیماسیندا قول‌لار تک حقیر.
چادیری-نیلی چکیب باشینا چرخی-لاجیورد,
تورزئیی-شبرنگه وورموش شانه بو بدری-مونیر.
بیر کنیزی-متبخی قیلمیش اوزون اخلاص ایله.
ائلییب جیسمی-لطیفین باریگاحیندا هسیر.
یئددی گؤي‌لر جبحسین مینا قیلیب انجوم بئله .
بوینونا ذنجیر سالمیش کحکشان‌دان چرخی-پیر.
بوقئیی-هر خاکه تعیین ائیلمیش بیر صرفراز.
هر بیری ایسکندری-سانی جاحاندا بینزیر.
سرحدی-ایرانا قویموش کاپیتان ایقرانوویچ.
چئشمی-گردون گؤرممیش دئوراندا بیر بئیله عمیر.
رشکی-فیردووسی-برین قیلمیش موغانی سربسر,
شاهسئون یئکسر اولوبدور خاکی-پاییندا اسیر.
ائتمییب دونیا قولاغینا کلامی تک کلام,
گؤرمییب چئشمی-فلک بیر بئیله هوشیارو بسیر.
هر کیمین قلبینده بیر سیرری-نیهان اولموش اولا.
ایسیی-مریم کیمی عصراره اولموشدور خبیر.
دوشمنی-بدخو ایر کندوسونا قارشی دورا,
روبه-آسا تیترر ازاسی گؤروب گویا کی, شیر.
انجوم-افلاکی موحیت ائتمیش جونودی-روس تک.
یئر اوزون تخسیر قیلمیش ادل ایله پئتری-کر,
ناوکی-دیلدوزو شیری-چرخ‌دن پرران کئچیب,
ائیله کیم آسان کئچر کرباس‌دان قرران تیر.
مئهری خاور بدری-انور چرخی-اتلس, صوبحو-شام.
خانی-متبخخانسیجون دحر ائدیب ایکی, فتیر.
ذاکونی-عیسینی ائهیا ائیلمیش‌دیر نئجه کیم,
ائیلییب‌دیر ذینده انواتی مسیحوللاحی-پیر.

تؤوسنی-تبیم گئنه "یقرانوویچین مدحینی,
خینگی-گردون تک سریوسسئیر در-وقتی-مسیر.
خیدمتینده باش آچیب‌دیر بیر موترجیم صوبحو شام,
ائیله کیم گون قارشی‌سیندا باش آچیب بدری-مونیر.
آدینا میرزا ایبادوللاه دئیر اهلی-جاحان
قامتی خوش خطتی دیلکئش, یوخ اونونچون بیر نزیر.
مادری-گردون اونون تک دوغماییب‌دیر بیر جاوان.
سفحئیی-دؤوراندا یاد ائتمز اونون تک دحر پیر,
خطتی کاغیذ اوسته موشکی-چین تک‌دیر دیلفیریب,
دودئیی-کیلکی-لطیفی گوییا واردیر ابیر.
میر فتتاه میر نیزام اوغلو سنه مدداح‌دیر,
بیر کرم قیل, قویما قالسین دحر آرا خارو حقیر.
زحمتی محضی-رضایی-حقق اوچوندور, شاه اوچون,
ائیلمز بیر یول تمننا هیچ کس‌دن بو عمیر.
هم موترجیم, هم اوزو وقف ائیلییب جانین شحه,
گئجه-گوندوز یاتماییب هئچ بیریسی بیر لحظه سیر.
چوخ کسه جیبی-موبارک‌دن وئریر آلتونو ذر,
چوخ‌لارین فریادینا یئتمیش بو قاپ‌دان, ائي بسیر!
میرزا فتحعلینین شانلی ولیحد الاحزرتین
تعریفینه یازدیغی قسیده
ائي گورجوستان توریاغی, فخر ائت کی, شاه‌لار شاهینین اوغلو,
دنیز و قورو اوزرینده سرعتله و آسان سیاحت ائتمیش‌دیر.
اوزرینه قدم قویوب سنه یئنی‌دن حیات وئردی,
هیندیستان اولکه‌سی بو گون سنین شؤهرتی‌نین حسرتینی چکیر.
او, ایندی شیمال‌دان پارلاییب ظهور ائتدیسه ده,
سن, اونا دونیانی بسلین پارلاق گونش دئ!
شادلیغا حاضرلاش, هر جور قم‌دن آزاد اول
کی, بو پادشاه نه عباس‌دیر, نه ده تئیمور کوراکان‌دیر.
میثیلسیز حضرتین ایلتیفاتین‌دان خوشبخت اولان
آتاسینین ولیحدی, پادشاه‌لار تاختینین بزیی‌دیر.
اونون ایکی آداش‌لارین‌دان بوتون دونیانی تسلیم ائدن بیرینجیسی
دونیادا یونان خالقینین چیراغینی ایشیقلان‌دیردی.
اونون پارلاماسینین جلالینی آرتیردی, اونا عزت یولو گؤستردی,
نه قدر اقیل‌لی بیر حاکم, نئجه بیر باشچی‌لار باشچیسی.
اونون باشقا آداشی اولان موبارک قدم‌لی, یاخشی عمل‌لی خاقان,
یئوروپا پادشاه‌لارینی ناپولئون‌دان قورتاردی.
اوز مملکتینه امنییت, اوز ایشینه بزک وئردی.
اونون آدی انوشیروانین آدی کیمی دونیا دوردوقجا یاشادی.
اونا دا او بیریسی کیمی دونیانین آدلی-سانلیسی اولماق لاییق‌دیر,
چونکی, نیکولایین فیلئقوسا قدر سونسوز فرق وار,
بو دا اونون کیمی شاه‌لارا میننت قویماغا لاییق‌دیر.
چونکی, بو اونون سارایین‌دان اونون تاختینا واریس‌دیر.
اونون جلالی اوچون بو کیفایت‌دیر کی, طالئی‌نین هومایی
پارلاق آیین و گونشین اوزرینده همیشلیک دؤور ائدیر.
ائي گورجوستان توریاغی, ایندی سنی بو موبارک اوزلو,
دونیانین اللهینین امری ایله بو گور شرفلن‌دیرمیش‌دیر.
بو الله کؤلگسی‌نین کؤلگه‌سی آلتیندا موتلق قودرت صاحبی‌نین
لوطفو ایله

چوخلو آسایيش و شؤهرت‌لر گؤرجک‌سن.
اونون دؤوروندە اوزون اوچون بوللوق ایللری گؤرجک‌سن.
اونون زامانیندا ایللر ئوزونو خوشباخت اولاجاقسان.
سنین کؤنول آچان فزان ایرم باغی اولاجاق‌دیر.
روم و ایران اولکه‌لری همیشه سنین حسرتینی چکجک‌لر,
گلجک حاقینداکی بو فالین حقیقیلیینی اوز گؤزومله گؤرورم.
بون‌لار دؤولتین روکنو اولان وورونسووون بارسینده ثبوت ائدیلمیش‌دیر.
اونون فئیز و ائحسان بولودون‌دان سو ایچدیی زاماندا,
سخاوت چیسکینی ایله پارلادیغین کیمی پارلایاجاقسان.
سنین جاوان‌لارین موبارک گونونو خاتیرلارکهن,
تشککورله اوز جان نقدلرینی خیدمتینده صرف ائدرلر.
شوتا روستاوئلی و بیسریان خالقینین اوغول‌لاری,
اونا گورجو شعرلرینده تعریف اوخویارلار,
اونون دؤولتی‌نین همیشه قالماسینین آرزوسو ایله
نسیمی کیمی اوز سؤزلرین‌دن اونون سارایینا تؤحفه‌لر یئتیررلر.
ذاکیره مکتوب
قاسیم بعی, ائشیتدیم یاخین اولوبسان
خان قیزینا, آخیر ندیر بو رفتار?
ائدیب‌سن خوب‌لاری یوز یول ایمتاحان,
ائیلرسن اونلارا یئنه اعتبار?
یئییب اوتاغیندا شامو نحارین,
کس‌دیریب‌سن یاسدیغینین کنارین,
ائشی‌دیرسن شیرین-شیرین گؤفتارین,
کیشی, سنین, واللاه, عجب ایشین وار!
دئدیین قافییه اونا خوش گلیب,
قاچان بختین ایندی سنه توش گلیب,
سؤودالی باشینا تزه هوش گلیب,
تعججوب ائیلرم بوسیار, بوسیار!
سنی پریوش‌لر سالیب بو حاله,
دؤندریب‌لر علیف قددینی داله;
چکردین اونلاردان همیشه ناله,
ندیر یئنه دیلده ازبر اولوب یارلی?!
خان قیزی محوش‌دیر, بیر ائل, عالم,
محوش‌لر آتش‌دیر, بیزیک اقلی کم;
یوز ایل خیدمت ائده اودا بیر آدم,
یئنه دوشن دمده اونا, بیل, یانار.
خودادان ایسرتم وئرسین مورادین,
یامانلیغا هرگیز چکمرم آدین.
یولوندا زحمتین, رنجی-ضیادین,
من چکدیم, او ائتدی منی شرمسار.
اوزگه جفالاریم دورسون کناره,
نه لازیم هر بیرین سالماق شوماره,
خئیر ایشینه اونون من او دییاره,
شادو خرم گئتدیم, قاییتدیم بس خار.
او قافیین منه چوخ ائتدی اثر,
قالمادی کؤنلومده اوندان بیر کدر.
نؤوجاوان‌دیر, تک‌دیر, اییزدی-داور,

ائیلسین عومرون‌دن اونو کامگار.
روادیرمی چکه بیسوردو بیخاب...
بستری-مؤحنتده بو قدر ازاب؟!
دعایی-خئیرینه ائیلیین شیتاب,
سیز ده منیم کیمی هر لئیلو ناحار.
بئله پریرویون, هئچ سنی تاری,
روادیرمی قمدن سولا اوزاری؟
هم خلف‌دن خال اولا کناری؟
اولسون اونا مؤولام یاورو قمخار؟
منیم ده وار گرچی بیر آز گوناهیم,
سن گئت حضورونا اول عذرخاحیم,
سؤیله کی, ائي شاهیم, ائي قیبلگاحیم,
اینجیمه, گر ائتدیم شیکایت ایظهار!
ذاکیره مکتوب
ائي قاسیم بعی, عجب دؤورانه چاتدیق,
مرده ایندی اولماز باشو جان گرک!
قوچ ایگیدلر دؤیوش گونو مئي‌داندا,
دوشمه‌نین قان‌لار آغلادان گرک!
یاپالاق اوسمان‌لی,۱ بری باخ, کیشی,
ایستییر یئریسین شاهباز یئریشی!
سینار پرو بالی, پوزولار ایشی,
قوللوغوموز روسه نومایان گرک.
عثمانلییا یولداش اولوبدور فیرنگ,۲
بیر ده اوزون سانان دریادا نحنگ.۳
"ئده بیللیک, - دئرلر, - ئوروس ایله جنگ"
بئله ایشه ئوروس شادیمان گرک!
کیچیک ناپولیون٤ دا گؤرجک, بیلون,
او گونو کی, گؤردو بؤیوک ناپولیون!٥
اینگیلیسه اگر بیز وئرمسک ئون,
اونون احوالینا آغلایان گرک!
سؤز موختصر, دونن یئتیشدی خبر;
ایمپئراتور یعنی ائدیب موقررر,
دوناي چایین کئچیب بیر بؤلوک عسگر,
اوته-آشا کوحی-بالاکان گرک!
بوندا شوبحه ائدن گرک اولا گیج,
آشمادیمی اقدم او داغی دیبیچ؟٦
آلمادیمی عرضرومو پاسکئویچ؟٧
فتحی-روسه آرتیق نه بورحان گرک؟
ایندی قاراباغین ایگیدلرینه,
کیم‌دیر شجاعتده اولا قرین؟
یئتیشجک هر بیری دوشمن سرینه,
دئ کی, بایداق ییخیب, توپ آلان گرک.
کؤحلن آت اوستونده, قیلینج بئلینده,
مئي‌دانا اوز قویوب توفنگ الینده,
گاه ساغینا خسمین, گاحی سولوندا,
چیخاردا نالئیی-الامان گرک!
دوغمامیش قافقازدا آنالار قورخار
بیزه دؤیوش گرک, نه بیچین-باشاق؟

یئنه پئتئربورقا سیزلردن بایداق,
بو ایل ده ایستریک آپاران گرک!
تعریفنامه
ائي کئیقوباد تاختیندا ایلشن!
شاهلیغین اوندا همیشلیک اولسون.
منیم بو امییمه طرف نظر سال,
کی, بو منیم سرمایه و خزینم‌دیر.
زمانه شاهینین آستاناسینا لاییق
اگرچی تؤحفم چوخ کیچیک‌دیر,
اوندان باشقا تؤحفم یوخدور.
آنجاق صداقتده هئچ کس‌دن اسکیک دئییلم.
دونیانین, حادثه‌لری اولان بو نامده,
بیر شاهی صداقتله همیشلیک بیندیم,
کی, ایران اوندان بزک تاپدی,
بوتون ایشلر اینتیزام و ترتیب تاپدی.
ائله کی, فرمانوئریجیلیک تاختینا ایلشدی,
اوز قحرئدیجی قوه‌سی ایله مملکتده فیتنه
قاپیسینی باغلادی.
زیرکلیکله گلجیین فیکرینی ائتدی.
عدالت و سخاوتله اوز آدینی دیریلتدی.
تاختا ایلشدیی واخت‌دان, روس پادشاهی ایله
دوستلوق رسم‌لرینی ساخلامیش‌دیر.
ائي شاه, بیل کی, منیم بو کیتابیم
سنین گؤزل ایشلرینی دونیایا نیشان وئرر.
باخیش‌لارینی ایرانین اطرافینا تیکرک,
او اولکه‌نین خبرلرینی ییغاراق,
ئوجا سس ایله دونیایا اوخویار.
ناصرددین چوخ حؤرمت‌لی شاه‌دیر.
خوشبخت و ملک صیفت‌لی پادشاه‌دیر.
خاصییتی ایله تاج و تاختی یوکسل‌دن
تدبیری ایله هر ایشه کی, باشلاییر,
آیدین ایرادسینی نظرده توتور.
ائي پادشاه, سنین مملکتی‌نین خبرلری,
سنین ایشلرینی آشکار ائدیر.
همیشه سنی تعریف ائدن کیتابیم
بو یاخشی ایشده اوندان یاردیم آلدی.
شاها لاییق سایسیز اینجی‌لری.
بیر اوزوجو کیمی او دنیزدن چیخاریر,
هر واخت اونلاری آدام‌لارا باغیشلاییر.
قافقاز ئوجقارین‌دان پولیاک یوردونا قدر,
دونیانی باش‌دان-باشا سنین دؤورونده,
سنین آدینین شؤهرتی ایله دولدورور.
بوتون بشر طایفه لاری بیلسین‌لر کی,
ائي عدالت‌لی, سنین بو گؤزل دؤورونده,
ایران سنین سایندە نه قدر راحت‌دیر,
ائي تاج صاحبی, بو مسنوی ایله سنه تعریف یازدیم.
اگر کی, اعتبارجا
اونون قییمتی حاقیندا لووغالانماغا دیمز.

آنجاق اونو صمیمی صداقتیمین علامتی حساب ائت!
روس‌لاردان بیر کیچیک شاعرم,
حضرتینیزه صداقت بسلییرم.
اومیدیم واردیر کی, بو نئچه بئیت
کی, قارانلیق خاطریمده نقش باغلادی.
شاهین مرحمت گونشی‌نین ایشیغین‌دان
آي گونش‌دن ایشیقلاندیغی کیمی, ایشیقلاناجاق‌دیر.
سخاوتینله منی ده باشی ئوجا ائت!
شادلیق قاپیسینی اوزومه آچ!
فیکری آیدین بیلیجی‌لر نه گؤزل دئمیش‌دیر:
"شاه‌لارین کؤلگه‌سی کؤنول‌دن قمی آپارار!"
موخمس
ذیور نه سزادیر سنه ائي دیلبری-زیبا!
بینقس یاراتمیش سنی اول خالقی-یئکتا!
دئش باغرینی دوردانه‌لرین, بوینونا آسما!
ائت وسمیه سن قاشو قاباق, ائي قدی مینا!
یوم گؤزونو هم سورمه‌دن, ائي گؤزلری شحلا!
کیرشان, سنما, آیینئیی-رویون ائدر تار
قوي حسرتی-وجحینده اریسین اونو ذینحار.
گر قازه دخی مئي‌لی-روخون ائیلسه ایظهار,
تؤک قانینی اوز دستین ایله, ائي بوتی-عیار!
آخیر نچی‌دیر وصلینی او ائده تمننا؟!
حوسنون سؤزو هر فیرقیه‌دیر تورفه فسانه,
سالمیش بو زامان مئهری-روخون شؤله جحانه.
دؤندردی سنین رشکی-لبین بادنی قانه,
دوشسون تورا, یا رب, گیره گر زولفونه شانه,
اونون نه روادیر دوشه باشینا بو سؤودا؟!
انگوشتری‌نین گؤزونه بارماق اولا هر دم,
گر مئیل قیلا کیم اولا دستینده موکررم,
البته ائدرسن کمرین قامتینی خم,
بون‌دان سورا تا ائده میانین هوسین کم,
لوطفو نظرین کسمه وفاداردان امما!
تیفلیس موسخر سنه, ائي دوختری-ترسا!
عاشق‌لرینه مبد اولوب دئیرو کلیسا!
من‌دن سنه وصف ایستدی شیخ‌لی علی آغا,
دئدیم: سنی وصف ائتمیه ماننده‌ی-مسیحا
روحولقودوس ایمدادی گرک نیتقی-مسیحا.
جعفرقولو خانا
سلام اولسون من‌دن سرکار خانا,
موللالاردان بیر آز ائدیم شیکایت.
مونکیردیرلر احادیسه, قورانا,
چیفایده گئج‌دیر هله قییامت!
یئتمیشم بولاردان قلد۱ جانا,
هئچ بیریسی یوخدور گله ایمانا.
گؤرممیشم بئله عصرو زامانا,
بولار ساری ناحقق ائتدیک سیاحت!
ایستمنیک دئرلر خطتی-جدیدی,۲
ابس یئره دؤیمه سویوق حدیدی,

اوشتوری-بینوختا هرگیز بودیدی؟
بیزلرده نقطهسیز اولماز کیتابت!
غضب ائتسین تانری بئله میللته!
روا دئییل بولار گیره جننته,
نه وعجیبه قایل, نه ده سوننته,
گؤرمسین‌لر پیغمبردن شفاعت!..
بیری سؤيلر: ”نه‌دیر بو نونی-سغیر؟
لازیم دئییل بیزه نه ذبر, نه ذیر!
یازاجاغیق ائله بئگیری بکیر!
سن ها چیغیر-باغیر ائله ملامت!“
بیر نئچه‌سی اوزده موسددیق اولور,
قایب اولور من‌دن, موناقیق اولور.
میرزا علی آنجاق کی, صادق اولور,
یئرده قالان جمله تاپیر ذلالت!
بیلمیرم کی, ندیر بو ایشه چاره!
گلیممی من قاراباغا دوبار؟
اولماسا گر خان‌دان جزعی ایشاره,
علیفبئي ساری‌دان اولمانام راهت!
جعفرقولو خانا
حاجی قولو سن‌دن, ائي تاجی-سریم,
ضیاده-ضیاده خرم اولوبدور!
سؤز وئریب‌دیر سیزه قروزئنشتئرن,۱
پوچوتنیکلیک ایشی مؤحکم اولوبدور.
دونن گوزار ائتمیش ایدی بو یانا,
چوخ صحبت ائیلدی سولئیمان خانا,
گویا بو موژده‌دن اولوب دیوانا,
پاپاق و ساققالی پوفنم اولوبدور.
همیشه سیزلردن ائیلردی قئیبت,
دئیردی, وئرمزسیز قدرینه قییمت.
هانی اوندا ایندی اولکی حالت؟
بیر اجایب مدداه آدم اولوبدور!
بون‌دان اقدم اون پوت قدری هلوییات,
میر پنجیه سیزدن اولوبدور سؤوقات.
دؤشوینده حاجی قووتویا قات-قات,
نیسفین‌دن آرتیجاق, بیل, کم اولوبدور!
دئدی: ”گرچی ائتدیم اوندا بو ایشی,
ایندی دییشمیشم بئله رویشی.
من اولموشام خانا اخلاص‌لی کیشی,
کؤحنه نییت‌لریم برحم اولوبدور“.
پناه خان نسلین‌دن دخی بیر آدم,
توبه ائتدی, آلداتمایام دمادم.
حاجیی-مؤحترم, ائي قیبلگاحم,
گویا ایبراهیمی-ادحم اولوبدور!
بون‌دان بئله اولسون سیزه بشارت,
حاجی اولوب ایندی اهلی-کرامت.
گرک اولا اونا هر یئرده حؤرمت,
جنابی-دؤولت‌دن اکرم اولوبدور!
قروزئنشتئرنه سیزدن بیر نامه,

گرک‌دیر یازیلا, یئته انجامه.
یقین‌دیر یئتیریر ایشین ایتمامه,
زخمینه وعده‌سی مرحم اولوبدور!
جعفرقولو خانا مکتوب
سبب ندیر کیم, یازدیغیم کاغیذا,
هئچ جاواب یئتیشمز بیزیم دیارا?
لوطفی-خان کم اولوب یقین کی, من‌دن,
ایلشیب کؤنلومه بیر بئله قارا.
اوتوروب ائیلرم فیکیر هر زامان:
نه اوچون بیر کاغیذ یازماز منه خان?
یقین کی, بیزلردن اولموش بدگومان,
کسیلدی یول, بئله باغلاندی آرا.
لازیم اولموش منه کیم, یازیم احوال,
نه گونه کئچینیر کئیفییتی-حال.
اول کی, قار توتوب داغی سالبسال
تاقت‌دن دوشوبدور هم مالو قارا.
باشیمیزا گلدی داغدا گؤر نه ایش:
گئجه-گوندوز یاغیر پئیدرپئي یاغیش.
بیلمک اولماز یازدیر, یا پاییز, یا قیش,
ناحاق قالدیق بو ایل حسرت باهارا.
آنلاییبسینیز کی, بو خالقین پیس ایشی,
قویمایاجاق گلسین چیبرتکه قوشی,
اویرتدینیز موللا اوخوسون داشی,
توفان سالسین شهره, چؤله, داغلارا.
ایکینجی تقررور اولونان خیدمت,
اینشاللاه دوزلیر, گر اولسا فورست.
قالایا گلنده ائیلریک صحبت,
ائتدییم عمل‌لر اولور آشکارا...
سین‌دیردین بالین و پرین جمعالین,
چیخارتدین الین‌دن یئرین جمعالین.
بیر ایشه سالیبسان سرین جمعالین,
الینیزدن مگر اوله, قورتارا!..
بو یئردن اوتری, بیر پارا احوال,
خیدمتینه یازیب ائتمیشم ارثال,
جاوابینی تئز یازدیریب یولا سال,
بو ایش ده دوزلسین وار ایکن چارا.
چئشمه کیتابسی
بیر عجب چئشمه الایددین روان ائتمیش ایدی,
مسجیدی-باتوم جیوارینده نزیری-سلسبیل.
یاندی اوستونده اونون په-په عجاییب سایبان,
حوسنی-اخلاقیله ممدوحو کرمده بیدیل
یعنی ذونورئین هم نامی اولور شؤوقی لقب,
شیمدی لازیستانادیر قایممقامی-بیبدیل,
سلسبیل اوسمانی, شؤوقییه اینایت ائیلیه,
جننتول-مواده فردا حضرتی-ربی-جلیل.
ایستحسن اول سایبان تاریخی معلومون اولا,
میسری-رابیدکی اوچ کلمه‌دن آل ائي عاقیل!
یازدی بو تاریخی تورفه شعرینی فتحی-علی

مونتزیرکن واپورا باتومدادیر آینده ییل.
سیده خیتاب
سیدا, نوری-چئشمیم, بیر نسیحت داخی من‌دن آل!
اولومه صرفی-سي ائت, بولحوسلیک یولونا وارما!
اوخو تورکو عرب, فورسو فیرنگ دیل‌لرینی اویرن,
طلب ائت حوسنی-اینشانی و حوسنی-خطتی آختارما!
موقففاوو موسججه یازماغی بیلمرره ترک ائیله,
کلامین وازئه اولسون, متلبی تکرار ایله یازما!
تکللومده و وز ایله سؤلرسن متلبی ساده,
شو وزی هینی-تحریرینده داخی یاددان آپارما!
فواد پاشانین مدحینده
هر طرف‌دن اهلی-ایسلامه بو گون تبشیردیر.
کیم سولئیمان شاه آسفوش وزیرو میردیر.
شوکر لیللاه عالی-اوسمان دؤولتینده بو زامان,
ذینت افزایی-سدارت صدری-پور-تدبیردیر.
شؤهرتین توتموش جاحانی, اقلده, هم علمده,
ذکر خئیرین, آسفا, مزکوری-بورنا, پیردیر.
چونکی بیلمیش خوسرووی-ذیمرحمت بو عصرده,
مملکت هیفزینده ریین بئحتر از-شمشیردیر,
اینتیخاب ائتمیش سنی بو روتبئیی-اوزمایه اول,
موسلیمینه بو سعادت حقق‌دن تق‌دیردیر.
من دخی اوممیدوارام بو سعادت‌دن اولام,
بحریاب, امما مورادیم خاریج از-تقریردیر.
قئیرتی-ایسلامدان مملو کؤنول بیرله بو دم,
اوز چئویردیم درگحوزه, ذوددور یا دیردیر.
سیز بیلیرسینیز دفتر ایچره عرضیمی شرح ائتمیشم.
صدری-دؤوران امری اووصافیندا ذو تأثیردیر.
قیل حمایهت سن دخی فتحی-علییه نئجه کیم,
فاتیحی-خئیبر سنه هامییو دستگیردیر.
یئنی الیفبا حاقیندا منزومه
بو دایمی اولمایان دونیادا منیم عومروم,
حسرت و قوسسه ایله باشا چاتدی.
وطن سئوگیسی اوزون‌دن,
چوخ تدبیرلره ال آتدیم.
آنجاق سییم بیر نتیجه وئرمه‌دی,
بو عصرده بیر کؤنول صاحبی گؤرمه‌دیم.
تورک‌لرین و ایران توپاغینی بؤیوک‌لری
هامیسی چین خالقی کیمی یاتمیشدی‌لار.
جاوانلیغیم گئتدی, قوهم پوچ اولدو,
ذؤوقلو و ائحتیراس‌لی بیر جاوان گؤرمه‌دیم.
دنیز یولو ایله روما سفر ائتدیم,
یئنی الیفبانی او اولکده
بوتون دؤولت باشچی‌لارینا گؤستردیم.۱
خیالیم چیي دئییلدی, چوخ پیشکین ایدی.
بیرر-بیرر منه ”یوز ساغ اول!“دئدی‌لر.
دونیا گؤزومده بئهشت باغینا دؤندو,
منه بؤیوک جلال دوزلتدی‌لر,
شاها لاییق پئشکش‌لرله عزیزله‌دی‌لر.

دونیا مورادیمجا ایدی, فلک مئهربیاندی.
او دقیقده سعادت منیمله همنفسدی.
بیردن بیر ساری اوزلو کیشیجیک
منیم آرزو پییالاما ذحر دامیزدیردی.
اونون وزیرلرین یانینا یولو واردی,
منی دینین و دؤولتین دوشمنی کیمی قلمه وئردی.۲
او ناتمیز کیشی, بو اتهام ایله,
منی هر کسین یانیندا خاتیرلاییردی.
او, تورک‌لری دحشته سالدی,
دؤولت شوراسی باشچی‌لارینی قورخوتدو.
"ونیللیک زحمتیم اونون سایسینده هئچ اولدو,
یئردن سیزیلتیمی گؤي ائشیتدی.
پاک الله منیم کمکیمه چاتسین,
قییامتده اوندان منیم قیساسیمی آلسین".
ائشیتدیم کی, اونون آتاسی ئوشاقلیقدا,
قزوینده اوزو توکسوزلردن بیری ایمیش.
او آي اوزلو بیر چوخ ایللر ئوزونو,
هامام‌لاردا کیسه چکن اولوبموش,
آزاده شاهنشاهین دؤورونده۳
هئییف کی, بیر... وزیر اولموشدور,
ائي ایران جمعاتی, لاییق دئییل کی,
مفولون بیریسی بئله فال اولسون!
چارسیز روم تورپاغین‌دان قاییتدیم,
اوردا قالماق منیم اوچون ئوغورسوز ایدی,
بو نتیجه سیز گئدیب گلمک حاقیندا,
اورادان تئحرانا خبر گؤندردیم.
علم‌لر وزیری‌نین آدینا یول‌دان,
اورکسئون بیر مکتوب یازدیم,
یئنی الیفبانی اونا نیشان وئردیم,
اونون اوچون بئهشته یئنی قاپی آچدیم.
بیلمیرم اونون همتیمی آلچاق ایدی,
یا او, گئجه-گوندوز سرخوش ایدی,
بو وزیر منه جاواب وئرمه‌دی,
مقصدیم اوچون ال توتمادی.
باشقا بیر وزیر ده دوداق‌لارینی ترپتمیشدی.
بو مسئله حاقیندا اوز فیکرینی دئمیشدی
کی, بیز ایران خالقی کیچیک‌دن بؤیویه قدر,
آتشپرست‌دن, خریستیان‌دان, فارس‌دان تورکه قدر,
هامیمیز زیرک و مریفت صاحب‌لرییک.
ذکا اوزون‌دن همیشه فیکیردییک.
یازینین چتینلیین‌دن قورخوموز یوخدور,
چالا-چوخوردان چیخماق اوچون, کورلارا یول گؤسترن لازیم‌دیر.
هئچ کس‌دن یئنی یازی قبول ائتمریک.
بیزیم اوز یازیمیز و اوز فیکریمیز کیفایت‌دیر.
سونرا بو فیکری ایله گوونمیشدی,
علی‌نین ایچی ایله ساققالینی تومارلامیشدی.
او مجلیسده سیرا ایله اوتوران‌لارین هامیسی

اونا دئمیشدی: "ساغ اول, ائي فیکیر دئین!
دوغرو سؤزونه مین آفرین اولسون,
هیکمتده سنه هئچ کس برابر اولا بیلمز,
قلبین ایشیقلی‌دیر, سؤزون ساغلامدیر,
اونو رد ائتمک اوچون ارستو بئله جاواب تاپماز".
تأسف کی, گؤزل خاصییت‌لی شاهنشاهین
وزیرلرین آخماقلیغین‌دان خبری یوخدور,
هئییف کی, فراست‌لی و هوشلو شاهنشاه
هئیوره‌لرین ایشین‌دن ساکیت اوتورور.
هئییف کی, عدالت‌لی حؤکم وئرن
بو الیفبانی باش‌دان-باشا گؤرمه‌دی,
هئییف کی, اونون پارلاق دؤورونده
آبیرلی بیر وزیر گؤرمه‌دیک.
هامیسی تؤمکار, هونرسیز, عقلسیزدیرلار,
کیم اونلارین آدینی یاخشیلیقلا چکر?
هرچند اونون دؤورونون باشلانغیجیندا شرقده
ایلدیریم کیمی بیر وزیر پارلادی,٤
آنجاق او, روس‌لار اولکسینده وزیرلیک ائدن
بوریس٥ کیمی بیر وزیر ایدی.
بوتون ایشلری شاهین قاریشاجاغی اولمادان گؤردویو اوچون,
عومرو بوریس کیمی ذاي اولدو.
بو رمزی بو پادشاه آنلارسا
اونون عومرو گونش و آي کیمی اولسون.
کی, دؤولت میللتین پرستاری اولمالی‌دیر.
میللت دؤولتین پرستاری اولمامالی‌دیر.
ائي کئیقوبادین٦ تاختیندا ایلشن,
اونون اوزرینده شاهلیغین دایمی اولسون!
ائشیتدینمی کی, روس اولکسینده,
همتله, قئیرتله, ناموسلا
آلئکساندر٧ روس میللتینه نه یاخشیلیق ائتدی
آد چیخارماقدا دونیادا کیشی اولدو.
ائشیتدینمی, کی, پالمئرتسون٨
بریتانییالی‌لار اوچون نلر ائتدی?
سن ویلحئلمی,٩
او عقل‌لی, علم صاحبی کرالی ائشیتدینمی?
زحمت و چالیشماق‌دان بیر آن بئله راحتلانمیر,
اونا گؤره ده دؤورونده مولکو بئهشت کیمی‌دیر.
سن بیسمارکی١٠ ائشیتدینمی
کی, باشینی گؤي‌لره یوکسلتدی.
اونون فیکرین‌دن نه جور تدبیرلر باش وئردی?
وطنی ئوغروندا محاربه ائتدی.
ائشیتدینمی کی, اینیشیل, هاریبالدی١١
اوز آي اوزلو آروادی ایله
نه کیمی جسارت‌لی محاربه‌لر ائتدی,
وته‌نینی یادلاردان تمیزله‌دی.
هر یئرده کی, او دؤیوشله مشغول ایدی.
آروادی آرخاسیندا اونا کؤمک ایدی.
سن لینکولنو,١٢

جانینی میللته نئجه قوربان ائتدیینی ائشیتدینمی?
تیئری۱۳ ائشیدیب‌سنمی کی, ایندی
اونون عومرون‌دن سک‌سن ایل کئچیر.
وطنی اوچون همیشه کدرلی‌دیر,
او, پول و راحتلیق قایغی‌سیندا دئییل‌دیر.
ائي پادشاه, وزیرلرین نه ائتمیش‌لر?
اونلارین ایشینه اوزون شاهید اول!
وزیرلرین نقصانسیز بیر ایش گؤرممیش‌لر,
اونلار گاه قارین‌لارینین دردینده‌دیرلر, گاه
کیسه‌لری‌نین.
ائله ایسه اونلار بیر آرپایا دیمزلر.
ائي شاه‌لار شاهی, اونلاری قاپین‌دان قوو!
علم‌لی, دوشنجه‌لی وزیرلر آختار,
نجابتی بوراخ, باجاریق آختار
کی, مملکته یئنه بزکله
ایستدیین قدر بزنسین.
یئنی الیفبانی ایشه سالسین‌لار.
خوشباختلیق آغاجینی مئیولن‌دیرسین‌لر.
(عزیز دوستوم روحولقودسه خیتاب)
چوخ شیکایت ائتدیم, سؤز ئوزاندی,
واز کئچدیم, بیر داها سنی گؤرمیجیم.
بو ایشی, بو زحمتی و اذیتی باشا چات‌دیرماغی
گلجک نسله تاپشیردیم.
هجوی-ابدوررسول خان
دونن ایرانین پایتاختین‌دان
آراق دوشکونو, پریشان بیر قوجا گلدی;
نجابتده اللاف نوه‌سی اولوب,
هبننقه کیمی آخماغین بیری ایدی.
دئدی: ”فیرنگیستانا دؤولت مموروویام.“
اللها آند اولسون, بو خبردن یانیب تؤکولدوم!
علیاغا,۱ منه بیر ایچیم سو وئر
کی, یانغیم دف اولسون!
آي اوزلو گورجو قیزینی
او آخماق اوپمک ایستدی,
او ساعت آراق‌دان اونو قوسماق توتدو.
گوجو چاتدیقجا آغزین‌دان
او قیزین اوستونه...
تصادفن یاغلی مرک یئمیشدی.
قیز تئز آیاغا قالخاراق دئدی:
”سنه یوز دفعه اللهین لنتی گلسین.“
تیفلیس‌دن او آیاقیالین,
موختصرجه دئییم کی, چیلپاق گئتدی.
دئدی: ”من سویوق‌دان قورخمورام!
من نه بورونجک آلاجاغام, نه ده خز دریسی.“
ائي علیاغا, نه سواب اولار کی,
اونا بیر آرخالیق گؤندرحسن!
قافییه دار گلدی, یوخسا من
اونو چوخ لاییقینجه چول‌لاردیم.

موللا علی
موللا علی, سنه اولسون موبارک.
شاعرلیین "قول ئوحییه تبارک"*
"یا اییوحل موزممیلو مودسیر"**
قنیم اولسون سنه بندئیی-کافیر.
سن‌سن بو گون کففارتول کافیرون,
ئونودوبسان "وه ایلیحی تورجون***
ایشپییونلوق بیناسینی قویوبسان,
شیطانی-مریده عجب ئویوبسان.
من‌دن خوداونده قئیبت ائدیرسن,
اوزون گویا صاباح حججه گئدیرسن.
پاشا قتلین, بالام, شهری-نجفده,
منمی داندیم, یوخسا سن, کئچن هفته؟
شاماخیدا نئفتین کوپ‌دن داشماغین
سید حسین آیاغین‌دان باشماغین
چیخاردیبان آیاق یالین بیر دسته
موريد ایله گئدیب هامان کوپ اوسته,
اوز ساریغین نئفته بولاش‌دیرماغین,
منمی داندیم, یوخسا سن, ائي سوخنچین؟
سن دئییلدین مگر کاروانسارادا
چیراغبانه مانع اولوب اورادا
خالقا دئین: بیجا صرف ائتمیین پول,
بو ایشلردن اولماز خئییرلی بیر یول؟
* بیز وحي ائلدیک, دئییلن موبارک اولسون.
** ائي اورتولموش و سوسان.
*** آخیردا اونا قاییداجاقسینیز.
نئچون اولماز, بالام, گئتدین مئراجا
پیغمبر ائیلدی فرض هوججاجا.
اونون ارش‌دن دار دورور یولو,
چیراغبان‌دان نئچون اولمور بیر پولو؟
سنین فیکرین بودور کی, خلقی-تاری,
یول تاپسین‌لار آنجاق اوز حججه ساری.
خئیر ایله نحسی قوي مقامه, بالام,
سن گئت, بیر ده آغا رسول, وسسالام!
* * *
یئنه اینسو جین آراسیندا بو نه قاریشیقلیق‌دیر؟!
سانکی, مرسییخانین یئمین‌دن بیر-ایکی باتمان اسکیک‌دیر.
اونون پول اوچون ائتدیی فریاد, بیزیم دونیادا,
سور چالینمادان گؤیون ان یوکسک قاتینا چاتمیش‌دیر.
ائیواي, پول ایستییر. اونا گؤره ده ایندی
دونیانین هر یئرینده شولوقلوقدور.
اونون تمکارلیغین‌دان تک بیز فغان ائتمیریک.
بوتون ملک‌لرین باشی قم دیزینده‌دیر.
بیر طرف‌دن قیتلیق و آجلیق,
بیر طرف‌دن موللا هیجان سالمیش‌دیر, - ایش هر
یئرده پوزغوندور.
هر اولکده, خصوصن, بلا ایله دولو ایراندا,
بو دیلنچی عادت‌لی طایفه نین الین‌دن یاس‌دیر.

او دونیادا بیر دفعه قییامت اولار.
بو طایفه نین اوزون‌دن بیزه هر محررم آیی قییامت‌دیر
* * *
اونلارین تقلیدی, علمی برباد ائتدی.
آخ, بو تقلیده ایکی یوز لنت اولسون!
جحالتی ایجتیحاد بیزیم قاپیمزا گتیردی,
ائي عقل‌لی, ایجتیحادان قاچ!
دونیانین بوتون بو قورخوسو و قووغاسی,
بوتون ایرانلی‌لارین ایختیلاف‌لاری,
هم تقلیددن‌دیر, هم ایجتیحاددان.
سینمیزی چاک ائدیب, هر ایکیسین‌دن داد چکیریک.
تقلید ائتمک بیزه ائیب اولسون,
خصوصی ایله ائششک طبیعت‌لی (هود)ئون تقلیدی.
* * *
من آد و شؤهرت آختاراراق
بئهشتین هوریسین‌دن واز کئچدیم.
نه اوچون هر گون "وزوویچنی"* اوخویورسان؟
چتین کی, هوری‌دن کام آلاسان.
من کؤنلومو چرن-پرنه باغلامادیم;
ناماز و اوروجون اذیتین‌دن ذحلم گئدیر.
مریفت عالمینه قدم قوي!
بو سنین اوچون هوریيه چاتماق‌دان یاخشی‌دیر.
او, عقللی‌لارین روحونون لذظتی‌دیر.
بو, جاحیل‌لرین نفسی‌نین لذظتی‌دیر.
شاهمات اویونو حاقیندا
بیری شاه, بیری وزیر و ایکیسی فیل‌دیر,
ایکی آت و ایکی قالا شاها کفیل‌دیر.
ایرلیده گئدن پییادا ایکینجی سفده‌دیر,
آلتی و ایکی (یعنی سککیز خانه) اددین هر بیری
شاها دلیل‌دیر.
آلتمیش دؤرد خانلیک شاهمات اویونو مجلیسی,
جمله‌سی آغ و قارا رنگده‌دیر.
شاه بیر خانه‌دن آرتیق سیچرایا بیلمز,
ایرلییه و گئرییه قیلو قالسیز حرکت ائدر.
وزیرین حرکتی هم دوز و هم ده چپ اولور.
اونون مئي‌دانی گئنیش و ئوزوندور.
فیل‌لرین حرکتی دایما چپ اولار.
قالالار ایسه اونلارین عکسینه حرکت ائدرلر.
آت ایکی خانه‌دن آرتیق ایرلیلیه بیلمز,
همیشه دوز گئدیب یان طرفه دؤنر - اونون
حرکتی بئله دیر.
موخالیفی قارشی‌سیندا گؤرونجه
بون‌لارین هر بیری اونا ازراییل اولار.
پییادا تک آددیملا دوز حرکت ائدر,
اوز هریفی ایله یاناشی اولدوقدا موتلق وورولار.
اگر دوشمه‌نین ساحه سینی کئچرسه
جلال‌لی وزیر اولار.

---

* منی ائولن‌دیر.
اگر شاه کؤمکسیز و تک قالارسا
دوشمن اونا هوجوما کئچر.
او آرتیق اسیردیر, سن شاهی مات سای,
چونکی اونون اولوم گونودور!
واندا
موسلمان‌لار! اوردا-بوردا آز دانیشین یالانی,
گلین حققی ئونوتماین, اینصاف ائیلیین بیر آز!
دئییرسینیز - چوخ‌دان کئچمیش خاریقه‌لر زامانی
پیغمبرلن سونرا بیر ده معجزه‌لر یارانماز -
بو سؤزلره کیم آنانار, بیر افسانه‌دیر بون‌لار,
اوز فیکریمی اثبات اوچون منیم دلیلله‌لریم وار:
یئتمیش آلتینجی ایللرده پولشادان گلن کیمی
تیفلیسه بیر گونش دوغدو, بو معجزه دئییلمی?
جاواب وئرسین بوردان آخان, دونیا گؤرموش دلی کور,
بوگونه تک کیم تیفلیسده ایکی گونش گؤرموشدور?
آدی واندا, اوزو ملک, یاناق‌لاری نار کیمی,
اونالتینجی باهاریندا یئتیشدی باهار کیمی.
قیزین مئهریبان آتاسی بیر معتبر کیشی‌دیر,
اونون عزیز خاطرینی هامی سئویر, ایستییر.
گؤیون اودلو گونشینه چوخ باخان‌لار کور اولور
لاکین, بو یئر گونشین‌دن ضعیف گؤزلر نور آلیر.
واخت اولور کی, گونون اوزو بولودلارلا اورتولور,
آنجاق, منیم گونشیمین اوزو آچیق‌دیر, گولور.
کوپئرنیک ده سؤیلمیشدی گونش دایم ثابت‌دیر,
لاکین, واندا دؤور ائیلییر, کؤنول‌لره جان وئریر.
هانسی جننت ملیینده بئله کمال, جامال وار,
هانسی جننت هوریسینده بو گؤزللیک تاپی‌لار?
ملک‌لره تاي ائتمرم بو فوسونکار دیلبری,
لیستی چالا بیلرمی هئچ بئهشتین هوری‌لری?
ملک‌لر هئچ بیلیرلرمی آیری-آیری دیل‌لری?
گؤرون نئجه دیل بیلیر بو یئر اوزونون اولکری.
هئچ ملک‌لر اوخوموشمو موختلیف کیتاب‌لاری?
گؤرون نئجه اوخوموشدور پولشانین فوسونکاری.
کؤللیی لغو ائتدی‌لر وورو شاراق گورجولر.
بو قیلینج‌لار, بو قیرغین‌لار, حیف وئرمه‌دی سمر -
واندا کورون کناریندا مارال کیمی گزرکن
بیر باخیشلا گورجولری اسیر ائتدی یئنی‌دن.
سبوحی کی, ایلمزدی شاه‌لارین قاباغیندا.
گؤزللییه اسیر اولدو بو ایختییار چاغیندا...
واندایا جان ساغلیغی‌دیر شاعرین تمنناسی
قوي اونونلا فخر ائلسین خوشبخت آتا-آناسی.
حکایه تی-سئیبید الم سلیانی
سلیاندا وار ایدی بیر سئیبید الم,
المدن اولموشدو مردی-مؤحترم.
یعنی محررمده الم گزدیریب,
هر آدامین اوسته اونو سوزدوروب,
دئییردی: "وار نذرین سنین, ائي آدم!

سنه ساری گلمز بیسبب الم".
کیم‌دیر کی, اولماسین عومرونده نذری?
هئچ کیمین اولمازدی اونا بیر عذری;
چیخاردیب جیبین‌دن بیر مانات هر کس,
دئییردی سئیییده "ال, گئت, سسین کس!"
خالقا, نزیر وئرمک گویا باج ایدی,
لاکین سئیید گئنه اثله آج ایدی.
یالان ایله قنی اولماز بیر کیمسه,
تاتار اولا, فیرنگ اولا, یا نئمسه.
بورج ائدردی سئیید هر ایل سراسر,
بورجونا اولوردو آخیردا مونکر.
بیر اتتارا مقروز ایدی اون تومن,
وعده باشی اینکار ائیلدی بیردن.
اتتار اونو چکدی قاضی یانینا,
نئیلسین, سالمیشدی آتش جانینا.
دئدی: "قازی, اینصاف ائله, داد ائله,
پیغمبری, ایمام‌لاری یاد ائله!
بو سئیییده من یاخشیلیق ائیلدیم,
بیلدیم کی, دوغرودور "لیمن احصنعتوم",*
* گؤزل‌لردن‌دیر.
اون تومن پولومو ائیلییر اینکار,
اوزونده نه شرمی, نه هیاسی وار".
قازی دئدی: "سئیید, ندیر جاوابین?
بئله دئیور کیشی: قیفیل‌لی بابین!"
سئیید دئدی: "ئي قازیی-مؤتمن,
هئچ گؤروب‌سن منی ترافئده سن?"
عادیل ایمیش قازی, خئیلی بامزه,
ایستدی سئیییدین بیر بورنون ازه.
دئدی: "چوخ گؤرموشم, سوال نه هاجت?
جاواب ایستر سن‌دن کیشی بو سات".
سئیید دئدی: "حاچان? بو نئجه سؤزدور?"
قازی دئدی: "گئجه دئییل, گوندوزدور!"
مئهرینی سن بوشادیغین خانیما,
وئرمیردین, گلمه‌دینمی یانیما,
ترافئ ائتمیه, آغایی-اکرم?
سؤز موختصر: "ولمادینمی سن مولزم?"
سئیید دئدی: "یاخشی کسدین سؤزومو,
بون‌دان باشقا هئچ گؤروب‌سن اوزومو?"
قازی دئدی: "چوخ گؤرموشم, آي آغا!
نییه ئونودوبسان, دئییل‌سن چاغا!
بیر ده میرزا رحیم سنی, ائي مخدوم,
گتیرمیشدی شره, اوزونو گؤردوم,
باغ نقلینده; ئوزون اولماسین کلام,
باغ یئتیشدی اونا سن اولدون ناکام".
سئیید دئدی: "یاخشی, دخی باشقا یول,
هئچ گؤروب‌سن?" قازی دئدی: "ساکیت اول!
بیر ده قامیش داواسیندا کئچن ایل,
گمیچی‌لر ایله ائدیب قالو-قیل,

گلمیش ایدین شره, ئوتانماز کیشی!
مولا اکبر دخی بیلیر بو ایشی".
سئییید دئدی: "دخی بس‌دیر, ائي قازی!
چوخ گلمیشم شره زمانی-مازی,
دئمیشممی آیا هرگیز بیر یالان
من عومرومد؟ ایندی بو من, بو قوران!"
قازی دئدی: "سئییید, ائتمه هرارت!
چکرسن سؤزون‌دن اوزون خجالت.
نه لازیم‌دیر بو ادعایه قسم؟
یالانینا سنین شاهیددیر الم.
یالان دئین آدم دئیر آحسته,
یا اورتولو, یا دا گیزلین, یا پسته.
الم ایله سن دئییرسن یالانی,
بئله یالان دئمز کوردی-کولانی!
دئیرسن آشیکار خالقا, ائي ظالم,
بیلین الم اولور هر قئیبه عالیم.
یالان دئییل مگر, بو سؤز نااینصاف؟
بس‌دیر دخی وورما صداقت‌دن لاف!"
سئییید قمگین باشین آشاغی سالدی,
عاجیز اولوب لاپ قورویوب مات قالدی.
رحم ائیلدی قازی اونون حالینا,
موددییه دئدی: "خومس مالینا,
حساب ائله طلبینی ائیسان‌دیر,
باغیشلا سئییده, چوخ ناتوان‌دیر".
اتتار قبول ائتدی قازی‌نین سؤزون,
هامان ساعت یومدو پولون‌دان گؤزون.
سئییید الم اولدو چوخ شادو-خرم,
خصوصن کی, تئز یئتیشدی موحررم.
یوخ ایدی اونا هئچ باشقا بیر پئشه,
دوشدو یالانچیلیق تزه‌دن ایشه.
سئییید اولان آدم یالانچی اولور,
یالانچی یوخ, بلکه دیلنچی اولور.
چونکی, بیپئشه‌دیر جمعیی سادات,
ائدرلر ادعا کشفی-کرامات.
بیری دئیر: "من صاحبی-نفسم,
دعاسی موستجاب اولان بیر کسم"
بیری دئیر: "وجاغیما هر ناچاق,
گلسه, تاپار سفا, اولور ساپپاساق".
یالان ایله دایم کئچر گون‌لری,
ذلتده‌دیر اونلار هیجرت‌دن بری.
چنگیز دئدی: "قدم بئش-آلتی یوز ایل,
محمّد ائلییب اوولادین ذلیل".
سئییید اولما, جانیم, اولما موفتخور!
خالقین گؤزونده اول شیرین, اولما شور!
تاپ بیر مورشید, سالما نظر کؤونئینه,
ترققی ائیله, چات قابی-قؤوسئینه!
سن ئونقاسن, جیسمین قفس‌دیر,
قفس ایچره آرتیق قالماغین بس‌دیر.

سن اوزونو بیلمه بیر جورمی-اسقر,
گیزلنقیب‌دیر سنده عالمی-اکبر.
آنلا, ندیر "فنا", باخ بیر بالایه,
سئیر ائت اوروج ائیله ارشی-الایه.
گؤرجک‌سن اوندا فیراوان دریا,
بیلجک‌سن کیم‌دیر فیرونو موسا.
بیر قتره‌دیر او دریادان هر بیری,
هاوایا جزب اولموش, بوش قالمیش یئری.
سئیر ائیلییب بولود ایچره بیر زامان,
اوود ائدجک گئنه او دریایا, قان!
جمله فیرون, موسا, علی یا عمر,
بیر قتره‌دیر او دریادان موختصر.
موشخخس‌دیر عمر قتره حالیندا
موبین‌دیر علی اوز مقالیندا.
تیبونون رفین ائیلحسن اثبات,
هر ایکیسی اوندا اولاجاق بیر ذات.
* * *
ائي ذاحیدی-بیزؤوق او مسجید کی, سنین وار,
اولسایدی منیم, من اونو مئیخانه ائدردیم.
مینبر یئرینه بیر نئچه پئیمانه دوزردیم,
مئهراب ایچینی موتروبه کاشانه ائدردیم.
وایز یئرینه تار نوازده قویاردیم,
تات یئرینه جیلویی-مستانه ائدردیم,
رقس ائیلردیم مسجید آرا سجده یئرینه,
عشق آتشینه اوزومو پروانه ائدردیم.
هر شامو سحر بادیی-گولگون ایچردیم,
نردی اوزی-سبحیی-سددان ائدردیم.
یوز نغمه ایله غولغوله افلاکه, سالاردیم,
مین تنه او دم قارئی-قورانه ائدردیم.
یوز سن کیمی جاحیل‌لری ذاحید بئله یئرده,
بیر ساغری-سحبا ایله فرضانه ائدردیم.
ایظاهلار
م.ف.آخوندزاده‌نین اوخوجولارا تقدیم اولونان یئنی اوچجیلدلیک "سرلری"
نین بیرینجی جیلدینه ادیبین بعدیی اثرلری - آلتی کومئدیپاسی, "الدانمیش
کواکیب" پووئستی و شعرلری داخیل اولونموشدور.
م.ف.آخوندزاده‌نین کومئدییالاری ایلک دفعه روس دیلینده چاپ ائدیلمیش‌دیر.
اونلار ۱۸۵۱-۱۸۵٦-جی ایللرده مؤلفین اوز ترجومسینده "کاوکاز" قزئتی
صحیفه‌لرینده درج اولونموشدور. ۱۸۵۳-جو ایلده ایسه اونون بئش کومئدیپاسی روس
دیلینده, تیفلیسده قافقاز جانیشینلیی‌نین متبسینده "کومئدیی میرزی
فئتغ-آلی آخوندووا" سرلؤوحه‌سی آلتیندا بیر توپلو حالیندا نشر ائدیلمیش‌دیر.
همین پیئس‌لر ۱۸۵۵-جی ایلده یازیلمیش "مورافیه وکیل‌لری" کومئدیپاسی,
۱۸۵۷-جی ایلده قلمه آلینمیش "الدانمیش کواکیب" پووئستی و "فئحریستیکیتاب"
آدلی گیریش مقاله‌سی ایله بیرلیکده بیلاواسیته مؤلفین اوز تشببوسو و
راهبرلیی آلتیندا, ۱۸۵۹-جو ایلده تیفلیسده قافقاز جانیشینلیی‌نین متبسینده,
"تمسیلاتی-کاپیتان میرزا فتحعلی آخوندزاد" باشلیغی آلتیندا, آذربایجان
دیلینده نشر اولونموشدور. ادیبین ساغلیغیندا شعرلرین‌دن یالنیز
ایکیسی نشر اوزو گؤرموشدور. اونون داحی روس شاعری آ.س.پوشکی‌نین خاطرهسینه
هرس

اولونموش "ا.س.پوشکی‌نین اولومونه شرق پوئماسی" نین روسجا ستری ترجومه‌سی,
۱۸۳۷-جی ایلده "موسکووسکيي نابلۆداتئلغ" ژورنالینین خی کیتابیندا,
۱۸۵۳-۱۸۵٤-جو ایللر روس-تورک محاربهسینه حصر اولونموش "زاکیره مکتوب"
شعری ایسه ۱۸۵٤-جو ایلده, "کاوکاز" قزئتی‌نین ۲۹-جو نؤمرسینده درج اولونموشدور.
بون‌دان علاوه, گؤرکم‌لی آذربایجان تنقیدچیسی و ادبیاتشوناسی
ف.کؤچرلی, م.ف.آخوندزاده‌نین آنادان اولماسینین ۱۰۰ ایللیی موناسیبتیله,
نشر ائتدیردیی "م.ف.آخوندزاد" تنقیدی-بیوقرافیک اوچئرکینده, اونون
ق.ذاکیره یازدیغی بیر نئچه منزوم مکتوبونو و فارسجا قلمه آلدیغی
"یئنی الیفبا حاقیندا منزوم" شعرینی وئرمیش‌دیر.
سووئت حاکمیتی ایللرینده م.ف.آخوندزاده‌نین کومئدییالاری ایلک دفعه
۱۹۲٦-جی ایلده, هر بیری آیریجا بیر کیتابچا حالیندا چاپ اولونموشدور. بؤیوک
رئالیست یازیچی و موتفککیرین آنادان اولماسینین ۱۲۵ ایللیک یوبیلئیی موناسیبتیله,
۱۹۳۸-جی ایلده آذربایجان عالیم‌لری‌نین بیر قروپو اونون اثرلری کوللیاتینی
اوچ جیلدده نشر ائتدیرمیشدی‌لر. م.ف.آخوندزاده اثرلری‌نین اوچجیلدلیک
کوللییاتی تکمیللش‌دیریلمیش شکیلده ایکینجی دفعه ۱۹٤۹-۱۹۵۵-جی ایللرده
(۱۹٤۹-جو ایلده بیرینجی جیلد, ۱۹۵۱-جی ایلده ایکینجی جیلد, ۱۹۵۵-جی ایلده اوچونجو
جیلد), اوچونجو دفعه ایسه, ۱۹۵۸-۱۹٦۲-جی ایللرده (بیرینجی جیلد ۱۹۵۸, ایکینجی جیلد
۱۹٦۱, اوچونجو جیلد ۱۹٦۲-جی ایلده) تکرار نشر اولونموشدور. هر اوچ نشرین
بیرینجی جیلدینه ادبیین کومئدییالاری, "الدانمیش کواکیب" پووئستی و شعرلری
سالینمیش‌دیر (ترتیبچی‌لر - ف.قاسیمزاده و ه.آراس‌لی).
م.ف.آخوندزاده‌نین آنادان اولماسینین ۱۷۵ ایللیی موناسیبتیله, نشر
اولونان چوخجیلدلیک اثرلری‌نین بیرینجی جیلدی اونون اوچجیلدلیک اثره‌لری‌نین سون
نشری (بیرینجی جیلد, ۱۹۵۸) اساسیندا حاضرلانمیش‌دیر. لاکین ترتیبچی یازیچینین
کومئدییالارینین و "الدانمیش کواکیب" پووئستی‌نین مت‌نینی "تمسیلات"لا
دقتله توتوشدورموش, آشکار ائتدیی سحولری, تحریف‌لری تسحیه ائتمیش و
اثرلره گئنیش شرح یازمیش‌دیر.
"حئکایتی-موللا ایبراهیم خلیل کیمیاگر"
میرزا فتحعلی‌نین ایلک پیئسی "حئکایتی-موللا ایبراهیم خلیل کیمیاگر"
کومئدیباسی‌دیر. آذربایجان دراماتورگیاسینین تاریخی ده محض بو کومئدییا
ایله باشلاییر. م.ف.آخوندزاده‌نین کومئدییالارینین بیزه گلیب چاتمیش
الیازما نوسخه‌لرینده و "تمسیلات"دا بو پیئسین, ائلجه ده "حئکایتیموسیؤ
ژوردان حکیمی-نباتات و درویش مسته‌لی شاه جادوکونی-مشهور"
کومئدیباسینین یازیلما تاریخی هیجری ۱۲٦۷-جی ایل گؤستریلمیش‌دیر. بو ایل میلادی
تاریخله ۱۸۵۰-۱۸۵۱-جی ایللره ئویغون گلیر. بونا گؤره آخوندزاده
آراش‌دیریجی‌لارینین بیر قیسمی, همین کومئدییالارین یارانما تاریخینی ۱۸۵۰-جی
ایل, باشقا قروپو ایسه, ۱۸۵۱-جی ایل حساب ائتمیش‌لر. لاکین علیمیزده اولان بعضی
فاکت‌لار هر ایکی کومئدیبانین یازیلما تاریخینی دوروست موییئنلش‌دیرمي
و فیکیر ایختیلافینا سون قویماغا ایمکان وئریر.
معلومدور کی, م.ف.آخوندزاده ایلک دفعه "حئکایتی-موسیؤ ژوردان
حکیمی-نباتات و درویش مسته‌لی شاه جادوکونی-مشهور" کومئدیباسینین
روسجا ترجومسینی, "کاوکاز" قزئتی‌نین ۱۸۵۱-جی ایل, ۲۳, ۲۷ فئورال و ۲ مارت
تاریخ‌لی نؤمره‌لرینده درج ائتدیریب. کومئدیبانین ۱۸۵۱-جی ایلین اول‌لرینده
چاپ اولونماسی آیدین گؤستریر کی, مؤلف اونو, شکسیز, ۱۸۵۰-جی ایلده یازمیش,
همین ایلین سونوندا, یاخود ۱۸۵۱-جی ایلین یانواریندا روسجایا چئویریب,
"کاوکاز" قزئتینه تقدیم ائدیب‌دیر. میرزا فتحعلی‌نین هم ۱۸۵۳-جو ایلده
روسجا نشر اولونموش کومئدییالار مجموسی‌نین, هم ده "تمسیلات"ین
"حئکایتی-موللا ایبراهیم خلیل کیمیاگر"له باشلانماسی ایسه, بئله بیر قطعی
قناعته گلمیه ایمکان وئریر کی, او, "موسیؤ ژوردان و درویش مسته‌لی شاه"

کومئدیاسین‌دان اول, محض ١٨٥٠-جی ایلده قلمه آلینمیش‌دیر.
"حئکایتی-موللا ایبراهیم خلیل کیمیاگر" کومئدیاسی ایلک دفعه مؤلفین ترجومسینده روس دیلینده, ١٨٥١-جی ایلده "کاوکاز" قزئتی‌نین ١٢,١٥ اییون تاریخلی نؤمره‌لرینده (١٤٤, ٤٥) درج اولونموشدور.
میرزا فتحعلی "حئکایتی-موللا ایبراهیم خلیل کیمیاگر" کومئدیاسینین سوژئتی‌نین خیخ عصرین ٣٠-جو ایللرینده, اوز دوغما وطنی شکی (نوخا - ن.م.) شهرینده حقیقتن باش وئرمیش رئال بیر حادثه‌دن گؤتورموشدور. اثرین باش قهرمانی موللا ایبراهیم خلیل کیمیاگر ده خیخ عصرین بیرینجی یاری‌سیندا شکیده یاشامیش, رئال بیر شخصیت‌دیر. بو بارده ایلک معلومات معاریفچی دراماتورق رشید بعی افندییئوین (١٨٦٣-١٩٤٣) ادیب حاقیندا خاطره‌لرینده وئریلمیش‌دیر.
چار حؤکومتی ذاقافقازیبانین روسیایا ایلحاقینی باشا چات‌دیردیق‌دان و ایران, همچی‌نین تورکییه ایله آپاریلان محاربه‌لرده قلبه چالدیق‌دان سونرا, یئنی ایستیلا ائتدیی تورپاق‌لاردان, بیر خاممال منبعی کیمی ایستیفاده ائتمک اوچون, موبین حاضرلیق ایشلری گؤرمیه باشلامیشدی. بو مقصدله, او, بیر قروپ متخصصی - موحندیس, اقتصادچی, ائتنوقراف و ژورنالیست‌لری بورایا ائزامییته یوللامیشدی. چار ممورلارینی ان چوخ ذاقافقازیبانین فایدالی قاضینتی‌لاری ماراقلان‌دیریردی. رشید بعی افندییئوین وئردیی معلوماتا گؤره, بو زامان "نوخا" قضاسیندا موللا ایبراهیم خلیل آدلی بیر آفئریست زرگر, کیمیا خولیاسینا قاپی‌لاراق یالنیز آوام خالقی دئییل, چار حؤکومتی‌نین یئرلی ایشچی‌لرینی ده آلداتماغا مووففق اولموشدو.
موللا ایبراهیم خلیل بیر قدر گوموشو قوملو تورپاغا قاتیب, سردار دفترخاناسینا گتیریر. بیر اریزه ایله سردارا موراجیت ائدرک, خاچماز داغ‌لاریندا گوموش مدنی تاپدیغینی بیل‌دیریب, همین مدنی ایشلتمیه ایجازه ایستییر و حکومت‌دن مادی یاردیم طلب ائدیر. سردار, موللا ایبراهیم خلیلین گتیردیی قاریشیق تورپاغی موایینه اوچون پئتئربورقا گؤندریر. موایینه نتیجه سینده تورپاغین ایچریسینده اللی فایز گوموش اولدوغو آیدینلاشدیغین‌دان, هامان مدنی ایشلتمک اوچون هؤکومت موللا ایبراهیم خلیله ایجازه و دؤرد مین مانات دا پارا وئریر. موللا ایبراهیم خلیل ایجازه آلدیق‌دان سونرا گئدیب, بیر مدت خاچماز داغ‌لاریندا چادیر قوروب اوتورور. هر طرف‌دن پوللو تاجیرلر بونون یانینا گلیرلر. موللا ایبراهیم خلیل ایسه یانینا ساچلی-ناچاق‌لی بیر درویش آلیب, ایکسیر ایله تورپاغی گوموشه دؤندرمک حاقیندا مؤوحومات‌لار یاییب, خالقین باشینی قاریش‌دیریردی. بئله لیکله, آز بیر زامان ایچریسینده, موللا ایبراهیم خلیل چوخ پارا ییغدی. (رشید بعی افندییئو. میرزا فتحعلی حاقیندا بیلدیک‌لریم و ائشیتدیک‌لریم. - "ینقیلاب و مدنییت" ژورنالی, ١٩٢٨, ١٣).
گؤرکم‌لی ادیب و دراماتورق ه.حاقوئردییئو ده "م.ف.آخوندزاده‌نین حیات و یارادیجیلیغی" آدلی مقالسینده, بو فاکتین دوروست اولماسینی تسدیق ائتمیشدی: "من دئملییم کی, آخوندزاده‌نین کومئدیالاریناکی تیپ‌لر ئویدورولمامیش‌دیر, بیلاواسیته حیات‌دان گؤتورولموشدور. کومئدیالاردا وئریلن شخص‌لر حقیقتن حیاتدا یاشامیش‌لار. حاجی قارانین نوه‌لری ایندی ده آغدام قضاسینین آغجابدی کندینده یاشاییرلار. موللا ایبراهیم خلیل کیمیاگرین نوه‌سی ایله من تیفلیسده تانیش اولموشام. او, اورادا هوسکار آرتیست ایدی" (باخ: آذربایسان دؤولت ئونیوئرسیتئتی‌نین اخباری", ١٩٢٨-جی ایل, ایبی جیلد, سه. ١٢). سون زامان‌لاردا الده ائدیلمیش ماتئریال‌لار ر.افندییئوین و ه.حاقوئردییئوین مولاحیزه‌لری‌نین دوزگون اولدوغونو آیدین ثبوت ائدیر.
گورجوستان دؤولت آرخیوینده ساخلانیلان بیر سندده موللا ایبراهیم خلیل حاقیندا موفسسل معلومات مؤوجوددور. بو سنددن آیدین اولور کی, خاچمازلی ایبراهیم خلیل ١٨٣١-جی ایلده تیفلیسه گلیب, خاچماز داغ‌لاریندا گوموش

مدنی تاپماسی حاقیندا قافقازین باش حاکمی‌نین دفترخاناسینا یازی‌لی معلومات
و ترکیبینده گوموش اولان بیر قدر تورپاق تقدیم ائدیر. "حمین تورپاق
ایبراهیم خلیلین ایشتیراکی ایله تدقیق اولونور. کیمیوی آنالیز گؤستریر کی, بو تورپاقدا
چوخ آز میقداردا گوموش واردیر و مدن ایستیسمار اوچون الوئریش‌لی دئییل‌دیر"
(قیا قروزینسکوي رئسپوبلیکی, فوند ۲, م.ای, د. ۲٦۳۳, ۱۸۳۱-۱۸۳۲).
۱۸۵۰-جی ایلده "کاوکاز" قزئتینده درج ائدیلمیش بیر مقالده ده موللا
ایبراهیم خلیلین رئال بیر شخصیت اولماسی فاکتینا راست گلیریک. قافقازدا فایدالی
قاضینتی‌لارین اویرنیلمه‌سی ساحه سینده آپاریلان کشفییات ایشلری‌نین نتیجه‌لرینه
حصر اولونموش بو مقالده بئله بیر معلومات وئریلیر کی, قافقازین
فایدالی قاضینتی‌لارینین تدقیقی ساحه سینده, روس متخصص‌لری قیزغین کشفییات
ایشلری آپاردیق‌لاری زامان, یئرلی اهالی ایچریسین‌دن بیر نئچه شخص (مقالده
همین آدام‌لارین آدی چکیلیر - ترتیبچی) قافقازین باش حاکمی‌نین دفترخاناسینا
موراجیت ائدرک, میس و گوموش مدن‌لری تاپدیق‌لارینی بیل‌دیرمیشدی‌لر.
همین آدام‌لاردان بیری ده ایبراهیم خلیل آدلی بیر نفر اولموشدور.
قزئتده اونون بارسینده بو سطرلر یازیلمیش‌دیر: "گلدک و داشازی‌لی
کندلری کئچمیش شاماخی ایالتینده, ایندیکی شکی قضاسینداد‌یر (همین
کندلر ایندی اوغوز رایونونا داخیل‌دیر-ترتیبچی). بو قضانین آرمیانیت کندی‌نین
ساکینی ایبراهیم خلیل عبدالله رحیم اوغلو ۱۸۳۱-جی ایلده گورجوستانین
عالی باش کومان‌دانلیغینا خبر وئریر کی, او, آدلاری چکیلن کندلرین یاخینلیغینداکی
داغ‌لاردا گوموش مدنی تاپمیش‌دیر. بو بارده داغ ائکسپئدیسییاسینا
معلومات وئریلمیش, لاکین ایشدن گؤرونور کی, همین مده‌نین تدقیقی ساحه سینده
ائکسپئدیسییا او زامان هئچ بیر تدبیر گؤرممیش‌دیر; مده‌نین سونرالار
دا بیر کس طرفین‌دن تتقیق اولونماسی بارده, بورادا هئچ بیر معلومات
یوخدور (بو بارده باخ: "کاوکاز", ۱۸۵۰, ۱۳۹, ٤۱, ٤۲, ٤۳).
طبیعی‌دیر کی, م.ف.آخوندزاده بو رئال هادی‌سنی اولدوغو کیمی, هئچ بیر
دییشیکلیک ائتمه‌دن اثرینه کؤچورممیش‌دیر. او, بو حادثه اوزرینده یارادیجی
ایش آپارمیش, حیات حقیقتینی بؤیوک ئوستالیقلا بعدیی صنعت حقیقتینه
چئویرمیه نایل اولموش و اونون اساسیندا آذربایجان حیاتینین گئنیش رئال
منزرسینی عکس ائتدیرهن, درین اجتماعی مزمونا مالیک اولان ساتیریک بیر
کومئدییا یاراتمیش‌دیر.
۱ کلدک - اوغوز رایونونون کندلرین‌دن بیری‌دیر.
۲ ساموخ - اوغوز رایونونون کندلرین‌دن بیری‌دیر.
۳ بو ایل, میلادی تاریخله ۱۸۳۲-جی ایله دوشور. م.ف.آخوندزاده شخ‌سن اوزو
۱۸۵۳-جو ایلده روس دیلینده نشر اولونموش کومئدییالار مجموسینده وئردیی
قئیدده, بو تاریخی ماي ۱۸۳۲-جی ایل گؤسترمیش‌دیر.
٤ خاچماز - اوغوز رایونونون کندلرین‌دن بیری‌دیر.
٥ موسلمان‌لارین مقدس کیتابی قوران نظرده توتولور.
٦ قارون - بنن-ایسرایلده وار-دؤولتی ایله مشهور اولموش بیر شخص. شرق
ادبییاتیندا او, بؤیوک دؤولت, ثروت صاحبی, سیموولو کیمی ایشلنمیش‌دیر.
۷ شیخ سدی (۱۱۸٤-۱۲۹۱) - کلاسسیک فارس ادبییاتینین گؤرکم‌لی نوماینده‌سی‌دیر.
۸ "تمسیلات"دا م.ف.آخوندزاده اوزو سدی‌نین شعرینی آشاغیداکی کیمی ترجومه
ائتمیش‌دیر.
باهار گونودور, قالخ, تاماشایا گئدک.
دونیایا اعتبار یوخدور: کیم بیلیر, بیر ده باهار گلجکمی?
قالخ, باهار کولیی‌نین حرکتینی, قوشون
مؤوزون نغمسینی, لالزارین خوش قوخوسونو قنیمت بیل.
یاشیل آغاج‌لارین یارپاق‌لاری عقل‌لی شخصین نظرینده
اللهین وارلیغینا بیرر دفتر صحیفهسی‌دیر.

۹ اووراد - ازبردن دعانی, قوران آیه‌لرینی تکرار-تکرار اوخوماق.
۱۰ "چوللو حکیم" رئال بیر شخصیت اولوب. میرزا فتحعلی "تمسیلات"ی فارس دیلینه ترجومه ائدن ایران آذربایجان‌لی میرزا مممد جعفره ۱۸۷۱-جی ایل مارتین ۲۵-ده گؤندردیی مکتوبدا اونون حاقیندا آشاغیداکی معلوماتی وئرمیش‌دیر: "حکیم چوللو"... "بییابانی" (چؤللو) دئمک دئییل‌دیر. چول تورک دیلینده آتین بئلینه سالینانا دئییرلر. روایته گؤره, ۹۰ ایل بون‌دان اول درویشتبیت‌لی حکیم سیاحت مقصدیله ایران‌دان نوخایا (ایندیکی شکییه) گلمیش و بیر مدت بو شهرده قالمیشدی. اونون تبابتده و بیر سیرا قریبه علم‌لرده, گویا, تام محارتی وارمیش. اونون آدی بو شهرده و اونون اطرافیندا مشهوردور. همیشه چولا بورونددویونه گؤره "چوللو حکیم" آدی ایله شؤهرت تاپمیش‌دیر. یعنی چول و یا کپنک گئییننن حکیم. نوخا جامااتی هله بو گونه قدر همین حکیمی کیمیا سیرلرینی بیلن بیر آدام کیمی ذنن ائدیرلر" (م.ف.آخوندزاده. اثرلری, باکی, ۱۹٦۲, ایپی جیلد, س. ۲٤٥).
"حئکایتی-موسیۇ ژوردان حکیمی-نباتات و
درویش مستلی شاه جادوکونی-مشهور"
(سه.٤٥-٦٨)
"حئکایتی-موسیۇ ژوردان, حکیمی-نباتات و درویش مسته‌لی شاه, جادوکونی-مشهور" کومئدیاسینین الیازما نوسخه‌لرینده و "تمسیلات"دا اونون یازیلما تاریخی هیجری ۱۲٦۷-جی ایل گؤستریلمیش‌دیر. قئید ائتدییمیز کیمی, بو ایل میلادی تاریخیله ۱۸٥۰-۱۸٥۱-جی ایللره مووافیق گلیر. لاکین کومئدییانین روسجا ترجومسی‌نین "کاوکاز" قزئتی‌نین ۱۸٥۱-جی ایل, ۲۳, ۲۷ فئورال و ۲ مارت تاریخ‌لی نؤمره‌لرینده درج اولونماسینا اساسن دئمک اولار کی, او, ۱۸٥۰-جی ایلده یازیلمیش‌دیر.
"حئکایتی-موسیۇ ژوردان حکیمی-نباتات و درویش مسته‌لی شاه" کومئدیاسی م.ف.آخوندزاده‌نین سحنه‌ده اوینانیلمیش ایلک درام اثری‌دیر. او, ۱۸٥۲-جی ایلین اول‌لرینده پئتئربورقدا ائو تئاترلارین‌دان بیرینده هوسکار آرتیستلر طرفین‌دن تاماشایا قویولموشدور. تاماشا چوخ ئوغورلا کئچمیش‌دیر. کومئدییانین تاماشایا حاضرلانماسی و مووففقیییتله کئچمه‌سی بارده "بیبلیوتئکا دله چتئنی" ژورنالیندا, م.ف.آخوندزاده‌نین پیئس‌لرینه حصر ائدیلمیش مقاله‌لرده دوروست معلومات مؤوجوددور (باخ: "بیبلیوتئکا دله چتئنی", ۱۸٥۱, جیلد ۱۱۰[1], بؤلمه وی, نویابر, سه.۱٥-۲۱; یئنه اورادا, ۱۸٥۲, جیلد ۱۱۲, بؤلمه وی, آپرئل, سه. ۲۱٤-۲۳۹).
۱ موسیۇ ژوردان رئال تاریخی شخصیت‌دیر. آلئکسیس ژوردان (۱۸۱٤-۱۸۷۹) حقیقتن گؤرکم‌لی فرانسیز نباتات عالیمی اولموشدور.
م.ف.آخوندزاده رئال پروتوتیپ اساسیندا قربی آوروپا عالیم‌لری‌نین بعدیی اوبرازینی یاراتمیش‌دیر.
۲ مین ایکی یوز آلتمیش اوچونجو ایل میلادی تاریخله ۱۸٤۷-۱۸٤۸-جی ایللره دوشور. ۱۸٥۳-جو ایلده روس دیلینده نشر اولونموش کومئدییالار مجموسینده م.ف.آخوندزاده اوزو بو تاریخی ۱۸٤۸-جی ایل کیمی گؤسترمیش‌دیر. بو حقیقته داها ئویغوندور, چونکی اثرده مسته‌لی شاهین گویا پاریسی داغیتماسی احوالاتی ۱۸٤۸-جی ایل, فئورال اینقیلابی گون‌لرینده باش وئریر.
۳ کارل لینئئي (۱۷۰۷-۱۷۷۸) - مشهور ایسوئچ طبیعتشوناسی و ناتورالیستی‌دیر.
٤ ژوزئف پیتتون دئ تورنئفور (۱٦٥٦-۱۷۰۸) - گؤرکم‌لی فرانسیز نباتات عالیمی و سییاحی‌دیر. او, پاریس علم‌لر آکادئمییاسینین عضوو اولموشدور.
٥ بئرترام دژون - خوییی عصرده یاشامیش گؤرکم‌لی آمئریکا نباتات عالیم‌لرین‌دن بیری‌دیر.
٦ گئورق قللیفورد - اینگیلتره‌نین هوللاندییادا سفیری اولموشدور. او.لینئئیی اوز حمایه‌سی آلتینا آلمیشدی.

٧ م.ف.آخوندزاده بورادا آلئکسیس ژوردانین نباتات علمی ساحه سینده
فعالیتی‌نین دوروست, اوبیئکتیو قییمتینی وئرمیش‌دیر. حقیقتن, کئچن
عصرین اورتالاریندا آ.ژوردان اثرلرینده آدلارینی چکدیی بو طبیعتشوناس
عالیم‌لرله موباحیسه آپارمیش و بیتکی‌لرین نؤوو حاقیندا یئنی نظریه
ایره‌لی سورموشدور. اونون بو نظریه‌سی فرانسادا دئییل, بوتون آوروپا اولکه‌لرینده
بیر مدت گئنیش یاییلمیشدی. "ژوردانیزم" آدی آلتیندا مشهور اولان
بو نظریه, سونرالار ماتئریالیست طبیعتشوناس‌لار طرفین‌دن ایدئالیست بیر
باخیش کیمی, جدی تنقید اولونوبدور.
م.ف.آخوندزاده طرفین‌دن فرانسیز نباتات عالیمی‌نین علمی فعالیتی‌نین
دقیق قیمتلن‌دیریلمه‌سی گؤستریر کی, او, بو ایللرده بؤیوک سیله طبیعتشوناسلیق
علم‌لرینی اویرنیرمیش.
٨ مرریخ - مارس پلانئتی. قیرمیزی قان رنگینده گؤرونن مرریخ
(مارس)قدیم میفولوگییادا "موحاربیه ایلاهسی" معناسیندا ایشلدیلمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده روس دیلینده نشر اولونموش پیئس‌لری مجموسینده (١٨٥٣)
مرریخ ئولدوزو سؤزونه بئله بیر قئید وئریب: "شرق اولکه‌لرینده بو ئولدوز
الینده سییرمه قیلینج توتموش آدام شکلینده تصوور اولونور. جادوگرلر
اوندان اوز بد عمل‌لرینی حیاتا کئچیرمک اوچون ایستیفاده ائدیرلر".
٩ ترجومه‌سی: "نه ائتمک ایستییرسینیز؟"
١٠ ترجومه‌سی: "پاریژ شهری‌نین هیکلینی قورماق ایستییرم کی, دیولره
و ایفریته‌لره حؤکم ائدیم, بو قادینین گؤزو قاباغیندا بو هئیکه‌لی
آلت-اوست ائدینجه پاریژ شهرینی ده گؤز قیرپینجا آلت-اوست ائتسین‌لر".
١١ ترجومه‌سی: "نه سبب؟"
١٢ ترجومه‌سی: "یوز دنه تزه باجاق‌لی سببینه کی, ایندی بو خانیم‌دان
بو ایشدن اوترو آلاجاغام".
١٣ ترجومه‌سی: "یاخشی, بو خانیمین فرانسا پایتاختی و خالقی ایله نه
دوشمنچیلیی وار؟".
١٤ ترجومه‌سی: "بو حکایه ت چوخ ئوزوندور, ایندی دانیشماق یئری دئییل,
تاختا-پارالاری خورجون‌دان چیخارت!"
١٥ ترجومه‌سی: "بو ساعت, اما آغلیما سیغمیر کی, بو چتین ایش دوزله,
بیلمیرم, زارافات ائدیرسن یا یوخ. گؤز قیرپینجا پاریژ خاراب اولا, نه دئمک‌دیر؟"
١٦ ترجومه‌سی: "ا کیشی, نئجه یعنی, ن؟! الان بو بؤیوک خانیم بو ایش
اوچون منه یوز دنه تزه باجاق‌لی وئرجک‌دیر و اون گون ده جادونون اثر ائتمه‌سی
اوچون واخت وار. بیر آدام دا بو سیرری بیلمیر و بیلمیجک ده. باجاقلی‌لاری
آلان‌دان سونرا ال-آیاق آچمیشام - اون گونه قدر اوزومو آرازین او تایینا
سالا بیلرممی؟ منی اورادا کیم تاپاجاق‌دیر؟ من‌دن سونرا هر نه اولورساولسون.
اون گونه پاریژ خاراب اولسا, دانیشیقسیز باجاقلی‌لار هزمی-رابئ‌دن کئچجک‌دیر.
سن نه بیلیرسن, بلکه او واختادک بعضی سبب‌لردن پاریژ خاراب اولا.
مگر بئله قریبه ایشلر دونیادا آز تؤرمیش‌دیر؟".
١٧ ترجومه‌سی: "بو آخیرینجی فقرنی قطعیین آغلیم قبول ائتمیر,
خام خیال‌دیر".
١٨ ترجومه‌سی: "یاخشی کئچمیش فقرنی آغلین قبول ائدیردیمی؟ او دا
خام خیال دئییلدیمی؟".
١٩ ترجومه‌سی: "به‌لی, اوندا نه شوبحه وار!"
٢٠ ترجومه‌سی: "یاخشی حیسه‌لریمی فایداسیز سوال‌لارلا قاریش‌دیرما! آتلارین
یانینا گئت, گؤزله! من ده بیر ساعت سونرا ایشیمی قورتاریب گلرم,
مینیب قاییداریق".
٢١ ترجومه‌سی: "بو قادین طایفه سی نه یازیق و سادلؤوحدورلر, دوشونوب
داشینمادان اینانیرلار کی, من قاراباغدا اوتوروب پاریژی بیر آندا آلت-اوست

ائدجیم و یا منیم مرریخیم آرازین او بیری طرفینده موسیؤ ژوردانین بوینونو وورا بیلر".
٢٢ حاجی میرزا آغاسی - خیخ عصرین ٣٠-٤٠-جی ایللرینده, محمّد شاهین حاکمیتی دؤورونده (١٨٣٤-١٨٤٨) ایراندا صدرزم, باش ناظر اولموشدور. او, ایران تاریخینده مورتجئ رول اوینایان موستبید, محدود دوشونجه‌لی, آجگؤز, فاناتیک بیر دؤولت نوماینده‌سی کیمی تانینمیش‌دیر. محمّد شاه وفات ائدن (١٨٤٨) کیمی وظیفه‌دن کنار ائدیلمیش و عباساباد شهرینه قاچمیش‌دیر.

---

٢٣ ترجومه‌سی: "بیز بو علی شاهین قوللارییق,
بوتون سیررلرینه بلدیک.
نه ماالش, نه جیره, نه یئم ایستییریک,
اللها یاخین اولماق اوچون نؤکریک".
٢٤ خیخ عصرین ٣٠-٤٠-جی ایللرینده ایرانلا هئرات خانلیغی, ائلجه ده هئرات شهری اوستونده ایرانلا افقانیستان و ایرانلا اینگیلتره آراسیندا کونفلیکت باش وئرمیش, محاربه گئتمیش و اینگیلتره‌نین مورداخیله‌سی سایسینده بو محاربه‌لر ایران اوچون ئوغورسوز اولموشدور. م.ف.آخوندزاده ده درویشین دیلی ایله بونا ایشاره ائتمیش‌دیر. یئری گلمیشکن قئید ائدیریک کی, ادیب "الدانمیش کواکیب" پووئستی‌نین سونوندا دا بو مسئلهیه توخونموشدور (بو بارده "الدانمیش کواکیب" پووئستی حاقیندا شرح‌لرده بحث اولوناجاق‌دیر - ترتیبچی).
٢٥ روستم - ایرانین قدیم تاریخی-افسانوی قهرمانی. کلاسسیک ایران ادبیاتینین گؤرکملی نوماینده‌سی فیردووسی اوز مشهور "شاهنام" پوئماسیندا اونون قهرمانلیغینی ترنّنوم ائتمیش‌دیر.
٢٦ شیحابی-ساقیب - آخان ئولدوز, مئتئوریت. م.ف.آخوندزاده‌نین اوزو کومئدییاسینی روس دیلینده درج ائتدیررکهن بو سؤزه بئله بیر شرح وئرمیش‌دیر.
"موسلمان خالق‌لاری ئوچان ئولدوزلاری "شیحابی-ساقیب" آدلان‌دیریرلار. اونلارین اقیدسینه گؤره, او, یئره دوشن زامان الله ایرادسینه قارشی چیخان شیطان و جین‌لری محو ائدیر" (باخ: "کاوکاز" قزئتی, ١٨٥١, ١٧¹).
٢٧ اقرب بورجو - کئچمیش آسترونومییا علمینه گؤره, گونش دایره‌سی اون ایکی حیسهیه, بورجه - ئولدوزلار توپلوسونا بؤلونور. اقرب بورجو بون‌لاردان سککیزینجیسی‌دیر. شرق آسترولوق‌لارینین فیکرینه گؤره, بو بورج هانسی یئره یاخین اولارسا, موتلق اورادا فلاکت باش وئرر. م.ف.آخوندزاده درویشین بو سؤزلری ایله فرانسادا تئز-تئز اینقیلاب باش وئرمسینه ایشاره ائتمیش‌دیر.
٢٨ بو پارچا درویش‌لر و جادوگرلر طرفین‌دن اوخونور, معناسینی تعیین ائتمک مومکون اولمادی.
٢٩ تولیئری - فرانسا کرالینین سارایی, بورادا دؤولت معناسیندا ایشلنمیش‌دیر.
٣٠ ترجومه‌سی: "ئي پاریژین خاطره‌سی! ایلاهی, ایلاهی!".
٣١ ترجومه‌سی: "ئي پاریژین خاطره‌سی!" "ئي تولیئرین خاطره‌سی!"
٣٢ ترجومه‌سی: "بو فاجعه‌دیر, ایلاهی, ایلاهی!"
٣٣ لوی فیلیپپ (١٧٧٩-١٨٥٠) - فرانسا کرالی, ١٨٤٨-جی ایل اینقیلابی زامانی حاکمیت‌دن سالینمیش‌دیر.
٣٤ ترجومه‌سی: "یلاحی, ایلاهی!"
٣٥ ترجومه‌سی: "ئي پاریژین خاطره‌سی!" "تولیئری! ایلاهی بو فاجعه‌دیر!"
٣٦ ترجومه‌سی: "تولیئری! ایلاهی, ایلاهی!"
٣٧ م.ف.آخوندزاده خانپری‌نین دیلی ایله فرانسا اینقیلابینین باشقا اولکه‌لره تأثیری مسئلهسینه ایشاره ائتمیش‌دیر.

"حئکایتی-خیرسی-قولدورباسان"
(سه.٦٩-٩٧)
"حئکایتی-خیرسی-قولدورباسان" کومئدییاسی م.ف.آخوندزادەنین دؤردونجو
درام اثری حساب ائدیلیب, اونون سووئت دؤورونده نشر اولونموش اوچجیلدلیک
اثرلری‌نین بیرینجی جیلدینه, ائلجه ده هم آذربایجان, هم ده روس
دیلینده نشر اولونموش "سئچیلمیش بعدیی اثرلری"نه "وزیری-خانی-لنکران"
دان سونرا سالینمیش‌دیر. لاکین مؤلف اوزو کومئدییالارینین, هم
١٨٥٣-جو ایل روسجا نشرینده, هم ده "تمسیلات"دا اونو "موسیؤ ژوردان و
درویش مستەلی شاه"دان سونرا و "سرگذشتی-وزیری-خانی-لنکران"دان
اول وئرمیش‌دیر. سون ایللرین آراش‌دیرمالاری نتیجه سینده بو دولاشیقلیغی دوغوران
سبب دقیق آیدینلاش‌دیریلمیش‌دیر.
م.ف.آخوندزاده "تمسیلات"دا "حئکایتی-خیرسی-قولدورباسان" کومئدییاسینین
یازیلما تاریخینی, هیجری ١٢٦٨-جی ایل گؤسترمیش‌دیر. پیئسین آذربایجان
اثا رئسپوبلیکا الیازمالار فوندوندا اولان الیازمالاریندا ایسه بو تاریخ
داها دا دوروستلش‌دیریلمیش, اونون هیجری ١٢٦٨, میلادی تاریخله ایسه, ١٨٥٢-جی ایلین
١٧ یانواریندا تامام‌لاندیغی گؤستریلمیش‌دیر. ترتیبچی‌لر ده بو تاریخی اساس
گؤتوروب, اونو هر اوچ نشرین بیرینجی جیلدینده, ١٨٥١-جی ایلده یازیلمیش "سرگذشتی-
وزیری-خانی-لنکران" کومئدییاسین‌دان سونرا وئرمیش‌لر. لاکین
"حئکایتی-خیرسی-قولدورباسان" کومئدییاسینین روس دیلینده ترجومەسی هله
١٨٥١-جی ایلده, "کاوکاز" قزئتی‌نین ٣ اوکتیابر, ٢, ٩, ٢٧ و ٣٠ نویابر (٨٣[1],
٨٤, ٨٦, ٩٠, ٩١) نؤمرەلرینده درج اولونوب. بو آشکار گؤستریر کی, م.ف.آخوندزاده
کومئدییانی ١٨٥١-جی ایلین بیرینجی یاریسندا یازمیش و اونو روس دیلینه چئویررک,
"کاوکاز" قزئتینده درج ائتدیرمیش‌دیر. محض بونا گؤره ده او, بو
پیئسینی هم درام اثرلری‌نین روسجا نشرینه, هم ده "تمسیلات"ا "سرگذشتی-
وزیری-خانی-لنکران" کومئدییاسین‌دان اول داخیل ائتمیش‌دیر. بو
نظره آلیناراق یئنی نشرده ده "حئکایتی-خیرسی-قولدورباسان" کومئدییاسی,
م.ف.آخوندزادەنین اوچونجو درام اثری کیمی وئریلمیش‌دیر.
ترتیبچی عینی زاماندا "خیرسی-قولدورباسان" کومئدییاسی ایله باغلی اولان
ایکینجی بیر موحوم مسئلهنی ده اوخوجولارا چات‌دیرماغی وعجیب سایمیش‌دیر.
"خیرسی-قولدورباسان" کومئدییاسینین "کاوکاز" قزئتینده درج اولونموش
نوسخسینی, اونون هم ١٨٥٣-جو ایل روسجا نشرینه, هم ده "تمسیلات"ا
سالینمیش نوسخەلری ایله موقاییسه ائتدیکده آشکار ائدیلمیش‌دیر کی, اونلار آراسیندا
چوخ جدی فرق‌لر واردیر. اصلینده "کاوکاز"دا چاپ اولونان نوسخه اثرین
ایلک, بیرینجی واریانتی‌دیر. اونون نه روس دیلینده, نه ده آذربایجان دیلینده
الیازماسی هلهلیک تاپیلمامیش‌دیر. کیتاب نشرلرینه سالینمیش نوسخەلر ایسه,
کومئدییانین ایکینجی واریانتی‌دیر. همین واریانتین روسجا نشری‌نین (١٨٥٣)
اولینده بئله بیر قئید وئریلمیش‌دیر کی, کومئدییا سحنه اوچون قراف و.آ.سوللو-
قوب طرفین‌دن ایشلنیلمیش‌دیر. روس لیبئرال ادیب‌لرین‌دن اولان سوللوقوب بو ایللرده
تیفلیس روس تئاترینین دیرئکتورو وظیفه سینی ایفا ائدیردی.
"حئکایتی-خیرسی-قولدورباسان" کومئدییاسینین هر ایکی واریانتینین بیرینجی
و ایکینجی پردەلری اساسن بیر-بیرینه تام ئویغون گلیر. قالان اوچ پرده آراسیندا
ایسه کسکین فرق‌لر مؤوجوددور. بو فرق‌لرین آخوندزادەنین درام
یارادیجیلغینی اویرنمک اوچون, بؤیوک اهمییت کسب ائتدیینی نظره آلاراق
کومئدییانین ایلک واریانتینین ٣-جو, ٤-جو و ٥-جی پردەلری‌نین ترجومەسی
یئنی نشرده تام وئریلیر. ترجومجی نادیر ممەدوودور.
"خیرسی-قولدورباسان"
میرزا فتحعلی آخوندزادەنین تمثیلی ایبی
مجلیس ایکی گون سونرا, یئنه نامازین ائوینده باش وئریر. گئجەنین یاریسی‌دیر. سودلو

پلوو اوجاغین اوستونده‌دیر. ذالخا اری ایله اوتوروبدور.
ذالخا . ناماز, تاروئردینی قیزیش‌دیریب قولدورلوغا یولا سالدیق. قورخورام
کی, اونو اولدوره‌لر, بیز ده بلایه دوشک.
ناماز. آي ظالیم قیزی! نییه اولجه‌دن اورییِنه قورخو دوشمه‌دی?
ایندی ایش-ایشدن کئچیب, قورخماغا باشلامیسان?
ذالخا . اینیه تاماحلاندیم, آغلیما گلنی سؤیله‌دیم, جاوان اوغلانی
آلدادیب قولدورلوغا یوللادیم. ایندی ائله بیل یوخودان آییلمیشام.
ناماز. هرزه-هرزه دانیشما! دور گئت, بایرامی بورا چاغیر, اگر بو
گئجه تاروئدی قاییتماسا, گؤرک نه ائدیریک (ذالخا گئدیر. ناماز یالقیز
اوز-اوزونه دئییر). عجب ایشه دوشدوک! ئوشاق‌لار تجروبسیزدیرلر, اولا بیلسین کی,
توتولسون‌لار و دئسین‌لر کی, اونلاری قولدورلوغا من سؤوق ائتمیشم. اوندا کورد
آتی بیر یانا قالسین, اوز مال-قارام دا علیم‌دن چیخار. آتالار دوغرو دئییب‌لر:
چوخ ایستین آزدان دا اولور.
بایرام و ذالخا داخیل اولورلار.
بایرام. ناماز, کیم آزدان دا اولار?
ناماز. من.
بایرام. نییه آخی?
ناماز. باخ بئله . کورد آتین‌دان اوتری تاروئردینی, ولینی و اوروجو
قیزیش‌دیریب قولدورلوغا یوللادیم. اگر اله کئچسه‌لر, شکسیز, منی ده ایشه
سالاجاق‌لار, منی توتاجاق‌لار, مال-قارام دا علیم‌دن چیخاجاق.
بایرام. بوش شئي‌دن اوتری فیکیر ائلمه. سنین اوزونه شاهید دورسالار
دا, هر شئیی بوینون‌دان آتارسان. ثبوت, دلیل اولمادان سنی نئجه حبس ائده
بیلرلر? قورخما!
ناماز. ه, دوز دئییرسن.
بایرام. بیر ده, هارادان بیلیرسن, بلکه ده مال-دؤولتله قاییتدی‌لار.
ناماز. آغلیم کسمیر, اوچونون ده الین‌دن بیر شئي گلمز; اگر
توتولماسالار, علیبوش قاییداجاق‌لار.
بایرام. فرقی یوخدور, هر ایکی حالدا بیز مقصدیمیزه چاتاجاییق!
بیردن ایت هوروشمسی‌نین, آت کیشنمسی‌نین سسی ائشیدیلیر.
ناماز. ذالخا, چیخ باخ گؤر, گلن‌لر ئوشاق‌لاردیرمی?
ذالخا (ائودن چیخیر و تئز قایی‌دیر). ناماز! گلیرلر, گلیرلر.
ناماز. بایرام, تئز یوکون دالیندا گیزلن.
بایرام یوکون دالیندا گیزلنیر, ولی و اوروج داخیل اولورلار. اونلار یارانلانمیش تاروئردینی
ده اوزلری ایله گتیریرلر.
ناماز. بو نه دئمک‌دیر? یوخسا تاروئردی یارالانیب‌دیر?
ولی . اوزون گؤرورسن ده.
ناماز. ذالخا, تئز گئت, موللا شابانی بورا چاغیر. او, یارا ساغالتماغی
باجاریر. قوي گلیب تاروئردی‌نین یاراسینا باخسین. عمیم اوغلو نجفی ده بورا
چاغیر. (ذالخا گئدیر).
ناماز. ولی, اوروج, دانیشین گؤرک باشینیزا نه ایش گلیب?
ولی . قوي, تاروئردی اوزو دانیشسین.
ناماز. تاروئردی, دانیش گؤروم, سنی کیم یارالاییب? باشینا نه ایش گلیب?
تاروئردی . یورولموشام, قوي بیر بالاجا نفسیمی آلیم.
ناماز. گولله ایله یارالانمیشسان, یا قیلینجلا.
تاروئردی . نه گولله ایله, نه ده قیلینجلا!
ناماز. بس نه ایل?
تاروئردی . احوالات لاپ قریبه‌دیر. الله گؤسترمسین کی, بیر الله
بندسی‌نین باشینا بئله بیر ایش گلسین! اگر دانیششام, تعجوب‌دن مات

قالاجاقسینیز!
ناماز. اللهی سئویرسن, تئز دانیش گؤرک باشینا نه ایش گلیب?
موللا شابان, ناماز و ذالخا داخیل اولورلار.
موللا شابان . سلام-علئیکوم. نه وار ناماز, تاروئردییه نه اولوب?
ناماز. سیزدن نه اوچون گیزلیک. جاوانلیقدا آدامی شیطان تئز یولدان
چیخاردیر. تاروئردی, ولی و اوروج مندن خبرسیز - البته, اگر من
بیلسیدیم, هئچ وجحله اونلاری قویمازدیم - بو هفته چاحارشنبه گونو
آرانا قولدورلوغا گئتمیشدیلر, ایندی, اللها شوکور, مالسیز-پولسوز قاییدیبلار,
آنجاق دئیحسن تاروئردی نه ایلسه یارالانیب, باشینا چوخ قریبه بیر
احوالات گلیب, هله منه دانیشماییبدیر.
موللا شابان. آي تاروئردی, سن ایمام قبرینی زیارت ائتمیش بیر
مشدی اوغلوسان, هئچ سنه بئله ایشلر توتماق یاراشارمی? یاخشی, دانیش گؤرک,
باشینا نه ایش گلیب, سونرا سنین باشینا من عقل قویارام.
تاروئردی . چاحارشنبه گونو بیز تاووز درسینده پوشت یولونون
اوستونه گئتمیشدیک, کوللوقدا قارانلیق دوشنه قدر گؤزلهدیک. پوشت یولونا
چیخاندا یئنیجه کئچمیش آرابا تکرینین ایزینه راست گلدیک. بیردن تیفلیس طرفدن
گلن آرابانین سسی ائشیدیلدی, او ساعت چاخماغی حاضرلادیق, آرابا بیزه
یاخینلاشاندا توفنگلریمیزین تتیینی چکدیک و آرابانین اوستوندن گولله
آتدیق. چوخ قریبهدیر, آتین بیرینه گولله دیدی, آرابا دایاندی, بیر آدام
اوندان دوشوب قاچدی, آراباچی دا کوللوقدا گؤزدن ایتدی. اوروج آتلاری توتدو, من
ولی ایله تئز الده قیلینج آرابایا هوجوم چکدیک, اونون اوستونه چیخدیق, قارانلیقدا
گؤزوموزه ایری بیر ساندیق ساتاشدی. بیز اونو یئره سالدیق. من ولییه
دئدیم کی, سن آراباداکی شئیلری ییغ, اوزوم ده قیلینجلا ساندیغین قاپاغینی
سیندیرماغا باشلادیم. بیر نئچه ذربهدن سونرا ساندیغین قاپاغی بیر طرفه
دوشدو, او دقیقه-آي الله, ایندی ده یادیما دوشنده توکلریم بیز-بیز اولور!
- او دقیقه بؤیوک بیر آیی منیم یاخامدان یاپیشدی, توتدو و یئره ییخدی.
سونرا بیلمیرم, باشیما نه ایش گلدی, قوي دالینی ولی دانیشسین.
ذالخا , ناماز, نجف (بیر آغیزدان). بؤیوک الله, قادیر الله!
بو نه سیرردیر? ولی, دانیش گؤرک.
ولی . آخیری بئله اولدو. تاروئردی ساندیغین قاپاغینی سیندیراندا, من
تزهدن آرابایا چیخدیم, یئنه بیر ساندیغا توخوندوم. علیمی آتدیم کی, ساندیغی
یئره تولاییم, علیم بیردن ائله بیل دمیر منگنیه کئچدی; آي آمان,
بارماقلاریمی نه ایسه ائله برک دیشلهدی کی, آغریدان آز قالدی اوربیم گئتسین!
آرابادا ائله بیر هاي-کوي قالخدی کی, آز قالدی قورخودان دلی اولام. سونرا بیر
تحر علیمی خلاص ائدیب, آرابادان دوشدوم و دالیما باخمادان, قاچماغا
باشلادیم. بیر آز قاچدیقدان سونرا بیر تحر اوزومو اله آلدیم و قولاق آسماغا
باشلادیم, گؤرک تاروئردییه نه اولوب: نه سس وار, نه سمیر. اوزومو
توخدادیب, اونون یانینا قاییتدیم. نه گؤرسم یاخشیدیر? او, اولو کیمی تیر-تاپ
یئره سریلمیشدیر, نفهسی گلمیر. فیت چالیب اوروجو چاغیردیم, تاروئردینی یئردن
قالدیریب, آتین اوستونه اوتورتدوم, سونرا دره ایله گئری قاییتدیم. آرتیق منی
نه آرابا, نه ده مال-دؤولت ماراقلاندیریردی. سحره یاخین یارالی تاروئردی
قان-تر ایچینده آییلدی. گوندوز کؤحنه قالانین اوستونده بیر آز یورغونلوغوموزو
آلدیق, آخشام آتلانیب بوتون گئجنی یول گلدیک, نحایت بورا گلیب
چیخدیق. بیزیم باشیمیزا گلن احوالات بودور.
ناماز. نجف, بو احوالاتدان نه باشا دوشدون?
نجف. قوي موللا دئسین گؤرک بو نه سیرردیر? من بیر شئي باشا دوشه
بیلمهدیم. نه اوچون آیی آرابادا ساندیغین ایچینده اولسون. اوزو ده بیر آیی یوخ.
یقین کی, هر ساندیقدا بیر آیی وارمیش. یوخ, بونو دا دئمک چتیندیر: اگر

یولچو تاجیر ایمیشسه, اوندا بس اونون مالی یالقیز آیی‌لاردان عبارت ایمیش? بو
هاردا گؤرونوبدور? قوي موللا دئسین, گؤرک بو نه سیرردیر?
موللا شابان (تکبورله). آي سفئح‌لر, نه واختا قدر نادان اولوب
قالاجاقسینیز? نه واختا قدر بئله احوالات‌لار سیزه بیر سیرر اولاراق قالاجاق‌دیر.
بونو عقل‌لی بیر ئوشاق دا باشا دوشه بیلر. مگر, سیز بو دیيارین کئچمیش
ساکین‌لری اولا-اولا بیلمیرسینز کی, علی سلطانین واختین‌دان, تاووس درسینده
شیاتین‌لر یورد-یووا سالمیش‌لار. اگر چاحارشنبه گونو بیر موسلمانین
آیاغی اورا دوشسه - بو گون اونلارین بیغیناغی اولور - اوندا اونلار آداملا زارافاتلاشماغی
داها چوخ سئویر و باشینا بیر قزیبیه آچمادان بوراخمیرلار.
تاروئردی و اونون یولداش‌لارینین باشینا دا بئله بیر ایش گلیب‌دیر; اونلار چاحارشنبه
گونو تاووز درسینه گئتمیش, آرابا, مئیمون شکلینه دوشموش شیاتین
بیغیناغینا راست گلمیش‌لر. شیاتین‌لر ده اونلارین باشینا بو اویونو آچمیش‌لار.
ایندی گرک تاروئردییه دعا یازام, یوخسا اونون باشینا هاوا گله بیلر.
ناماز. آ موللا, شیاتین‌لر بیر دقیقه‌نین ایچینده او قدر آیینی هارادان
تاپدی‌لار کی, بیزیم ئوشاق‌لارا گؤروکوب‌لر?
موللا شابان. ها, ها, ها! باخ, بیساواد اولماق بئله شئي‌دیر... نه
عجب بو واختا قدر بیر دفعه ده اولسا ائشیتممیشسینیز کی, شیاتین‌لر ملک‌لر
کیمی هر شکله: آدام, مئیمون, تولکو, حتی دونوز و ایت شکلینه دوشه
بیلرلر, آنجاق ملک‌لر دونوز و ایته چئوریله بیلمزلر.
ناماز. شکسیز-شوبحه سیز, بئله دیر, آنجاق من قورخورام کی, دیوانبیی
بو احوالاتی ائشیتسین, ئوشاق‌لارین آیی شکلینه دوشموش شیاتین‌لره راست گلمسینه
اینانماسین و بوش یئردن گلیب سورغو-سوال آپارسین, تاروئردی بارده ایش آچسین.
موللا شابان . نه دانیشیرسان? مگر شیاتین‌لر گئدیب شیکایت ائدجک‌لر
کی, تاروئردی اونلارا هوجوم چکیب?
ناماز. شیاتین‌لر یوخ, آنجاق اولا بیلسین کی, بیر آدام تاروئردی‌نین
باشینا گلن قضانی اونا دانیشسین, او دا بو بوش دانیشیق‌دان بیر ایش چیخارتسین.
مگر سیز بیلمیرسینیز کی, دیوانبیی‌لر بیزی گؤز بیبی کیمی قورویورلار.
موللا شابان. قوي گلسین, من احوالاتی نئجه وارسا دانیشارام. او
دا ساکیت اولوب قاییدار. بیر ده ذنن ائتمیرم کی, او, بو مسئله‌دن خبردار
اولسون. بلی, یولدا سیزه بیر آدام راست گلدیمی?
ولی. قایی‌دان باش بیز اوچ عمیرلییه راست گلدیک. اونلار سوال ائتدی‌لر کی, هاردان
گلیریک و نه اوچون تاروئردی قان-تر ایچینده‌دیر? اوروج دئدی کی, سیزین نیینیزه
گرک. اگر سوروشسالار کی, دوه گؤردونوز, دئيین کی, قیغینی دا گؤرمه‌دیک.
موللا شابان. گرک بو جور جاواب وئرمییدینیز. یاخشی, زیان یوخدور,
قوي دیوانبیی ائشیدیب گلسین, من حقیقتی دانیشیب اونو ساکیت ائدرم.
ناماز. دیوانبیی سیزین صحبتینیزه, دوغرو سؤزونوزه اینانا‌جاقمی?
موللا شابان. اللهین کمکی ایله من اونو اینان‌دیرارام, اگر او, او
قدر سادلؤوه دئییل, بئله شئي‌لردن باش چیخاردیر.
ناماز. او, عقلسیز آدام دئییل, آنجاق دئییرلر کی, بیر آز کاردیر.
موللا شابان. کارلیق حقیقتی باشا دوشمیه مانع اولماز.
بیردن لاچین کوخا داخیل اولور.
کوخا. سلام-ملئیک, آغالار! دیوانبیی دیلمانجلا و کازاک‌لارلا بو
ساعت اوبایا گلدی‌لر. بوتون کیشی‌لری یانینا چاغیریر. من دئدیم کی, کندده
جاوان‌لاردان باشقا اوچ-دؤرد کیشی وار, قالان‌لاری آرانا تاخیل سولاماغا گئتمیش‌لر.
او, امر ائتدی کی, کندده اولان بوتون کیشی‌لر اونون یانینا گلسین‌لر.
گلین اورا, من مشدی قوربانا دا دئمیشم. تاروئردییه نه اولوب, ناخوشلامايیب
کی?
موللا شابان . یوخ, ناخوش دئییل, آنجاق شیاتین‌لر تاووس درسینده

اونون باشـینا اویون آچمیش‌لار.
کوخا. یاخشـي, گئدین.
موللا شـابان. آي, آي! من واختیندا تاروئردییه دعا یازا بیلمه‌دیم,
اونون باشـینا بلا گلجک. ولی, اوروج, هلهلیک آپارین اونو آناسـینین
یانینا, قوي یاتسـین. کوخا, گئدک.
تاروئردی‌نین قولونا گیریب آناسـینین یانینا آپاریرلیر. سـونرا موللا شـابان, نجف و
کوخا چیخیرلار. بون‌دان سـونرا بایرام یوکون دالین‌دان چیخیر. اونون رنگی آغارمیش‌دیر,
گؤزلری پاریلداییر.
بایرام. ناماز! بو نه قریبه سـیرردیر؟
ناماز. بیر شـئي باشـا دوشـمه‌دیم. ایندی دانیشـماق واختی دئییل, من ده
گئدیرهم (گئدیر).
بایرام. شـیطان‌لار دا منیم محببتیمه کؤمک ائدیرلر.
ایو
مجلیس یوزباشـی لاچین کوخانین ائوینده واقئ اولور. دیوانبیی رئدکیي کورسـوده
ایلشـمیش‌دیر;
اونون یانیندا دیلمانج کمالوو, کونجده کازاک ماتوئي دایانمیش‌لار. کندلی‌لر
داخیل اولوب باش اییرلر.
دیوان بعی (کوخایا). کوخا, سـن روس دیلینی بیلیرسـن. دئ گؤروم بو
آدام‌لار کیم‌دیر؟
کوخا (علی ایله بیر-بیر گؤسـتررک ئوجادان). بو موللا شـابان‌دیر, اوبانین
روحانیسـی‌دیر. بو نامازدیر, بو نجف‌دیر, بو دا مشـدی قوربان‌دیر کی, بیر
دؤولت‌لی, حؤرمت‌لی کیشـی‌دیر.
دیوانبیی. چوز لازیم‌دیر منه اونون دؤولتی! سـیز اولکی دیوانبیی‌لره
اوز آدام‌لارینیزی بو جور تقدیم ائتمیه اویرنمیشـسـینیز. من اونلاردان
دئییلم. بو عادتی من سـیزه ترگیدرم... هانسـی شـیطان بونو سـیزه
اویرتمیش‌دیر.
کوخا. واللاه, من کاسـیب آدامام, هئچ بیر شـیطان-ذاد تانیمیرام.
دیوان بعی . اگر بیر آز اوز آدام‌لارینیزی بو جور تقدیم ائتسـن, من
سـنی شـیطانین یانینا گؤندررم.
کوخا. امر سـیزین‌دیر.
دیوانبیی (دیلمانجا). بون‌لاری ترتیب ایله هر کسـین مرتبسـینه
گؤره جرگیه دوز. هانسـینین مرتبه‌سـی آرتیق‌دیر؟
دیلمانج. آغا گرک بولار هامیسـی ائله بیر مرتبده‌دیرلر.
دیوان بعی . خوب, هانسـی عقل‌لی حساب اولونور؟
دیلمانج. بئله بیلیرم کی, هامیسـی ائله بیر عقلدا اولموش اولالار.
دیوان بعی . پروردیگارا! آخیر بیریسـی, البته, او بیری‌لرینه گؤره سـؤز
قانان, دانیشـان اولاجاق‌دیر کی, اونا موتوججئه اولوب سـؤز سـوروشـام. هامیسـی ایله
کی, بیردن دانیشـماق اولماز!
دیلمانج. او صورتده گرک موللا او بیری‌لرین‌دن سـؤز قانان, دانیشـان
اولسـون; چونکی روسـیجه ده بیر آز بیلیر.
دیوان بعی . خوب, موللانی باشـدا قوي. (دیلمانج امری یئرینه یئتیریر)
موللا, سـؤزون آخیرینادک منه دقتله قولاق آس, سـونرا جاواب وئر.
موللا شـابان. باش اوسـته!
دیوان بعی . مملکتی-خاریجه اهلین‌دن جناب فوک حافیظی-جانواران
موختلیف شـهرلری سیاحت ائدیرمیش. او, کئچن مارت آیینین ١٦-دا تیفلیسـه
گلیر, اوچ آي بورادا یاشـادیق‌دان سـونرا اوچ آلمان آراباسـی توتور, اوز حیوان‌لارینی
بو آرابالارا دولدورور و یئلیزاوئتوپول یولو ایله شـاماخییا یوللانیر.
گئجه ایکن تاووس ایله حسـنسـو سـتانسـییالاری آراسـینداکی درده آرابالاردان

بیری بئش وئرست گئری قالیر. بو زامان اوچ قولدور آرابایا آتش آچیرلار. قولدورلارین
آتدیق‌لاری توفنگ‌لرین گوللسین‌دن آرابا آتینین بیری اولوب, آراباچی فرانس
آغیر صورتده آیاغین‌دان یارالانیب, اوتوز ایل صاحبینه خیدمت ائدن بیر قوجا
مئیمون هلاک اولوب. آرابا دایانیر, آراباچی ایسه کوللوغا قاچیر. آراباچینین
سؤیله‌دیینه گؤره, قولدورلار الده قیلینج فورقونون اوستونه جوموب‌لار. اونلارین
الینه اولجه ایچینده یئنگی دونیا آییسی اولان ساندیق دوشوب; قولدورلار
ساندیغی یئره آتیر, قیلینجلا اونون قاپاغینی سین‌دیریرلار. هیرسلنمیش آیی قفیل‌دن
قولدورلارین بیری‌نین اوستونه آتیلیر. بیلمیرم, بو ایش نئجه قورتاریب. لاکین
قولدورلار قاچیب‌لار. داشین اوستونده قان ایزی قالیب‌دیر. آیی کوللوغا طرف یوللانیب‌دیر.
فوک حادثه‌دن خبر توتور و ستانسییادا قالاراق او گئجه بو
مسئله‌نی منه خبر وئریر. من او ساعت آدام‌لاری موختلیف یئرلره گؤندرمیش,
آیینی تاپ‌دیرمیشام. ایندی سریه خبرلره گؤره, معلوم اولور کی, بو ایش
اتفاق دوشن گونده اوچ آتلینی, یاراق‌لی-اسباب‌لی علی-مردان‌لی اوباسین‌دان آشاغی
گئدنده گؤروب‌لر. بیشک, اونلار سیزین ئوشاق‌لاردان‌دیر. گرک قولدورلاری بو
ساعتدا منه وئرسینیز. یوخسا, سیزین هامینیزی بدبخت ائلرم.
موللا شابان (برک‌دن). آغا, سن بیر عقل‌لی آدامسان کی, بو یئکه
ماهالی سنه تاپشیریب‌لار.
دیوانبیی (اونون سؤزونو کسرک). منیم آغلیملا سنین نه ایشین
وار? سوالا جاواب وئر!
موللا شابان. دوشمن‌لر سنین قوللوغونا خیلاف عرض ائدیب‌لر. سن
گرک هئچ واخت بئله قورو ناغیل‌لارا ایناتمایاسان!
دیوان بعی . نئجه قورو ناغیل? منیم محلیمین اورتاسیندا آشکارا
قولدورلوق قورو ناغیل‌دیر?
موللا شابان. آغا, حقیقتی من‌دن سوروش, دوغرولوق ایله عرض ائدیم.
دیوان بعی . دئ, من ده ائله اونو ایستییرم.
موللا شابان. بیزیم اوبانین ئوشاق‌لارین‌دان بیر نئچه‌سی چاحارشنبه
گونو آرانا تاخیل سولاماغا گئتمیشدی‌لر. تاووس درسینده شیاتین بیغیناغینا
راست گلیب‌لر. شیاتین‌لر آرابادا گئدیرمیش‌لر; بولار آخماقلیق ائدیب, آرابا
ساری توفنگ آتیب‌لار کی, جین‌لر قورخوب قاچسین‌لار. گرک ایدی بیسمیللاه دئییدی‌لر;
جین‌لرین آجیغی توتوب, چون هر شکله دؤنه بیلیرلر, آیی شکلینه دؤنوب,
بولارین اوستونه تؤکولوب دیشلییب‌لر. ایندی بیزیم دوشمن‌لریمیز بونو بیر
ناغیل قاییریب, جین‌لرین بؤیوگونه پوق آدینی قویوب سنی باش‌دان چیخاردیرلار.
دیوان بعی (آجیقلا). آ کیشی سن نه قوزقورورسان?
موللا شابان (اوزونو دیلمانجا توتوب). آنلامیرام, آغا نه بویورور?
دیلمانج. دیوانبیی بویورور کی, سیزده قوز-فیندیق چوخ اولورمو?
موللا شابان (نامازا). آنلامیرام, آغا نه بویورور?
ناماز. یقین دیوانبیی قوز-فیندیغی چوخ سئویر.
نجف. آ, آ! بو ایشاره‌دیر... نئجه یعنی باشا دوشمورسونوز; مگر
بونسوز ایش کئچر?
مشدی قوربان. موللا, دئ کی, بیز دیوانبییه قوللوق ائتمیه
حاضریق.
موللا شابان . آ باشینا دؤنوم, دیوانبییه عرض ائله کی, ائله بو دره‌نین
آدینا فیندیق‌لی دره‌سی دئییرلر. قوزون, فیندیغین مدنی‌دیر. اللّه
قویسا, قوز چیرپیلاندا, فیندیق دریلنده چوwال-چوwال قوللوغونا گتیریک.
دیوانبیی‌نین لاییقینجه یولون گؤرمک بیزیم باشیمیز اوسته.
دیلمانج (دیوانبیه روسیجه). آغا, موللا عرض ائدیر کی, قوز, فیندیق واختی
چوwال-چوwال قوللوغونوزا گتیرجک‌لر و لاییقینجه یولونوزا باخاجاق‌لار.
دیوان بعی (آجیقلا موللا شابانا). کیشی, نه پرپوچات دانیشیرسان?!

قوز, فیندیغی من نه ائلیجیم؟ منیم یولومون باخیلماسینا احتیاجیم
یوخدور, قولدورلاری وئرین!
موللا شابان. نئجه قولدور؟
دیوان بعی . نئجه, نئجه قولدور؟ بیر ساعت‌دیر سنینله دانیشیرام, گئنه
سوروشورسان نئجه قولدور؟
موللا شابان . آخی من ده عرض ائلدیم کی, ئوشاق‌لار هئچ کیمین اوستونه
تؤکولمییب‌لر, آنجاق شیاتین ییغناغینا راست گلیب‌لر.
دیوان بعی . سن محض جفنگییات دانیشیرسان!
موللا شابان . آغا, سیز دونیا گؤروبسونوز, هئچ آیینین, مئیمونون,
قوردون, چاققالین آرابایا مینیب شهردن-شهره سیاحت ائتدیینی ائشیدیبسینیزمی؟
دیوان بعی . مگر من دئدیم کی, آیی‌لار, مئیمون‌لار آرابایا
مینمیشدی‌لر.
موللا شابان. بس نه دئدینیز؟
دیوان بعی . من دئدیم کی, اونلارین حافیظی سیاحت ائدیردی.
موللا شابان. فایتوندا؟
دیوان بعی . یوخ, آرابادا.
موللا شابان. یالقیز؟
دیوان بعی . خئیر, اوز جانورلریله.
موللا شابان. مگر او جانورلر پادشاهی‌دیر؟
دیوانبیی. سنه لازیم دئییل, هر سوالی ائلمک, آغلینا ذور وئرمک!
مولا شابان. من آغلیما ذور وئرمیرم, اما آیی و مئیمون
آرابایا مینیب سیاحته چیخماز! شیاتین ایمیش‌لر, بو شکیلده گؤروکوب‌لر.
سیز عقل‌لی بیر آدامسینیز, گرک بیزیم ئوشاق‌لارین تقصیرسیز اولمالارینا شوبحه
ائلمیسینیز. اولار شیاتین ییغناغینا دوشوب‌لر.
دیوان بعی . خوب, او شیاتین ییغناغینا راست گلن ئوشاق‌لاری منه
گؤسترین.
موللا شابان. اولار سیزین نیینیزه گرک‌دیر؟
دیوان بعی . اولار منه لازیم‌دیر!
موللا شابان. دوشمن‌لرین سؤزو ایله بیزی بؤحتانا سالما!
دیوان بعی . هانسی دوشمن‌لرین؟
موللا شابان. دؤرد چؤورمیزدکی عمیرلی‌لر بیزیم دوشمن‌لریمیزدیر.
دیوانبیی (ترجومچییه). کمالوو, سن الله, بونا باشا سال کی,
آشاغی دوشن آتلی‌لارین خبرینی منه عمیرلی‌لر وئرمییب‌لر, مالاغان‌لار
سؤیلییب‌لر.
دیلمانج (آذربایجانجا). موللا! سیز ناحاق یئره عمیرلی‌لردن شوبحلنیرسینیز.
قولدورلار حاقدا خبری مالاغان‌لار سؤیلییب‌لر. قولدورلاری
وئرین, یوخسا دیوانبیی, واللاه, سیزین هامینیزی بدبخت ائدجک‌دیر.
موللا شابان. مالاغان‌لار بیزه قونشو اولان‌دان راحتلیق بیزی ترک
ائدیب‌دیر. اولار بیزه هامی‌دان چوخ دوشمن‌دیرلر. همیشه بیزیم ایله اولارین
آراسیندا یئر اوسته, تورپاق اوسته جنگو-جدل اولاجاق. ایندی معلوم اولور کی,
بئله ئوستالیق ایله سؤز قاییرماق, شیطانلیق ائلمک اولارین ایشی ایمیش. موسلمان
باشیندا بئله شیطان فیکری اولماز.
دیلمانج (دیوانبیییه روسیجه). موللا عرض ائدیر کی, مالاغان‌لار اونلارین
قاتی دوشمن‌لری‌دیر و اونلار آراسیندا همیشه جنگو-جدل اولاجاق.
دیوان بعی . جهنمه, قوي وووروشسون‌لار! هله ایندی قولدورلاری
وئرسین‌لر! کمالوو, دئیحسن, دوغرودان بولار من دئدییم سؤزلره ینانمیرلار,
بوش ناغیل حساب ائدیرلر؟
دیلمانج. واللاه, آغا, بیر توک قدر ده ینانمیرلار.

دیوانبیی (اوزون کازاکا توتوب). ماتوئي, گئت, ایکی کازاکا دئ کی, او
آیینی چکه-چکه بورا گتیرسین‌لر. (کازاک گئدیر).
دیوان بعی (دیلمانجا). کمالوو, دئ کی, من ایندی اثبات ائدرم کی,
ناغیل سؤیلمیرم.
دیلمانج (آذربایجانجا). دیوانبیی بو ساعت اثبات ائدجک‌دیر کی, او,
حقیقتی سؤیلییر, ناغیل دئمیر.
موللا شابان. قوي ابس یئره زحمت چکمسین, یوخ ذادین نیین
اثبات ائدجک‌دیر.
دیلمانج (دیوانبیییه). موللا یئنه اینانمیر. (بو حالدا کازاک‌لار
بؤیوک بیر آیینی ائوه گتیریرلر)
دیوانبیی (دیلمانجا). دئ کی, بودور دلیل کی, من بوش سؤیلمیردیم.
دیلمانج (آیییا ایشاره ائدیب, تاتارجا). دیوانبیی بویورور کی, بودور
شاهید کی, من بوش ناغیل سؤیلمیردیم.
موللا شابان. خوب, بو شاهید ادایی-شهادت ائلسین گؤرک.
دیلمانج (دیوانبیییه). آغا, عرض ائدیر کی, آیی ادایی-شهادت ائلسین
گؤرک.
دیوانبیی (توندلشیب). مگر آیی ادایی-شهادت ائده بیلیر؟ فو,
کمالوو, سن آخماق دا بونو منه دئییرسن! مگر اوزون جاواب وئره بیلمیرسن؟
ماتوئي, سن تورکی دیلینی بیلیرسنمی؟
کازاک (قایم سؤوت ایله). هرگیز, بیلمیرم, آغا!
دیوان بعی . کازاک‌لاردان بیلن وارمی؟
کازاک. هرگیز, بیلن یوخدور. یئددی یوز اللی ایکیمجی نومئرین فؤوجون‌دن
کازاک سوتنیکوو تورکیجه اویرنمک ایستیر.
دیوان بعی . آ جانیم, آیی نئجه ادایی-شهادت ائده بیلر؟
موللا شابان . بیز کی, دئمیریک, آغا! سیز اوزونوز آیینی بیزیم ایله اوزلش‌دیرمي
گتیردینیز. شمسه‌ددی‌نین مئشه‌لرینده آیی چوخ; هر کس بیرینی توتا
بیلر. بون‌دان لازیم گلمز کی, آیی‌لار آرابایا مینیب اولکه‌لری گزسین‌لر.
دیوان بعی . آچیق دئ, ایندی قولدورلاری نیشان وئرمیجکسینیز؟
موللا شابان. قولدور وار کی نیشان وئرک؟
دیوان بعی . قولدورلارین ایزی آچیلیب‌دیر, من اولاری توتماغا چاره تاپارام.
اما سیزین اوچون چوخ یامان کئچجک.
موللا شابان. الحؤکمو لیللاه, تق‌دیردی-قضادان قاچماق اولماز!
دیوان بعی . دی, گئدین. آرتیق من سیزینله صحبت ائتمک اقتدارینددا
دئییلم.
موللا شابان, اونون آردینجا ناماز باش اییرلر. سونرا نجف ده باش ایمک ایستییر
و بو زامان تصادفن مشدی قوربانی ایتلییر. او, گئری چکیلن زامان یئرده ئوزانمیش
آیییا توخونور و یئره ییخیلیر. آیی آنقیرماغا باشلاییر. مشدی قوربان جلد قالخیر و
دیوانبیییه باش ایرک ائودن چیخیر.
دیوان بعی . قریبه خالق‌دیر! اولارلا نئجه رفتار ائتمک لازیم‌دیر کی,
سنه سونرا ساغ اول دئسین‌لر. (کندلی‌لر گئدیر, یالنیز کوخا قالیر).
دیوان بعی (کوخایا). ائي کوخا, سن قولدورلاری تانییرسانمی؟
کوخا. بیزده قولدور یوخدور.
دیوانبیی. بس, او شیاتین ییغناغینا راست گلن ئوشاق‌لاری تانییرسانمی؟
کوخا. اولاردان بیرینی تانییرام.
دیوان بعی . کیم‌دیر او؟
کوخا. بو ییخیلان کیشی‌نین اوغلودور. آدی تاروئردی‌دیر.
دیوان بعی . ایندی اونو توتماق اولارمی؟
کوخا. هاردان تاپاجاقسینیز؟ بیزیم ئوشاق‌لار تامام قاچیب مئشده

گیزلنیب‌لر.
دیوان بعی . اگر تقصیرلی دئییل‌لر, نییه قاچیب گیزلنیب‌لر?
کوخا. بو دوزدور, آنجاق آروادلار تامام آلاچیغین دالی‌سین‌دان قولاق
آسیردی‌لار. البته, اونلار خبر وئریب‌لر کی, دیوانبیی شیاتین ییغناغینا راست
گلن‌لری توتماق ایستیر.
دیوان بعی . یاخشی, سن ده گئت. (کوخا گئدیر).
دیوان بعی . کمالووا! بیز ایندی ائوه قاییتمالی اولاجاغیق. آخشام
چوخلو کازاک گؤتوروب, قفل‌دن بورا گلریک و ییخیلان کندلی‌نین ائوینی محاصرهیه
آلیب قولدورو توتاریق. یقین کی, او گئجه ائوده یاتاجاق‌دیر.
دیلمانج. دوز بویورورسونوز, آغا!
دیوان بعی . اونون ائوی‌نین هارادا اولدوغونو اویرن.
دیلمانج. من اونون ائوینی تانییرام, کندین لاپ آخیریندادیر.
دیوان بعی . بو کاغیذی (جیبین‌دن چیخاردیر) یاساوول موسایا وئر کی,
تئز ذیمه گئدیب قضا حکیمی ترئزوینه چات‌دیرسین. بو شرطله کی, او, حکیمله
بیرلیکده بو اوبایا قاییتسین.
دیلمانج. بیر ساعتا گؤندررم, یاساوول موسا یاریم ساعتلیق بیر ایش
دالینجا گئتمیش‌دیر.
دیوان بعی . یاخشی, ایندی گئدک. ماتوئي, کازاک‌لارا دئ کی, آتلاری گتیرسین‌لر.
و مجلیس واقئ اولور مشدی قوربانین ائوینده. گئجه‌نین یاریسی‌دیر. مشدی قوربان,
اونون آروادی سنم, قارداشی همزه و اوغلو تاروئردی یورغان-دؤشکده یاتیرلار. بیردن
تاروئردی وحشی بیر سسله قیشقیراراق یئرین‌دن قالخیر.
تاروئردی . آیی! شیطان! اجیننه!
مشدی قوربان (یوخودان آیی‌لاراق). آرواد, ایشیغی یان‌دیر. (تاروئردینی
توتاراق) تاروئردی! اوغلوم, سنه نه اولوبدور?
تاروئردی جاواب وئرمیر و قاچماق ایستییر. سنم ایشیغی یان‌دیریر. اونلار تاروئردی‌نین
اوزونده دحشت‌لی بیر دییشیکلیک گؤرورلر: اونون گؤزلری قانلا دولموشدور. او, هئچ کیمی
تانیمیر;
مشدی قوربان و سنم اونو بو حالدا گؤروب دحشته گلیرلر.
مشدی قوربان (قارداشینا). همزه! تئز, موللا شابانین دالینجا گئت.
سنم (اوزونو جیرماقلایاراق). اوغلوم! سنه نه اولوبدور? اوغلوم!
سنه نه اولوبدور? واي!!! باشیما کول اولسون, اوغلومو جین ووروبدور.
مشدی قوربان. اوغلوم, اللها دعا ائت.
تاروئردی (گوجله قاچماق ایستییر). آیی! شیطان! آیی! شیطان!
مشدی قوربان (آغلایا-آغلایا اونو ساخلاییر). واي, اوغلوم!
منیم ائویم ویران اولدو, اوجاغیم سؤندو... واي, واي!
سسه سونا و اونون قیزی پرزاد گلیرلر. اونلار دا بو دحشت‌لی سحننی گؤررک
آغلاماغا باشلاییرلار.
سنم. سونا! اوغلوم علیم‌دن گئتدی. باشیما کول اولسون. تاووز درسینی
گؤروم ویران اولسون!
موللا شابان, کوخا, ناماز و اونون آروادی ذالخا ائوه داخیل اولورلار.
موللا شابان. تاروئردییه یاخینلاشاراق دعا اوخویوب, اوچ دفعه اونون
اوزونه اوفورور و اونو تاروئردی دئیه چاغیریر. تاروئردی جاواب وئرمیر. او, هئچ
کیمه محل قویمور و قاچماق ایستییر. آتاسی اونو ساخلاییر.
موللا شابان. دیوانبیی‌نین گؤروم ائوی ییخیلسین. گلیب بوش ایشدن
اوترو سورغو-سوالا باشلادی و قویمادی کی, واختیندا تاروئردییه دعا یازام.
من دئدییم کیمی, ایندی او, دلی اولوب.
سنم. واي, تاروئردی, اوغلوم! واي, واي! اوزومو اولدورجیم, دلی
اولوب داغلارا دوشجیم. آمان! آمان!!! (هامی, او جمله‌دن پرزاد

آغلايير).
ذالخا (ساکیت سسله ارينه). او, نييه آغلايير؟
ناماز (او دا ساکیت سسله). کس سسینی!
قفیل‌دن ايتلر هوروشور, ائوين دالين‌دان سس قالخير. ديوانبيى كازاک‌لارا برک‌دن امر وئرير.
ديوان بعى . آلتى كازاک الده قيلينج ائوى دؤوريه آلسين. هر کيم ائوه گيرميه جهد ائتسه و يا ائودن چيخماق ايستسه, اونو حبس ائدين. آلتى كازاک دا منيمله ائوه داخيل اولسون! کمالوو, داليمجا گل.
اونلار الده قيلينج ائوه داخيل اولورلار.
ديوان بعى . يئرينيزدن ترپنمیین.
هئچ کیم اونا فیکیر وئرمیر. هامی آغلايير و آحو-زار ائدير. قادين‌لار اوزلرينى دؤيورلر.
تاروئردى يئنه قاچماق ايستيير و اولكى كيمى آيى, شيطان, اجيننه دئيه قيشقيرير.
ديوانبيى تعججوب‌دن مات قالير. بير دقيقه‌دن سونرا او, موللا شابانى سسليير. موللا شابان ياخينلاشيب باش اييير.
ديوان بعى . بو نه دئمک‌دير؟ نه اولوبدور؟
موللا شابان. بو جاوان تاووز درسينده شياتين‌لره راست گليب,
قورخودان دلى اولوبدور.
ديوان بعى . آرتيق بس‌دير, آي ملون, ناغيل دانيشدين! شيطان ندير...,
روح‌لار ندير. نييه آخى او, دلى اولسون؟!
موللا شابان. منه اينانميرسينيزسا, اوندا اوزونوز باخين.
ديوانبيى تاروئرديیه ياخينلاشير و اونون قريبه باخيشينى گؤروب تعجوبلنير.
كازاک (بايیردان). آغا, قضا حكيمينى ايچرى بوراخيممى؟
ديوان بعى . کمالوو, اونو تئز بورا چاغير. (کمالوو چيخير و حکيمله بيرليكده گئرى قايى‌دير).
حكيم. ايوان ايوانوويچه سلام‌لار اولسون! من سيزين كاغيذينيزى آلان كيمى تلسيک بورايا گلديم. بو ائوين يانيندا كازاک‌لارا راست گلديم. اونلار دئدى‌لر کى, سيز بوراداسينيز. لاکین ايجازنيز اولمادان منى هئچ وجله اوتاغا بوراخمادى‌لار. بو نه دئمک‌دير؟
ديوان بعى . جناب دوكتور, سيزين گليشينيز لاپ يئرينه دوشوبدور. سيز الله, هر شئي‌دن اول, بو جاوانا باخين, گؤرک اونا نه اولوبدور؟
حکیم تاروئرديیه ياخينلاشيب دقتله اونا باخير, سونرا اونون نبزينى يوخلاييب ديوانبيیيه دئيير.
حكيم. اونون برک قيزديرماسى واردير, باخيشى دا ياخشى دئييل. دئيحسن, قورخودان اونون بئينى سارسيلميش‌دير... بون‌لاردان سوروشون, گؤرک او, ندن قورخوبدور؟
ديوان بعى . سورغو-سوالا نه احتياج وار. بو فيلوسوف (موللانى گؤسترير) اونو اينان‌ديريب‌دير کى, او, تاووز درسينده شياتين ييغناغى ايله راستلاشيب‌دير. او دا بئله گومان ائديب‌دير کى, اجيننه‌لره راست گليب‌دير. ايندى قورخودان دلى اولوب.
حكيم. دئمک, او, حقيقتن دلى اولوب.
ديوان بعى . سيز بونا قطعى عمينسينيزمى؟
حكيم. بلى.
ديوان بعى . اوندا بو حاقدا گرک منه آراييش وئرسينيز.
حكيم. باش اوسته.
ديوانبيى (ديلمانجا). کمالوو! بو دلى منيم نييمه گرک‌دير.
ياخشى اولار کى, بو ايشلر حاقيندا ناچالنيكه اطراف‌لى معلومات گؤندريم و اونون يولداش‌لارينى توتماق اوچون تدبير گؤروم.
ديلمانج. دوز بويورورسونوز, آغا!
ديوانبيى (موللايا). من ايندى بو جاوانى حبس ائتميرم, آنجاق

ناچالنیکه یازاجاغام کی, اونون دلی اولماسینا بایث سن‌سن.
موللا شابان. من ده سن‌دن شیکایت یازاجاغام کی, بوش یئره
گلیب بوردا سورغو-سوال آپاردینیز و منه واختیندا اونا دعا یازماغا
مانع اولدونوز. اونا گؤره او, دلی اولوبدور.
دیوان بعی . قریبه‌دیر! اونو اوز اقیدسین‌دن دؤندرمک مومکون
دئییل... حکیم, گئدک...
بو زامان تاروئردی قفیل‌دن آتاسینین الین‌دن چیخیر و قاپییا طرف قاچیر. دیوانبیی
قئیری-ایختییاری اولاراق دایانیر. نامازدان باشقا بوتون کیشی‌لر تاروئردینی توتماق
اوچون اونون دالینجا قاچیرلار. بو زامان ذالخا اوز ارینه دئییر.
ذالخا . ناماز, بایرام اوز ایستکلیسینه چاتاجاق‌دیر.
ناماز. سنه ده اینک قیسمت اولاجاق. (قاپی دالین‌دان سس) سن ده,
ناماز, کورد آتینی آلاجاقسان.
بیردن چؤل‌دن سس گلیر و کازاک‌لار بایرامی دارتا-دارتا ایچری گتیریرلر.
کازاک‌لار . آغا, بو آدام چؤل‌دن قولاق آسیردی, بیز ده توتوب اونو ایچری
گتیردیک.
دیوان بعی . کمالوو, سوروش گؤرک, او, نه ایستییر.
دیلمانج. ائي, دئ گؤروم, نییه قولاق آسیردین؟
بایرام (اوزونو ایتیرمیش). من؟.. من بورا گلمیشدیم... من اونا
گؤره گلمیشدیم کی... من نامازی و اونون آروادی ذالخانی چاغیرماق ایستییردیم.
دیلمانج (نامازی و ذالخانی گؤستررک). او, بو کیشینی و اونون
آروادینی چاغیرماق ایستییردی.
دیوان بعی . نه اوچون؟
دیلمانج. نه ایشدن اوترو اونلار سنه لازیم ایدی؟
بایرام. نه ایشدن اوترو... (جاواب تاپمیر).
دیوان بعی . نه ایسه, چوخ شوبحلی‌دیر. کوخا! (کوخا یاخینلاشیر).
او آدام کیم‌دیر؟
کوخا. بیزیم کندلی‌دیر.
دیوان بعی . او, نئجه آدام‌دیر؟ اوغورلوقلا مشغول اولورمو؟ (کوخا
سوسور). دوزونو دئ, یوخسا سنی قوللوق‌دان قووارام.
کوخا. بیر قدر علی تمیز دئییل.
دیوانبیی. دئمه‌لی, مشهور اوغرو و قولدوردور... اونون آدی ندیر؟
کوخا. بایرام.
دیوان بعی . آ! بو آد منه چوخ تانیش گلیر. اونون حاقیندا منه
شیکایت یازمیش‌لار... اونون کورد آتی وارمی؟
کوخا. وار.
دیوان بعی . کحر آت, آلنیندا دا آغ خالی.
کوخا. بلی.
دیوانبیی (برک‌دن). او اوزودور! (کازاک‌لارا اوز توتاراق) ئوشاق‌لار,
اونون قول‌لارینی برک-برک باغلایین (کازاک‌لار درحال اونون امرینی یئرینه
یئتیریرلر). کمالوو, اعلان ائت کی, بو یاراماز آخالسیک قضاسیندا بیر کندی
یان‌دیریب, اوردا چاخناشما سالمیش و فورست‌دن ایستیفاده ائدیب بیر بیین آتینی
اوغورلامیش‌دیر. بیر هفته‌دیر کی, من اونو توتماق اوچون امر آلمیشام. باشقالارینا
ایبرت اوچون بئش گون‌دن سونرا او, موتلق دار آغاجین‌دان آسیلاجاق‌دیر.
دیلمانج. ائي, قولاق آسین! بو آدام بؤیوک نادوروستدور. او, آخالسیکده
بیر کندی یان‌دیریب بیر بیین کورد آتینی اوغورلاییب‌دیر. بئش گون‌دن سونرا
او, سیزین گؤزونوز قاباغیندا دار آغاجین‌دان آسیلاجاق‌دیر.
بو دحشت‌لی خبردن سونرا ذالخا سسسیز-سمیرسیز اوتاق‌دان چیخیر. پرزاد قشش ائدیر,
آدام‌لار اونا یاخینلاشیرلار. اونون آناسی سونا یئرده اوتورور و آغلایاراق اوزونو دؤیمیه

باشلایير. تاروئردینی ساخلایان مشدی قورباندان ساوایی بوتون کیشی‌لر پرزادا یاخینلاشیر,
اونون یانیندا اللشیر و اوزونه سو سپیرلر. موللا شابان دعا اوخویور.
دیوان بعی . موللا شابان, اونا نه اولموشدور?
موللا شابان. بو قیزین اوریی گئدیب‌دیر.
دیوان بعی . نيي?
موللا شابان. دیوانه اولموش آداخلیسینا اوریی برک یاندیغی اوچون.
دیوان بعی . دوغرودانمی, بونا گؤر?
موللا شابان. البته, بونا گؤره. من شخسن اونلاری آداخلامیشام.
قیز دلیجسینه اونو سئویر.
دیوان بعی . بس نییه اونون اوریی ایندی گئتدی! بو واختا قدر کی, هر
بیر تغییر هیسس ائدیلمیردی? لاکین بورادا نه دئسن اولا بیلر! حکیم, بو
گؤزل قیزا کؤمک ائتمک ایستمزسینیزمی?
حکیم. بون‌لار بیزه اینانمیرلار. بون‌لارین ایشینه قاریشماغا دیمز.
دیوان بعی . اوندا گئدک. یوخسا بیز ده بو قریبه احوالات‌لاردان دلی
اولا بیلریک.
بیردن باش‌دان-آیاغا قدر سلاحلانمیش دؤرد آدام اوتاغا داخیل اولور.
بون‌لار بایرامین قارداش‌لاری‌دیر. اونلار جسارت و حده ایله دیوانبیی‌دن
طلب ائدیرلر کی, بایرامی آزاد ائتسین. دیوانبیی الینده تاپانچا اونلارا یاخینلاشیر
و کازاک‌لارا امر ائدیر.
دیوان بعی . ئوشاق‌لار! ایره‌لی! وورون یارامازلاری!
کازاک‌لار بایرامین قارداش‌لارینین اوزرینه هوجوم چکیرلر. اونلار هاي-کویله قاچیرلار.
دیوان بعی (بایرامین یانیندا دایانمیش کازاک‌لارا). ئوشاق‌لار, اونو
و نامازی اوزونوزله گؤتورون. کوخار, صاباح نامازین آروادی ذالخانی دا
منیم یانیما گتیر. یقین کی, او, بورادان ساکیتجه چیخیب بایرامین قارداش‌لارینا
خبر وئرمیش‌دیر. صاباح من اونلارلا حسابلاشارام! حکیم, گئدک!
تامام اولدو.

موندریجات

میرزا فتحعلی آخوندزاده‌نین حیاتی و بعدیی یارادیجیلیغی
کومئدییالار
حکایه تی-موللا ایبراهیم خلیل کیمیاگر
حکایه تی-موسیؤ ژوردان حکیمی-نباتات و
درویش مسته‌لی شاه جادوکونی-مشهور
حکایه تی-خیرسی-قولدورباسان
سرگذشتی-وزیری-خانی-لنکران
سرگذشتی-مردی-خصیص (حاجی قارا)
مورافیه وکیل‌لری‌نین حکایه تی
پووئست
آلدانمیش کواکیب
شعرلر
زمانه‌دن شیکایت
آ.س.پوشکی‌نین اولومونه شرق پوئماسی

بو کیتاب ایران آذربایجانی تورکجه سینین ادبیات اوتاقی وئبلاقینین طرفینن لاتین الیفبا دان
عرب الیفبایا چئویریلیب دی

http://turksher.mihanblog.com/
eissa120@gmail.com

بو ایمیلینن یا وئبلاق دا دوشونجه یازماقنان بیزی نن علاقه باغلییا بیلرسوز
نژادمحمد